

2016-njy ýylyň 1-nji iýulyndan başlap Türkmenistanyň Graždan prosesual kodeksi Türkmenistanyň 2015-nji ýylyň 18-nji awgustyndaky № 260-V Kanuny esasynda güýjüni ýitirýär.

TÜRKMENISTAN SOWET SOSIALISTIK RESPUBLIKASYNYŇ KANUNY

Türkmenistan SSR-niň Graždan prosesual kodeksini tassyklamak hakynda

1963-nji ýyl, 29-njy dekabry

(TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1963-nji ýyl, № 36, 33-nji sahypa)

Türkmenistan Sowet Sosialistik Respublikasynyň Ýokary Soweti **karar edýär:**

1-nji madda. Türkmenistan SSR-niň Graždan prosesual kodeksini tassyklamaly we ony 1964-nji ýylyň 1-nji iýulyndan güýje girizmeli.

2-nji madda. Türkmenistan SSR-niň Graždan prosesual kodeksini güýje girizmegiň tertibini bellemegi we Türkmenistan SSR-niň Graždan prosesual kodeksiniň güýje girizilmegi mynasybetli, Türkmenistan SSR-niň güýjüni ýitirýän kanun çykaryjylyk aktlarynyň pereçenini tassyklamagy Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumyna tabşyrmaly.

**TÜRKMENISTAN SSR-niň
GRAŽDAN PROSESSUAL KODEKSI* ****

* Bitewi kanunyň ýazgysynda suda, sudlara, sudýalara salgylanmalary degişlilikde kazyýete, kazyýetlere, kazylara salgylanmalar bilen çalşyrmaly - 2007-nji ýylyň 26-njy ýanwaryndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda – (Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 2007–nji ýyl, № 1, 4–nji madda)

** Kodeksiň ýazgysynda kazyýetleriň çözgütlerini ýerine ýetirmek we düzediş işleri boýunça gözegçä salgylanmalary diýen sözleri kazyýet ýerine ýetirijisine salgylanmalar diýen sözler bilen çalşyrmaly - 2007-nji ýylyň 12-nji iýunyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda- (Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 2007–nji ýyl, № 2, 47-nji madda)

**I bölüm
UMUMY DÜZGÜNLER**

**1-nji bap
ESASY DÜZGÜNLER**

1-nji madda. Graždan sud işini ýörediş hakyndaky kanunlar

Türkmenistanyň ähli sudlarynda graždan işlerini ýöretmegiň tertibi Türkmenistanyň Graždan prosesual kodeksi bilen hem-de şoňa laýyklykda çykarylýan Türkmenistanyň beýleki kanunlary bilen kesgitlenilýär.

Graždan sud işini ýörediş hakyndaky kanunlar graždan, maşgala, zähmet we kolhoz hukuk gatnaşyklaryndan gelip çykýan jedeller baradaky işlere, administratiw-hukuk gatnaşyklaryndan gelip çykýan işlere we aýratyn ýöredilýän işlere garamagyň tertibini

belleyär. Administratiw-hukuk gatnaşyklaryndan gelip çykýan işlere we aýratyn ýöredilýän işlere sud işini ýöretmegiň umumy kadalary boýunça garalýar, emma Türkmenistanyň kanunlary bilen bellenilen aýry-aýry kadadan çykmalar muňa girmeýär.

Graždan işleri işe garalan, aýry-aýry prosessual hereketler edilen ýa-da suduň çözgüdi ýerine ýetirilýän mahalynda hereket edýän graždan prosessual kanunlar boýunça ýöredilýär.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

2-nji madda. Graždan sud işini ýöredişiň wezipeleri

Graždan sud işini ýöretmegiň wezipeleri eýeçiligi gorap saklamak, graždanlaryň Türkmenistanyň Konstitusiyasy we kanunlary arkaly kepillendirilen sosial-ykdysady, syýasy hem-de şahsy hukuklaryny we azatlyklaryny hem-de graždanlaryň, döwletiň Kanun arkaly goralýan bähbitlerini, şonuň ýaly-da kärhanalaryň, edaralaryň, guramalaryň, olaryň birleşikleriniň, jemgyýetçilik guramalarynyň hukuklaryny we kanun arkaly goralýan bähbitlerini goramak maksady bilen graždan işlerine dogry we öz wagtynda garamakdan hem-de çözmekden ybaratdyr.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

3-nji madda. Suduň goramagyny sorap, suda ýüz tutmak hukugy

Her bir gyzyklanýan adam özüniň bozulan ýa-da dil ýetirilýän hukugynyň ýa-da kanun tarapyndan goralýan bähbidiniň goralmagyny sorap, kanunda bellenen tertipde suda ýüz tutmaga haklydyr.

Suda ýüz tutmak hukugyndan ýüz dönderilmegi hakyky däldir.

4-nji madda. Sudda graždan işini gozgamak

Sud aşakdaky ýagdaýlarda graždan işine garamaga girişýär:

1) öz hukugynyň ýa-da kanun tarapyndan goralýan bähbidiniň goralmagyny sorap ýüz tutýan adamyň arzasy boýunça;

2) prokuroryň arzasy boýunça;

3) döwleti dolandyryş organlarynyň, kärhanalaryň, edaralaryň, guramalaryň we olaryň birleşikleriniň, jemgyýetçilik guramalarynyň ýa-da aýry-aýry graždanlaryň arzasy boýunça, ýagny bular başga adamlaryň hukuklarynyň we bähbitleriniň goralmagyny sorap, kanun boýunça suda ýüz tutup bilýän halatlarynda.

Hak islegini ýörediş işleri boýunça hak isleýiş arzalary berilýär, administratiw-hukuk gatnaşyklardan gelip çykýan işler boýunça hem-de aýratyn ýöredilýän işler boýunça şikaýatlar we arzalar berilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda kabul eden Ukazynyň we 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

5-nji madda. Adyl sudluk işleriniň diňe sud tarapyndan hem-de kanun we sud önünde graždanlaryň deňligi esaslarynda amala aşyrylmagy

Graždan işleri boýunça adyl sudluk işleri diňe sud tarapyndan hem graždanlaryň gelip çykyşyna, sosial we emläk ýagdaýyna, jynsyna we milletine, aýal-erkekligine, bilimine, diline, dine garaýşyna, käriniň nähilidigine we häsiýetine, ýaşayan ýerine hem-de beýleki

ýagdaýlara garamazdan, ähli graždanlaryňkanun we sud önünde deňligi esaslarynda amala aşyrylýar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda)

6-njy madda. İşlere garamaga halk oturmaşlarynyň gatnaşmagy we işe garamagyň kollegiallygy

Graždan işlerine ähli sudlarda kanunda bellenen tertipde bellenen ýa-da saýlanan sudýalar we halk oturmaşlary tarapyndan garalýar.

Birinji instansiýaly ähli sudlarda graždan işlerine sudýadan we iki sany halk oturmaşyndan ybarat sostawda garalýar.

Adyl sudluk işleri amala aşyrylanda halk oturmaşlary sudýanyň ähli hukuklaryndan peýdalanýar. İşe garalan we çözgüt çykarylan mahalynda ýüze çykýan ähli meseleleri çözmekde halk oturmaşlary sud mejlisinde başlyklyk ediji bilen deň hukuklara eýedir.

Sudlar tarapyndan işe talap bildirilýän (kassasion) tertipde we sud gözegçiligi tertibinde garamaklyk üç sudýadan ybarat düzümde amala aşyrylýar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda kabul eden Ukazynyň, 1991-nji ýylyň 29-njy maýyndaky we 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunlarynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991-nji ýyl, № 9-10, 101-nji madda; 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

7-nji madda. Sudýalaryň garaşsyzlygy we olaryň diňe kanuna tabynlygy

Graždan işleri boýunça adyl sudluk işlerini amala aşyranlarynda sudýalar we halk oturmaşlary garaşsyzdyrlar hem-de diňe kanuna tabyn bolýarlar.

Sudýalar we halk oturmaşlary graždan işlerini sudýalara keseden täsir bolmagyna ýol goýmaýan şertlerde, kanun esasynda, öz içki ynamlaryna esasanyp çözüýärler.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

8-nji madda. Sud işi ýöredilýän dil

Türkmenistanda sud işi Türkmenistanyň döwlet dilinde ýa-da şol ýerdäki ilatyň köplüginin dilinde ýöredilýär.

Sud işine gatnaşýan adamlaryň sud işi ýöredilýän dili bilmeýänlerine işiň materiallary bilen tanyşmaklyk, terjimeçiniň üsti bilen sud işine gatnaşmak, şeýle hem sudda öz ene dilinde çykyş etmek hukugy üpjün edilýär.

Kanunda bellenen tertibe laýyklykda sud dokumentleri işe gatnaşýan adamlaryň ene diline ýa-da olaryň bilýän başga bir diline terjime edilip, olara gowşurylýar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda kabul eden Ukazynyň we 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

9-njy madda. Sud seljerişiniň açyklygy

Döwletiň gizlin syryny goramak bähbitlerine ters gelmeýän halatlardan başga halatlarda, ähli sudlarda işleri seljermek açykdyr.

Ýapyk sud seljerişine, mundan başga-da işe gatnaşýan adamlaryň durmuşynyň

pynhan taraplary hakyndaky maglumatlaryň aýan edilmeginiň öňüni almak, şeýle hem perzentlige almak syryny üpjün etmek maksady bilen suduň delillendirilen kesgitlemesi boýunça ýol berilýär.

Iş ýapyk sud mejlisinde seljerilen mahalynda, işe gatnaşýan adamlar we olaryň wekilleri gatnaşýarlar, zerur halatlarda bolsa şaýatlar, ekspertler we terjimeçiler hem gatnaşýarlar.

On alty ýaşdan bärdäki graždanlar işe gatnaşýan adamlar bolup ýa-da şaýatlar bolup durmaýan bolsa, onda olar sud mejlisiniň zalyna goýberilmeýär.

Suduň ýapyk mejlisinde işler diňlenende sud işini ýöretmegiň ähli kadalary berjaý edilýär. Sudlaryň çözgütleri ähli halatlarda açyk jar edilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda kabul eden Ukazynyň we 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda- TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

10-njy madda. İşleri dowam edip gelýän kanunlar esasynda çözmek

Sud işleri çözen mahalynda Türkmenistanyň kanunlary esasynda, döwlet dolandyryşynyň ýokary organlarynyň kararlary esasynda çözmäge borçludyr. Sud şeýle hem döwlet häkimiýetiniň we döwlet dolandyryşynyň beýleki edaralarynyň özlere berlen ygtyýarlarynyň çäklerinde çykaran aktlaryny hem ulanýar.

Sud kanuna laýyklykda daşary ýurt hukuknamasynyň normalaryny ulanýar.

Jedelli gatnaşygy düzgünleşdirýän kanun bolmadyk mahalynda, sud şoňa meňzeş gatnaşyklary düzgünleşdirýän kanuny ulanýar, şonuň ýaly kanun bolmadyk mahalynda bolsa, sud kanunlarynyň umumy esaslaryndan we manysyndan ugur alýar.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

11-nji madda. Sud işine ýokarda durýan sudlaryň gözegçiligi

Türkmenistanyň sudlarynyň sud işine gözegçiligi kanunda bellenen çäklerde Türkmenistanyň Ýokary sudy amala aşyrýar.

Welaýat sudlary degişli welaýatyň etrap, şäher sudlarynyň sud işine gözegçilik edýärler.

Aşgabat şäher sudy Aşgabat şäheriniň etrap sudlarynyň sud işine gözegçilik edýär.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

12-nji madda. Graždan sud işini ýöretmekde prokuror gözegçiligi

Graždan sud işini ýöretmekde Türkmenistanyň kanunlarynyň takyk berjaý edilmegine hem-de birmenzeş ýerine ýetirmegine gözegçiligi Türkmenistanyň Baş prokurory we onuň tabynlygyndaky prokurorlar amala aşyrýarlar.

Prokuror graždan sud işini ýöretmegiň ähli stadiýalarynda kanunyň her hili bozulalaryny, kimiň bozýandygyna garamazdan, şol bozulalary aradan aýyrmak üçin kanunda göz önünde tutulan çäreleri öz wagtynda görmäge borçludyr.

Graždan sud işini ýöretmekde prokuror öz ygtyýarlaryny hiç hili organlara we wezipeli adamlara garaşsyzlykda, diňe kanuna tabyn bolup hem-de Türkmenistanyň Baş prokurorynyň görkezmelerini gollanyp amala aşyrýar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda kabul eden Ukazynyň we 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - TSSR

13-nji madda. Suduň çözgüdiniň, kesgitlemesiniň we kararynyň hökmanylygy

Suduň kanuny güýje giren çözgüdi, kesgitlemesi we karary ähli döwlet kärhanalary, edaralary, guramalary we olaryň birleşikleri, jemgyýetçilik guramalary, wezipeli adamlar hem-de graždanlar üçin hökmanydyr we Türkmenistanyň bütin çäklerinde ýerine ýetirilmelidir.

Çözgüdiň, kesgitlemäniň we kararyň hökmanylygy gyzyklanýan adamlaryň hukuklary we kanun tarapyndan goralýan bähbitleri hakyndaky jedele sud garamadyk hem-de ony çözmedik bolsa, şol adamlary şol hukuklaryň we bähbitleriň goralmagyny sorap suda ýüz tutmak mümkinçiliginden mahrum etmeýär.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

14-nji madda. Suduň hakyky ýagdaýlaryny, taraplaryň hukuklaryny we borçlaryny aýdyňlaşdyrmagy

Sud berlen materiallar we düşündirişler bilen çäklenmän, işiň hakyky ýagdaýlaryny, taraplaryň hukuklaryny we borçlaryny hemmetaraplaýyn, doly hem-de obýektiv aýdyňlaşdyrmak üçin kanunda göz önünde tutulan ähli çäreleri görmäge borçludur.

Sud işe gatnaşýan adamlaryň, hukuklaryny we borçlaryny olara düşündirmelidir, prosessual hereketleri etmegiň ýa-da etmezliginiň netijeleri hakynda duýdurmalýdyr hem-de işe gatnaşýan adamlaryň öz hukuklaryny amala aşyrmagyna ýardam etmelidir.

2-nji bap SUDUŇ SOSTAWY. OTWODLAR

15-nji madda. Suduň sostawy

Graždan işlerine: birinji instansiýaly sudda sudýadan we halk oturdaşlaryndan (15¹-nji maddada görkezilen işler muňa girmeyär) ybarat sostawda, kassasion we gözegçilik instansiýalarynda başlyklyk edijiden we suduň çlenlerinden ybarat sostawda garaýar.

Şu Kodeksde aýry-aýry meseleleri bir özi çözmäge sudýa hukuk berlen halatlarda ol suduň adyndand hereket edýär.

Sudýanyň bir özüniň çözmäge hukugy bolan meseleler sud tarapyndan kollegial sostawda hem çözülip bilner.

(1992-nji ýylyň 30-njy sentýabryndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1992-nji ýyl, № 9, 87-nji madda)

15¹-nji madda. Sudýanyň bir özüniň garaýan işleri¹

Sudýa şu aşakdaky işlere bir özi garaýar:

1) aliment töletdirmek, onuň möçberini üýtgetmek we aliment töletmegi bes etmek hakyndaky işlere;

2) nikany bozmak hakyndaky işlere, eger şunda emläk we çagalar hakynda jedel bolmasa;

3) ýaşaaýyş jaýyny kireýine almak şertnamasyny üýtgetmek; ýaşaaýyş jaý meýdany baradaky hukugy ykrar etmek we ýaşaaýyş jaý meýdany baradaky hukugy ýitirilen diýip

ykrar etmek hakyndaky işlere;

4) ýuridik ähmiýete eýe bolan faktlary belli etmek hakyndaky işlere;

5) adamyň saglygyna zeper ýetmegine ýa-da ekleýjisiniň ýitirilmegine getiren zyýanyň öwezini töletdirmek hakyndaky işlere;

6) hak-hukuklylyk ukybyny çäklendirmek hakyndaky işlere;

7) graždany hak-hukuklylyk ukyby ýok diýip ykrar etmek hakyndaky işlere;

8) adamy nam-nyşansyz giden diýip ykrar etmek hakyndaky işlere;

9) adamy ölen diýip yglan etmek hakyndaky işlere;

10) adamy nam-nyşansyz giden we ölen diýip ykrar etmek baradaky çözgütleri ýatyrmak hakyndaky işlere;

11) mirasy kabul etmek möhletini uzaltmak hakyndaky işlere;

12) zyýan ýetirilmegi netijesinde ýüze çykan ýagdaýlar hakyndaky işlere;

13) döwlet dolandyryş organlaryň we wezipeli adamlaryň hereketleri dogrusyndaky şikaýatlar baradaky işlere;

14) ykdysady hukuk gatnaşyklaryndan gelip çykýan jedeller boýunça.

Kodekse 15¹-nji madda 1992-nji ýylyň 30-njy sentýabryndaky Türkmenistanyň Kanuny esasynda girizildi - (Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1992-nji ýyl, № 9, 87-nji madda)

(2000-nji ýylyň 23-nji martyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda- Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 2000-nji ýyl, № 1, 2-nji madda)

16-njy madda. Meseleleri suduň çözmeginiň tertibi

Işler seljerilen mahalynda ýüze çykýan ähli meseleler sesleriň köplügi bilen sudýalar tarapyndan çözülýär. Her bir mesele çözülen mahalynda ses bermekden saklanmaga sudýalardan hiç biriniň haky ýokdur. Başlyklyk ediji iň soňundan ses berýär.

Köplügiň çözgüdi bilen razylaşmadyk sudýa ýa-da halk oturdaşy özüniň aýratyn pikirini ýazmaça görnüşde beýan etmäge haklydyr, onuň bu pikiri işiň ýanyna goşulýar, ýöne welin, sud mejlisiniň zalynda jar edilmeyär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda kabul eden Ukazyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda)

17-nji madda. Sudýany, prokurory we prossese beýleki gatnaşyjylary otwodlamak

Eger sudýa, halk oturdaşy, prokuror, sud mejlisiniň sekretary, ekspert we terjimeçi işiň netijesine şahsy, gös-göni ýa-da gytaklaýyn gyzyklanýan bolsa ýa-da olaryň tarapgöýsüzligine şübhe döredýän başga ýagdaýlar bar bolsa, olar işe garamaga gatnaşyp bilmezler hem-de otwodlanmalydyrlar.

18-nji madda. Sudýany otwodlamak üçin esaslar

Sudýa, halk oturdaşy şu aşakdaky ýagdaýlarda işe garamaga gatnaşyp bilmez:

1) eger olaryň iş boýunça suduň sostawyna girýän beýleki sudýalar bilen kowum-garyndaşlygy bar bolsa;

2) eger olar taraplaryň, işe gatnaşýan beýleki adamlaryň ýa-da wekilleriniň kowum-garyndaşlary bolup durýan bolsa;

3) eger olar şu işe şaýat, ekspert, terjimeçi, wekil, prokuror, sud mejlisiniň sekretary hökmünde gatnaşan bolsa;

4) eger olaryň hut özleri, olaryň kowum-garyndaşlary işiň netijesine gös-göni ýa-da gytaklaýyn gyzyklanýan bolsa.

19-njy madda. Işe garamaga sudýanyň gaýtadan gatnaşmagynyň ýol berilmesizligi

Birinji instansiýaly sudda graždan işine garamaga gatnaşan sudýa bu işe kassasion instansiýaly sudda ýa-da sud gözegçiligi tertibinde garamaga gatnaşyp bilmez, şeýle hem birinji instansiýaly sudda işi aslyýeti boýunça çözen we onuň gatnaşmagy bilen çykarylan çözgüt, kesgitleme ýa-da karar ýatyrylan mahalynda, birinji instansiýaly sudda işe täzeden garamaga gatnaşyp bilmez.

Kassasion instansiýaly sudda işe garamaga gatnaşan sudýa birinji instansiýaly sudda ýa-da sud gözegçiligi tertibinde bu işe garamaga gatnaşyp bilmez, şeýle hem onuň gatnaşmagy bilen çykarylan kesgitleme ýatyrylandan soň kassasion instansiýaly sudda işe täzeden garamaga gatnaşyp bilmez.

Sud gözegçiligi tertibinde işe garamaga gatnaşýan sudýa birinji instansiýaly we kassasion instansiýaly sudda hut şol işe garamaga gatnaşyp bilmez.

Welaýat, Aşgabat şäher sudunyň ýa-da Türkmenistanyň Ýokary Sudunyň prezidiumynyň çleni prezidiumda işe garamaga gatnaşan bolsa, onda ol birinji instansiýaly sudda, kassasion instansiýaly sudda ýa-da gözegçilik tertibinde graždan işleri baradaky sud kollegiýasynda şol işe garalmagyna gatnaşyp bilmez.

Welaýat, Aşgabat şäher sudunyň ýa-da Türkmenistanyň Ýokary Sudunyň Prezidiumynyň çleni işe birinji instansiýaly, kassasion ýa-da gözegçilik instansiýaly sudda garamaga gatnaşan bolsa, onda ol degişli Suduň prezidiumynyň sostawynda şol işe garalmagyna gatnaşyp bilmez.

Türkmenistanyň Ýokary Sudunyň çleniniň işe birinji instansiýaly, kassasion ýa-da gözegçilik instansiýaly sudda garalmagyna gatnaşmagy ony Türkmenistanyň Ýokary Sudunyň plenumynyň sostawynda bu işe garalmagyna gatnaşmak hukugyndan mahrum etmeýär.

Türkmenistanyň Ýokary Sudunyň çleniniň ýokary Suduň plenumynyň sostawynda işe garamaga gatnaşmagy bu işe birinji instansiýaly, kassasion we gözegçilik instansiýaly sudda täzeden garamak hukugyndan ony mahrum etmeýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1971-nji ýylyň 18-nji maýynda, 1983-nji ýylyň 25-nji awgustynda kabul eden Ukazynyň we 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1971-nji ýyl, № 11, 81-nji madda; 1983-nji ýyl, № 24, 64-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994 ýyl, № 1-2, 6-njy madda).

20-nji madda. Prokurory, eksperti, terjimeçini we sud mejlisiniň sekretaryny otwodlamak üçin esaslar

Otwodlamak barada şu Kodeksiň 18-nji maddasynda görkezilen esaslar prokurora, eksperte, terjimeçä we sud mejlisiniň sekretaryna hem degişlidir.

Bulardan başga-da ekspert şu aşakdaky ýagdaýlarda işe garamaga gatnaşyp bilmez:

1) eger ol gulluk taýdan ýa-da başga jähetden taraplara, ýa-da işe gatnaşýan beýleki adamlara, ýa-da wekillere garaşly bolup durýan bolsa, ýa-da garaşly bolan bolsa;

2) eger ol şu graždan işini gozgamaga esas bolup hyzmat eden materiallaryň ýüze çykmagyna getiren derňewi geçiren bolsa;

3) onuň kompetentli däldigi ýüze çykarylan mahalynda.

Şu işe ozal garalan mahalynda prokuroryň, ekspertiň, terjimeçiniň we sud mejlisiniň sekretarynyň degişli suratda prokuror, ekspert, terjimeçi, sud mejlisiniň sekretary hökmünde gatnaşmagy olary otwodlamak üçin esas bolup bilmez.

21-nji madda. Jemgyýetçilik guramasynyň ýa-da zähmetkeşler kollektiwiniň wekilini otwodlamak üçin esaslar

Eger jemgyýetçilik guramasynyň ýa-da zähmetkeşler kollektiwiniň wekiliniň hut özi işiň netijesine gyzyklanýan bolsa, ol gös-göni ýa-da gytaklaýyn gyzyklanýan bolsa ýa-da onuň tarapgöýsüzligine şübhe döredýän başga ýagdaýlar bar bolsa, onda ol işe gatnaşmaktan otwodlanylyp bilner.

22-nji madda. Otwod bermek

Şu Kodeksiň 18-21-nji maddalarynda görkezilen ýagdaýlar bar mahalynda, sudýa, halk oturdaşy, prokuror, ekspert, terjimeçi, sud mejlisiniň sekretary we jemgyýetçilik guramasynyň ýa-da zähmetkeşler kollektiwiniň wekili öz-özlerine otwod bermäge borçludylar. Hut şol esaslar boýunça işe gatnaşýan adamlar hem otwod berip bilerler.

Otwodlamak delillendirilmelidir we işe aslyýeti boýunça garalyp başlanmazýandan ön bildirilmelidir.

Şondan soň otwod berilmegine diňe şeýle halatlarda, ýagny otwodlamak üçin esas işe garalyp başlanandan soň otwod berýän adama mälim bolan mahalynda ýol berilýär.

Eger ýokarda görkezilen ýagdaýlar işe garalyp başlanandan soň suda mälim bolsa, onda sud otwodlamak hakyndaky meseläni çözmek maksady bilen şol ýagdaýlar barada sud mejlisinde habar bermäge borçludyr.

23-nji madda. Bildirilen otwody çözmegiň tertibi

Otwod bildirilen mahalynda sud işe gatnaşýan adamlaryň pikirini diňlemelidir, sonuň ýaly-da eger otwodlanylýan adam düşündiriş bermek isleýän bolsa, şol otwod bildirilen adamyň düşündirişini hem diňlemelidir.

Sudýany ýa-da halk oturdaşyny otwodlamak hakyndaky mesele otwodlanylýan sudýanyň gatnaşmazlygynda beýleki sudýalar tarapyndan çözülýär. Otwodlamagyň tarapyna we otwodlamagyň garşysyna berlen sesler deň bolup çykan mahalynda, sudýa ýa-da halk oturdaşy otwodlanylan diýlip hasap edilýär.

Birnäçe sudýa ýa-da suduň bütün sostawy barada bildirilen otwod doly sostawyndaky hut şol sud tarapyndan sesleriň ýönekeý köplügi bilen çözülýär.

Prokurory, eksperti, terjimeçini, sud mejlisiniň sekretaryny we jemgyýetçilik guramasynyň ýa-da zähmetkeşler kollektiwiniň wekilini otwodlamak hakyndaky mesele işe garaýan sud tarapyndan çözülýär.

Otwodlamak hakyndaky mesele maslahat otagynda sud tarapyndan çözülýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda)

24-nji madda. Otwodlamak hakyndaky arzany kanagatlandyrmagyň netijeleri

Etrap (şäher) sudunda işe garalýan mahalynda sudýa, halk oturdaşy ýa-da suduň bütün sostawy barada otwod bildirilen mahalynda işe hut şol suda, ýöne welin başga sudýalardan ybarat bolan sostawda garalýar ýa-da başga bir etrap (şäher) sudunyň garamagyna berilýär, eger işe garalýan ýerdäki etrap (şäher) sudunda sudýany çalşyrmak mümkin bolmaýan bolsa şeýle edilýär.

Welaýat, Aşgabat şäher sudunda we Türkmenistanyň Ýokary sudunda işe garalan mahalynda suduň çleni, halk oturdaşy ýa-da onuň bütün sostawy barada otwod bildirilen

mahalynda işe hut şol sudda, ýöne welin başga sudýalardan ybarat bolan sostawda garalýar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1971-nji ýylyň 18-nji maýynda, 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda, 1983-nji ýylyň 25-nji awgustynda kabul eden Ukazlarynyň we 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1971-nji ýyl, № 11, 81-nji madda; 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda; 1983-nji ýyl, № 24, 64-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

3-nji bap **IŞLERIŇ SUDLARA DEGIŞLILIGI**

25-nji madda. Graždan işleriniň sudlara degişliligi

Sudlara şu aşakdaky işler degişlidir:

1) eger jedeldäki taraplardan iň bolmanda biri graždan bolup durýan bolsa, graždan, maşgala, zähmet we kolhoz hukuk gatnaşyklaryndan gelip çykýan jedeller baradaky işler, ýöne welin şunuň ýaly jedelleri çözmek kanunda administratiw ýa-da beýleki organlaryň garamagyna berlen halatlar muňa girmeyär;

2) ykdysady hukuk gatnaşyklaryndan gelip çykýan jedeller boýunça işler;

3) şu Kodeksiň 233-nji maddasynda sanalyp geçilen administratiw hukuk gatnaşyklaryndan gelip çykýan işler;

4) şu Kodeksiň 247-nji maddasynda sanalyp geçilen we aýratyn ýöredilýän işler;

5) kanun boýunça sudlaryň kompetensiýasyna berlen beýleki işler.

Sudlar daşary ýurt graždanlarynyň, belli graždanlygy bolmadyk adamlaryň, daşary ýurt kärhanalarynyň we guramalarynyň gatnaşýan işlerine-de seredýärler.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1977-nji ýylyň 20-nji sentýabrynda, 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda kabul eden Ukazlarynyň we 2000-nji ýylyň 23-nji martyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1977-nji ýyl, № 18, 105-nji madda; 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 2000-nji ýyl, № 1, 2-nji madda)

26-njy madda güýjüni ýitiren – *(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)*

27-nji madda. Jedelleri bitaraplar sudunyň çözmegine bermek

Kanunda ýa-da halkara şertnamalarynda göz önünde tutulan halatlarda graždan hukuk gatnaşyklaryndan gelip çykan jedel taraplaryň ylalaşmagy boýunça bitaraplar sudunyň çözmegine berlip bilner.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň 1987-nji ýylyň 28-nji dekabrynda kabul eden Ukazynyň we 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1987-nji ýyl, № 36, 177-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

28-nji madda. Biri-biri bilen baglanyşykly bolan birnäçe talapnamanyň suda degişliligi

Biri-biri bilen baglanyşykly bolan birnäçe talapnama birleşdirilen mahalynda we şol talapnamalaryň birleri suda, beýlekileri bolsa hojalyk suduna degişli bolsa, onda, ähli talapnamalar sudda garalmaga degişlidir.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň

4-nji bap SUBUTNAMALAR

29-njy madda. Subutnamalar

Graždan işi boýunça subutnamalar her bir hakykat ýüzündäki maglumatlardan ybaratdyr, şol maglumatlar esasynda bolsa kanunda kesgitlenilen tertipde sud taraplaryň talaplaryny we nägileliklerini esaslandyran ýagdaýlaryň hem-de işi dogry çözmek üçin ähmiýeti bolan başga ýagdaýlaryň bardygyny ýa-da ýokdugyny takyklaýar.

Şol maglumatlar şu aşakdaky serişdeler bilen taraplaryň we üçünji taraplaryň düşündirişleri bilen, şaýatlaryň görkezileri, ýazmaça subutnamalar, maddy subutnamalar we ekspertleriň, zaklýuçeniýeleri bilen takyklanylýar.

30-njy madda. Subut etmek we subutnamalary getirip görkezmek borjy

Her bir tarap öz talaplarynyň we nägilelikleriniň esasy hökmünde özüniň salgylanýan ýagdaýlaryny subut etmelidir.

Subutnamalar taraplar we işe gatnaşýan beýleki adamlar tarapyndan getirilip görkezilýär. Eger getirilip görkezilen subutnamalar ýeterlik bolmasa, sud taraplara we işe gatnaşýan beýleki adamlara goşmaça subutnamalary getirip görkezmegi teklipe edýär ýa-da olary öz inisiatiwasy boýunça toplýar.

31-nji madda. Suduň tabşyryklary

Işe garaýan sud subutnamalary başga şäherde ýa-da etrapda toplamak zerur bolan mahalynda, belli prosessual hereketleri geçirmegi degişli suda tabşyrýar.

Suduň tabşyrygy hakyndaky kesgitlemede garalýan işiň düýp manysy gysgaça beýan edilýär, aýdyňlaşdyrmaly ýagdaýlar, tabşyrygy ýerine ýetirýän suduň toplamaly subutnamalary görkezilýär. Bu kesgitleme iberilen sud üçin hökmanydyr we on gün möhlet içinde ýerine ýetirilmelidir.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyn redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

32-nji madda. Suduň tabşyrygyny ýerine ýetirmegiň tertibi

Suduň tabşyrygy şu Kodeksde bellenilen kadalar boýunça sud mejlisinde ýerine ýetirilýär, mejlisiň geçiriljek wagty we ýeri hakynda işe gatnaşýan adamlara habar berilýär, ýöne welin olaryň mejlise gelmezligi tabşyrygy ýerine ýetirmek üçin päsgelçilik bolup bilmez.

Tabşyryk ýerine ýetirilen wagtynda ýazylan protokollar we toplanan ähli materiallar derrew işe garaýan suda iberilýär.

Eger işe gatnaşýan adamlar ýa-da tabşyrygy ýerine ýetirýän suda düşündiriş ýa-da görkeziş beren şaýatlar işe garaýan suda gelseler, olar umumy tertipde düşündiriş we görkeziş berýärler.

33-nji madda. Subutnamalary hasap etmek

Sud getirilip görkezilýän subutnamalardan diňe iş üçin ähmiýeti bolanlaryny kabul edip alýar.

34-nji madda. Subutnamalara ýol berilmegi

Kanun boýunça subut etmegiň kesgitli serişdeleri bilen tassyklanylmalý işiň ýagdaýlary subut etmegiň başga hiç hili serişdeleri bilen tassyklanylyp bilinmez.

35-nji madda. Subut etmekden boşatmak üçin esaslar

Sud tarapyndan umumy belli ýagdaýlar diýlip hasap edilen ýagdaýlar subut edilmegine mätäç däldir.

Bir graždan işi boýunça suduň kanuny güýje giren çözgüdinde takyklanylýan faktlar hut şol adamlar ýa-da olaryň hukuk kabul edijileri gatnaşýan beýleki graždan işleri seljerilen mahalynda täzeden subut edilip durulmaýar.

Jenaýat işi boýunça suduň kanuny güýje giren hökümi özi barada suduň hökümi çykarylan adamynyň hereketleriniň graždan-hukuk netijeleri hakyndaky işe garaýan sud üçin diňe şeýle meseleler boýunça, ýagny şol hereketleriň bolandygy-bolmandygy we şol adam tarapyndan edilendigi - edilmändigi baradaky meseleler boýunça hökmanydyr.

Kanun boýunça takyklanylýan diýlip çak edilýän faktlar iş seljerilen mahalynda subut edilmeyär, ýöne welin, şunuň ýaly çaklama umumy tertipde ýalana çykarylyp bilner.

36-njy madda. Subutnamalara baha bermek

Sud işiň ähli ýagdaýlarynyň jemine sud mejlisinde hemme taraplaýyn, doly we obýektiv garamaklyga esaslandyrylan içerki ynanjy boýunça, kanuny we sosialistik hukuk düşüňjesini gollanyp, subutnamalara baha berýär.

Hiç bir subutnamanyň sud üçin önünden bellenen güýji ýokdur.

37-nji madda. Subutnamalary üpjün etmek

Özleri üçin zerur bolan subutnamalary getirip görkezmeklik soňra mümkin bolmaz ýa-da kynçylykly bolar öýtmäge esasy bolan adamlar bu subutnamalaryň üpjün edilmegini suddan haýyş edip bilerler.

Iş sudda peýda bolmazyndan ön subutnamalary üpjün etmeklik notariat hakyndaky kanunçylykda göz önünde tutulan tertipde döwlet notarial kontoralary tarapyndan geçirilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1975-nji ýylyň 18-nji fewralynda kabul eden Ukazynyň we 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1975-nji ýyl, № 4, 11-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

38-nji madda. Subutnamalaryň üpjün edilmegi hakynda arza

Subutnamalaryň üpjün edilmegi hakyndaky arzada üpjün edilmegi zerur bolan subutnamalar bu subutnamalary tassyklamak üçin zerur bolan ýagdaýlar; subutnamalary üpjün etmek hakyndaky haýyş bilen ýüz tutmak islegini arza berijide döreden sebäpler, şonuň ýaly-da üpjün edilýän subutnamalar zerur bolan iş görkezilmelidir.

Arza subutnamalary üpjün etmek baradaky prosessual hereketler edilmeli ýeriň çäklerindäki suda berilýär.

Arzany kabul etmekden ýüz döndermek hakynda sudýanyň kesgitlemesi barada hususy şikaýat ýa-da hususy protest bildirilip bilner.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyn redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

39-njy madda. Subutnamalary üpjün etmegiň tertibi

Subutnamalary üpjün etmek şu Kodeksde bellenen kadalar boýunça sud ýa-da sudýa tarapyndan amala aşyrylýar.

Mejlisiň boljak wagty we ýeri hakynda arza berijä hem-de işe gatnaşýan beýleki adamlara habar berilýär, ýöne welin olaryň mejlise gelmezligi subutnamalary üpjün etmek hakyndaky arza garamak üçin päsgelçilik bolup bilmez.

Protokollar we subutnamalary üpjün etmek tertibinde toplanan ähli materiallar işe garaýan suda iberilýär.

40-njy madda. Taraplaryň we üçünji taraplaryň düşündirişleri

Özlerine mälim bolan we iş üçin ähmiýeti bolan ýagdaýlar hakynda taraplaryň we üçünji taraplaryň düşündirişleri iş boýunça toplanýan beýleki subutnamalar bilen bir hatarda barlanylmalydyr we olara baha berilmelidir.

Beýleki tarapyň öz talaplaryny ýa-da nägileliklerini esaslandyryýan faktlaryny tarapyň ykrar etmegi sud üçin hökmany däldir.

Eger sudda ykrar etmekligiň işiň ýagdaýlaryna laýyk gelýändigini we aldamak, zorluk etmek, haýbat atmak, aldawa düşürmek täsiri astynda ýa-da hakykaty ýaşyrmak maksady bilen şol tarapyň ykrar etmändigini barada sudda şübhe bolmasa, şonda sud ykrar edilen fakty takyklykdan diýip hasap edip biler.

41-nji madda. Şaýatlaryň görkezişleri

Işe degişli bolan her hili ýagdaýlar özüne mälim bolan her bir adam şaýat bolup biler.

Şaýatdan diňe şu işde takyklyklykly faktlar dogrusynda sorag edilip bilner. Eger şaýadyň görkezişleri başga adamlaryň habaryna esaslandyrylan bolsa, onda şol adamlardan hem sorag edilmelidir.

Şaýadyň habar beren we näbelli çeşmä esaslandyrylan maglumatlary subutnama bolup hyzmat edip bilmez.

Şu aşakdakylar şaýat hökmünde çagyrylyp bilinmez we olardan sorag edilip bilinmez:

1) graždan işi boýunça wekiller ýa-da jenaýat işi boýunça aklawjylar - wekiliň ýa-da aklawjynyň borçlaryny ýerine ýetirmek bilen baglanyşyklylykda özlerine mälim bolan ýagdaýlar hakynda;

2) fiziki ýa-da psihiki kemçilikleri sebäpli faktlara dogry düşünmäge we olar hakynda dogry görkezişler bermäge ukyby bolmadyk adamlar.

42-nji madda. Şaýat çagyrmak hakyndaky arzanyň mazmuny

Şaýat çagyrmak hakynda haýyş edýän adam iş üçin ähmiýeti bolan ýagdaýlaryň haýsylaryny şaýadyň tassyklap biljekdigini görkezmäge we onuň adyny, atasynyň adyny, familiýasyny we ýaşayan ýerini ýa-da işleýän ýerini suda habar bermäge borçludyr.

43-nji madda. Şaýadyň borçlary

Şaýat hökmünde çagyrylan adam suda gelmäge we dogry görkezişler bermäge borçludyr.

Görkeziş bermekden ýüz dönderenligi ýa-da göz- görtele ýalan görkeziş berenligi üçin şaýat Türkmenistanyň Jenaýat kodeksiniň 203-nji we 204-nji maddalary boýunça, suda gelmekden boýun gaçyranlygy üçin bolsa Türkmenistanyň Administratiw hukuk tertibiniň bozulmalary hakyndaky kodeksiniň 177²-nji maddasy boýunça jogapkärçilik çekýär.

Eger kesel bolmagy, garrylygy, inwalidligi zerarly ýa-da başga esasly sebäpler zerarly suduň çagyrmagy boýunça şaýadyň gelmäge mümkinçiligi bolmasa, onda sud şaýadyň bolýan ýerinde ondan sorag edip biler.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1985-nji ýylyň 19-njy fewralynda kabul eden Ukazynyň we 1991-nji ýylyň 29-njy maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1985-nji ýyl, № 5, 13-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991 ýyl, № 9-10, 101-nji madda)

44-nji madda. Ýazmaça subutnamalar

Iş üçin ähmiýeti bolan ýagdaýlar hakyndaky maglumatly aktlar, dokumentler, iş häsiýetindäki ýa-da şahsy häsiýetdäki hatlar ýazmaça subutnamalardyr.

Ýazmaça subutnama berýän ýa-da şol subutnamanyň talap edilip alynmagyny haýyş edýän adam bu subutnama netijesinde iş üçin ähmiýeti bolan nähili ýagdaýlaryň takyklygyny bilinjekdigini görkezmäge borçludyr.

45-nji madda. Ýazmaça subutnamalary talap edip almagyň we bermegiň tertibi

Işe gatnaşýan ýa-da gatnaşmaýan adamlardan haýsy-da bolsa bir ýazmaça subutnamany talap edip almak hakynda suddan haýyş edýän adam bu subutnamanyň nämedigini görkezmelidir we şol subutnama şol adamdadyr öýtmäge mümkinçilik berýän esaslary görkezmelidir.

Kärhanalardan, edaralardan, guramalaryndan we olaryň birleşiklerinden, jemgyýetçilik guramalaryndan ýa-da graždanlardan suduň talap edýän ýazmaça subutnamalary gös-göni suda iberilýär.

Sud ýazmaça subutnamany suda eltip bermek üçin almaga hukuk berýän haýyşnamany hem ýazmaça subutnamanyň talap edilip alynmagyny haýyş edýän adama berip biler.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

46-njy madda. Ýazmaça subutnamalary bermek borjy

Işe gatnaşmaýan we talap edilýän ýazmaça subutnamany bermäge ýa-da şol subutnamany suduň bellän möhletinde bermäge mümkinçiligi bolmadyk kärhanalar, edaralar, guramalar we olaryň birleşikleri, jemgyýetçilik guramalary ýa-da graždanlar bu hakda sebäplerini görkezmek bilen suda habar bermäge borçludyr.

Eger ýazmaça subutnama bermek hakynda suduň talaby ýerine ýetirilmedik mahalynda, şonuň ýaly-da talap edilýän ýazmaça subutnamalary bermekligiň suduň esasly diýip hasap etmedik sebäplerine görä mümkin dældigi hakynda suda habar berilmedik mahalynda, kärhanalaryň, edaralaryň, guramalaryň we olaryň birleşikleriniň, jemgyýetçilik guramalarynyň ýa-da graždanlaryň Türkmenistanyň administratiw hukuk tertibiniň bozulmalary hakyndaky Kodeksiniň 177²-nji maddasy esasynda jogap berýärler. Jerime

salmak degişli wezipeli adamlary we graždanlary suduň talap edýän ýazmaça subutnamasyny bermek borjundan boşatmaýar.

Ýazmaça subutnamalar, kada hökmünde, asyl nusgada berilýär. Eger dokumentiň kopiýasy berlen bolsa, onda sud zerur bolan mahalynda dokumentiň asyl nusgasynyň berilmegini talap etmäge haklydyr.

(1991-nji ýylyň 29-njy maýyndaky we 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunlarynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991-nji ýyl, № 9-10, 101-nji madda; 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

47-nji madda. Ýazmaça subutnamalary saklanylýan ýerinde gözden geçirmek we derňemek

Suda ýazmaça subutnamalary bermek kyn bolan mahalynda, sud ýazmaça subutnamalaryň degişli derejede tassyklanylýan göçürmeleriniň berilmegini talap edip biler ýa-da şol ýazmaça subutnamalary saklanylýan ýerinde gözden geçirip we derňäp biler.

48-nji madda. Asyl nusgadaky dokumentleri gaýtaryp bermek

Işde bar bolan asyl nusgadaky dokumentleri beren adamlaryň haýyşy boýunça şol dokumentler suduň çözüdi kanuny güýje girenden soň olara gaýtarylyp berlip bilner. Ýöne welin, işde bu dokumentleriň sudýa tarapyndan tassyklanylýan kopiýasy saklanyp galýnýar.

49-njy madda. Maddy subutnamalar

Özleriniň sypatlary, häsiýetleri bilen ýa-da özleriniň bolmagy bilen iş üçin ähmiýeti bolan ýagdaýlary takykklamak serişdesi bolup hyzmat edip biljek predmetler maddy subutnamalardyr.

Maddy subutnamany beren ýa-da onuň talap edilip alynmagyny haýyş edýän adam bu subutnamanyň iş üçin ähmiýeti bolan nähili ýagdaýlary takyklyp biljekdigini görkezmäge borçludyr.

50-nji madda. Maddy subutnamalary talap edip almagyň we bermegiň tertibi

Subutnama hökmünde haýsy-da bolsa bir zadyň işe gatnaşýan ýa-da gatnaşmaýan adamlardan talap edilip alynmagyny suddan haýyş edýän adam şol zady ýazyp görkezmelidir we şol zadyň şol adamdadyr diýlip hasap edilmegine mümkinçilik berýän esaslary görkezmelidir.

Kärhanalardan, edaralardan, guramalardan we olaryň birleşiklerinden, jemgyýetçilik guramalaryndan ýa-da aýry-aýry graždanlardan, suduň talap edýän maddy subutnamalary gös-göni suda iberilýär.

Sud maddy subutnamany suda getirip bermek üçin almaga hukuk berýän haýyşnamany hem maddy subutnamanyň talap edilip alynmagyny haýyş edýän adama berip biler.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

51-nji madda. Maddy subutnamalary bermek borjy

Işe gatnaşmaýan we talap edilýän zady bermäge ýa-da şol zady suduň bellän

möhletinde bermäge mümkinçiligi bolmadyk kärhanalar, edaralar, guramalar we olaryň birleşikleri, jemgyýetçilik guramalary ýa-da graždanlar sebäplerini görkezmek bilen bu hakda suda habar bermäge borçludyr.

Eger zady bermek hakynda suduň eden talaby ýerine ýetirilmedik mahalynda, şonuň ýaly-da maddy subutnamalary bermekligiň suduň esasly diýip hasap etmedik sebäpleri boýunça mümkin dældigi hakynda suda habar berilmedik mahalynda, kärhanalaryň, edaralaryň, guramalaryň we olaryň birleşikleriniň, jemgyýetçilik guramalarynyň ýa-da graždanlaryň Türkmenistanyň administratiw hukuk tertibiniň bozulmalary hakyndaky Kodeksiniň 177²–nji maddasy esasynda jogap berýärler. Jerimäniň salynmagy suduň talap edýän zadyny bermek borjundan degişli wezipeli adamlary we graždanlary boşatmaýar.

(1991-nji ýylyň 29-njy maýyndaky we 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunlarynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991-nji ýyl, № 9-10, 101-nji madda; 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

52-nji madda. Maddy subutnamalary saklamak

Maddy subutnamalar işde saklanylýar ýa-da suduň maddy subutnamalar saklanylýan jaýyna aýratyn opis boýunça tabşyrylýar.

Suda getirilip bilinmejek zatlar şol zatlaryň bolýan ýerinde saklanylýar; şol zatlar jikme-jik ýazylyp görkezilmelidir, zerur bolan mahalynda bolsa fotografirlenilmelidir we peçatlanylmaladyr.

Sud zatlary üýtgemez ýaly ýagdaýda saklamak üçin çäreler görýär.

53-nji madda. Çalt zaýаланýan maddy subutnamalary gözden geçirmek

Çalt zaýаланýan önümler we beýleki zatlar sud tarapyndan derrew gözden geçirilýär, şondan soň olar kimden alnan bolsa, şol adamlara gaýtarylyp berilýär ýa-da şol zatlary niýetlenilişi ýaly peýdalanyp biljek kärhanalara, edaralara ýa-da guramalara berilýär. Bu zatlar kärhanalara, edaralara ýa-da guramalara berlen mahalynda soňra şol zatlaryň eýesine edil şonuň ýaly kysymdaky we hildäki zatlar gaýtarylyp berilmelidir ýa-da şol zatlaryň gymmaty şonda dowam edýän döwlet bahalary boýunça gaýtarylyp berilmelidir.

54-nji madda. Maddy subutnamalary gaýtaryp bermek

Maddy subutnamalar suduň çözgüdi kanuny güýje girenden soň kimden alnan bolsa, şol adamlara gaýtarylyp berilýär ýa-da şol zatlara bolan hukugy sud tarapyndan ykrar edilen adamlara berilýär.

Kanun boýunça graždanlaryň garamagynda bolup bilmejek predmetler degişli döwlet kärhanalaryna, edaralaryna ýa-da guramalaryna berilýär.

Aýry-aýry halatlarda maddy subutnamalar sud tarapyndan gözden geçirilenden we derňelenden soň iş gutarmazyndan öň hem şol maddy subutnamalar alnan adamlara gaýtarylyp berlip bilner, ýöne welin şol adamlar muny haýyş edýän bolsalar we bu haýyş işe garalmagyna zyýan ýetirmezden kanagatlandyrylyp bilinjek bolsa, şeýle edilýär.

55-nji madda. Suduň ekspertleri bellemegi

Işe garalan mahalynda ýüze çykýan hem-de ylym, sungat, tehnika ýa-da senetçilik barasynda ýörite akyl ýetirilmegini talap edýän meseleleri aýdyňlaşdyrmak üçin sud eksperti belleýär. Zerur bolan mahalynda birnäçe ekspert bellenilip bilner.

Sud ekspertleri bellän mahalynda taraplaryň, olaryň wekilleriniň we işe gatnaşýan

beýleki adamlaryň pikirini nazara alýar.

Işe gatnaşýan her bir adam ekspert tarapyndan aýdyňlaşdyrylmaly meseleleri suduň önünde goýmaga haklydyr. Ekspertiň zaklýuçeniýe bermegi talap edilýän meseleleriň gutarnykly topary sud tarapyndan kesgitlenilýär. Işe gatnaşýan adamlar tarapyndan hödürilen meseleleriň kabul edilmezligini sud delillendirmäge borçludyr.

56-njy madda. Ekspertiza geçirmegiň tertibi

Ekspertiza degişli edaralaryň ekspertleri tarapyndan ýa-da suduň bellän beýleki specialistleri tarapyndan geçirilýär. Zaklýuçeniýe bermek üçin zerur bilimleri bolan her bir adam ekspert hökmünde çagyrylyp bilner.

Ekspert öz adyndan zaklýuçeniýe berýär we özüniň beren zaklýuçeniýesi üçin hut onuň özi jogapkärçilik çekýär.

Iş boýunça birnäçe ekspert bellenilen mahalynda olar zaklýuçeniýe bermezden ön özleriniň arasynda maslahatlaşýarlar. Eger ekspertler umumy zaklýuçeniýä gelseler, ekspertleriň hemmesi şol zaklýuçeniýä gol çekýär.

Ekspertleriň arasynda pikir aýrylygy ýüze çykan mahalynda her bir ekspert aýry-aýrylykda öz zaklýuçeniýesini ýazýar.

57-nji madda. Ekspertiň borçlary we jogapkärçiligi

Ekspert edilip bellenilen adam suduň çagyrmagy boýunça gelmäge we öz önünde goýlan meseleler boýunça obýektiv zaklýuçeniýe bermäge borçludyr.

Gelmekden boýun gaçyranlygy ýa-da öz üstüne ýüklenen borçlary ýerine ýetirmekden esassyz sebäpler boýunça ýüz dönderenligi üçin ekspert Türkmenistanyň Jenaýat kodeksiniň 204-nji maddasy boýunça jogapkärçilik çekýär, göz-görtele ýalan zaklýuçeniýe berenligi üçin bolsa Türkmenistanyň Jenaýat kodeksiniň 203-nji maddasy boýunça jogapkärçilik çekýär.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyn redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

58-nji madda. Ekspertiň hukuklary

Ekspertiň şu aşakdakylara haky bardyr:

1) işiň materiallary bilen we iş boýunça toplanýan hem-de zaklýuçeniýe bermek üçin zerur bolan subutnamalar bilen tanyşmaga;

2) sudda işiň seljerilişine gatnaşmaga, täze subutnamalary işiň ýanyna goşmak hakynda we özüne goşmaça materiallaryň berilmegi hakynda suddan haýyş etmäge.

Eger özüne berlen materiallar zaklýuçeniýe bermek üçin ýeterlikli bolmasa ýa-da önünde goýlan mesele onuň ýörite bilimleriniň çäklerinden daşa çykýan bolsa, onda ekspert zaklýuçeniýe bermekden ýüz dönderip biler.

59-njy madda. Ekspertiň zaklýuçeniýesi

Ekspert öz zaklýuçeniýesini ýazmaça formada berýär.

Ekspertiň zaklýuçeniýesinde geçirilen derňewler jikme-jik ýazylyp görkezilmelidir, şol derňewler netijesinde çykarylan netijeler we sud tarapyndan goýlan sowallara esasly jogaplar beýan edilmelidir. Eger ekspert ekspertiza geçiren mahalynda iş üçin ähmiýeti bolan, ýöne welin şol barada öz önünde mesele goýulmadyk ýagdaýlary takykklasa, ol bu ýagdaýlar hakyndaky netijeleri öz zaklýuçeniýesine girizmäge haklydyr.

60-njy madda. Ekspertiň zaklýuçeniýesine suduň baha bermegi

Ekspertiň zaklýuçeniýesi sud üçin hökmany däldir we oňa şu Kodeksiň 35-nji maddasynda bellenen kadalar boýunça sud tarapyndan baha berilýär. Suduň zaklýuçeniýä närazylygy iş baradaky çözgütde ýa-da kesgitlemede delillendirilmelidir.

5-nji bap SUD ÇYKDAJYLARY

61-nji madda. Sud çykdaajylary

Sud çykdaajylary döwlet poşlinasyndan we işe garamak bilen baglanyşykly bolan harajatlardan ybaratdyr.

62-nji madda. Sud çykdaajylaryny tölemekden boşatmak

Döwletiň haýryna sud çykdaajylaryny tölemekden şu aşakdakylar boşadylýar:

1) iş hakynyň tölenmegi hakyndaky hak islegler boýunça we zähmet hukuk gatnaşyklaryndan gelip çykýan başga talaplar boýunça hak isleýjiler - işçiler we gullukçylar; zähmete hak tölenmegi hakynda kolhozlara bildirilýän hak islegleri boýunça we zähmet bilen baglanyşykly beýleki talaplar boýunça - kolhozçylar;

2) awtorlyk hukugyndan gelip çykýan, şeýle hem açyş, oýlap tapyş, rasionalizatorlyk tekliplik we senagat nusgalary baradaky hukuklardan gelip çykýan hak islegleri boýunça hak isleýjiler;

3) aliment tölenmegi hakyndaky hak islegleri boýunça hak isleýjiler;

4) maýyp edilenligi ýa-da saglyga başga şikes ýetirilenligi, şeýle hem ekläp-saklaýjynyň ölmegine sebäp bolanlygy zerarly ýetirilen zeletiň tölenmegi hakyndaky hak islegleri boýunça hak isleýjiler;

5) sosial strahowaniýe organlary we sosial-üpjünçilik organlary - heläkçilik çekene tölenilen posobiýeleriň we pensiýalaryň summalaryna zeledip almak baradaky regres hak islegleri boýunça, sosial üpjünçilik organlary, mundan başga-da - nädogry tölenilen posobiýeleri we pensiýalary töledip almak hakyndaky hak islegleri boýunça;

6) jenaýat edilmegi zerarly ýetirilen maddy zyýany töledip almak hakyndaky hak islegleri boýunça hak isleýjiler;

7) nika bozmak hakyndaky işler baradaky kassasion şikaýatlardan gelip çykýan hak islegleri boýunça - graždanlar;

8) beýleki adamlaryň hukuklaryny we bähbitlerini goramak üçin häzirki ulanylýan kanunlarda göz önünde tutulan halatlarda suda ýüz tutan prokuratura organlary, şeýle hem döwlet dolandyryş organlary, kärhanalar, edaralar, guramalar, we olaryň birleşikleri, prowssoýuzlar we başga jemgyýetçilik guramalary ýa-da aýry-aýry graždanlar;

9) maliýe organlary - aýratyn ýöredilýän işler boýunça suda arza berilmegi üçin;

10) graždanlar, döwlet dolandyryş organlary, beýleki organlar we wezipeli adamlar - administratiw - hukuk gatnaşyklary esasyndan ýüze çykýan işler boýunça; döwlet dolandyryş organlarynyň ýa-da wezipeli adamlaryň graždanlaryň hukuklaryny kemsidýän bikanun hereketleri baradaky şikaýatlar boýunça işler muňa girmeyär;

11) bikanun sud edilip iş kesilmegi, jenaýat jogapkärçiligine bikanun çekilmegi, ätiýaçlyk çäreleri hökmünde tussag astyna almagyň bikanun ulanylmagy ýa-da tussag

etmek ýa düzediş işlerinde işletmek görnüşindäki administratiw temminiň bikanun berilmegi zerarly graždana ýetirilen zyýanyň öwezini tölemek bilen baglanyşykly jedeller boýunça - taraplar.

Türkmenistanyň kanunlarynda taraplary döwletiň haýryna sud çykdaýylaryny tölemekden boşatmagyň başga halatlary hem göz önünde tutulyp bilner.

Sud ýa-da sudýa graždanyň emläk ýagdaýyndan ugur alyp, ony döwletiň haýryna sud çykdaýylaryny tölemekden boşatmaga haklydyr.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda, 1982-nji ýylyň 19-njy ýanwarynda, 1988-nji ýylyň 19-njy aprelinde kabul eden Ukazlarynyň we 1991-nji ýylyň 29-njy maýyndaky, 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunlarynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, №17, 64-nji madda; 1982-nji ýyl, № 2, 2-nji madda; 1988-nji ýyl, № 8, 41-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991-nji ýyl, № 9-10, 101-nji madda; 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

63-nji madda. Sud çykdaýylaryny tölemegiň möhletini uzaltmak ýa-da şol möhleti böleklere bölmek we sud çykdaýylarynyň möçberini azaltmak

Sud ýa-da sudýa taraplaryň emläk ýagdaýyndan ugur alyp, döwletiň haýryna töledilýän sud çykdaýylaryny tölemegiň möhletini bir tarap barada ýa-da taraplaryň ikisi barada-da uzaldyp ýa-da ony böleklere bölüp biler ýa-da bu çykdaýylaryň möçberini azaldyp biler.

64-nji madda. Döwlet pajynyň möçberi

Her bir hak isleýiş arzasy, ilki başky we garşylykly hak isleýiş arzasy üçin, şertnamadan ozalky jedeller baradaky arza üçin, eýýäm başlanan prosesde jedel barada özbaşdak talaplar bildirýän üçünji tarapyň arzasy üçin, aýratyn ýöredilýän işler baradaky arza (şikayät) üçin şu aşakdaky möçberlerde döwlet paji tölenilýär:

1) hak isleginiň bahasy iş hakynyň iň az möçberine çenli bolanda - hak isleginiň möçberiniň 5 prosent;

2) hak isleginiň bahasy iş hakynyň iň az möçberinden ýokary bolanda- hak isleginiň möçberiniň 15 prosent;

3) nika bozmak hakyndaky hak islegleri boýunça- iş hakynyň iň az möçberinden 10 prosent;

4) gaýtadan baglaşylan nikany bozmak hakyndaky hak islegleri boýunça – iş hakynyň iň az möçberinden 15 prosent;

5) nika bozulan mahaly emläk paýlaşylan halatynda hak islegleri boýunça pajyň möçberi şu maddanyň 1 we 2 punktlaryna laýyklykda kesgitlenilýär;

6) nam-nyşansyz ýiten ýa-da ruhy kesel ýa bolmasa akyly kemlik netijesinde kämillik ukyby ýok diýlip bellenen tertipde ykrar elilen adamlar, ýa bolmasa azyndan üç ýyl möhlete azatlykdan mahrum etmäge iş kesilen adamlar bilen nika bozmak hakyndaky hak islegleri boýunça - iş hakynyň iň az möçberinden 1 prosent;

7) ýaşayyş jaýlaryny kireýine almak-bermek şertnamasyny üýtgetmek ýa-da bozmak hakyndaky, mirasy kabul etmegiň möhletini uzaltmak hakyndaky, emlägi gozgamasyz etmekden boşatmak baradaky hak islegleri boýunça we emläkleýin däl häsiýetdäki ýa-da baha kesmäge degişli bolmadyk beýleki hak isleg arzalary boýunça - iş hakynyň iň az möçberinden 5 prosent;

8) aýratyn ýöredilýän işler baradaky arzalar (şikayätler) boýunça - iş hakynyň iň az möçberinden 5 prosent;

9) şertnamadan ozalky jedeller bilen baglanyşykly hak islegleri boýunça - iş hakynyň

in az möçberinden 7 prosent;

10) döwlet dolandyryş edaralarynyň, olaryň wezipeli adamlarynyň graždanlaryň hukuklaryny kemsidýän bikanun hereketlerine edilen şikaýatlar boýunça – iş hakynyň in az möçberinden 5 prosent;

11) awtorlyk hukugyndan, şeýle hem açyş, oýlap tapyş, rejelendirme teklipleri we senagat nusgalary üçin hukukdan gelip çykýan talaplar hakyndaky hak islegleri boýunça - iş hakynyň in az möçberinden 15 prosent.

Sudlaryň çözgütleri baradaky kassasion şikaýatlar üçin hak isleg arzasy (aýratyn ýöredilýän işler baradaky arzalar) berlen mahaly stawkanyň 50 procenti möçberde, emläk jedelleri boýunça - şu maddanyň 1 we 2 punktlaryna laýyklykda jedelli möçberden hasaplanylýan möçberde döwlet pajy tölenilýär.

Suduň kesgitlemesi baradaky hususy şikaýatlar üçin döwlet pajy tölenilmeýär.

Graždanlar, kärhanalar, edaralar we guramalar özlere güzeranlyk baradaky işler bilen baglanyşykly resmi kagyzlaryň berilmegi üçin döwlet pajyny tölemekden boşadylýar.

Sud çözgütleriniň, hökümleriniň, kesgitlemeleriniň, beýleki kararlarynyň nusgalarynyň (dublikatlarynyň), şeýle hem işe gatnaşýan taraplaryň we beýleki adamlaryň haýyşy boýunça sudlar tarapyndan işden beýleki resmi kagyzlaryň nusgalarynyň (dublikatlarynyň) berilmegi üçin - iş hakynyň in az möçberinden 10 prosent döwlet pajy tölenilýär.

(1998-nji ýylyň 15-nji sentýabryndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1998-nji ýyl, № 3, 56-njy madda)

65-nji madda. Hak isleginiň bahasy

Hak isleginiň bahasy şu aşakdakylar bilen kesgitlenilýär:

- 1) pul töletmek hakyndaky hak isleginde - töledilip alynýan summa bilen;
- 2) emlägi talap edip almak hakyndaky hak isleginde - talap edilýän emlägiň gymmaty bilen;
- 3) aliment töletmek hakyndaky hak isleginde -bir ýyldaky tölenilmeli tölegleriň jemi bilen;
- 4) möhletli tölegler we berilmeli pullar hakyndaky hak isleginde ähli tölegleriň ýa-da berilmeli pullaryň jemi bilen; ýöne welin munuň özi üç ýylyňkydan köp bolmaly däldir;
- 5) möhletsiz ýa-da ömürlük tölenilmeli tölegler we berilmeli pullar hakyndaky hak isleginde – üç ýylyň içindeki tölegleriň ýa-da berilmeli pullaryň jemi bilen;
- 6) tölegleri ýa-da berilmeli pullary azaltmak ýa köpeltmek hakyndaky hak isleginde - tölegiň ýa-da berilmeli puluň azaldylýan ýa-da köpeldilýän summasy bilen, ýöne welin munuň özi bir ýylyňkydan köp bolmaly däldir;
- 7) tölegleri ýa-da berilmeli pullary bes etmek hakyndaky hak isleginde - galan tölegleriň ýa-da berilmeli pullaryň jemi bilen, ýöne welin munuň özi bir ýylyňkydan köp bolmaly däldir;
- 8) emlägi kireýine almak-bermek şertnamasyny möhletinden ön sökmek hakyndaky hak isleginde - şertnamanyň hereket edişiniň galan möhletiniň dowamynda emlägiň peýdalanylanlygy üçin tölenilmeli tölegleriň jemi bilen, ýöne welin munuň özi üç ýylyňkydan köp bolmaly däldir;
- 9) şahsy eýeçilik hukugy esasynda graždanlara degişli bolan jaýlara bolan eýeçilik hukugy hakyndaky hak isleginde - jaýyň gymmaty bilen, ýöne welin munuň özi jaýyň inventarizasion bahasyndan pes bolmaly däldir, ýa-da ipwentarizasion baha bolmadyk mahalynda hökmany oklad strahowaniýesi boýunça berlen bahadan pes bolmaly däldir,

kärhanalara, edaralara, guramalara we olaryň birleşiklerine, jemgyýetçilik guramalaryna degişli bolan jaýlar üçin bolsa şol jaýlaryň balans bahasyndan pes bolmaly däldir;

10) birnäçe özbaşdak talapdan ybarat bolan hak isleginde - ähli talaplaryň umumy summasy bilen.

Hak isleginiň bahasyny hak isleýji görkezýär. Görkezilen baha talap edilyän emlägiň hakyky gymmatyna göz-görtele nälaýyk gelyän mahalynda hak isleginiň bahasyny sudýa kesgitleýär.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

66-njy madda. Döwlet poşlinasyny goşmaça tölemek

Hak islegi bildirilen pursatynda hak isleginiň bahasyny kesgitlemek kyn bolan mahalynda döwlet poşlinasynyň möçberi önünden sudýa tarapyndan bellenilip, iş çözülen mahalynda hak isleginiň sud tarapyndan kesgitlenen bahasyna laýyklykda soňra poşlina goşmaça töledilýär.

Hak isleýiş talaplary artdyrylan mahalynda poşlinanyň ýetmeýän summasy hak isleginiň artan bahasyna laýyklykda goşmaça tölenilýär.

67-nji madda. Döwlet poşlinasyny gaýtaryp bermek

Tölenen döwlet poşlinasy şu aşakdaky halatlarda kem-käsleýin ýa-da doly suratda gaýtarylyp bsrilmelidir:

1) poşlina häzirki ulanylyp gelinýän kanunlara görä talap edilişinden köp möçberde tölenilen mahalynda;

2) arzany kabul etmekden ýüz dönderilen mahalynda;

3) hak isleýiş arzasy şu Kodeksiň 132-nji maddasynda göz önünde tutulan esaslar boýunça hak isleýjä gaýtarylyp berlen mahalynda;

4) şu Kodeksiň 221-nji maddasynyň 1-nji we 2-nji punktlarynda göz önünde tutulan esaslar boýunça iş ýöretmek ýatyrylan mahalynda;

5) şu Kodeksin 223-nji maddasynyň 1-nji we 2-nji punktlarynda göz önünde tutulan esaslar boýunça arza garalman galdyrylan mahalynda.

Şu maddanyň 1-nji punktunda göz önünde tutulan halatda döwlet poşlinasynyň artyk tölenilen bölegi gaýtarylyp berilýär.

Türkmenistanyň Kanunlaryna laýyklykda döwlet poşlinasy Türkmenistanyň Ykdysadyýet we maliýe ministrligi tarapyndan kesgitlenilýän beýleki halatlarda hem gaýtarylyp berilmäge degişlidir.

Eger döwlet poşlinasynyň gaýtarylyp berilmegi hakyndaky arza puluň býujete geçirilen gününden soň bir ýyl geçýänçä suda berlen bolsa, şonda döwlet poşlinasy gaýtarylyp berilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda kabul eden Ukazynyň we 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

68-nji madda. Işe garamak bilen baglanyşykly bolan harajatlar

Işe garamak bilen baglanyşykly bolan harajatlara şu aşakdakylar degişlidir:

1) şaýatlara we ekspertlere tölenilmeli summalar;

2) işe degişli zatlary ýerinde gözden geçirmek bilen baglanyşykly bolan çykdajylar;

- 3) jogap berijini gözlemek baradaky çykdaýjylar;
- 4) suduň çözgüdini ýerine ýetirmek bilen baglanyşykly bolan çykdaýjylar;
- 5) adwokatyň zähmetine hak tölemek üçin döwletiň hasabyna edilen çykdaýjylar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1983-nji ýylyň 25-nji awgustynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1983-nji ýyl, № 24, 64-nji madda)

69-njy madda. Şaýatlara, ekspertlere we terjimeçilere tölenilmeli summalar

Suda gelmek-gitmek bilen baglanyşyklylykda ýola we jaýy kireýine almaklyga edilen çykdaýjylar şaýatlara, ekspertlere we terjimeçilere tölenilýär hem-de olara sutoçnylar berilýär.

Ekspertler we terjimeçiler suduň tabşyrmagy boýunça özleriniň ýerine ýetiren işi üçin hak alýarlar, eger bu iş olaryň gulluk borçlarynyň çygryna girmeyän bolsa, şeýle edilýär.

Şaýatlar hökmünde suda çagyrylýan işçiler we gullukçylar suda gelmek-gitmek bilen baglanyşyklylykda sarp eden ähli wagty üçin olara esasy işleýän ýerinde ortaça gazanjy berilýär. İşçilerden we gullukçylardan bolmadyk şaýatlar özleriniň işinden ýa-da adatdaky işlerinden alnyp galynanlygy üçin hak alýarlar.

70-nji madda. Şaýatlara we ekspertlere tölenilmeli summalary taraplardan almak

Şaýatlara we ekspertlere tölenilmeli summalary ýa-da işe degişli zatlary ýerinde gözden geçirmek üçin bolan çykdaýjylary tölemäge zerur bolan summalary degişli haýys eden tarap önünden töleýär. Eger bu görkezilen haýys taraplaryň ikisi tarapyndan bildirilen bolsa ýa-da şaýatlary, ekspertleri çagyrmaklyk, işe degişli zatlary ýerinde gözden geçirmeklik suduň inisatiwasy boýunça geçirilen bolsa, onda talap edilýän summalary taraplar deň töleýärler.

Sud çykdaýjylaryny tölemekden boşadylan tarap şu maddada sanalyp geçilen summalary tölemeýär.

71-nji madda. Şaýatlara, ekspertlere we terjimeçilere berilmeli summalary tölemek

Şaýatlara, ekspertlere we terjimeçilere berilmeli summalar olar özleriniň borçlaryny ýerine ýetirenden soň sud tarapyndan tölenilýär. Şaýatlara we ekspertlere bu summalar taraplardan alnandygyna-alynmandygyna garamazdan berilýär.

Tölemäge degişli summalary tölemegiň tertibi we şol summalaryň möçberleri Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan bellirilýär.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

72-nji madda. Sud çykdaýjylaryny taraplaryň arasynda paýlamak

Iş boýunça çekilen ähli sud çykdaýjylary çözgüdi sud haýsy tarapyň peýdasyna çözen bolsa beýleki tarapy bu çykdaýjylary şol tarapa tölemeli edýär, bu tarap sud çykdaýjylaryny döwletiň girdejisine tölemekden boşadylan hem bolsa şeýle edilýär. Eger hak islegi kem-käsleýin kanagatlandyrylan bolsa, onda şumaddada görkezilen summalar hak isleýiş talaplarynyň sud tarapyndan kanagatlandyrylan möçberine proporsionallykda hak isleýjä berilýär, jogap berijä bolsa hak isleýiş talaplarynyň hak isleýji barada kanagatlandyrylmadyk bölegine proporsionallykda berilýär.

Şu maddada beýan edilen kadalar kassasion şikaýatlar edilen mahalynda taraplaryň töläň döwlet poşlinasyna hem degişlidir.

Eger ýokarky instansiýaly sud işi täzedan garamaga bermän, çykarylan çözüdi üýtgetse ýa-da täze çözüdi çykarsa, ol sud çykdaýlarynyň paýlanylyşyny degişli suratda üýtgedýär.

72¹ -nji madda. Graždanlara mugt ýuridiki kömek bermek

Sudýa işi suduň seljermegine taýýarlarda ýa-da sud işe garanda graždanyň emläk ýagdaýyndan ugur alyp, ony berlen ýuridiki kömek üçin hak tölemekden doly ýa-da kem-käsleýin boşatmaga hem-de adwokatyň zähmetine hak tölemek üçin edilen harajatlary döwletiň hasabyna degişli etmäge haklydyr.

Ýuridiki konsultasiýa tölenmeli puluň möçberi adwokatlary kollegiýalary tarapyndan graždanlara berilýän ýuridiki kömek üçin hak tölemegi düzgünleşdirýän normalara laýyklykda kesgitlenilýär.

Graždany ýuridiki kömek üçin hak tölemekden doly ýa-da kem-käsleýin boşatmak hakynda sudýanyň çykaran karary ýa-da suduň çykaran kesgitlemesi ýerine ýetirmek üçin suduň ýerleşýän ýerindäki ýuridiki konsultasiýa we maliýe organyna bir wagtyň özüde iberilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1983 -nji ýylyň 25-nji awgustynda kabul eden Ukazy bilen girizildi - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1983-nji ýyl, № 24, 64-nji madda)

73-nji madda. Adwokatyň beren kömeginiň hakyny tölemek baradaky çykdaýlary töletmek

Işe gatnaşan adwokatyň beren kömeginiň hakyny tölemek baradaky çykdaýlary sud çözüdi haýsy tarapyň peýdasyna çözen bolsa, şony şol tarap üçin beýleki tarapdan töletdirýär, munuň möçberi bolsa hak isleýiş talaplarynyň kanagatlandyrylan böleginiň baş prosentine çenli bolan möçberde bolmalydyr, ýöne welin adwokatlary kollegiýalary tarapyndan graždanlara berilýän ýuridiki kömegiň hakyny kadalaşdyrmak üçin bellenen normalardan ýokary bolmaly däldir.

Eger bellenen tertibe laýyklykda adwokatyň kömegi haýsy-da bolsa bir tarapa mugt berlen mahalynda, sud şol görkezilen summany ýuridiki konsultasiýanyň ýa-da döwletiň haýryna beýleki tarapa töletdirip biler. Eger tarapy ýuridiki kömek üçin hak tölemekden boşatmak baradaky karar şu Kodeksiň 72¹ -nji maddasynda göz önünde tutulan tertipde kabul edilen bolsa şeýdip biler.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda we 1983-nji ýylyň 25-nji awgustynda kabul eden Ukazlarynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda; 1983-nji ýyl, № 24, 64-nji madda)

74-nji madda. İş wagtynyň ýitirilenligi üçin tölenilmeli haky töletmek

Sud iş wagtynyň hakykat ýüzünde ýitirilenligi üçin ortaça gazanja laýyklykda beýleki tarapyň peýdasyna hak tölemekligi ak ýüreksizlik bilen esassyz hak islegini bildiren ýa-da hak islegine garşy jedel turzan ýa-da işiň dogry we çalt garalmagyna hem-de çözülmegine birsyhly garşylyk görkezip gelen tarapyň üstüne ýükläp biler, ýöne welin munuň özi hak isleýiş talaplarynyň kanagatlandyrylan böleginiň baş prosentinden artyk bolmaly däldir.

75-nji madda. Hak isleginden yüz dönderilen we barlyşyk ylalaşygy gazanylan mahalynda sud çykdaýlaryny we beýleki çykdaýlary paýlamak

Hak isleýjiniň hak isleginden ýüz dönderlen mahalynda onuň çeken sud çykdaýylary jogap beriji tarapyndan tölenilmeýär. Ýöne welin, hak isleýji hak islegini bildirenden soň onuň talaplaryny jogap berijiniň meýletin kanagatlandyrmagy netijesinde öz talaplaryny goldamaýan bolsa, onda sud hak isleýjiniň haýyşy boýunça iş barada hak isleýji tarapyndan çekilen ähli sud çykdaýylaryny we adwokatyň beren kömegi üçin hak tölemek baradaky çykdaýylary jogap berijiden almaly edýär.

Eger barlyşyk ylalaşygy baglaşylan mahalynda taraplar sud çykdaýylaryny we adwokatyň beren kömegi üçin hak tölemek baradaky çykdaýylary paýlamagyň tertibini göz önünde tutmadyk bolsalar, sud bu meseläni şu Kodeksiň 72, 73-nji we 77-nji maddalaryna laýyklykda çözüär.

75¹ -nji madda. Şikaýata seretmek bilen baglanyşykly çykdaýylary paýlamak

Şikaýata seretmek bilen baglanyşykly çykdaýylar eger sud şikaýaty kanagatlandyrmazlyk hakynda çözüň çykarsa, sud graždanyň üstüne ýükläp biler, eger-de döwlet dolandyryş organynyň ýa-da wezipeli adamyň hekeretiniň bikanundygyny anyklasa- şol organyň ýa-da wezipeli adamyň üstüne ýükläp biler.

(1991-nji ýylyň 29-njy maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991-nji ýyl, № 9-10, 101-nji madda)

76-njy madda. Taraplaryň sud harajatlaryny tölemek

Beýleki adamlaryň hukuklaryny we kanun tarapyndan goralýan bähbitlerini goramak üçin suda ýüz tutan prokuratura organlarynyň, şonuň ýaly-da döwlet dolandyryş organlarynyň, profsoýuzlaryň, kärhanalaryň, edaralaryň, guramalaryň we olaryň birleşikleriniň jemgyýetçilik guramalarynyň ýa-da aýry-aýry graždanlaryň hak isleginden doly ýa-da kem-käsleýin ýüz dönderilen mahalynda, jogap berijiniň çeken sud harajatlary doly suratda ýa-da hak isleýjiniň hak isleýiş talaplarynyň kanagatlandyrylmadyk bölegine proporsionallykda býujet serişdelerinden jogap berijä tölenilýär.

Şu Kodeksiň 102-nji maddasynyň üçünji böleginde göz önünde tutulan tertipde sud tarapyndan işe çekilen jogap beriji barasyndaky hak isleginden ýüz dönderilen mahalynda jogap berijiniň çeken sud harajatlary býujetiň, serişdelerinden tölenilýär.

Emlägi gozgamasyz etmekden boşatmak hakyndaky hak islegi kanagatlandyrylan mahalynda hak isleýjiniň çeken sud harajatlary oňa býujetiň serişdelerinden tölenilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda kabul eden Ukazynyň we 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

77-nji madda. Döwletiň sud çydajylaryny tölemek

Işe garalmagy bilen baglanyşykly çekilen harajatlar we hak isleýjiniň tölemekden boşadylan döwlet poşlinasy hak isleýiş talaplarynyň kanagatlandyrylan bölegine proporsionallykda döwletiň haýryna jogap berijiden töledilip alynýar.

Hak islegi kanagatlandyrylmadyk mahalynda, işe garalmagy bilen baglanyşyklylykda suduň çeken harajatlary döwletiň haýryna hak isleýjiden alynýar.

Eger hak islegi kem-käsleýin kanagatlandyrylan bolsa, jogap beriji hem sud çykdaýylaryny tölemekden boşadylan bolsa, onda işe garalmagy bilen baglanyşyklylykda suduň çeken harajatlary hak isleýiş talaplarynyň kanagatlandyrylmadyk bölegine

proporsionallykda sud çykdaýylaryny tölemekden boşadylmadyk hak isleýjiden döwletiň haýryna alynýar.

Eger taraplaryň ikisi-de sud çykdaýylaryny tölemekden boşadylan bolsa, onda işe garalmagy bilen baglanyşyklylykda suduň çeken harajatlary döwletiň hasabyna geçirilýär.

Özüniň tölemeli töleglerini tölemekden boýun gaçyrýan adamyny gözlemeklik yglan edilen mahalynda, sud gözlemek baradaky çykdaýylary ondan döwletiň haýryna töledip alýar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1983-nji ýylyň 25-nji awgustynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda – TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1983-nji ýyl, № 24, 64-nji madda)

78-nji madda. Sud çykdaýylary bilen baglanyşykly bolan meseleler dogrusyndaky kesgitlemeler barada şikaýat etmek we protest bildirmek

Sud çykdaýylary bilen baglanyşykly bolan meseleler dogrusyndaky kesgitlemeler barada hususy şikaýat ýa-da hususy protest bildirilip bilner.

6-njy baby aýyrmaly – 1991-nji ýylyň 29-njy maýyndaky Türkmenistanyň Kanuny - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991-nji ýyl, № 9-10, 101-nji madda

7-nji bab. PROSESSUAL MÖHLETLER

81-nji madda. Prosessual möhletleri hasaplamak

Prosessual hereketler kanunda bellenen möhletlerde amala aşyrylýar. Prosessual möhletler kanunda bellenilmedik halatlarda şol möhletler sud tarapyndan belleniýär.

Prosessual hereketleri amala aşyrmak üçin bolan möhletler takyk kalendar senesi bilen kesgitleniýär (şonda hökmany boljak waka görkezilýär) ýa-da belli bir wagt döwri bilen kesgitleniýär. Belli bir wagt döwri bilen kesgitlenen mahalynda hereket бүтін döwrüň dowamynda amala aşyrylyp bilner.

Ýyllar, aýlar ýa-da günler bilen hasaplanylýan prosessual möhlet kalendar seneden ýa-da şol möhletiň başlanmagyny kesgitleýän wakadan soňky günden başlanýar.

82-nji madda. Prosessual möhletleriň gutarmagy

Ýyllar bilen hasaplanylýan möhlet şol möhletiň in soňky ýylyňyň degişli aýynda we gününde gutarýar. Ýarym ýyl möçberinde kesgitlenen möhlet barada aýlar bilen hasaplanylýan möhletler üçin ulanylýan kadalar ulanylýar. Aýlar bilen hasaplanylýan möhlet şol möhletiň degişli aýynda we şol möhletiň in soňky aýynyň degişli gününde gutarýar. Ýarym aý möçberinde kesgitlenen möhlete günler bilen hasaplanylýan möhlet hökmünde garalýar we on baş güne barabar diýlip hasap edilýär. Eger aýlar bilen hasaplanylýan möhletiň gutarýan wagty soňy degişli günü bolmadyk aýa gabat gelýän bolsa, onda şol möhlet bu aýyň in soňky gününde gutarýar.

Möhletiň in soňky günü iş günü bolmadyk güne düşýän mahalynda, şondan soňky ikinji iş günü möhletiň gutarýan günü diýlip hasap edilýär.

Amala aşyrmak üçin belli bir möhlet bellenen prosessual hereket şol möhletiň in soňky gününde sagat ýigirmi dörde çenli ýerine ýetirilip bilner. Eger bu hereket sudda amala aşyrylmaly bolsa, onda prosessual möhletiň in sonky günü sudda işiň tamamlanan wagty gutarýar. Eger şikaýat, dokumentler ýa-da pul summalary poçta ýa-da telegrafa bellenen möhletiň in soňky gününde sagat ýigirmi dörde çenli tabşyrylan bolsa, onda bu möhlet geçirilmedik möhlet diýlip hasap edilýär.

83-nji madda. Prosesual möhletleri geçirmegiň netijeleri

Prosesual hereketleri amala aşyrmak hukugy kanunda görkezilen ýa-da sud tarapyndan bellenen möhletiň gutarmagy bilen tamamlanýar.

Prosesual möhletler geçenden soň berlen şikaýatlar we dokumentler garalman galdyrylýar.

84-nji madda. Prosesual möhletleri duruzmak

Geçmedik ähli prosesual möhletler işi ýöretmekligiň durzulmagy bilen durzulýar. Möhletleri duruzmaklyk iş ýöretmegi duruzmak üçin esas bolup hyzmat eden ýagdaýlaryň ýüze çykan wagtyndan başlanýar. İş ýöredilip ugralan gününden başlap prosesual möhletler hem geçip başlaýar.

85-nji madda. Prosesual möhletleri uzaltmak

Sud tarapyndan bellenen prosesual möhletler sud tarapyndan hem uzaldylyp bilner.

86-njy madda. Prosesual möhletleri dikeltmek

Kanunda bellenen möhleti sud tarapyndan esasy diýlip hasap edilen sebäplere görä geçiren adamlar üçin şol möhlet dikeldilip bilner.

Geçirilen möhleti dikeltmek hakyndaky arza prosesual hereketler amala aşyrylmaly we özüniň sud mejlisinde garalmaly bolan suda berilýär. Mejlisiň geçiriljek wagty we ýeri hakynda işe gatnaşýan adamlara habar berilýär, ýöne welin olaryň mejlise gelmezligi suduň önünde goýlan meseläni çözmek üçin päsgelçilik bolup bilmez.

Möhleti dikeltmek hakyndaky arzanyň berilmegi bilen bir wagtda möhleti geçirilen prosesual hereket amala aşyrylmalydyr (şikayat bildirilmelidir, dokumentler berilmelidir we ş. m.).

Geçirilen prosesual möhleti dikeltmekden ýüz döndermek hakynda suduň kesgitlemesi barada hususy şikaýat ýa-da hususy protest bildirilip bilner.

87-nji madda. Graždan işlerini sud seljerişine taýýarlamagyň we olara garamagyň möhletleri

Graždan işlerini sud seljerişine taýýarlamak işi arzanyň kabul edilen gününden beýläk ýedi günden gijä galman geçirilmelidir. Şu maddanyň ikinji böleginde görkezilen işlerden başga aýratyn çylşyrymly işler barada adatdan daşary halatlarda bu möhlet sudýanyň delillendirilen kesgitlemesi bilen ýigrimi güne çenli uzaldylyp bilner.

Aliment töletdirmek hakyndaky, maýyp-müjrup edilmegi ýa-da saglyga başga şikes ýetirilmegi bilen ýetirilen zelesi, şonuň ýaly-da ekläp-saklaýjynyň ölmegine sebäp bolunmagy bilen ýetirilen zelesi töletdirmek hakyndaky işlere hem-de zähmet hukuk gatnaşyklaryndan gelip çykýan talaplar baradaky işlere - eger taraplar bir şäherde ýa-da raýonda bolýan bolsa - işleri sud seljerişine taýýarlamagyň gutaran gününden beýläk on günden gijä galman, beýleki halatlarda bolsa ýigrimi günden gijä galman birinji instansiýaly sud tarapyndan garalmalydyr.

Beýleki graždan işlerine işleri sud seljerişine taýýarlamagyň gutaran gününden beýläk bir aýdan gijä galman garalmalydyr.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1984-nji ýylyň 23-nji iýulynda kabul eden

8-nji bap

SUDUŇ HABAR BERMEGI WE ÇAGYRMAGY

88-nji madda. Sud powestkalary

Sud mejlisiniň boljak ýa-da aýry-aýry prosessual hereketleriniň amala aşyryljak wagty we ýeri hakynda işe gatnaşýan adamlara we olaryň wekillerine, şonuň ýaly-da prosesse gatnaşdyrylan mahalynda jemgyýetçilik guramalarynyň ýa-da zähmetkeşler kollektiwleriniň wekillerine sud powestkalary arkaly habar berilýär. Suda şaýatlary, ekspertleri we terjimeçileri çagyrmak hem sud powestkalary arkaly amala aşyrylýar.

Işe gatnaşýan adamlara we wekillere powestka gowşurylan mahalynda olaryň suda öz wagtynda gelmegi we işe taýýarlyk görmegi üçin ýeterlik wagty bolar ýaly edilip gowşurylmalydyr.

Powestka habar berilýän ýa-da çagyrylýan adama tarapyň ýa-da işe gatnaşýan beýleki adamynyň görkezen adresi boýunça eltilýär. Eger suda habar berlen adresde graždan hakykat ýüzünde ýaşamaýan bolsa, powestka onuň işleýän ýerine iberilip bilner.

Zerur halatlarda işe gatnaşýan adamlara, wekillere, şonuň ýaly-da şaýatlara, ekspertlere we terjimeçilere telegramma arkaly habar berlip bilner ýa-da olar çagyrylyp bilner.

89-njy madda. Powestkanyň mazmuny

Powestkada şu aşakdakylar görkezilmelidir:

- 1) adresatyň takyk ady;
- 2) suduň ady we takyk adresi;
- 3) gelmeli ýeri we wagty;
- 4) haýsy iş boýunça çagyrylýan bolsa, şol işiň ady;
- 5) adresatyň kim bolup çagyrylýanlygy;
- 6) iş boýunça özlerinde bar bolan ähli subutnamalary bermek barada işe gatnaşýan adamlara edilýän teklip;
- 7) adresatyň ýoklugy sebäpli powestkany kabul edip alan adamynyň ony ilkinji mümkinçilik bolan mahalynda adresata gowşurmak borjy;
- 8) gelmezligiň netijeleriniň nämeden ybarat boljakdygy (şu Kodeksiň 43, 57-nji, 159-162-nji maddalary).

Sudýa powestka bilen bir wagtda hak isleýiş arzasynyň kopiýasyny we arzanyň ýanyna goşulan dokumentleriň kopiýalaryny jogap berijä iberýär. Hak isleýjä iberilen powestkanyň ýany bilen sudýa jogap berijiniň ýazmaça düşündirişleriniň kopiýasyny iberýär, eger şonuň ýaly düşündirişler suda gowşan bolsa şeýle edýär.

90-njy madda. Powestkalary eltmek

Powestkalar poçta arkaly ýa-da hat gatnadyjylaryň üsti bilen eltilýär. Powestkany adresata gowşurmagyň wagty gowşurylýan powestkada we onuň suda gaýtarylyp getirilmeli ikinji ekzemplýarynda görkezilýär.

Sudýa işe gatnaşýan adamynyň razylyk bermegi bilen iş boýunça habar berilýän ýa-da çagyrylýan başga bir adama gowşurmak üçin powestkany onuň eline berip biler. Powestkany eltmek sudýa tarapyndan tabşyrylan adam powestkany alanlygy barada

adresatyň gol çeken ikinji ekzemplýaryny suda gaýtaryp getirmäge borçludyr.

91-nji madda. Powestkalary gowşurmak

Graždana powestka onuň suda gaýtarylyp getirilmeli ikinji ekzemplýarynda onuň hut özüniň gol çekmegi bilen gowşurylýar. Kärhana, edara, gurama we olaryň birleşigine, jemgyýetçilik guramasyna iberilýän powestka degişli wezipeli adama gowşurylýar, ol bolsa powestkanyň ikinji ekzemplýaryna gol çekýär.

Eger powestkany eltýän adam iş boýunça habar berilýän ýa-da çagyrylýan graždany onuň ýaşayan ýa-da işleýän ýerinde tapmasa, onda powestka onuň bilen bile ýaşayan uly ýaşly maşgala çlenleriniň haýsy-da bolsa birine gowşurylýar, olaryň ýok mahalynda bolsa ýaşayyş jaý ulanyş guramasyna, posýologyň ýa-da obanyň arçynyna ýa-da işleýän ýerindäki administrasiýa gowşurylýar. Ýokarda görkezilen halatlarda powestkany kabul edip alan adam powestkanyň ikinji ekzemplýarynda öz familiýasyny, adyny we atasynyň adyny, şonuň ýaly-da özüniň adresata bolan gatnaşygyny ýa-da işleýän wezipesini görkezmäge borçludyr. Powestkany kabul edip alan adam ilkinji mümkinçilik bolan dessine powestkany haýal etmän adresata gowşurmaga borçludyr.

Adresat wagtlaýyn giden mahalynda, powestkany eltýän adam powestkanyň ikinji ekzemplýarynda adresatyň nirä gidenligini we onuň gaýdyp gelmegine haçan garaşylýandygyny görkezýär. Bu maglumatlar degişli ýaşayyş-jaý ulanyş guramasy, posýologyň ýa-da obanyň arçyny tarapyndan, ýa adresatyň işleýän ýerindäki kärhananyň, edaranyň, ýa guramanyň administrasiýasy tarapyndan ýa-da azyndan iki sany graždanyň goly bilen tassyklanylmalýdyr.

On alty ýaşa ýetmedik adamy şaýat hökmünde çagyrmaklyk onuň ata-enesiniň ýa-da beýleki kanuny wekilleriniň üsti bilen amala aşyrylýar. Mundan başga çagyrmak tertibine diňe işiň ýagdaýlary sebäpli zerur bolan mahalynda ýol berilýär.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyn redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

92-nji madda. Powestkany kabul etmekden ýüz döndermegiň netijeleri

Adresat powestkany kabul etmekden ýüz dönderen mahalynda powestkany eltýän adam şol powestkada degişli bellik edip, ony suda gaýtaryp getirýär. Powestkany kabul etmekden ýüz dönderilmegi hakynda edilen bellik degişli ýaşayyş-jaý ulanyş guramasy, posýologyň ýa-da obanyň arçyny tarapyndan, adresatyň işleýän ýerindäki kärhananyň, edaranyň ýa guramanyň administrasiýasy tarapyndan ýa-da azyndan iki sany graždanyň goly bilen tassyklanylýar. Powestkany kabul etmekden ýüz döndermek işe garamak üçin päsgelçilik bolup bilmez.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyn redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

93-nji madda. İş ýöredilýän mahalynda adresatyň üýtgänligini habar bermek borjy

İşe gatnaşýan adamlar we wekiller iş ýöredilýän mahalynda özüleriniň adresiniň üýtgemegi hakynda suda habar bermäge borçludýrlar. Şunuň ýaly habar berilmedik mahalynda powestka suda mälim bolan iň soňky adrese iberilýär we adresat şol adresde mundan beýläk ýaşamaýan hem bolsa, şol powestka eltildi diýlip hasap edilýär.

İş ýöredilýän mahalynda özüleriniň adresiniň üýtgeýändigini hakynda suda habar bermek borçlaryny ýerine ýetirmedik halatynda, sud işe gatnaşýan adamlara we wekillere

Türkmenistanyň Administratiw hukuk terbiniň bozulmalary hakyndaky kodeksiniň 177² -nji maddasy boýunça jogapkärçilige çekmäge haklydyr.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1985-nji ýylyň 19-njy fewralynda kabul eden Ukazynyň we 1991-nji ýylyň 29-njy maýyndaky, 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunlarynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1985-nji ýyl, № 5, 13-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991-nji ýyl, № 9-10, 101-nji madda; 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

94-nji madda. Jogap berijiniň bolýan ýeri näbelli bolan mahalynda suduň hereketleri

Jogap berijiniň hakykat ýüzünde bolýan ýeri näbelli bolan mahalynda sud powestkany jogap berijiniň mälim bolan in soňky ýaşayan ýerindäki ýaşayyş-jaý ulanyş guramasynyň ýa-da posýologyň ýa-da obanyň arçynynyň alanlygyny tassyklaýan ýazgyly powestka suda gowşandan soň işe garamaga girişýär.

Aliment töletmek hakyndaky we maýyp edilenligi ýa-da saglyga başga bir şikes ýetirilenligi, şonuň ýaly-da ekläp-saklaýjynyň ölmegine sebäp bolnanlygy zerarly ýetirilen zeledi töletmek hakyndaky hak islegi boýunça jogap berijiniň bolýan ýeri näbelli bolan mahalynda, sudýa jogap berijini milisiýa organlarynyň üsti bilen gözlemegi ygylan etmäge borçludyr.

Jogap berijiniň bolýan ýeri näbelli bolan mahalynda sud kärhanalaryň, edaralaryň, guramalaryň we olaryň birleşikleriniň, jemgyýetçilik guramalarynyň hak islegi boýunça milisiýa organlarynyň üsti bilen jogap berijini gözlemegi ygylan edip biler.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

II bölüm

İŞE GATNAŞÝAN TARAPLAR, OLARYŇ HUKUKLARY WE BORÇLARY

9-njy bab

İŞE GATNAŞÝAN TARAPLAR, OLARYŇ HUKUKLARY WE BORÇLARY

95-nji madda. İşe gatnaşýan taraplar

Şu aşakdakylar işe gatnaşýan taraplar diýlip hasap edilýär: taraplar, üçünji taraplar, beýleki adamlaryň hukuklaryny we bähbitlerini goramak üçin suda ýüz tutan prokuror, döwlet dolandyryş organlary, kärhanalar, edaralar, guramalar we olaryň birleşikleri, jemgyýetçilik guramalary ýa-da aýry-aýry graždanlar, şonuň ýaly-da şu Kodeksiň 233-nji we 247-nji maddalarynda sanalyp geçilen işler boýunça arza berijiler we gyzyklanýan graždanlar, döwlet dolandyryş organlary, kärhanalar, edaralar, guramalar we olaryň birleşikleri, jemgyýetçilik guramalary.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

96-njy madda. İşe gatnaşýan taraplaryň hukuklary we borçlary

İşe gatnaşýan taraplaryň işiň materiallary bilen tanyş bolmaga, şol materiallary göçürüp almaga, otwod bermäge, subutnamalar bermäge, subutnamalary derňemäge gatnaşmaga, işe gatnaşýan beýleki adamlara, şaýatlara we ekspertlere sorag bermäge, haýyş etmäge, suda dilden we ýazmaça düşündirişler bermäge, sud seljerişiniň barşynda ýüze çykýan ähli meseleler boýunça öz delillerini görkezmäge we öz pikirlerini aýtmaga,

işe gatnaşýan beýleki taraplaryň haýyşlaryna, delillerine we pikirlerine nägilelik bildirmäge, suduň çözgüdi we kesgitlemesi barada şikáyat etmäge, çözgütleriň, kesgitlemeleriň, kararlaryň we beýleki dokumentleriň kopiýalaryny almaga, şonuň ýaly-da şu Kodeksde özlerine berlen beýleki prosessual hukuklardan peýdalanmaga haky bardyr.

Işe gatnaşýan taraplar özlerine degişli ähli prosessual hukuklardan ak ýürek bilen peýdalanmaga borçludyr.

97-nji madda. Graždan prosessual hukuk ukyby

Türkmenistanyň graždanlarynyň, daşary ýurtly graždanlaryň we belli graždanlygy bolmadyk adamlaryň şonuň ýaly-da kärhanalaryň, edaralaryň, guramalaryň we olaryň birleşikleriniň, jemgyýetçilik guramalarynyň hemmesi üçin graždan prosessual hukuklaryna we borçlaryna eýe bolmak ukyby (grāždan prosessual hukuk ukyby) deň derejede ykrar edilýär.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyn redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

98-nji madda. Graždan prosessual kāmillik ukyby

Sudda özleriniň hukuklaryny amala aşyrmak we işi alyp barmagy wekile tabşyrmak ukyby (grāždan prosessual kāmillik ukyby) kāmillik ýaşyna ýeten graždanlara we ýuridiki taraplara degişlidir.

On bäş ýaşdan on sekiz ýaşa çenli aralykdaky kemala gelmedik graždanlaryň, şonuň ýaly-da kāmillik ukyby çākli diýlip hasap edilen graždanlaryň hukuklary we kanun tarapyndan goralýan bāhbitleri sudda olaryň ata-eneleri, perzentlige alyjylar ýa-da howandarlar tarapyndan goralýar, ýöne welin sud şunuňaly işlere gatnaşmaga kemala gelmedikleriň ýa-da kāmillik ukyby çākli diýlip hasap edilen graždanlaryň özlerini çekmäge borçludyr.

Zāhmet we kolhoz hukuk gatnaşyklaryndan hem-de alnan gazanja ygtyýar etmek bilen baglanyşykly bolan geleşiklerden gelip çykýan işler boýunça kemala gelmedikleriň sudda özleriniň hukuklaryny we kanun tarapyndan goralýan bāhbitlerini olaryň hut özleriniň goramaga haky bardyr. Şunuň ýaly işlere gatnaşmaga kemala gelmediklere kömek bermek üçin olaryň ata-enelerini, perzentlige alyjylary ýa-da olaryň howandarlaryny çekmeklik suduň özüne baglydyr.

On bäş ýaşa ýetmedik kemala gelmedik graždanlaryň, şonuň ýaly-da dālilik ýa-da akyly kemlik zerarly kāmillik ukyby ýok diýlip hasap edilen graždanlaryň hukuklary we kanun tarapyndan goralýan bāhbitleri sudda olaryň kanuny wekilleri tarapyndan - ata-eneleri, perzentlige alyjylar ýa-da hossarlar tarapyndan goralýar.

99-njy madda. Taraplar

Graždanlar, şonuň ýaly-da ýuridiki tarap hukuklaryna eýe bolan kärhanalar, edaralar, guramalar we olaryň birleşikleri, jemgyýetçilik guramalary graždan prosesinde taraplar-hak isleýji ýa-da jogap beriji bolup bilerler.

Prokuroryň, döwlet dolandyryş organlarynyň, kärhanalaryň, edaralaryň, guramalaryň we olaryň birleşikleriniň, jemgyýetçilik guramalarynyň ýa-da aýry-aýry graždanlaryň arzasy boýunça öz bāhbidi üçin iş başlanan tarapa (şu Kodeksiň 4-nji maddasy) ýüze çykan proses hakynda sud tarapyndan habar berilýär we ol hak isleýji hökmünde işe gatnaşýar.

Taraplar deň proressual hukuklardan peýdalanýarlar.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyn redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

100-nji madda. Hak isleginiň esasyň ýa-da predmetini üýtgetmek, hak isleginden ýüz döndermek, hak islegini ykrar etmek, barlyşyk ylalaşygy

Hak isleýji hak isleginiň esasyň ýa-da predmetini üýtgetmäge, hak isleýiş talaplarynyň möçberini artdyrmaga ýa-da kemeltmäge ýa-da hak isleginden ýüz döndermäge haklydyr. Jogap beriji hak islegini ykrar etmäge haklydyr. Taraplar işi barlyşyk ylalaşygyny baglaşmak bilen tamamlap bilerler.

Eger hak isleýjiniň hak isleginden ýüz döndermegi, jogap berijiniň hak islegini ykrar etmegi kanuna ters gelyän bolsa ýa-da, garaz, biriniň hukuklaryny we kanun tarapyndan goralýan bähbitlerini bozýan bolsa, sud bu hereketleri kabul etmeýär we taraplaryň barlyşyk ylalaşygyny tassyklamaýar.

101-nji madda. Işe birnäçe hak isleýjiniň ýa-da jogap berijiniň gatnaşmagy

Hak islegi bilelikde birnäçe hak isleýji tarapyndan bildirilip bilner ýa-da birnäçe jogap berijä bildirilip bilner. Hak isleýjileriň ýa-da jogap berijileriň her biri beýleki tarap barada prosesde özbaşdak çykyş edýär. Işe gatnaşyjylar işi ýöretmegi işe gatnaşyjylaryň birine tabşyryp bilerler.

102-nji madda. Degişli däl tarapy çalşyrmak

Sud iş seljerýän wagtynda hak isleginiň talap etmek hukugy bolan tarap tarapyndan bildirilmändigini ýa-da hak islegi boýunça jogap berilmeli tarapa bildirilmändigini takykkan mahalynda hak isleýjiniň razylygy bilen, işi duruzman, ilkibaşky hak isleýjiniň ýa-da jogap berijiniň degişli hak isleýji ýa-da jogap beriji bilen çalşyrylmagyna ýol berip biler.

Eger hak isleýji özüniň başga bir tarap bilen çalşyrylmagyna razy bolmasa, onda bu tarap jedel predmeti barada özbaşdak talaplary bildirýän üçünji tarap hökmünde işe girişip biler, bu hakda bolsa sud şol tarapa habar berýär.

Eger hak isleýji jogap berijiniň başga tarap bilen çalşyrylmagyna razy bolmasa, sud şol tarapy ikinji jogap beriji hökmünde işe çekip biler.

Degişli däl tarap çalşyrylandan soň, işe ilkibaşdan başlap garalyp ugralýar.

103-nji madda. Jedel predmeti dogrusynda özbaşdak talaplary bildirýän üçünji taraplar

Jedel predmeti dogrusynda özbaşdak talaplary bildirýän üçünji taraplar sud çözgüt çykarmazdan ön işe girişip bilerler. Olar hak isleýjiniň ähli hukuklaryndan peýdalanýarlar we hemme borçlaryny ýerine ýetirýärler.

104-nji madda. Jedel predmeti dogrusynda özbaşdak talaplary bildirmeýän üçünji taraplar

Jedel predmeti dogrusynda özbaşdak talaplary bildirmeýän üçünji taraplar, eger iş boýunça çözgüt taraplaryň biri barada şol üçünji taraplaryň hukuklaryna ýa-da borçlaryna täsir edip biljek bolsa, sud çözgüt çykarmazyndan ön hak isleýjiniň ýa-da jogap berijiniň

tarapynda bolup işe gatnaşyp bilerler. Olar taraplaryň, prokuroryň haýyşy boýunça ýa-da suduň inisiatiwasy boýunça hem işe gatnaşmaga çekilip bilner. Özbaşdak talaplary bildirmeýän üçünji taraplar taraplaryň prosessual hukuklaryndan peýdalanýarlar we prosessual borçlaryny ýerine ýetirýärler, emma welin hak isleginiň esasyňy we predmetini üýtgetmek, hak islegi talaplarynyň möçberini artdyrmak ýa-da kemeltmek baradaky, şonuň ýaly-da hak isleginden ýüz döndermek, hak islegini ykrar etmek ýa-da barlyşyk ylalaşygyny baglaşmak we sud çözgüdiniň ýerine ýetirilmegini talap etmek hukuklaryndan peýdalanmaýarlar.

105-nji madda. İşe dikeltmek hakyndaky işlere üçünji taraplary çekmek

Işden bikanun çykarylan ýa-da bikanun başga ýere geçirilen işgärleri işe dikeltmek hakyndaky işler boýunça sud işgäri işden boşatmaga ýa-da başga ýere geçirmäge buýruk beren wezipeli adamyny jogap berijiniň tarapynda üçünji tarap hökmünde işe gatnaşmaga öz inisiatiwasy bilen çekip biler. Sud işgäri işden boşatmagyň ýa-da başga ýere geçirmegiň kanuny göz-görtele bozmak bilen amala aşyrylandygyny takyklap, şol prosesiniň özünde mejburi suratda işsiz gezen wagty üçin ýa-da pes hak tölenilýän işi ýerine ýetiren wagty üçin hak tölemek netijesinde kärhana, edara, gurama we olaryň birleşigine, jemgyýetçilik guramasyna ýetirilen zeleti tölemek borjuny günäkär bolan wezipeli adamynyň üstüne ýüklemelidir. Şunuň ýaly halatlarda wezipeli adamlardan töledilip alynmaly summanyň möçberi zähmet hakyndaky kanunlar bilen kesgitlenilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji 15-nji iýunynda kabul eden Ukazynyň we 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

106-njy madda. Prosessual hukuk kabul edijilik

Jedelli hukuk gatnaşygynda ýa-da sud tarapyndan takyklanylan hukuk gatnaşygynda taraplardan biri giden mahalynda (graždanyň ölmegi, ýuridiki tarapyň ýatyrylmagy, talaplary başga birine bermek, bergini başga birine geçirmek) sud bu tarapyň onuň öz hukuk kabul edijisi tarapyndan çalşyrylmagyna ýol berýär. Hukuk kabul edijilik prosesiniň her bir stadiýasynda amala aşyrylyp bilner.

Hukuk kabul ediji üçin onuň işe girişmezinden ozalky prosesde amala aşyrylan ähli hereketler hukuk kabul edijiniň çalşan adamy üçin nähili derejede hökmany bolsa, edil şol derejede hem hökmanydyr.

107-nji madda. Prokuroryň prosese gatnaşmagy

Eger döwlet ýa-da jemgyýetçilik bähbitlerini ýa-da graždanlaryň hukuklaryny we kanun tarapyndan goralýan bähbitlerini goramaklyk talap edilýän bolsa, prokuroryň beýleki adamlaryň hukuklaryny we kanun tarapyndan goralýan bähbitlerini goramak üçin suda arza bilen ýüz tutmaga ýa-da prosesiniň her bir stadiýasynda işe girişmäge hukugy bardyr.

Prokuroryň işe gatnaşmagy kanunda göz önünde tutulan mahalynda ýa-da şu işe prokuroryň gatnaşmagynyň zerurdygy sud tarapyndan ykrar edilen mahalynda graždan işiniň seljerilmegine prokuroryň gatnaşmagy hökmanydyr.

Işe gatnaşýan prokuror işiň materiallary bilen tanyşýar, otwod berýär, subutnamalary getirip görkezýär, subutnamalary derňemäge gatnaşýar, haýyşlaryny bildirýär, iş seljerilýän wagtynda ýüze çykýan meseleler barada we tutuş işiň düýp manysy barada

zaklýuçeniýe berýär şonuň, ýaly-da kanunda göz önünde tutulan başga prosessual hereketleri ýerine ýetirýär. Prokuroryň beýleki adamyň bähbitlerini goramak üçin beren arzasyndan ýüz döndermegi şol adamy işe düýp manysy boýunça garamagy talap etmek hukugyndan mahrum etmeýär. Şunun ýaly halatda sud çykdaýjlary umumy esaslarda tölenilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda)

108-nji madda. Beýleki adamlaryň hukuklaryny goraýan döwlet dolandyryş organlarynyň, profsoýuzlaryň, kärhanalaryň, edaralaryň, guramalaryň we aýry-aýry graždanlaryň prosese gatnaşmagy

Kanunda göz önünde tutulan halatlarda döwlet dolandyryş organlary, kärhanalary, edaralary, guramalary we olaryň birleşikleri, jemgyýetçilik guramalary ýa-da aýry-aýry graždanlar beýleki adamlaryň hukuklaryny we kanun tarapyndan goralýan bähbitlerini goramak üçin suda arza bilen ýüz tutup bilerler. Ýokarda görkezilen organlaryň we graždanlaryň beýleki adamyň bähbitlerini goramak üçin beren arzasyndan ýüz döndermegi şol adamy işe düýp manysy boýunça garamagy talap etmek hukugyndan mahrum etmeýär. Şunuň ýaly halatda sud çykdaýjlary umumy esaslarda tölenilýär.

Sud kanunda göz önünde tutulan halatlarda döwlet dolandyryş organlaryny özleriniň üstüne ýüklenen borçlary amala aşyrmak maksady bilen iş boýunça zaklýuçeniýe bermek üçin we graždanlaryň hukuklaryny hem-de döwletiň bähbitlerini goramak üçin prosese gatnaşmaga çekip biler ýa-da olar özleriniň inisiatiwasy boýunça prosese girişip bilerler.

Şu maddada görkezilen döwlet dolandyryş organlary, kärhanalar, edaralar, guramalar özleriniň wekilleriniň üsti bilen we aýry-aýry graždanlar işiň materiallary bilen tanşyp bilerler, otwod berip bilerler, düşündiriş berip bilerler, subutnamalar görkezip bilerler, subutnamalary derňemäge gatnaşyp bilerler, haýyşlar edip bilerler, şonuň ýaly-da kanunda göz önünde tutulan beýleki prosessual hereketleri amala aşyryp bilerler.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji 15-nji iýunynda kabul eden Ukazynyň we 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, №1-2, 6-njy madda)

10-njy bap SUDDA WEKILÇILIK

109-njy madda. İşleri wekilleriniň üsti bilen ýöretmek

Graždanlar sudda özleriniň işlerini hut özleri ýa-da wekilleriniň üsti bilen ýöredip bilerler. İşe graždanyň hut özüniň gatnaşmagy bu iş boýunça wekil edinmek hukugyndan ony mahrum etmeýär.

Sudda ýuridiki taraplaryň işlerini olaryň kanunda, Ustawda ýa-da düzgünnamada özlere berlen ygtyýarlaryň çäklerinde hereket edýän organlary ýa-da olaryň wekilleri ýöredýärler. Kärhanalaryň, edaralaryň ýa-da guramalaryň ýuridiki tarapyň organy hökmünde çykyş edýän ýolbaşçylary özleleriniň gullukýagdaýyny ýa-da ygtyýaryny tassyklaýan dokumentleri suda getirip görkezýärler.

110-njy madda. Sudda wekil bolup biljek adamlar

Şu aşakdakylar sudda wekil bolup bilerler:

- 1) adwokatlar;
- 2) kärhanalaryň, edaralaryň, guramalaryň we olaryň birleşikleriniň, jemgyýetçilik guramalarynyň işgärleri bu kärhanalaryň, edaralaryň we guramalaryň işleri boýunça;
- 3) professional soýuzlaryň upolnomoçennylary işçileriň gullukçylaryň, kolhoz çlenleriniň işleri boýunça, şonuň ýaly-da hukuklary we bähbitleri professional soýuzlar tarapyndan goralýan beýleki adamlaryň işleri boýunça;
- 4) kanun, ustaw ýa-da düzgünnama boýunça beýleki adamlaryň hukuklaryny we bähbitlerini goramak hukugy berlen guramalaryň, organlarynyň we upolnomoçennylary;
- 5) kanun, ustaw ýa-da düzgünnama boýunça özüleriniň çlenleriniň hukuklaryny we bähbitlerini goramak hukugy berlen guramalaryň upolnomoçennylary we zähmetkeşler kollektiwleri;
- 5¹) şu Kodeksiň 24¹-nji babynda görkezilen işler boýunça döwlet dolandyryş organynyň ýa-da wezipeli adamyň upolnomoçennylary;
- 6) işe beýleki gatnaşyjylaryň tabşyrmagy boýunça işe gatnaşyjylaryň biri (şu Kodeksiň 101-nji maddasy);
- 7) şu iş boýunça wekilçilik etmäge işe garaýan sud tarapyndan goýberlen beýleki adamlar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda kabul eden Ukazynyň we 1991-nji ýylyň 29-njy maýyndaky, 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunlarynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991-nji ýyl, № 9-10, 101-nji madda; 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

111-nji madda. Wekiliň ygtyýarlaryny kadalaşdyrmak

Wekiliň ygtyýarlary kanuna laýyklykda berlen we kadalaşdyrylan ynanç hatynda görkezilmelidir.

Graždanlar tarapyndan berilýän ynanç hatlary notarial tertipde tassyklanylýar. Graždanlar tarapyndan berilýän ynanç hatlary ynanç hatyny berijiniň işleýän ýa-da okaýan ýerindäki gurama tarapyndan ýa-da territoriýasynda özi ýaşaýan ýaşaýyş-jaý ulanyş guramasy tarapyndan, graždanyň öz keselini bejerdýän stasionar kesel bejeriş edarasynyň administrasiýasy tarapyndan, eger ynanç hatyny harby gullukçy berýän bolsa, onda degişli harby bölüm tarapyndan hem tassyklanylýp bilner.

Ýuridiki tarapyň adyndan ynanç haty degişli guramanyň, ýolbaşçysy tarapyndan berilýär.

Professional soýuzlaryň, guramalaryň, organlaryň, wezipeli adamlaryň we zähmetkeşler kollektiwleriniň upolnomoçennylary (şu Kodeksiň 110-njy maddasynyň 3, 4, 5-nji we 5¹-nji punktlary) şol iş boýunça wekilçiligi amala aşyrmagy üçin degişli guramalaryň, organlaryň, wezipeli adamlaryň ýa-da zähmetkeşler kollektiwleriniň beren tabşyryklaryny tassyklaýan dokumentleri suda getirip görkezmelidir.

Adwokatyň ygtyýarlary ýuridiki konsultasiýa tarapyndan berilýän order bilen tassyklanylýar.

Şu Kodeksiň, 110-njy maddasynyň 6-njy we 7-nji punktlarynda görkezilip geçilen wekilleriniň ygtyýarlary ynanç hatyny berijiniň sudda dilden aýdan we sud mejlisiniň protokolyňa ýazylan sözünde aňladylyp bilner.

(1991-nji ýylyň 29-njy maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991-nji ýyl, № 9-10, 101-nji madda;)

112-nji madda. Wekiliň ygtyýarlary

Sudda işi ýöretmäge berlen ygtyýarlar wekilçiligi edilýän tarapyň adyndan ähli prossessual hereketleri amala aşyrmaga wekile hukuk berýär, ýöne welin işi ýoldaşlyk suduna ýa-da bitaraplar suduna bermek, hak isleýiş talaplaryndan doly ýa-da kem-käsleýin yüz döndermek, hak islegini ykrar etmek, hak isleýiş predmetini üýtgetmek, barlyşyk ylalaşygyny baglaşmak, ygtyýarlary başga adama (üçünji bir adama) bermek, suduň çözgüdi barada şikaýat etmek, pul tölemek baradaky ispolnitel listini görkezmek, almaly edilen emlägi ýa-da puly almak muňa girmeyär, şu hereketleri amala aşyrmak üçin wekile berlen ygtyýar wekilçiligi edilýän tarapyň wekile beren ynanç hatynda ýörite görkezilmelidir.

113-nji madda. Sudda wekil bolup bilmejek adamlar

Kemala gelmedik ýa-da hossarlyk, ýa-da howandarlyk astynda bolýan adamlar sudda wekil bolup bilmezler.

Ýuridiki kömek bermek baradaky tabşyryklary Türkmenistanyň adwokatura hakyndaky kanunlarynda bellenen kadalary bozmak bilen kabul eden adwokatlar sudda wekil bolup bilmezler. Adwokatlar kollegiýasyndan çykarylan adamlar şu Kodeksiň 110-njy maddasynyň 7-nji punktunda göz önünde tutulan halatda wekilçilik etmäge sud tarapyndan goýberlip bilinmez.

Suduň hökümi boýunça adwokatlyk işi bilen meşgul bolmak hukugyndan mahrum edilen adamlar hökmünde görkezilen möhletini dowamynda sudda wekil bolup bilmezler.

Sudýalar, sülçüler we prokurorlar hem sudda wekil bolup bilmezler. Bu kada degişli suduň, prokuraturanyň upolnomoçennylary hökmünde ýa-da kanuny wekiller hökmünde prosesde ýokarda görkezilen adamlaryň, çykyş etmegine degişli däldir.

Bähbitleri özüniň wekilçiligini edýän adamsynyň bähbitlerine ters gelýän adamlara ýuridiki kömek berýän ýa-da ön şeýle kömek beren adam ýa-da sudýa, prokuror, sülçi, doznaniýe geçirýän adam, ekspert, specialist, terjimeçi, şaýat ýa-da güwä hökmünde gatnaşan adam, şeýle hem işe garamaga gatnaşýan wezipeli adam bilen garyndaşlygy bolan adam şol iş boýunça sudda wekil bolup bilmez.

Ýokarda görkezilen ýagdaýlar bolan mahalynda işe gatnaşýan adamlar tarapyndan wekile otwod berlip bilner.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda, 1983-nji ýylyň 25-nji awgustynda kabul eden Ukazlarynyň we 1994-nji ýylyň 13-njy maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda; 1983-nji ýyl, №24, 64-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

114-nji madda. Kanuny wekiller

Kämillik ukyby bolmadyk graždanlaryň we doly kämillik ukyby bolmadyk graždanlaryň hem-de kämillik ukyby çäkli diýlip hasap edilen graždanlaryň hukuklaryny we kanun tarapyndan goralýan bähbitlerini sudda olaryň ata-eneleri, olary perzentlige alyjylar, hossarlar ýa-da howandarlar goraýarlar, bular özleriniň ygtyýarlylyklaryny tassyklaýan dokumentleri suda getirip görkezýärler.

Bellenilen tertipde nam-nyşansyz giden diýlip hasap edilen graždan gatnaşmaly iş boýunça nam-nyşansyz gideniň emlägini goramak we ony dolandyrmak üçin bellenen hossar şol nam-nyşansyz gideniň wekili hökmünde çykyş edýär.

Ölen graždanyň ýa-da bellenen tertipde öldi diýlip ygylan edilen adamynyň mirasdary gatnaşmaly iş boýunça, eger miras entek hiç kim tarapyndan kabul edilmedik bolsa, miras galdyrylan emlägi goramak we dolandyrmak üçin bellenen hossar ýa-da

mirasy saklaýjy mirasdaryň wekili hökmünde çykyş edýär.

Şu maddada göz önünde tutulan halatlarda kanuny wekiller sudda işi ýöretmegi özleriniň wekil hökmünde saýlap alan başga bir adamsyna tabşyryp bilerler.

Kanuny wekiller ähli prosessual hereketleri amala aşyrmak barada wekilçiligi edilýänleriň eýe bolan hukugyny olaryň adyndan amala aşyrýarlar, ýöne welin şunda kanunda göz önünde tutulan çäklendirmeler ulanylýar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1975-nji ýylyň 18-nji fewralynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1975-nji ýyl, № 4, 11-nji madda)

III bölüm

BIRINJI INSTANSIÝALY SUDDA SUD IŞINI ÝÖRETMEK

I. HAK ISLEÝIŞ IŞINI ÝÖRETMEK

11-nji bab

IŞIŇ HAÝSY SUDA DEGIŞLILIGI

115-nji madda. Etrap, şäher sudlaryna degişli graždan işleri

Sudlaryň garamagyna degişli graždan işlerine etrap, şäher sudlary tarapyndan garalýar.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda- Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

115¹-nji madda. Welaýat, Aşgabat şäher suduna degişli graždan işleri

Şu Kodeksiň 25-nji maddasynyň birinji böleginiň ikinji bölümünde göz önünde tutulan işlere welaýat we Aşgabat şäher sudlary birinji instansiýadaky sud hökmünde garaýar.

Welaýat, Aşgabat şäher sudy welaýatyň, şäheriň çäklerinde ýerleşen etrap (şäher) sudundan islendik graždan işini almaga we ony birinji instansiýaly sud hökmünde öz iş ýöretmegine kabul etmäge haklydyr.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky we 2000-nji ýylyň 23-nji martyndaky Türkmenistanyň Kanunlarynyň redaksiýalarynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda; 2000-nji ýyl, № 1, 2-nji madda)

116-njy madda. Türkmenistanyň Ýokary Suduna degişli graždan işleri

Türkmenistanyň Ýokary Sudy her bir Türkmenistanyň sudundan islän işini almaga we ony birinji instansiýaly sud hökmünde iş ýöretmek üçin kabul etmäge haklydyr.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1971-nji ýylyň 18-nji maýynda kabul eden Ukazynyň we 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1971-nji ýyl, № 11, 81-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

117-nji madda. Jogap berijiniň bolýan ýerinde hak islegini bildirmek

Hak islegi jogap berijiniň ýaşaýan ýerindäki suda bildirilýär.

Ýuridiki tarapa hak islegi şol ýuridiki tarapyň organynyň ýerleşýän ýeri boýunça ýa-da onuň emläginiň ýerleşýän ýeri boýunça bildirilýär.

118-nji madda. Hak isleýjiniň saýlap almagy boýunça işiň suda degişliligi

Ýaşayan ýeri näbelli bolan jogap beriji baradaky hak islegi onuň emläginiň ýerleşýän ýeri boýunça ýa-da onuň iň soňky mälim bolan ýaşayan ýeri boýunça bildirilip bilner.

Ýaşayan ýeri Türkmenistanda bolmadyk jogap beriji baradaky hak islegi onuň emläginiň ýerleşýän ýeri boýunça ýa-da onuň Türkmenistanda mälim bolan iň soňky ýaşayan ýeri boýunça bildirilip bilner.

Ýuridiki tarapyň filialynyň işinden gelip çykýan hak islegi hem filialyň ýerleşýän ýeri boýunça bildirilip bilner.

Aliment töletmek hakyndaky we atalygy bellemek hakyndaky hak islegleri hem hak isleýjiniň ýaşayan ýeri boýunça bildirilip bilner.

Maýyp edilenligi ýa-da saglyga başga şikes ýetirilenligi, şonuň ýaly-da ekläp-saklaýjynyň ölmegine sebäp bolnanlygy zerarly ýetirilen zeleti töletmek hakyndaky hak islegini hak isleýji özüniň ýaşayan ýeri boýunça ýa-da zeletiň ýetirilen ýeri boýunça hem bildirip biler.

Graždanyň ýa-da ýuridiki tarapyň emlägine ýetirilen zeleti töletmek hakyndaky hak islegi zeletiň ýetirilen ýeri boýunça hem bildirilip bilner.

Gämileriň çakyşmagy sebäpli ýetirilen zyýany töletmek hakyndaky, şonuň ýaly-da deňizde kömek berlenligi we halas edilenligi üçin berilmeli haky töletmek hakyndaky hak islegi jogap berijiniň gämisiniň ýa-da gäminiň ýazylyan portunyň bolýan ýeri boýunça hem bildirilip bilner.

Ýerine ýetirilmeli ýeri görkezilen şertnamalardan gelip çykýan hak islegi şertnamanyň ýerine ýetirilmeli ýeri boýunça hem bildirilip bilner.

Nam-nyşansyz giden diýlip, däliligi ýa-da akyly kemligi zerarly kämillik ukyby bolmadyk diýlip bellenilen tertipde hasap edilen adamlar bilen, şonuň ýaly-da jenaýat edenligi üçin azyndan üç ýyl azatlykdan mahrum edilen adamlar bilen nika bozmak hakyndaky hak islegleri hak isleýjiniň ýaşayan ýeri boýunça bildirilip bilner.

Hak isleýjiniň ýanynda kemala gelmedik çagalary bar wagtynda ýa-da hak isleýjiniň saglyk ýagdaýy sebäpli, jogap berijiniň ýaşayan ýerine onuň barmagy kyn bolan wagtynda hem nika bozmak hakyndaky hak islegleri hak isleýjiniň ýaşayan ýeri boýunça bildirilip bilner.

Bikanun sud edilip iş kesilmegi, jenaýat jogapkärçiligine bikanun çekilmegi, ätiýaçlyk çäreleri hökmünde tussag astyna almagyň bikanun ulanylmagy ýa-da tussag etmek ýa düzediş işlerinde işletmek görnüşindäki administratiw temminiň bikanun berilmegi zerarly graždana ýetirilen zyýanyň öwezini tölemek bilen baglanyşykly zähmet, pension we ýaşayyş jaý baradaky hukuklaryny dikeltmek, emlägini ýa-da onuň gymmatyny gaýtaryp almak hakyndaky hak islegleri hak isleýjiniň ýaşayan ýeri boýunça hem berlip bilner.

Şu madda laýyklykda iş özlerine degişli bolan birnäçe sudlaryň arasyndan sudy saýlap almak hak isleýjiniň özüne baglydyr.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1966-njy ýylyň 18-nji oktyabrynda, 1972-nji ýylyň 15-nji awgustynda, 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda, 1982-nji ýylyň 19-njy ýanwarynda kabul eden Ukazlarynyň we 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda- TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1966 -njy ýyl, № 20, 4-nji sah.,; 1972-nji ýyl, № 16, 57-nji madda; 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda; 1982-nji ýyl, № 2, 2-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

119-njy madda. Işň aýratyn ýagdaý hökmünde suda degişliligi

Gurluşyga bolan hukuk hakyndaky, emlägi gozgamasyz etmekden boşatmak hakyndaky, ýer uçastogyndan peýdalanmagyň tertibini bellemek hakyndaky hak islegleri

emlăgîn ŷa-da ŷer uęastogynyň ŷerleŷŷăn ŷerindăki suda deęiŷlidir.

Mirasdarlaryň mirasy kabul etmezinden öň miras galdyryjynyň kreditorlarynyň bildirŷăn hak isleglerini miras galdyrylýan emlăgîn ŷa-da onuň esasy bôleginiň ŷerleŷŷăn ŷerindăki suda deęiŷlidir.

Ÿükleri we багаŷy daŷamak ŷa-da ŷolagęylary gatnatmak ŷertnamalaryndan gelip çykŷan we ŷük daŷaŷjylar-gatnadyjylar barada bildirilŷăn hak islegleri bellenen tertipde pretenziŷa bildirilen transport guramasynyň uprawleniŷesiniň ŷerleŷŷăn ŷeri boŷunça bildirilŷăr.

120-nji madda. ŷertnama esasynda iŷiň suda deęiŷliligi

Taraplar ŷol iŷ üęin iŷiň suda deęiŷlilik territoriŷasyny özleriniň arasynda ylalaŷmak esasynda üŷtgedip bilerler.

ŷu Kodeksiň 119-njy maddasynda bellenen suda deęiŷlilik taraplaryň ylalaŷmagy bilen üŷtgedilip bilinmez.

121-nji madda. Özara baglanyŷykly birnăçe iŷiň suda deęiŷliligi

Dürli ŷerlerde ŷaŷaŷan ŷa-da bolŷan birnăçe jogap beriji baradaky hak islegi hak isleŷjiniň saŷlap almagy esasynda jogap berijilerden biriniň ŷaŷaŷan ŷa-da bolŷan ŷeri boŷunça bildirilŷăr.

Garŷylyklaŷyn hak islegi özüniň haŷsy suda deęiŷliligine garamazdan, ilkibaŷky hak isleginiň garalan ŷerindăki suda bildirilŷăr.

Jenaŷat iŷinden gelip çykŷan graŷdan hak islegi jenaŷat iŷi ŷöredilen mahalynda bildirilmedik ŷa-da çözülmelik bolsa, onda ol graŷdan sud iŷini ŷöretmek tertibinde garamak üęin suda deęiŷlilik hakynda ŷu Kodeksde bellenen umumy kadalar boŷunça bildirilŷăr.

122-nji madda. Suduň öz ŷöretmegine alan iŷini baŷga suda bermegi

Sud iŷiň suda deęiŷliligi hakyndaky kadalary berjaŷ etmek bilen öz ŷöretmegine alan iŷini aslyŷeti boŷunça çözmelidir, bu iŷ soňra baŷga suda deęiŷli bolan hem bolsa, ŷeŷle etmelidir.

Sud ŷu aŷakdaky ŷagdaŷlarda iŷi baŷga suduň garamagyna berŷăr:

1) eger ŷol iŷe baŷga sudda has çalt, has dogry we hemmetaraplaŷyn garalar diŷip hasap edŷăn bolsa, hususan-da subutnamalaryň aglabasynyň ŷerleŷŷăn ŷerindăki suda berŷăr;

2) ŷaŷaŷan ŷeri ozal năbelli bolan jogap beriji iŷiň özüniň ŷaŷaŷan ŷerindăki suda geęirilmegini haŷyŷ edŷăn bolsa;

3) eger bir ŷa-da birnăçe sudŷa otwodlanandan soň, olary ŷol sudda çalŷyrmak mümkin bolmaŷan bolsa;

4) eger, ŷol sudda iŷe garalan mahalynda bu iŷiň suda deęiŷlilik kadalaryny bozmak bilen ŷöretmăge kabul edilenligi aŷdŷnlaŷdyrylsa.

Iŷi baŷga suduň garamagyna bermek hakyndaky kesgitleme barada hususy ŷikaŷat ŷa-da hususy protest bildirilip bilner.

Iŷi bir suddan beŷleki suda bermek suduň delillendirilen kesgitlemesi esasynda ŷol kesgitleme barada ŷikaŷat we protest bildirmek möhleti gutarandan soň amala aŷyrylýar, hususy ŷikaŷat ŷa-da hususy protest bildirilen mahalynda bolsa ŷokarda durŷan sud ŷikaŷaty ŷa-da protesti kanagatlandyрман galdyrandan soň amala aŷyrylýar.

123-nji madda. Işi degişli suda bermek

Sudýa ýa-da sud özüne gowşan graždan işiniň bu suda degişli dälidigini takyklandan soň, ony öz kesgitlemesi bilen degişli suda iberýär.

Öz ýöretmegindäki işiň edil şonuň ýaly başga suda degişlidigini takyklandan soň, sud işi degişli suda ibermek hakynda kesgitleme çykarýar. Eger sud işe eýýäm sud mejlisinde garamaga girişen bolsa, diňe şonda işi öz ýöretmeginde galdyrmaga haklydyr.

124-nji madda. Ýokarda durýan suduň işi bir suddan başga bir suda bermegi

Aýry-aýry halatlarda graždan işine has doly, has çalt we hemmetaraplaýyn garamak maksady bilen, şeýle hem sud seljerişiniň terbiýeçilik roluny has oňat üpjün etmek maksady bilen iş özüniň degişli sudundan başga bir suda berlip bilner.

Şu esaslary boýunça işiň bir suddan başga bir suda berilmegine diňe şol işe sud mejlisinde garalyp başlanmazýandan öň ýol berilýär.

Şunuň ýaly halatlarda işi bir suddan başga bir suda bermek meselesi welaýatyň, Aşgabat şäheriniň çäklerinde-welaýat, Aşgabat şäher sudunyň başlygy tarapyndan, bir welaýatyň, Aşgabat şäheriniň sudundan başga bir welaýatyň, Aşgabat şäheriniň suduna bermek meselesi bolsa Türkmenistanyň Ýokary Sudunyň Başlygy tarapyndan çözülýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1971-nji ýylyň 18-nji maýynda kabul eden Ukazy bilen girizildi, 1983-nji ýylyň 25-nji awgustynda kabul eden Ukazynyň we 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1971-nji ýyl, № 11, 81-nji madda; 1983-nji ýyl, № 24, 64-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

125-nji maddany aýyrmaly — *1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunyny - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda.*

126-njy madda. Işiň suda degişliligi hakyndaky jedellere ýol berilmezligi

Şu Kodeksiň 122-124-nji maddalarynda göz önünde tutulan tertipde bir suddan başga bir suda iberilen iş garamak üçin iberilen sud tarapyndan kabul edilmelidir. Işiň suda degişliligi hakynda Türkmenistandaky sudlar arasynda jedelleriň bolmagyna ýol berilmeýär.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

12-nji bab HAK ISLEGINI BILDIRMEK

127-nji madda. Hak isleýiş arzasynyň formasy we mazmuny

Hak isleýiş arzasy suda ýazmaça formada berilýär.

Hak isleýiş arzasynda şu aşakdakylar görkezilmelidir:

1) arza berilýän suduň ady;

2) hak isleýjiniň ady, onuň ýaşayan ýeri ýa-da hak isleýji ýuridiki tarap bolup durýan bolsa, onda onuň ýerleşýän ýeri, şonuň ýaly-da arza wekil tarapyndan berilýän bolsa, wekiliň ady we onuň adresi;

3) jogap berijiniň ady, onuň ýaşaýan ýeri ýa-da jogap beriji ýuridiki tarap bolup durýan bolsa, onda onuň ýerleşýän ýeri;

4) hak isleýjiniň öz talabyny esaslandyrýan ýagdaýlary we hak isleýjiniň beýan eden ýagdaýlaryny tassyklaýan subutnamalar;

5) hak isleýjiniň talaby;

6) eger hak islegi baha berilmäge degişli bolsa, onda hak isleginiň bahasy;

7) arzanyň ýanyna goşulýan dokumentleriň pereçeni.

Hak isleýiş arzasyna hak isleýji ýa-da onuň wekili tarapyndan gol çekilýär. Wekil tarapyndan berlen hak isleýiş arzasynyň ýanyna ynanç haty ýa-da wekiliň ygtyýarlylygyny tassyklaýan başga bir dokument goşulmalydyr.

128-nji madda. Prokuror tarapyndan berilýän hak isleýiş arzasynyň mazmuny

Prokuror tarapyndan berilýän hak isleýiş arzasynda şu Kodeksiň 127-nji maddasynda sanalyp geçilen maglumatlardan başga-da, şu aşakdakylar bolmalydyr:

1) iş gozgaýan prokuratura organynyň ady;

2) hak islegi kimiň bähbidi üçin bildirilýän bolsa, şol tarapyň ady we onuň adresi;

3) prokuroryň talaby üçin esas bolup hyzmat edýän kanuna salgylanma.

129-njy madda. Hak isleýiş arzasynyň we beýleki dokumentleriň kopiýalary

Hak isleýiş arzasy suda berlende jogap berijileriň sanyna laýyk bolan kopiýalary bilen bile berilýär. Sudýa işiň çylşyrymlylygyna we häsiýetine garap, hak isleýiş arzasynyň ýanyna goşulan dokumentleriň kopiýalaryny bermäge hak isleýjini borçly edip biler.

130-njy madda. Birnäçe hak isleýiş talaplaryny birleşdirmek we bölmek

Hak isleýji bir hak isleýiş arzasynda özara baglanyşykly bolan birnäçe talaby birleşdirmäge haklydyr.

Hak isleýiş arzasyny kabul edýän sudýa talaplara aýry-aýrylykda garamak has maksada laýyk bolar diýip hasap edýän bolsa, onda ol birleşdirilen talaplaryň birini ýa-da birnäçesini aýratyn ýöretmek üçin saýlap almaga haklydyr.

Birnäçe hak isleýji tarapyndan ýa-da birnäçe jogap beriji barada talaplar bildirilen mahalynda, hak isleýiş arzasyny kabul edýän sudýa talaplara aýry-aýrylykda garamak has maksada laýyk diýip hasap edýän bolsa, onda ol talaplaryň birini ýa-da birnäçesini aýratyn ýöretmek üçin saýlap almaga haklydyr.

Sudýa şu suduň ýöretmeginde şol bir taraplar gatnaşýan birnäçe birmeňzeş iş bardygyny ýa-da bir hak isleýjiniň dürli-dürli jogap berijiler barada hak isleglerini bildirýän birnäçe iş bardygyny, ýa-da dürli-dürli hak isleýjileriň şol bir jogap beriji barada bildirýän hak islegleri barada birnäçe iş bardygyny takykklasa, onda ol bilelikde garamak üçin bu işleri bir işe birleşdirmäge haklydyr, eger şunuň ýaly birleşdirmek jedellere has çalt we dogry garalmagyna getirjek bolsa, şeýle etmelidir.

131-nji madda. Graždan işleri boýunça arzalary kabul etmek

Graždan işi boýunça arzany kabul etmek hakyndaky meseläni sudýanyň bir özi çözüýär.

Sudýa aşakdaky halatlarda arzany kabul etmekden ýüz dönderýär:

1) eger arza sudlarda garalmaga degişli bolmasa;

- 2) eger suda ýüz tutan gyzyklanýan adam işi ilki sudsuz çözmek barada işleriň şu kategoriýasy üçin kanunda bellenen tertibi berjaý etmedik bolsa;
- 3) eger suduň hut şol taraplaryň arasyndaky jedel boýunça, hut şol predmet hakynda we hut şol esaslar boýunça çykaran we kanuny güýje giren çözgüdi ýa-da hak isleýjiniň hak isleginden ýüz döndermegini kabul etmek hakynda ýa-da taraplaryň barlyşyk ylalaşygyny tassyklamak hakynda suduň kanuny güýje giren kesgitlemesi bar bolsa;
- 4) eger suduň ýöretmeginde hut şol taraplaryň arasyndaky jedel boýunça, hut şol predmet hakynda we hut şol esaslar boýunça iş bar bolsa;
- 5) eger hut şol taraplaryň arasyndaky jedel barada, hut şol predmet hakynda we hut şol esaslar boýunça ýoldaşlyk sudy öz kompetensiýasynyň çäklerinde çözgüt çykaran bolsa;
- 6) eger şu jedeli bitaraplar sudunyň çözmegine bermek hakynda taraplaryň arasynda şertnama baglaşylan bolsa;
- 7) eger iş şol suda degişli bolmasa;
- 8) eger arza kämillik ukyby bolmadyk adam tarapyndan berlen bolsa;
- 9) eger gyzyklanýan adamyň adyndan ýazylan arza işi ýöretmäge ygtyýarly bolmadyk adam tarapyndan berlen bolsa.

Sudýa arzany kabul etmekden ýüz dönderende bu hakda delillendirilen kesgitleme çykarýar. Sudýanyň şu maddanyň 2-nji, 7-nji, 8-nji we 9-njy punktlarynda göz önünde tutulan esaslar boýunça arzany kabul etmekden ýüz döndermegi, eger ýol berlen bozuş aradan aýrylsa, hut şol iş boýunça arza bilen suda ikinji gezek ýüz tutmaga päsgelçilik bermeýär.

Arzany kabul etmekden ýüz döndermek hakyndaky kesgitlemede sudýa, eger iş şu suda degişli bolmasa, onda arza berijiniň haýsy organa ýüz tutmalydygyny ýa-da işiň ýüze çykmagyna päsgel berýän ýagdaýlary nädip aýyrmalydygyny görkezmäge borçludyr.

Hak isleýiş arzasyny kabul etmekden ýüz döndermek hakynda sudýanyň çykaran kesgitlemesi arza berijiniň beren dokumentleri bilen birlikde oňa gaýtarylyp berilýär. Bu kesgitleme barada hususy şikaýat ýa-da hususy protest bildirilip bilner.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981 -nji ýyl, № 17, 64-nji madda)

132-nji madda. Hak isleýiş arzasyny hereketsiz galdyrmak

Sudýa hak isleýiş arzasynyň şu Kodeksiň 127, 128-nji we 129-njy maddalarynda beýan edilen talaplary berjaý etmezden berlendigini ýa-da onuň üçin döwlet poşlinasynyň tölenilmändigini takykklasa, arzany hereketsiz galdyrmak hakynda kesgitleme çykarýar, bu hakda bolsa hak isleýjä habar berýär we kemçilikleri düzetmek üçin oňa möhlet berýär.

Eger hak isleýji sudýanyň görkezmelerine laýyklykda we bellenilen möhletde şu Kodeksiň 127, 128-nji we 129-njy maddalarynda sanalyp geçilen ähli talaplary ýerine ýetirse ýa-da döwlet poşlinasyny tölese, onda hak isleýiş arzasynyň ilkibaşky suda berlen günü onuň suda berlen günü diýlip hasap edilýär. Eger şeýle edilmese, arza berilmedik diýlip hasap edilýär we ol hak isleýjä gaýtarylyp berilýär.

133-nji madda. Garşylyklaýyn hak islegini bildirmek

Sud çözgüt çykarmazyndan öň jogap beriji ilkibaşky hak islegi bilen bilelikde garamak üçin hak isleýji barada garşylyklaýyn hak islegini bildirmäge haklydyr.

Garşylyklaýyn hak islegini bildirmek hak islegini bildirmek hakyndaky umumy kadalar boýunça amala aşyrylýar.

134-nji madda. Garşylyklaýyn hak islegini kabul etmegiň şertleri

Sudýa şu aşakdaky ýagdaýlarda garşylyklaýyn hak islegini kabul edýär:

- 1) eger garşylyklaýyn talap ilkibaşky talaby hasap etmek üçin gönükdirilen bolsa;
- 2) eger garşylyklaýyn hak islegini kanagatlandyrmak ilkibaşky hak isleginiň doly ýa-da kem-käsleýin kanagatlandyrylmagyny aradan aýyrýan bolsa;
- 3) eger garşylyklaýyn hak islegi bilen ilkibaşky hak isleginiň arasynda özara baglanyşyk bar bolsa hem-de olara bilelikde garalmagy jedelleriň has çalt we dogry garalmagyna getirjek bolsa.

13-nji bap HAK ISLEGINI ÜPJÜN ETMEK

135-nji madda. Hak islegini üpjün etmek üçin esaslar

Sud ýa-da sudýa işe gatnaşýan adamlaryň haýyşy boýunça ýa-da öz inisiatiwasy bilen hak islegini üpjün etmek üçin çäre görüp biler. Eger hak islegini üpjün etmek çäreleriniň görülmezligi suduň çözgüdiniň ýerine ýetirilmegini kynlaşdyryp biljek ýa-da muňa mümkinçilik bermejek bolsa, onda hak islegini üpjün etmäge işiň her bir ýagdaýynda ýol berilýär.

136-njy madda. Hak islegini üpjün etmek baradaky çäreler

Şu aşakdakylar hak islegini üpjün etmek baradaky çäreler bolup biler:

- 1) jogap berijä degişli bolan we onda ýa-da beýleki adamlarda saklanylýan emlägi ýa-da pul summalaryny gozgamasyz etmek;
- 2) belli bir hereketleri etmegi jogap berijä gadagan etmek;
- 3) emlägi jogap berijä bermegi ýa-da jogap beriji barasynda gaýry borçnamalary ýerine ýetirmegi başga adamlara gadagan etmek;
- 4) emlägi gozgamasyz etmekden boşatmak hakyndaky hak islegi bildirilen mahalynda emlägiň satylmagyny duruzmak;
- 5) eger bergidar hak isleýiş tertibinde ispolnitel dokument barada jedelleşýän bolsa we şunuň ýaly jedelleşmä sud tertibinde ýol berilýän bolsa, onda şol ispolnitel dokument baradaky tölegleri töletmegi duruzmak.

Zerur halatlarda hak islegini üpjün etmegiň, birnäçe görnüşiniň ulanylmagyna ýol berlip bilner, emma welin olaryň umumy summasy hak isleginiň bahasyndan artyk bolup bilmez.

Şu maddanyň 2-nji we 3-nji punktlarynda görkezilen gadagan etmeleriň bozulmagy üçin günäkär adamlar Türkmenistanyň Administratiw hukuk tertibiniň bozulmalary hakyndaky kodeksiniň 177²-nji maddasy boýunça jogapkärçilik çekýärler. Mundan başga-da, hak isleýji hak islegini üpjün etmek hakynda suduň kesgitlemesiniň ýerine ýetirilmezligi sebäpli ýetirilen zyýany şol adamlardan töledip almaga haklydyr.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1985-nji ýylyň 19-njy fewralynda kabul eden Ukazynyň we 1991-nji ýylyň 29-njy maýyndaky, 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunlarynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1985-nji ýyl, № 5, 13-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991-nji ýyl, № 9-10, 101-nji madda; 1994-nji ýyl № 1-2, 6-njy madda)

137-nji madda. Hak islegini üpjün etmegiň bir görnüşini başga bir görnüş bilen

çalşyrmak

Hak islegini üpjün etmegiň bir görnüşiniň başga bir görnüş bilen çalşyrylmagyna ýol berilýär.

Hak islegini üpjün etmegiň bir görnüşini başga bir görnüş bilen çalşyrmak hakyndaky mesele sud mejlisinde çözülýär. Mejlisiň boljak wagty we ýeri hakynda işe gatnaşýan adamlara habar berilýär, ýöne welin olaryň mejlise gelmezligi hak islegini üpjün etmegiň bir görnüşini başga bir görnüş bilen çalşyrmak hakyndaky meselä garamak üçin päsgelçilik bolup bilmez.

Pul summasyny tölemek hakyndaky hak islegi üpjün edilen mahalynda jogap beriji hak islegini üpjün etmek barada ýol berlen çäreleriň deregine hak isleýjiniň talap edýän summasyny suduň depozit sçýotuna geçirmäge haklydyr.

138-nji madda. Hak islegini üpjün etmek hakyndaky arza garamak

Hak islegini üpjün etmek hakyndaky arza işe garaýan sudýa ýa-da sud tarapyndan jogap berijä we işe gatnaşýan beýleki adamlara habar bermezden, şol günüň özünde çözülýär.

139-njy madda. Hak islegini üpjün etmek hakyndaky kesgitlemäni ýerine ýetirmek

Hak islegini üpjün etmek hakyndaky kesgitleme suduň çözgütlerini ýerine ýetirmek üçin bellenilen tertipde derrew ýerine ýetirilýär.

140-njy madda. Hak islegini üpjün etmegi ýatyrmak

Hak islegini üpjün etmeklik hut şol suduň öz inisiatiwasy boýunça ýa-da taraplaryň haýyşy boýunça şol sud tarapyndan ýatyrylyp bilner.

Hak islegini üpjün etmegi ýatyrmak hakyndaky mesele sud mejlisinde çözülýär. Mejlisiň boljak wagty we ýeri hakynda işe gatnaşýan adamlara habar berilýär, ýöne welin olaryň mejlise gelmezligi hak islegini üpjün etmegi ýatyrmak hakyndaky meselä garamak üçin päsgelçilik bolup bilmez.

Hak islegi kanagatlandyrylmadyk mahalynda hak islegini üpjün etmek barada suduň ýol beren çäreleri çözgüt kanuny güýje girýänçä saklanyp galýar. Emma sud çözgüt bilen bir wagtyň özünde ýa-da çözgüt çykarylandan soň hak islegini üpjün etmegi ýatyrmak hakynda kesgitleme çykaryp biler.

141-nji madda. Hak islegini üpjün etmek meseleleri dogrusyndaky kesgitlemeler barada şikaýat etmek

Hak islegini üpjün etmek meseleleri dogrusyndaky ähli kesgitlemeler barada hususy şikaýat ýa-da hususy protest bildirilip bilner.

Eger hak islegini üpjün etmek hakyndaky kesgitleme şikaýat eden adama habar berilmezden çykarylan bolsa, onda şikaýat etmegiň, möhleti bu kesgitlemäniň oňa mälim bolan gününden başlanylyp hasaplanylýar.

Hak islegini üpjün etmek hakyndaky kesgitleme barada hususy şikaýatyň ýa-da hususy protestiň bildirilmegi bu kesgitlemäniň ýerine ýetirilmegini duruzmaýar.

Hak islegini üpjün etmegi ýatyrmak hakyndaky ýa-da hak islegini üpjün etmegiň bir görnüşini başga bir görnüş bilen çalşyrmak hakyndaky kesgitleme barada hususy

şıkaýatyň ýa-da hususy protestiň bildirilmegi bu kesgitlemäniň ýerine ýetirilmegini duruzýar.

142-nji madda. Hak islegini üpjün etmek netijesinde ýetirilen zyýany jogap berijä tölemek

Sud ýa-da sudýa hak islegini üpjün etmeklige ýol berip, jogap berijiniň çekäýjek zyýanyny tölemegi üpjün etmekligi hak isleýjiden talap edip biler.

Hak islegini kanagatlandyрмаýan çözgüt kanuny güýje girenden soň, jogap beriji hak islegini üpjün etmek barada hak isleýjiniň haýyşy boýunça ýol berlen çäreler netijesinde özüne ýetirilen zyýanyň, tölenilmegini hak isleýjiden talap etmäge haklydyr.

14-nji bap GRAŽDAN IŞLERINI SUDUŇ SELJERMEGI ÜÇIN TAÝÝARLAMAK

143-nji madda. İşleri sud seljerişine taýýarlamak barada sudýanyň hereketleri

Sudýa arzany kabul edenden soň işi sud seljerişine taýýarlaýar, munuň maksady bolsa işiň öz wagtynda we dogry çözülmegini üpjün etmekden ybaratdyr.

İşi sud seljerişine taýýarlamak barada şu aşakdaky hereketleri sudýa özbaşdak amala aşyrýar:

1) Hak isleýiş talaplarynyň düýp manysy boýunça hak isleýjiden sorag edýär, jogap beriji tarapyndan mümkin bolan nägilelikleri hak isleýjiniň kömegi bilen aýdyňlaşdyrýar, eger zerur bolsa, goşmaça subutnamalary getirip görkezmegi teklipl edýär, hak isleýjiniň prossessual hukuklaryny we borçlaryny düşündirýär;

2) zerur bolan halatlarda jogap berijini çagyryar, işiň ýagdaýlary barada ondan sorag edýär, hak islegi barada nähili nägilelikleriň bardygyny we bu nägilelikleriň nähili subutnamalar bilen tassyklanyp bilinjekdigini aýdyňlaşdyrýar, aýratyn çylşyrymly işler boýunça iş barada ýazmaça düşündirişler bermegi jogap berijä teklipl edýär, jogap berijiniň prossessual hukuklaryny we borçlaryny düşündirýär;

3) üçünji tarapy işe çekmek ýa-da işe girişdirmek hakyndaky meseläni çözüär hem-de şu maddanyň 1-nji we 2-nji punktlaryna laýyklykda işe gatnaşmaga goýberlen üçünji taraplardan sorag edýär;

4) jedeli bitaraplar sudunda ýa-da ýoldaşlyk sudunda çözmäge bolan hukugy taraplara düşündirýär we şunuň ýaly prossessual hereketiň netijelerini düşündirýär;

5) işe prokuroryň gatnaşmagy hakyndaky we degişli döwlet dolandyryş organyny prossese gatnaşmaga çekmek hakyndaky meseläni çözüär, nam-nyşansyz giden diýlip, däliligi ýa-da akyly kemligi zerarly kämillik ukyby bolmadyk diýlip bellenen tertipde hasap edilen adamlar bilen nika bozmak hakyndaky işler baradaky prossese jogap berijiniň emläk hukuklaryny goramak üçin, şonuň ýaly-da onuň çagalarynyň bähbitlerini üpjün etmek üçin hossarlyk we howandarlyk organyny çekmek hakyndaky meseläni çözüär;

6) jemgyýetçilik guramalarynyň we zähmetkeşler kollektiwleriniň wekillerini sud seljerişine gatnaşmaga goýbermek hakyndaky meseläni çözüär;

7) işe gatnaşmaga çekilmeýän kärhananyň, edaranyň, guramanyň we olaryň birleşiginiň, jemgyýetçilik guramasynyň ýa-da graždanyň işiň netijesine gyzyklanýandygyny takyklyp, olara ýöredilýän iş hakynda we ol işiň seljeriljek wagty hakynda habar berýär;

8) sud mejlisine şaýatlar çagyrmak hakyndaky ýa-da şu Kodeksiň 43-nji maddasynyň üçünji böleginde göz önünde tutulan tertipde olardan sorag etmek hakyndaky meseläni

çözüýär;

9) kärhanadan, edaradan, guramadan we olaryň birleşiklerinden, jemgyýetçilik guramalaryndan ýa-da graždanlardan ýazmaça we maddy subutnamalary talap edip alýar ýa-da işe gatnaşýan adamlara bu subutnamalary suda getirip bermekleri üçin alar ýaly haýyşnamalar berýär;

10) işe gatnaşýan adamlaryň pikirini nazara alyp, ekspertiza geçirmek hakyndaky meseläni çözüýär;

11) gaýra goýmak mümkin bolmadyk halatlarda işe gatnaşýan adamlara habar bermek bilen, işe degişli zatlary ýerinde gözden geçirýär;

12) beýleki sudlara sud tabşyryklaryny iberýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1966-njy ýylyň 18-nji oktyabrynda, 1981-nji ýylyň 15-nji iýulynda, 1986-njy ýylyň 24-nji iýunynda kabul eden Ukazlarynyň we 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1966-njy ýyl, № 20, 4-nji sah; 1981-nji ýyl, №17, 64-nji madda; 1986-njy ýyl, № 20, 111-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl № 1-2, 6-njy madda)

144-nji madda. Işi sud seljerişine taýýarlamak hakyndaky kesgitleme

Işi sud seljerişine taýýarlamak hakyndaky kesgitlemäni işe gatnaşýan adamlara habar bermezden, sudýanyň bir özi çykarýar.

145-nji madda. Işi sud seljerişine bellemek

Sudýa iş ýeterlik derejede taýýarlanylýan diýip hasap edenden soň, işi sud mejlisinde seljermäge bellemek hakynda kesgitleme çykarýar.

15-nji bab SUD SELJERIŞI

146-njy madda. Sud mejlisi

Graždan işi işe gatnaşýan adamlara hökman habar bermek bilen sud mejlisinde seljerilýär.

Nam-nyşansyz giden diýlip, däliligi ýa-da akly kemligi zerarly kämillik ukyby bolmadyk diýlip bellenilen tertipde hasap edilen adamlar bilen nika bozmak hakyndaky işlere jogap beriji suda çagyrylmazdan garalýar.

Sud taraplaryň we işe gatnaşýan beýleki adamlaryň düşündirişlerini diňleýär, beýleki subutnamalary derňeýär, şonuň ýaly-da beýleki proressual hereketleri amala aşyrýar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1966-njy ýylyň 18-nji oktyabrynda kabul eden Ukazyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1966-njy ýyl, № 20, 4-nji sah.)

147-nji madda. Sud mejlisinde başlyklyk ediji

Etrap (şäher) sudunyň mejlisinde şu suduň başlygy ýa-da sudýasy başlyklyk edýär, beýleki sudlaryň mejlisinde - suduň başlygy, başlygyň orunbasary ýa-da çleni başlyklyk edýär.

Başlyklyk ediji sud mejlisine ýolbaşçylyk edip işiň ähli ýagdaýlarynyň, taraplaryň hukuklarynyň we borçlarynyň doly, hemmetaraplaýyn we obýektiw aýdyňlaşdyrylmagyny üpjün edýär hem-de garalýan işe dahyly bolmadyk hemme zady sud seljerişinden aýyrýar we prosesini terbiýeçilik taýdan täsir etmegini üpjün edýär. İşe gatnaşýan adamlardan, wekillerden, şaýatlardan, ekspertlerden, terjimeçilerden haýsy-da bolsa biri başlyklyk

edijiniň, hereketlerine nägile bolan mahalynda, bu nägilelikler sud mejlisiniň protokolyňa ýazylýar we mesele suduň bütin sostawy tarapyndan çözülýär.

Başlyklyk ediji sud mejlisinde degişli tertibi üpjün etmek üçin zerur çäreleri görýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1971-nji ýylyň 18-nji maýynda, 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda kabul eden Ukazlarynyň girizen üýtgetmeleri bilen berildi we 1991-nji ýylyň 29-njy maýyndaky, 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunlarynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1971-nji ýyl, № 11, 81-nji madda; 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991-nji ýyl, № 9-10, 101-nji madda; 1994-nji ýyl № 1-2, 6-njy madda)

148-nji madda. Sud seljerişiniň gös-gönüligi, dildenligi we üznüksizligi

Birinji instansiýaly sud işe garan wagtynda iş boýunça subutnamalary gös-göni derňemelidir: işe gatnaşýan adamlaryň düşündirişlerini, şaýatlaryň görkezişlerini, ekspertleriň zaklyuçeniýelerini diňlemelidir, ýazmaça subutnamalar bilen tanyşmalydyr, maddy subutnamalary gözden geçirmelidir.

Işi seljermek dilden we sudýalaryň üýtgemeyän sostawynda geçirilýär. Işe garamak prosesinde sudýalaryň biri çalşyrylan mahalynda işi seljermeklik ilki başyndan başlap geçirilmelidir.

Her bir iş boýunça sud mejlisi dynç almak üçin bellenen wagtdan başga mahalda üznüksiz geçirilýär. Başlanan işe garamaklyk gutarýança ýa-da ony diňlemek gaýra goýulýança suduň başga işlere garamaga haky ýokdur.

149-njy madda. Sud seljerişine jemgyýetçiligiň gatnaşmagy

Işde hiç bir tarap bolup durmaýan jemgyýetçilik guramalarynyň we zähmetkeşler kollektiwleriniň wekilleri suduň garaýan işi barada özlerini wekil edip iberen guramalaryň ýa-da kollektiwleriň pikirini suda beýan etmek üçin suduň kesgitlemesi boýunça sud seljerişine gatnaşmaga goýberilýär.

Jemgyýetçilik guramalarynyň we zähmetkeşler kollektiwleriniň wekilleriniň işiň materiallary bilen tanyş bolmaga, ähli sud mejlislerine gatnaşmaga, subutnamalary getirip görkezmäge, subutnamalary derňemäge gatnaşmaga, işe gatnaşýan adamlara, şaýatlara we ekspertlere soraglar bermäge, sud seljerişiniňbarsynda ýüze çykýan ähli meseleler boýunça öz delillerini we pikirlerini aýtmaga, suda çykyp geplemelere gatnaşmaga haky bardyr.

Jemgyýetçilik guramalarynyň we zähmetkeşler kollektiwleriniň wekilleriniň ygtyýarlylyklary jemgyýetçilik guramasynyň ýa-da kollektiwiniň umumy ygynagynyň ýa-da saýlawly organynyň suda garalýan iş bilen baglanyşyklykda kabul edilen kararyndan alnan göçürmeler bilen tassyklanylýar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda- TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda)

150-nji madda. Sud mejlisinde tertip-düzgün

Sudýalar sud mejlisiniň zalyna giren mahalynda sud mejlisiniň sekretary: - «Sud gelyär, ýeriňizden turmagyňyzy haýyş edýärim» diýip ygylan edýär. Sud mejlisiniň zalyndakylaryň hemmesi ýerlerinden turýar, şondan soň başlyklyk edijiniň haýyşy boýunça öz ýerlerinde oturýarlar.

Işe gatnaşýan adamlar we prosesde gatnaşyjylaryň beýlekileri suda ýüz tutanlarynda, düşündiriş berenlerinde we arzlaryny aýdanlarynda ýerlerinden turýarlar. Olaryň, garaz, biri näsag bolan mahalynda, başlyklyk ediji oňa ýerinden turman düşündiriş bermäge we

arzyny aýtmaga rugsat edip biler.

Işe gatnaşýan adamlaryň hemmesi we prossese gatnaşyjylaryň beýlekileri, şeýle hem sud mejlisiniň zalyndaky graždanlaryň hemmesi başlyklyk edijiniň buýruklaryna gürrüňsiz boýun egmelidirler we sud mejlisiniň bellenen tertip-duzgünini berjaý etmelidirler.

On alty ýaşa ýetmedik adamlar, sud tarapyndan çagyrylan halatlardan başga halatlarda, sud mejlisiniň zalyna goýberilmeýär.

151-nji madda. Sud mejlisinde tertibi bozujylar barasynda ulanylýan çäreler

Başlyklyk ediji iş seljerilýän wagtynda tertibi bozýan adama suduň adyndan duýduryş berýär.

Tertibi gaýtadan bozan mahalynda işe gatnaşýan adamlar, wekiller, şaýatlar, ekspertler, terjimeçiler suduň kesgitlemesi boýunça sud mejlisiniň zalyndan çykarylyp bilner, iş seljerilen mahalynda zalda oturan graždanlar bolsa başlyklyk edijiniň buýrugy boýunça sud mejlisiniň zalyndan çykarylyp bilner.

Mundan başga-da hak isleýjiniň, jogap berijiniň, şaýadyň we sud mejlisiniň zalynda oturan beýleki graždanlaryň başlyklyk edijiniň buýrugyna boýun egmezlik görnüşinde suda hormat goýmazlyklary üçin, olaryň sud mejlisi wagtynda tertibi bozanlyklary üçin, şeýle hem kim-de bolsa biriniň suda ýa-da sudda bellenen kadalara özüniň göz-görtele äsgermezlik edýänligine şaýatlyk edýän hereketleri edenligi üçin, suduň günäkärleri Türkmenistanyň Administratiw hukuk tertibiniň bozulmalary hakyndaky kodeksiniň 1772-nji maddasy boýunça jogapkärçilige çekmäge haky bardyr.

Başlyklyk edijiniň buýruklaryna prokuror we adwokat boýun egmedik mahalynda, olara duýduryş berilýär. Ýokarda görkezilen adamlar başlyklyk edijiniň buýruklaryna şondan beýläk hem boýun egmedik mahalynda işi diňlemeklik suduň kesgitlemesi boýunça gaýra goýlup bilner, eger şol adamyny işe zyýan bermezden başga bir adam bilen çalşyrmaklyk mümkin bolmasa, şeýle edilip bilner. Şonuň bilen bir wagtda sud bu hakda degişli suratda ýokarky prokurora ýa-da Adwokatlar kollegiýasynyň prezidiumyna habar berýär.

Taraplar ýa-da üçünji taraplar sud mejlisinde tertibi bozan mahalynda sud işi seljermegi gaýra goýýar ýa-da düzgüni bozujylary sud seljerişiniň ähli wagty üçin ýa-da belli bir wagty üçin sud mejlisiniň zalyndan çykarýar. Düzgüni bozujylar sud mejlisiniň zalyndan çykarylan mahalynda başlyklyk ediji sud mejlisiniň zalynda täzeden goýberlen adamyny onuň ýok wagtynda amala aşyrylan prossessual hereketler bilen tanyşdyrýar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1985-nji ýylyň 19-njy fewralynda kabul eden Ukazynyň we 1991-nji ýylyň 29-njy maýyndaky, 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunlarynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1985-nji ýyl, № 5, 13-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991-nji ýyl, № 9-10, 101-nji madda; 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

152-nji madda. Sud mejlisini açmak

Iş seljermek üçin bellenen wagtda sudýalar mejlis zalynda girýärler we şonda başlyklyk ediji sud mejlisini açýar hem-de haýsy işe garaljakdygyny yglan edýär.

153-nji madda. Prossese gatnaşyjylaryň gelenligini barlamak

Sud mejlisiniň sekretary şol iş boýunça çagyrylan adamlardan kimleriň gelendigini, gelmediklere powestkanyň gowşurylandygyny-gowşurylmandygyny we olaryň gelmezliginiň sebäpleri hakynda nähili maglumatlaryň bardygyny suda habar berýär.

Sud gelenleriň şahsyýetini takyklaýar, şonuň ýaly-da wezipeli adamlaryň we wekillerini ygtyýarlylyklaryny barlaýar.

154-nji madda. Terjimeçiniň borçlaryny düşündirmek

Başlyklyk ediji sud işi ýöredilen dili bilmeýän adamlaryň düşündirişlerini, görkezişlerini, arzalaryny terjime etmek borjuny terjimeçä düşündirýär, bu adamlara bolsa düşündirişleriň, görkezişleriň, arzalaryň, haýyşlaryň, yglan edilýän dokumentleriň mazmunyny, şonuň ýaly-da başlyklyk edijiniň buýrugynyň, suduň, kesgitlemesiniň we çözgüdiň mazmunyny düşündirýär.

Başlyklyk ediji göz-görtele nädogry terjime edilenligi üçin Türkmenistanyň Jenaýat kodeksiniň 203-nji maddasy boýunça jogapkärçilik çekýändigini terjimeçä duýdurýar.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda- Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

155-nji madda. Şaýatlary sud mejlisiniň zalyndan çykarmak

Gelen şaýatlardan sorag edilip başlanýança, olar sud mejlisiniň zalyndan çykarylýar. Başlyklyk ediji sud tarapyndan sorag edilen şaýatlaryň sorag edilmedik şaýatlar bilen gepleşmezligi üçin çäre görýär.

156-njy madda. Suduň sostawyny yglan etmek we otwodlamak hukugyny düşündirmek

Başlyklyk ediji suduň sostawyny yglan edýär, prokuror hökmünde, jemgyýetçilik guramasynyň ýa-da zähmetkeşler kollektiwiniň wekili hökmünde, ekspert, terjimeçi, sud mejlisiniň sekretary hökmünde kimiň gatnaşandygyny habar berýär hem-de işe gatnaşýan adamlaryň otwod bermek hukugyny olara düşündirýär.

Otwodlamak üçin esaslar, berlen otwody çözmegiň tertibi we şonuň ýaly otwod bermekligi kanagatlandyrmagyň netijeleri şu Kodeksiň 18-24-nji maddalary bilen kesgitlenilýär.

157-nji madda. İşe gatnaşýan adamlaryň we wekilleriniň hukuklaryny hem-de borçlaryny düşündirmek

Başlyklyk ediji işe gatnaşýan adamlara we wekillere olaryň proressual hukuklaryny we borçlaryny düşündirýär, şonuň ýaly-da jedeli çözmek üçin bitaraplar suduna ýa-da ýoldaşlyk suduna ýüz tutmak hukugyny we şunuň ýaly hereketiň netijelerini taraplara düşündirýär.

158-nji madda. İşe gatnaşýan adamlaryň we wekilleriniň arzalaryny suduň çözmegi

İşe gatnaşýan adamlaryň we wekilleriniň, täze subutnamalary talap edip almak hakyndaky hem-de işiň seljerilmegi bilen baglanyşykly bolan ähli beýleki meseleler boýunça haýyşlary işe gatnaşýan beýleki adamlaryň pikirleri we prokuroryň zaklýuçeniýesi diňlenilenden soň, suduň kesgitlemeleri bilen çözülýär.

159-njy madda. İşe gatnaşýan adamlaryň we wekilleriniň sud mejlisine gelmezliginiň netijeleri

İşe gatnaşýan adamlardan ýa-da wekillerden, garaz biriniň sud mejlisine gelmedik mahalynda hem-de olara powestkalaryň gowşurylandygy hakynda maglumatlar bolmadyk mahalynda sud işi seljermegi gaýra goýýar.

İşe gatnaşýan adamlardan ýa-da wekillerden sud mejlisiniň boljak wagty we ýeri hakynda degişli suratda habar berlenleriniň, garaz, biri sud tarapyndan esasy diýlip hasap edilen sebäpler boýunça sud mejlisine gelmedik mahalynda sud işi seljermegi gaýra goýýar. Eger gelmezligiň sebäpleri hakynda maglumat bolmasa ýa-da, sud gelmezligiň sebäplerini esassyz diýip hasap edýän bolsa, onda gelmedik adamynyň gatnaşmazlygynda işe garalyp bilner.

İşe gatnaşýan adamlaryň we wekillerin esassyz sebäplere görä sud mejlisine gelmedik halatynda, olaryň bolmazlygy işi seljermegiň gaýra goýulmagyna getirse, sud olary, şeýle hem kärhananyň, edaranyň we guramanyň sud mejlisine wekillerin gelmegini üpjün etmezlikde günäkär bolan wezipeli adamlaryny Türkmenistanyň Administratiw hukuk tertibiniň bozulmalary hakyndaky kodeksiniň 177²-nji maddasy boýunça jogapkärçilige çekmäge haklydyr.

Prokuroryň ýa-da adwokatyň esassyz sebäplere görä gelmändigini hakynda sud degişli suratda ýokarky prokurora ýa-da Adwokatlar kollegiýasynyň prezidiumyna habar berýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1985-nji ýylyň 19-njy fewralynda kabul eden Ukazynyň we 1991-nji ýylyň 29-njy maýyndaky, 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunlarynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1985-nji ýyl, № 5, 13-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991-nji ýyl, № 9-10, 101-nji madda; 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

160-njy madda. Esassyz sebäpler boýunça taraplaryň sud mejlisine gelmezliginiň netijeleri

Esassyz sebäplere görä hak isleýji ýa-da jogap beriji, ýa hak isleýji we jogap beriji sud mejlisine gelmedik mahalynda, işi özleriniň gatnaşmazlygynda seljermegi hakynda olaryň her birinden arza gelmedik bolsa sud işi seljermegi gaýra goýup Türkmenistanyň Administratiw hukuk tertibiniň bozulmalary hakyndaky kodeksiniň 177² -nji maddasy boýunça jogapkärçilige çekmäge haklydyr.

Hak isleýji we jogap beriji esassyz sebäplere görä sud mejlisine gelmedik mahalynda hem-de işi özleriniň gatnaşmazlygynda seljermegi hakynda olaryň hiç birinden arza gelmedik bolsa, sud işi seljermegi gaýra goýýar.

Taraplar ikinji gezek çagyrylanda esassyz sebäplere görä gelmedik mahalynda, sud hak islegini garaman galdyrýar, eger işde bar bolan materiallar boýunça işi çözmek mümkin däl diýip hasap edýän bolsa, şeýle edýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1985-nji ýylyň 19-njy fewralynda kabul eden Ukazynyň we 1991-nji ýylyň 29-njy maýyndaky, 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunlarynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1985-nji ýyl, № 5, 13-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991-nji ýyl, № 9-10, 101-nji madda; 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

161-nji madda. Aliment töletmek hakyndaky işler boýunça jogap berijiniň sud mejlisine gelmezliginiň netijeleri

Aliment töletmek hakyndaky işler boýunça sud jogap berijiniň gelmegini hökmany diýip hasap edip biler. Eger şunuň ýaly halatda jogap beriji sud tarapyndan esassyz diýlip hasap edilen sebäplere görä sud mejlisine gelmese, onda oňa Türkmenistanyň

Administratiw hukuk tertibiniň bozulmalary hakyndaky kodeksiniň 177² -nji maddasy boýunça jogapkärçilige çekilýär we ol mejburi suratda getirilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1985-nji ýylyň 19-njy fewralynda kabul eden Ukazynyň we 1991-nji ýylyň 29-njy maýyndaky, 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunlarynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1985-nji ýyl, № 5, 13-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991-nji ýyl, № 9-10, 101-nji madda; 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

162-nji madda. Şaýatlaryň ýa-da ekspertleriň sud mejlisine gelmezliginiň netijeleri

Şaýatlar ýa-da ekspertler sud mejlisine gelmedik halatynda, sud işe gatnaşýan adamlaryň pikirini we işe gelmedik şaýatlaryň ýa-da ekspertleriň bolmazlygynda garamak mümkinçiligi hakynda prokuroryň zaklýuçeniýesini diňleýär we sud seljerişini dowam etdirmek hakynda ýa-da işi seljermegi gaýra goýmak hakynda kesgitleme çykarýar.

Eger çagyrylan şaýat sud tarapyndan esassyz diýlip hasap edilen sebäplere görä sud mejlisine gelmese oňa Türkmenistanyň Administratiw hukuk tertibiniň bozulmalary hakyndaky kodeksiniň 177²-nji maddasy boýunça jogapkärçilige çekilýär we ol mejburi edilip getirilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1985-nji ýylyň 19-njy fewralynda kabul eden Ukazynyň we 1991-nji ýylyň 29-njy maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda-TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1985-nji ýyl, № 5, 13-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991-nji ýyl, № 9-10, 101-nji madda)

163-nji madda. Işi seljermegi gaýra goýmak

Işi seljermegi gaýra goýmaga şu Kodeksde göz önünde tutulan halatlarda ýol berilýär, şonuň ýaly-da sud işe gatnaşýan adamlardan, wekillerden, şaýatlardan, ekspertlerden, terjimeçilerden, garaz, biriniň gelmezligi sebäpli, garşylyklaýyn hak isleginiň bildirilmegi ýa-da täze subutnamalary talap edip almagyzerurlygy sebäpli we şulara meňzeşler sebäpli şol sud mejlisinde işe garamagy mümkin diýip hasap etmedik mahalynda ýol berilýär.

Iş gaýra goýlandan soň ony täzeden seljermeklik gaýtadan başlanýar.

Sud işi seljermegi gaýra goýup, işe gatnaşýan adamlary çagyrmak üçin ýa-da subutnamalary talap edip almak üçin zerur bolan wagty nazara alyp, täze sud mejlisiniň geçiriljek gününü belleýär, bu hakda bolsa gelen adamlara gol çekdirmek arkaly mälim edýär. Sud mejlisine gelmedik adamlara we prossese gatnaşmaga täze çekilýän adamlara täze sud mejlisiniň geçiriljek wagty hakynda powestkalar arkaly habar berilýär.

164-nji madda. Işi seljermek gaýra goýlan mahalynda şaýatdan sorag etmek

Işi seljermek gaýra goýlan mahalynda sud gelen şaýatlardan sorag edip biler, işe gatnaşýan ähli adamlar sud mejlisinde bolan mahalynda şeýle edip biler. Täze sud mejlisine bu şaýatlar diňe zerur halatlarda ikinji gezek çagyrylýar.

165-nji madda. Ekspertiň hukuklaryny we borçlaryny düşündirmek

Başlyklyk ediji şu Kodeksiň 57-nji we 58-nji maddalarynda ekspert barada göz önünde tutulan hukuklary we borçlary oňa düşündirýär we zaklýuçeniýe bermekden esassyz sebäplere görä ýüz döndermegi üçin we göz-görtele ýalan zaklýuçeniýe bermegi üçin Türkmenistanyň Jenaýat kodeksiniň 203-nji we 204-nji maddalary boýunça jenaýat

jogapkärçiligini çekýändigini oňa duýdurýar.

Sud seljerişi wagtynda ekspert sud mejlisiniň zalynda bolýar. Ekspertiň zalda bolmagy işiň, ýagdaýlary sebäpli zerur bolmasa, onda ekspertiň haýyşy boýunça sud işe gatnaşýan adamlaryň we prossese gatnaşyjylaryň, beýlekileriniň, pikirini hem-de prokuroryň zaklýuçeniýesini diňläp, şol diňlenilýän wagtda sud mejlisiniň zalynda bolmakdan eksperti boşadyp biler.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda- Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

166-njy madda. Işe düýp manysy boýunça garalyp başlanmagy

Işe düýp manysy boýunça garamaklyk başlyklyk edijiniň ýa-da halk oturdaşynyň iş barada doklad etmegi bilen başlanýar. Soňra başlyklyk ediji hak isleýjiniň öz talaplaryny goldaýandygyny-goldamaýandygyny, hak isleýjiniň talaplaryny jogap berijiniň, ykrar edýändigini-etmeýändigini hem-de taraplaryň işi barlyşyk ylalaşygyny baglaşmak bilen gutarmak isleýändiklerini-islemeýändiklerini sorasyp görýär.

167-nji madda. Hak isleýjiniň hak isleginden ýüz döndermegi, jogap berijiniň hak islegini ykrar etmegi we taraplaryň barlyşyk ylalaşygyny baglaşmagy

Hak isleýjiniň hak isleginden ýüz döndermegi hakyndaky arzasy, jogap berijiniň hak islegini ykrar etmegi ýa-da taraplaryň barlyşyk ylalaşygynyň şertleri sud mejlisiniň protokolyňa ýazylýar we olara degişli suratda hak isleýji, jogap beriji ýa-da taraplar gol çekýärler. Eger hak isleýjiniň hak isleginden ýüz döndermegi, hak isleginiň ykrar edilmegi ýa-da taraplaryň barlyşyk ylalaşygyny baglaşmagy, suda iberlen ýazmaça arzalarda beýan edilen bolsa, onda bu arzalar işiň ýanyna goşulýar, bu hakda bolsa sud mejlisiniň protokolynda görkezilýär.

Hak isleýjiniň hak isleginden ýüz döndermegi kabul edilmezden öň ýa-da taraplaryň barlyşyk ylalaşygy tassyklanylmazdan öň sud degişli prossessual hereketleriň netijelerini hak isleýjä ýa-da taraplara düşündirýär.

Sud hak isleýjiniň hak isleginden ýüz döndermegi kabul etmek ýa-da taraplaryň barlyşyk ylalaşygyny tassyklamak hakynda kesgitleme çykarýar, şol kesgitlemäniň çykarylmagy bilen bir wagtda bolsa işi ýöretmegi bes edýär. Kesgitlemede taraplaryň sud tarapyndan tassyklanylýan barlyşyk ylalaşygynyň şertleri görkezilmelidir.

Hak isleýjiniň hak isleginden ýüz döndermegini sud kabul etmedik halatynda, jogap berijiniň hak islegini ykrar eden halatynda ýa-da taraplaryň, barlyşyk ylalaşygyny sud tassyk etmedik halatynda, sud bu hakda delillendirilen kesgitleme çykarýar.

168-nji madda. Işe gatnaşýan adamlaryň düşündirişleri

Iş barada doklad edenden soň, sud hak isleýjiniň we onuň tarapynda bolup işe gatnaşýan üçünji tarapyň düşündirişini, jogap berijiniň we onuň tarapynda bolup işe gatnaşýan üçünji tarapyň düşündirişini, şonuň ýaly-da işe gatnaşýan beýleki adamlaryň düşündirişini diňleýär. Beýleki adamlaryň hukuklaryny we bähbitlerini goramak üçin suda ýüz tutan prokuror, şonuň ýaly-da döwlet dolandyryş organlarynyň, kärhanalaryň, edaralaryň, guramalaryň we olaryň birleşikleriniň, jemgyýetçilik guramalarynyň upolnomoçennylary ýa-da aýry-aýry graždanlar birinji bolup düşündiriş berýärler. Işe gatnaşýan adamlar biri-birlerine sorag bermäge haklydyrlar.

Işe gatnaşýan adamlaryň ýazmaça düşündirişleri, şonuň ýaly-da şu Kodeksiň 31-nji

we 37-nji maddalarynda göz önünde tutulan tertipde suduň, alan düşündirişleri başlyklyk ediji tarapyndan jar edilýär.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda- Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

169-njy madda. Subutnamalary derňemek tertibini bellemek

Sud işe gatnaşýan adamlaryň düşündirişini diňläp, şaýatlardan, ekspertlerden sorag etmegiň hem-de beýleki subutnamalary derňemegiň tertibini belleýär.

170-nji madda. Şaýatlardan sorag etmek

Her bir şaýatdan aýry-aýrylykda sorag edilýär. Entek görkeziş bermedik şaýatlar iş seljerilýän wagtynda sud mejlisiniň zalynda bolup bilmezler.

Sorag edilen şaýat iş seljerişi gutarýança mejlis zalynda galýar. Sud taraplaryň, olaryň wekilleriniň we işe gatnaşýan beýleki adamlaryň pikirlerini diňe diňländen soň, sorag edilen şaýatlaryň işe garamaklyk gutarmazyndan ön sud mejlisiniň zalyndan çykmagyna rugsat berip biler.

171-nji madda. Görkeziş bermekden ýüz dönderilmegi üçin we göz-görtele ýalan görkeziş berilmegi üçin bolan jogapkärçilik hakynda şaýada duýdurmak

Şaýatdan sorag etmezden ön başlyklyk ediji şaýadyň şahsyýetini takyklaýar, onuň graždanlyk borjuny we iş boýunça özüne mälum bolan hemme zat hakynda dogry gürrüň bermek borjuny oňa düşündirýär hem-de görkeziş bermekden ýüz dönderilmegi üçin we göz-görtele ýalan görkeziş berilmegi üçin bolan jenaýat jogapkärçiligi hakynda oňa duýdurýar, bu barada bolsa ondan podpiska alyp, ony sud mejlisiniň protokolyň ýanyna goşýar.

On alty ýaşa ýetmedik şaýatlara başlyklyk ediji iş boýunça özlerine mälum bolan zatlary dogry gürrüň bermek borjuny düşündirýär, ýöne welin olara görkeziş bermekden ýüz dönderilmegi üçin we göz-görtele ýalan görkezişler berilmegi üçin bolan jogapkärçilik hakynda duýduryş berilmeýär.

Hiç kim öz garşysyna we ýakyn garyndaşlarynyň garşysyna görkeziş bermäge ýa-da düşündiriş bermäge mejbur edilip bilinmez.

Psihiki ýa-da fiziki taýdan täsir edilmegi zerarly alynan ýa-da başga hili bikanun usullar bilen alynan subutnamalaryň ýuridiki taýdan güýji ýokdur.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda- Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

172-nji madda. Şaýatdan sorag etmegiň tertibi

Başlyklyk ediji işe gatnaşýan adamlara şaýadyň garaýşyny aýdyňlaşdyrýar we iş boýunça hut özüne belli bolan ähli zatlar hakynda suda habar bermegi şaýada teklipl edýär. Şundan soň şaýada sorag berlip bilner.

Öz arzasy boýunça şaýat çagyrylan adam we onuň wekili birinji bolup sowal berýär, soňra bolsa işe gatnaşýan beýleki adamlar hem-de wekiller, şonuň ýaly-da suduň rugsat bermegi bilen ekspertiza predmetine degişli meseleler boýunça eksperte sorag berýärler. Hak isleýji suduň inisiatiwasy boýunça çagyrylan şaýada birinji bolup sorag berýär.

Başlyklyk ediji işe dahyly bolmadyk soraglaryň önüni alýar. Ugrukdyryjy soraglar bermäge ýol berilmeýär. Sudýalar şaýatdan sorag edilýän wagtynda oňa islän mahaly

sorag bermäge haklydyrlar.

173-nji madda. Şaýatdan ikinji gezek sorag etmek

Zerur bolan halatynda sud şol ýa-da indiki mejlisde şaýatdan ikinji gezek sorag edip biler, şonuň ýaly-da şaýatlaryň görkezişlerindäki garşylyklary aýdyňlaşdyrmak üçin şaýatlary ýüzleşdirip biler.

174-nji madda. Ýazmaça bellikleri we dokumentleri şaýadyň peýdalanmagy

Şaýat görkeziş beren mahalynda onuň görkezişleri ýatda saklamak kyn bolan haýsy-da bolsa bir sifrler ýa-da beýleki maglumatlar bilen baglanyşykly bolan mahalynda ýazmaça belliklerden peýdalanyň biler. Bu bellikler suda we işe gatnaşýan adamlara getirilip görkezilýär we suduň kesgitlemesi boýunça işiň ýanyna goşulyp bilner.

Özüniň şol görkezişine dahylly bolup, özünde bar bolan dokumentleri okamaga şaýada rugsat berilýär, bu dokumentler suda we sud işine gatnaşýan adamlara getirilip görkezilýär hem-de suduň kesgitlemesi boýunça işiň ýanyna goşulyp bilner.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda- Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

175-nji madda. Kemala gelmedik şaýatdan sorag etmek

On dört ýaşa çenli bolan şaýatlardan sorag edilen mahalynda, suduň makul bilmegi boýunça bolsa on dört ýaşdan on altý ýaşa çenli aralykdaky şaýatlardan sorag edilen mahalynda pedagog çagyrylýar. Zerur bolan halatynda olaryň ata-eneleri, olary perzentlige alyjylar, olaryň hossarlary ýa-da howandarlary hem çagyrylýar. Ýokarda görkezilen adamlar başlyklyk edijiniň rugsat bermegi bilen şaýada soraglar berip bilerler.

Hakykaty takykklamak üçin zerur bolan aýratyn halatlarda kemala gelmedik şaýatlardan sorag edilen mahalynda işe gatnaşýan ol ýa-da beýleki adam suduň kesgitlemesi boýunça sud mejlisiniň zalyndan çykarylyp bilner. Bu adam mejlis zalynda gaýdyp gelenden soň, kemala gelmedik şaýadyň görkezişi oňahabar berilmelidir we oňa şaýada sorag bermek mümkinçiligi berilmelidir.

On altý ýaşa ýetmedik şaýat özünden sorag edilip gutarylandan soň, sud mejlisiniň zalyndan çykarylýar, munuň özi suduň bu şaýadyň mejlis zalynda bolmagyny zerur diýip hasap edýän halatlaryndan başga halatlarda şeýle edilýär.

176-njy madda. Şaýatlaryň görkezişlerini jar etmek

Şu Kodeksiň 31, 37-nji maddalarynda, 43-nji maddasynyň üçünji böleginde we 164-nji maddasynda göz önünde tutulan tertipde toplanýan şaýat görkezişleri sud mejlisinde jar edilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1985-nji ýylyň 19-njy fewralynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1985-nji ýyl, , № 5, 13-nji madda)

177-nji madda. Ýazmaça subutnamalary derňemek

Ýazmaça subutnamalar ýa-da şu Kodeksiň 31, 37-nji maddalarynda we 143-nji maddasynyň 11-nji punktunda göz önünde tutulan tertipde olary gözden geçirmek barada düzülen protokollar sud mejlisinde jar edilýär we işe gatnaşan adamlara, wekillere, zerur bolan halatlarda bolsa ekspertlere we şaýatlara hem görkezilýär. Şundan soň işe gatnaşýan

adamlar düşündiriş berip bilerler.

178-nji madda. Graždanlaryň şahsy hatlaryny we telegraf habarlaryny jar etmek

Hat ýazyşmagyň we telegraf habarlarynyň syryny saklamak maksady bilen, graždanlaryň şahsy hatlary we şahsy telegraf habarlary açyk sud mejlisinde diňe bu haty ýazyşan we telegraf habarlaryny alşan adamlaryň razyçylygy bilen okalyp bilner. Şundan başga halatlarda şeýle hatlar we telegraf habarlary ýapyk sud mejlisinde okalýar we derňelýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda kabul eden Ukazyynyň redaksiýasynda- TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda)

179-njy madda. Dokumentiň galplygyny aýtmak

Işde bar bolan dokumentiň galplygy aýdylan halatynda, bu dokumenti getirip beren adam ony subutnamalaryň arasyndan aýyrmagy we işi beýleki dokumentler esasynda çözmegi suddan haýyş edip biler.

Dokumentiň galplygy hakyndaky arzany barlamak üçin sud ekspertiza belläp biler ýa-da başga subutnamalary talap edip alyp biler.

Eger sud dokumentiň galpdygy hakyndaky netijä gelse, onda ol bu dokumenti subutnamalaryň arasyndan aýyrýar.

Zerur bolan halatlarda sud jenaýat işini gozgaýar ýa-da materiallary prokurora iberýär.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda- Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

180-nji madda. Maddy subutnamalary derňemek

Maddy subutnamalar sud tarapyndan gözden geçirilýär we işe gatnaşýan adamlara, wekillere görkezilýär, zerur bolan halatlarda bolsa ekspertlere we şaýatlara hem görkezilýär.

Özlerine maddy subutnamalar görkezilen adamlar gözden geçiriş bilen baglanyşykly bolan ol ýa-da beýleki ýagdaýlara suduň ünsüni çekip bilerler. Bu barada aýdylan zatlar hakynda sud mejlisiniň protokolyňa ýazylýar.

Maddy subutnamalary gözden geçirmegiň şu Kodeksiň 31, 37-nji maddalarynda we 143-nji maddasynyň 11-nji punktunda göz önünde tutulan tertipde düzülen protokollary sud mejlisinde okalýar, şondan soň işe gatnaşýan adamlar düşündiriş berip bilerler.

181-nji madda. Subutnamalary ýerinde gözden geçirmek

Suda getirilip görkezilip bilinmejek maddy subutnamalar we ýazmaça subutnamalar şolaryň ýerleşýän ýerinde gözden geçirilýär hem-de derňelýär. Şol zatlary ýerinde gözden geçirmek hakynda sud kesgitleme çykarýar.

Zatlary ýerinde gözden geçirmek suduň bütin sostawy tarapyndan amala aşyrylýar. Zatlary gözden geçirmegiň wagty we ýeri hakynda işe gatnaşýan adamlara we wekillere habar berilýär, ýöne welin olaryň gelmezligi zatlary gözden geçirmäge päsgelçilik bermeýär. Zerur bolan halatlarda ekspertler we şaýatlar hem çagyrylýar. Gözden geçirişiň netijeleri sud mejlisiniň protokolyňa ýazylýar. Gözden geçiriş wagtynda düzülen ýa-da barlanylan planlar, çyzgylar, suratlar protokolyň ýanyna goşulyp bilner.

182-nji madda. Ekspertlerden sorag etmek

Ekspertiň zaklýuçeniýesi sud mejlisinde okalýar. Zaklýuçeniýäni düşündirmek we onuň üstüni ýetirmek maksady bilen eksperte sorag berlip bilner.

Arzasy boýunça ekspert belenen adam we onuň wekili birinji bolup sorag berýär, soňra bolsa işe gatnaşýan beýleki adamlar hem-de wekiller sorag berýär. Suduň inisiatiwasy boýunça belenen eksperte hak isleýji birinji bolup sorag berýär.

Sudýalar ekspertden sorag edilýän wagda islän mahaly oňa sorag bermäge haklydyrlar.

183-nji madda. Goşmaça ekspertiza ýa-da gaýtadan geçirilýän ekspertiza

Ekspertiň zaklýuçeniýesi ýeterlik derejede aýdyň ýa-da ýeterlik derejede doly bolmadyk halatlarynda sud goşmaça ekspertiza belläp biler.

Ekspertiň zaklýuçeniýesiniň esassyzdygy sebäpli onuň bilen razylaşylmadyk halatynda, şonuň ýaly-da birnäçe ekspertiň zaklýuçeniýeleriniň arasynda garşylyk bolan halatynda, sud gaýtadan ekspertiza geçirmegi belläp, bu işi geçirmegi başga eksperte ýa-da ekspertlere tabşyryp biler.

Goşmaça ekspertiza ýa-da gaýtadan geçirilýän ekspertiza şu Kodeksiň 55 -60-njy maddalarynda belenen kadalar boýunça geçirilýär.

184-nji madda. Döwlet dolandyryş organlarynyň zaklýuçeniýeleri

Sud tarapyndan prosese gatnaşmaga çekilen ýa-da özleriniň inisiatiwasy boýunça prosese girişen döwlet dolandyryş organlarynyň zaklýuçeniýeleri sud mejlisinde okalýar, şondan soň sud, işe gatnaşýan adamlar we wekiller zaklýuçeniýäni aýdyňlaşdyrmak we onuň üstüni ýetirmek maksady bilen bu organlaryň upolnomoçennylaryna sorag berip bilerler.

185-nji madda. Jemgyýetçilik guramalarynyň ýa-da zähmetkeşler kollektiwleriniň pikiri

Sud mejlisinde jemgyýetçilik guramalarynyň ýa-da zähmetkeşler kollektiwleriniň pikiri olaryň wekilleri tarapyndan beýan edilýär, şondan soň, sud we işe gatnaşýan adamlar hem-de olaryň wekilleri garalýan iş boýunça jemgyýetçiligiň pikirini aýdyňlaşdyrmak we takykklamak üçin ýokarda görkezilen şol wekillere sorag berip bilerler.

186-njy madda. İşe düýp manysy boýunça garamagy tamamlamak

Ähli subutnamalara garalandan soň, başlyklyk ediji işiň materiallarynyň üstüni haýsy-da bolsa bir zat bilen ýetirmek isleýändiglerini-islemeyändiglerini işe gatnaşýan adamlardan we wekillerden sorasyp görýär. Şunuň ýaly isleg bolmadyk mahalynda başlyklyk ediji iş derňelip gutaryldy diýip yglan edýär hem-de sud sudda çykyp geplemeleri we prokuroryň zaklýuçeniýesini diňlemäge geçýär.

187-nji madda. Sudda çykyp geplemeler

Suddaky çykyp geplemeler işe gatnaşýan adamlaryň we wekilleriniň sözleýän sözlerinden ybaratdyr.

Ilki bilen hak isleýji we onuň wekili, soňra bolsa jogap beriji hem-de onuň wekili çykyp gepleýärler. Eýýäm başlanan prosesde jedelleşmek predmeti barada özbaşdak talaplar bildiren üçünji tarap we onuň wekili taraplardan soň çykyp gepleýär. Jedelleşmek predmeti barada özbaşdak talaplar bildirmeyän üçünji tarap we onuň wekili bu üçünji tarap işde kimiň tarapynda bolup gatnaşýan bolsa, hut şol hak isleýjiden ýa-da jogap berijiden soň çykyp gepleýär.

Beýleki adamlaryň hukuklaryny we kanun tarapyndan goralýan bähbitlerini goramak üçin suda ýüz tutan prokuror, şonuň ýaly-da döwlet dolandyryş organlarynyň, kärhanalaryň, edaralaryň, guramalaryň we olaryň birleşikleriniň, jemgyýetçilik guramalarynyň ygtyýarly wekilleri ýa-da aýry-aýry graždanlar suddaky çykyp geplemelerde birinji bolup çykyp gepleýärler.

Prossese gatnaşmaga sud tarapyndan çekilen ýa-da prosese özleriniň inisiatiwasy boýunça girişen döwlet dolandyryş organlarynyň upolnomoçennylary çykyp geplemelerde taraplardan we üçünji taraplardan soň çykyp gepleýärler.

Jemgyýetçilik guramalarynyň ýa-da zähmetkeşler kollektiwleriniň sud seljerişine gatnaşmaga goýberlen wekilleri sud çykyp geplemelerinde şu maddanyň ikinji, üçünji we dördünji böleklerinde görkezilen adamlardan soň gepleýärler.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 15-iýunynda kabul eden Ukazynyň we 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

188-nji madda. Replikalar

Sudda çykyp geplemelere gatnaşyjylaryň hemmesi öz sözläninden soň olar sözlerde aýdylan zatlar mynasybetli ikinji gezek çykyp gepläp bilerler. Iň soňky replikany bermek hukugy mydama jogap berijä we onuň wekiline degişlidir.

189-njy madda. Prokuroryň zaklýuçeniýesi

Işe gatnaşýan prokuror suddaky çykyp geplemelerden soň işiň düýp manysy boýunça tutuşlaýyn zaklýuçeniýe berýär.

190-njy madda. Işe düýp manysy boýunça garamagy dikeltmek

Suddaky çykyp geplemelere gatnaşyjylaryň ýa-da zaklýuçeniýe berýän prokuroryň özlerniň çykyp gepleýän sözlerinde sud tarapyndan aýdyňlaşdyrylmadyk ýagdaýlara, şonuň ýaly-da sud mejlisinde derňelmedik subutnamalara salgylanmaga haky ýokdur.

Eger sud suddaky çykyp geplemeler ýa-da prokuroryň zaklýuçeniýesi wagtynda iş üçin ähmiýetli täze ýagdaýlary aýdyňlaşdyrmagy ýa-da täze subutnamalary derňemegi zerur diýip hasap edýän bolsa, onda ol işe manysy boýunça garamagy dikeltmek hakynda kesgitleme çykarýar. Işe düýp manysy boýunça garalyp gutarylandan soň sudda çykyp geplemeler we prokuroryň zaklýuçeniýesi umumy tertipde durmuşa geçirilýär.

191-nji madda. Suduň maslahat otagyna gitmegi

Suddaky çykyp geplemelerden we prokuroryň zaklýuçeniýesinden soň, sud çözügüt çykarmak üçin maslahat otagyna gidýär, bu hakda bolsa başlyklyk ediji sud mejlisiniň zalynda oturanlara yglan edýär.

192-nji madda. Çözüdi yglan etmek

Çözgüde gol çekilenden soň sud sud mejlisiniň zalyňa gaýdyp gelýär, ol ýerde bolsa başlyklyk ediji ýa-da halk oturdaşy suduň çözgüdini yglan edýär. Soňra başlyklyk ediji çözgüdiň mazmunyny, şikaýat etmegiň tertibini we möhletini düşündirýär.

Sud mejlisiniň zalynda oturanlaryň hemmesi, şol sanda suduň sostawy hem çözgüdi ör turup diňleýärler.

16-njy bab SUDUŇ ÇÖZGÜDI

193-nji madda. Çözgüt çykarmak

Türkmenistanyň sudlary çözgütleri Türkmenistanyň adyndan çykarýarlar.

Çözgüt işe garalyp gutarylandan soň derrew çykarylýar.

Birinji instansiýaly suduň işi düýp manysy boýunça çözüň karary çözgüt formasynda çykarylýar.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

194-nji madda. Çözgüdiň kanunylygy we esaslylygy

Suduň çözgüdi kanuny we esasly bolmalydyr.

Sud çözgüdi diňe sud mejlisinde derňelen subutnamalara esaslandyrylar.

195-nji madda. Sudýalaryň maslahatynyň ýaşyrynlygy

Sud çözgüdi maslahat otagynda çykarýar. Sudýalaryň maslahaty wagtynda we çözgüt çykarylýan wagtynda maslahat otagynda diňe şol iş boýunça suduň sostawyna girýän sudýalar bolup bilerler. Maslahat otagynda başga adamlaryň bolmagyna ýol berilmeýär.

Sudýalaryň maslahaty şu Kodeksiň 16-njy maddasynda göz önünde tutulan tertipde geçirilýär.

Maslahat wagtynda aýdylan pikirleri aýan etmäge sudýalaryň haky ýokdur.

196-njy madda. Çözgüt çykarylan mahalynda çözülen meseleler

Çözgüt çykarylan mahalynda sud subutnamalara baha berýär, haýsy ýagdaýlaryň iş üçin ähmiýetiniň bardygyny, haýsylarynyň takyklandygyny, haýsylarynyň takyklandygyny, şu iş boýunça haýsy kanunyň ulanylmalydygyny we hak isleginiň kanagatlandyrylmalydygyny-kanagatlandyrylmaly däldiginikesgitleýär.

Maslahat wagtynda iş üçin ähmiýeti bolan täze ýagdaýlary takykklamagy ýa-da täze subutnamalary derňemegi zerur diýip hasap edip, sud işe düýp manysy boýunça garamagy dikeltmek hakynda kesgitleme çykarýar. İşe düýp manysy boýunça garalyp gutarylandan soň, sud sudda çykyp geplemeleri we prokuroryň zaklúuçeniýesini ýene-de diňleýär.

197-nji madda. Suduň hak isleýiş talaplarynyň çäklerinden çykmak hukugy

Işiň aýdyňlaşdyrylan ýagdaýlaryna garap, sud hak isleýjiniň bildiren talaplarynyň çäklerinden çykyp biler, eger munuň özi kärhanalaryň, edaralaryň, guramalaryň we olaryň birleşikleriniň, jemgyýetçilik guramalarynyň ýa-da graždanlaryň hukuklaryny we kanun

tarapyndan goralýan bähbitlerini goramak üçin zerur bolsa şeýle edip biler.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

198-nji madda. Çözüdi beýan etmek

Suduň çözüdi sesleriň köplügi bilen çykarylýar, çözüdi başlyklyk ediji ýa-da sudýalaryň biri tarapyndan ýazmaça görnüşde beýan edilýär we oňa çözüdi çykarmaga gatnaşýan ähli sudýalar tarapyndan, şol sanda aýratyn pikirde galan sudýa tarapyndan hem gol çekilýär. Çözüdäki düzedişler barada sudýalaryň gollaryndan öň bellik edilmelidir.

Eger sudýanyň aýratyn pikiri bar bolan işe kassasion tertipde garalmadyk bolsa, onda çözüdi kanuny güýje girenden soň sud gözegçiligi tertibinde iş barada protest bildirmek hakyndaky meseläni çözmek üçin bu iş ýokarda durýan suduň başlygyna iberilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1971-nji ýylyň 18-nji maýynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1971-nji ýyl, № 11, 81-nji madda)

199-njy madda. Çözüdiň mazmuny

Çözüdi giriş böleginden, beýan ediş böleginden, delillendiriş böleginden we rezolýutiw bölekden ybaratdyr.

Çözüdiň giriş böleginde çözüdiň çykarylan wagty we ýeri, çözüdi çykaran suduň ady, suduň sostawy, sud mejlisiniň sekretary, eger prosesde prokuror gatnaşan bolsa onda şol prokuror, taraplar, işe gatnaşýan beýleki adamlar we wekiller hem-de jedel predmeti görkezilýär.

Çözüdiň beýan ediş böleginde hak isleýjiniň talaplary, jogap berijiniň nägilelikleri hem-de işe gatnaşýan beýleki adamlaryň düşündirişleri görkezilmelidir.

Çözüdiň delillendiriş böleginde işiň sud tarapyndan takyklynyň ýagdaýlary, işiň ýagdaýlary hakynda suduň çykaran netijeleri esaslandyrylan subutnamalar, ol ýa-da beýleki subutnamalary suduň ret etmegine esas berýän deliller, suduň gollanan kanunlary görkezilmelidir.

Çözüdiň rezolýutiw böleginde hak islegini kanagatlandyrmak hakynda ýa-da hak islegini bütinleý ýa-da kem-käsleýin kanagatlandyrmazlyk hakynda suduň çykaran netijesi beýan edilmelidir, sud çykdaýlarynyň bölünişi, çözüdi barada şikaýat etmegiň möhleti we tertibi görkezilmelidir.

Nika bozmak hakyndaky işler baradaky çözüdiň rezolýutiw böleginde nika bozulmagy registrasiýa edilende är-aýalyň biriniň ýa-da olaryň ikisiniň hem tölemeli bolan pulunyň möçberi kesgitlenilip bilner, ýöne welin nam-nyşansyz giden diýlip ýa-da däliligi ýa akyly kemligi zerarly kämillik ukyby yok diýlip bellenilen tertipde ykrar edilen adamlar bilen, ýa bolmasa jenaýat edenligi üçin azyndan üç ýyl iş kesilen adamlar bilen nika bozmak hakyndaky işler muňa girmeyär, bu işler boýunça ýokarda görkezilen pul töledilmeýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1966-njy ýylyň 18-nji oktyabrynda, 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda, 1984-nji ýylyň 23-nji iýulynda kabul eden Ukazlarynyň we 1994-nji ýylyň 13-nji maýynda Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1966-njy ýyl, № 20, 4-nji sah; 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda; 1984-nji ýyl, № 21, 93-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

200-nji madda. Çözüdi ýerine ýetirmegiň tertibini we möhletini kesgitlemek, çözüdiň ýerine ýetirilmegini üpjün etmek

Sud çözgüdi ýerine ýetirmegiň belli bir tertibini we möhletini belleýän mahalynda ýa-da çözgüt derrew ýerine ýetirilmeli mahalynda ýa-da sud çözgüdiň derrew ýerine ýetirilmegine ýol berýän mahalynda, şonuň ýaly-da sud çözgüdiň ýerine ýetirilmegini üpjün etmek üçin çäreler görýän mahalynda, bu hakda çözgütde görkezilýär.

201-nji madda. Ýuridiki taraplardan pul summalaryny töledip almak hakyndaky çözgüt

Sud kärhanalardan, edaralardan, guramalardan we olaryň birleşiklerinden, jemgyýetçilik guramalaryndan pul summalaryny töledip almak hakynda çözgüt çykaranda, çözgüdiň rezolýutiw böleginde töledilip alynýan summalaryň häsiýetini we bankda jogap berijiniň haýsy şçýotundan şol tölenilmeli edilen summanyň öçürilmelidigini görkezýär.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

202-nji madda. Emlägi ýa-da onuň gymmatyny alynmaly etmek hakynda çözgüt

Emläk natura görnüşinde alynmaly edilen mahalynda sud çözgütde emlägiň jogap berijiden töledilip alynmaly gymmatyny görkezýär, eger çözgüt ýerine ýetirilen mahalynda alynmaly edilen emläk hakykat ýüzünde bolmadyk mahalynda şeýle edýär.

203-nji madda. Belli bir hereketler etmäge jogap berijini borçly edýän çözgüt

Emlägi ýa-da pul summalaryny bermek bilen baglanyşykly bolmadyk belli bir hereketleri etmäge jogap berijini borçly edýän çözgüt çykarylan mahalynda, sud şol çözgüdiň özünde eger jogap beriji çözgüdi bellenen möhletň içinde ýerine ýetirmese, onda hak isleýjiniň şol hereketleri jogap berijiniň hasabyna amala aşyryp, soňra zerur çykdajylary ondan töledip almaga haklydygyny görkezip biler.

Eger ýokarda görkezilen hereketler diňe jogap beriji tarapyndan amala aşyrylyp bilinjek bolsa, onda sud çözgüdiň ýerine ýetirilmeli möhletini şol çözgütde belleýär.

204-nji madda. Birnäçe hak isleýjiniň peýdasyna ýa-da birnäçe jogap berijiniň garşysyna çykarylan çözgüt

Birnäçe hak isleýjiniň peýdasyna çözgüt çykarylan mahalynda sud hak isleýjileriň her birine bu çözgütde düşýän paýy görkezýär ýa-da töledip almak hukugynyň deň jogapkärçiliklidigini görkezýär.

Birnäçe jogap berijiniň garşysyna çözgüt çykarylan mahalynda sud jogap berijileriň her biriniň nähili derejede çözgüdi ýerine ýetirmelidigini görkezýär ýa-da olaryň jogapkärçiliginiň deňdigini görkezýär.

205-nji madda. Çözgütde ýalňyşlary we göz-görtele arifmetiki ýalňyşlary düzetmek

Iş boýunça çözgüt ygylan edilenden soň çözgüt çykaran suduň özüniň ony ýatymaga ýa-da üýtgetmäge haky ýokdur.

Sud öz inisiatiwasy boýunça ýa-da işe gatnaşýan adamlaryň arzasy boýunça, çözgütde goýberlen ýalňyşlary ýa-da göz-görtele arifmetiki ýalňyşlary düzedip biler. Düzedişleri girizmek hakyndaky mesele sud mejlisinde çözülýär. Mejlisiň boljak wagty we ýeri hakynda işe gatnaşýan adamlara habar berilýär, ýöne welin olaryň mejlise

gelmezligi düzediş girizmek hakyndaky meselä garamak üçin päsgelçilik bolup bilmez.

Çözgüde düzediş girizmek meseleleri boýunça suduň çykaran kesgitlemesi barada hususy şikaýat ýa-da hususy protest bildirilip bilner.

206-njy madda. Goşmaça çözgüt

Iş boýunça çözgüt çykaran sud işe gatnaşýan adamlaryň arzasy boýunça ýa-da öz inisiatiwasy boýunça şu aşakdaky halatlarda goşmaça çözgüt çykaryp biler:

1) eger işe gatnaşýan adamlar tarapyndan subutnamalar getirilip görkezilen we düşündirişler berlen hak isleýiş talaplaryndan haýsy-da bolsa biri boýunça çözgüt çykarylmanyk bolsa;

2) eger sud hukuk hakyndaky meseläni çözende, alynmaly edilen summanyň, berilmeli edilen emlägiň ýa-da jogap berijiniň amala aşyrmaly hereketleriniň möçberini görkezmedik bolsa;

3) eger sud sud çykdaýlary hakyndaky meseläni çözmedik bolsa.

Goşmaça çözgüt çykarmak hakyndaky mesele çözgüt çykarylandan soň on günün dowamynda gozgalyp bilner. Goşmaça çözgüt çykarmak dogrusyndaky meselä garamak hakynda işe gatnaşýan adamlara habar berilýär.

Sud goşmaça çözgüdi sud mejlisinde meselä garalandan soň çykarýar we bu goşmaça çözgüt barada kassasion tertipde şikaýat ýa-da protest bildirilip bilner.

Goşmaça çözgüt çykarmakdan ýüz döndermek hakynda suduň çykaran kesgitlemesi barada hususy şikaýat ýa-da hususy protest bildirilip bilner.

207-nji madda. Çözgüdi düşündirmek

Suduň işi çözen çözgüdi aýdyň bolmadyk halatynda sud işe gatnaşýan adamlaryň arzasy boýunça çözgüdiň mazmunyny üýtgetmän, ony düşündirmäge haklydyr.

Eger çözgüt entek ýerine ýetirilmedik bolsa we mejburi suratda çözgüdi ýerine ýetirmek üçin bellenen möhlet geçmedik bolsa, onda çözgüdiň düşündirilmegine ýol berilýär.

Çözgüdi düşündirmek hakyndaky mesele sud mejlisinde çözülýär. Mejlisiň boljak wagty we ýeri hakynda işe gatnaşýan adamlara habar berilýär, ýöne welin olaryň mejlise gelmezligi çözgüdi düşündirmek hakyndaky meselä garamak üçin päsgelçilik bolup bilmez.

Çözgüdi düşündirmek hakyndaky mesele boýunça suduň çykaran kesgitlemesi barada hususy şikaýat ýa-da hususy protest bildirilip bilner.

208-nji madda. Çözgüdi ýerine ýetirmegiň möhletini gaýra goýmak we böleklere bölmek, çözgüdi ýerine ýetirmegiň usulyny hem-de tertibini üýtgetmek

Iş boýunça çözgüt çykaran sud işe gatnaşýan adamlaryň arzasy boýunça taraplaryň emläk ýagdaýyndan ýa-da beýleki ýagdaýlardan ugur alyp, çözgüdiň ýerine ýetirilmegini gaýra goýmaga ýa-da böleklere bölmäge, şonuň ýaly-da ony ýerine ýetirmegiň usulyny we tertibini üýtgetmäge haklydyr.

Ýokarda görkezilen arzalara sud mejlisinde garalýar. Mejlisiň boljak wagty we ýeri hakynda işe gatnaşýan adamlara habar berilýär, ýöne welin olaryň mejlise gelmezligi suduň önünde goýlan meseläni çözmek üçin päsgelçilik bolup bilmez.

Çözgüdi ýerine ýetirmek möhletini gaýra goýmak ýa-da böleklere bölmek hakyndaky, şonuň ýaly-da çözgüdi ýerine ýetirmegiň usulyny we tertibini üýtgetmek

hakyndaky mesele boýunça suduň çykaran kesgitlemesi barada hususy şikaýat ýa-da hususy protest bildirilip bilner.

209-njy madda. Suduň çözgüdiniň kanuny güýje girmegi

Suduň çözgüdi kassasion şikaýat we protest bildirmek üçin bellenen möhlet gutarandan soň kanuny güýje girýär, eger bu çözgüt barada şikaýat ýa-da protest bildirilmedik bolsa şeýle bolýar. Kassasion şikaýat ýa-da kassasion protest bildirilen halatynda, eger çözgüt ýatyrylmadyk bolsa, ol işe ýokarda durýan sud tarapyndan garalandaň soň kanuny güýje girýär. Türkmenistanyň Ýokary Sudunyň birinji instansiyaly sud hökmünde çykaran karary we kesgitlemesi bolsa (eger ol ýatyrylmadyk bolsa) işlere Türkmenistanyň Ýokary Sudunyň Prezidiumy garandan soň kanuny güýje girýär.

Çözgüt kanuny güýje girenden soň, taraplar we işe gatnaşan beýleki adamlar, şonuň ýaly-da hukuk kabul edijiler şol önki esaslarda hut şol önki hak isleýiş talaplaryny sudda täzeden bildirip bilmezler, şonuň ýaly-da sud tarapyndan takyklanylýan faktlar we hukuk gatnaşyklary barada başga prosesde jedelleşip bilmezler.

Eger iş beýleki adamlaryň hukuklaryny we bähbitlerini goramak üçin prokuror, döwlet dolandyryş organy, kärhana, edara, gurama we olaryň birleşikleri jemgyýetçilik guramasy tarapyndan ýa-da graždan tarapyndan başlanylýan bolsa, onda kanuny güýje giren çözgüt, iş kimiň bähbidi üçin başlanan bolsa, şol adam üçin hökmandyr.

Eger jogap berijiden belli bir wagtlarda tölegleri almaly edýän çözgüt kanuny güýje girenden soň, tölegleriň möçberini kesgitlemäge ýa-da şol tölegleriň dowamlylygyna täsir edýän ýagdaýlar üýtgeşe, onda her bir tarap täze hak islegini bildirmek arkaly tölegleriň möçberiniň we möhletleriniň üýtgedilmegini talap etmäge haklydyr.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1971-nji ýylyň 18-nji maýynda kabul eden Ukazynyň we 1991-nji ýylyň 29-njy maýyndaky, 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunlarynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1971-nji ýyl, № 11, 81-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991-nji ýyl, № 9-10, 101-nji madda; 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

210-njy madda. Çözgüdi ýerine ýetirmek

Haýal edilmän ýerine ýetirilmeli halatlardan başga halatlarda çözgüt kanuny güýje girenden soň ýerine ýetirilýär.

211-nji madda. Derrew ýerine ýetirilmeli çözgütler

Şu aşakdaky çözgütler derrew ýerine ýetirilmelidir:

- 1) aliment töletmek hakyndaky çözgüt;
- 2) işçä ýa-da gullukça iş hakyny tölemek hakyndaky çözgüt, ýöne welin bir aýyňkydan köp bolmaly däldir;
- 3) kolhoz çleniniň zähmetine hak tölemek hakyndaky çözgüt, ýöne welin orta hasap bilen bir aýdaky gazançdan köp bolmaly däldir;
- 4) işden bikanun çykarylan ýa-da başga işe bikanun geçirilen işgäri işe dikeltmek hakyndaky çözgüt.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, №17, 64-nji madda)

212-nji madda. Suduň çözgüdi derrew ýerine ýetirmäge ýol bermek hukugy

Sud şu aşakdakylar baradaky çözgüdiň doly ýa-da kem-käsleýin derrew ýerine ýetirilmegine ýol berip biler:

1) maýyp edilenligi ýa-da saglyga başga şikes ýetirilmegi, şonuň ýaly-da ekläp-saklaýjynyň ölmegine sebäp bolnanlygy zerarly ýetirilen zeleti töletmek hakyndaky çözgüdi;

2) awtoryň awtorlyk hukugyny peýdalananlygy üçin awtora berilmeli haky, awtorlyk şaýatnamasy bolan açyşyň awtoryna, awtorlyk şaýatnamasy bolan oýlap tapyja, awtoryň oýlap tapyşynyň peýdalanylanlygy üçin tölemeli haky hem-de awtoryň rasionalizatorlyk teklibi üçin şol teklibiň awtoryna berilmeli haky töletmek hakyndaky çözgüdi;

3) ähli beýleki işler baradaky çözgüdi, eger aýratyn ýagdaýlar sebäpli çözgüdi ýerine ýetirmegiň gijikdirilmegi algydar üçin ep-esli zyýan ýetirip biljek bolsa ýa-da çözgüdi ýerine ýetirmegiň özi mümkin bolmasa, şeýle edilýär;

4) prokuroryň arzasyny kanagatlandyrmak we hukuk aktyny bikanun diýip ykrar etmek hakyndaky çözgüdi.

Şu maddanyň üçünji punktunda görkezilen esaslar boýunça çözgüt derrew ýerine ýetirilmeli edilen mahalynda, suduň çözgüdi ýatyrylýan mahalynda çözgüdi ýerine ýetirmegiň sökülmegini üpjün etmekligi sud hak isleýjiden talap edip biler.

Çözgüdi derrew ýerine ýetirilmeli etmek hakyndaky meselä sud mejlisinde garalýar. Mejlisiň boljak wagty we ýeri hakynda işe gatnaşýan adamlara habar berilýär, ýöne welin olaryň mejlise gelmezligi çözgüdi derrew ýerine ýetirmek hakyndaky meseläni çözmek üçin päsgelçilik bolup bilmez.

Çözgüdi derrew ýerine ýetirmek hakyndaky mesele dogrusynda suduň çykaran kesgitlemesi barada hususy şikaýat ýa-da hususy protest bildirilip bilner. Çözgüdi derrew ýerine ýetirmek hakyndaky kesgitleme barada hususy şikaýat ýa-da hususy protest bildirilmegi bu kesgitlemäniň ýerine ýetirilmegini duruzmaýar.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

213-nji madda. Çözgüt çykarylmazyndan ön aliment töletmek

Aliment töletmek hakyndaky hak isleglerinde sudýa, zerur halatlarda, iş aslyýeti boýunça çözülmезinden ön taraplaryň emläk ýagdaýyny nazara alyp, är-aýalyň haýsy-da bolsa biriniň ekläp-saklamak üçin wagtlaýynça beýlekisine näçe möçberde serişde bermelidigi, çagalary ekläp-saklamak hem-de terbiýelemek üçin är-aýalyň haýsysynyň we näçe möçberde wagtlaýyn serişde bermelidigi hakynda, şonuň ýaly-da ata-enäni ekläp-saklamak üçin çagalardan haýsy biriniň we näçe möçberde wagtlaýyn serişde bermelidigi hakynda kesgitleme çykarmaga haklydyr.

Sudýanyň kesgitlemesi derrew ýerine ýetirilýär.

214-nji madda. Çözgüdiň ýerine ýetirilmegini üpjün etmek

Sud derrew ýerine ýetirilmeli edilmedik çözgüdiň ýerine ýetirilmegini şu Kodeksiň 13-nji babynda bellenilen kadalar boýunça üpjün edip biler.

215-nji madda. Suduň çözgütleriniň we kesgitlemeleriniň kopiýalaryny işe gatnaşýan adamlara ibermek

Iş boýunça suduň çözgüdiniň kopiýasy we işi ýöretmegi duruzmak ýa-da ýatyrnak hakyndaky ýa-da hak islegini garaman galdyrmak hakyndaky kesgitlemäniň çykarylan

gününden üç günden gijä galman taraplara we işe gatnaşýan, ýöne welin sud mejlisine gelmedik adamlara iberilýär.

17-nji bap IŞI ÝÖRETMEGI DURUZMAK

216-njy madda. Suduň işi ýöretmegi duruzmak borjy

Sud şu aşakdaky halatlarda işi ýöretmegi duruzmaga borçludyr:

- 1) jedelli hukuk gatnaşygy hukuk kabul edijilige ýol berýän bolsa, graždan ölen halatynda ýa-da işde bir tarap bolup durýan ýuridiki tarap ýatyrylan halatynda;
- 2) tarap hukuk ukybyny ýitiren halatynda;
- 3) jogap beriji Türkmenistanyň Ýaragly Güýçleriniň söweşýän bölümünde bolan halatynda ýa-da Türkmenistanyň Ýaragly Güýçleriniň söweşýän bölümünde bolýan hak isleýji haýyş eden halatynda;
- 4) graždan, jenaýat ýa-da administratiw tertipde garalýan başga bir iş çözülýänçä, şol işe garamak mümkin bolmadyk halatynda.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda- Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

217-nji madda. Suduň iş ýöretmegi duruzmak hukugy

Sud işe gatnaşýan adamlaryň haýyşy boýunça ýa-da öz inisiatiwasy boýunça şu aşakdaky halatlarda işi ýöretmegi durzup biler:

- 1) hak isleýji ýa-da jogap beriji Türkmenistanyň Ýaragly Güýçleriniň sostawynda hakyky möhletli harby gullukda bolan halatynda ýa-da bu adamlar haýsy-da bolsa bir döwlet borjuny ýerine ýetirmäge çekilen halatynda;
- 2) taraplaryň biri uzak wagtly gulluk komandirowkasynda bolan halatynda;
- 3) taraplaryň biri kesel bejeriş edarasynyda bolan halatynda ýa-da düýpli häsiýetde bolmadyk kesel bilen agyr keselläp, munuň özi kesel bejeriş edarasynyň dokumenti bilen tassyklanylan halatynda;
- 4) jogap beriji şu Kodeksiň 94-nji maddasynda göz önünde tutulan halatlarda gözlenilýän halatynda;
- 5) sud tarapyndan ekspertiza bellenilen halatynda.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1974-nji ýylyň 16-njy aprelinde kabul eden Ukazynyň we 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1974-nji ýyl, № 9, 55-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

218-nji madda. İş ýöretmegi duruzmagyň möhletleri

Şu aşakdaky halatlarda işi ýöretmek durzulýar:

- 1) şu Kodeksiň 216-njy maddasynyň 1-nji we 2-nji punktlarynda göz önünde tutulan halatlarda – giden adamynyň hukuk kabul edijisi belli bolýança ýa-da hukuk ukyby bolmadyk adamynyň wekili bellenilýänçä;
- 2) şu Kodeksiň 216-njy maddasynyň 3-nji punktunda we 217-nji maddasynda göz önünde tutulan halatlarda - degişli suratda taraplaryň biriniň Türkmenistanyň Ýaragly Güýçleriniň sostawynda bolmagy gutarýança, ol döwlet borjuny ýerine ýetirip gutarýança, gulluk komandirowkasyndan gaýdyp gelýänçä, kesel bejeriş edarasynyň çykýança, sagalýança, jogap beriji gözlenip tapylyança ýa-da ekspertiza geçirmek baradaky işler

tamamlanýança;

3) şu Kodeksiň 216-njy maddasynyň 4-nji punktunda göz önünde tutulan halatlarda - suduň çözgüdi, hökümi, kesgitlemesi, karary kanuny güýjüne girýänça ýa-da administratiw tertipde garalýan iş boýunça karar çykarylýança.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1974-nji ýylyň 16-njy aprelinde kabul eden Ukazynyň we 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1974-nji ýyl, № 9, 55-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

219-njy madda. Suduň iş ýöretmegi duruzmak hakyndaky kesgitlemesi barada şikaýat etmek

Suduň iş ýöretmegi duruzmak hakyndaky kesgitlemesi barada hususy şikaýat ýa-da hususy protest bildirilip bilner.

220-nji madda. İş ýöretmegi dikeltmek

Iş ýöretmegiň durzulmagyna getiren ýagdaýlar aradan aýrylandan soň iş ýöretmek işe gatnaşýan adamlaryň arzasy boýunça ýa-da suduň inisiatiwasy boýunça dikeldilýär. İş ýöretmek dikeldilen mahalynda sud işe gatnaşýan adamlary umumy esaslarda çagyryar.

18-nji bap IŞI ÝÖRETMEGI ÝATYRMAK

221-nji madda. Işi ýöretmegi ýatyrmagyň esaslary

Sud şu aşakdaky ýagdaýlarda işi ýöretmegi ýatyrýar:

- 1) eger iş sudlarda garalmaga degişli bolmasa;
- 2) eger suda ýüz tutan gyzyklanýan adam jedeli önünden sudsuz çözmek barada işleriň şu kategoriýasy üçin bellenen tertibi berjaý etmedik bolsa we bu tertibi ulanmak mümkinçiligi ýitirilen bolsa;
- 3) eger hut şol taraplaryň arasyndaky jedel boýunça, hut şol predmet hakynda we hut şol esaslary boýunça suduň kanuny güýje giren çözgüdi ýa-da hak isleýjiniň hak isleginden ýüz döndermegini kabul etmek hakynda ýa-da taraplaryň barlyşyk ylalaşygyny tassyklamak hakynda suduň kanuny güýje giren kesgitlemesi bar bolsa;
- 4) eger hak isleýji hak isleginden ýüz dönderen bolsa we munuň özi sud tarapyndan kabul edilen bolsa;
- 5) eger taraplar barlyşyk ylalaşygyny baglaşan bolsa we munuň özi sud tarapyndan tassyklanylan bolsa;
- 6) eger şol bir taraplaryň arasyndaky jedel boýunça we hut şol predmet hakynda hem-de şol esaslary boýunça öz kompetensiýasynyň çäklerinde ýoldaşlyk sudunyň kabul eden çözgüdi bar bolsa;
- 7) eger taraplar arasynda şu jedeli bitaraplar sudunyň çözmegine bermek hakynda şertnama baglaşylan bolsa;
- 8) eger iş boýunça taraplaryň biri bolup durýan graždan ölendenden soň, jedelli hukuk gatnaşygy hukuk kabul edijilige ýol bermeýän bolsa.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda)

222-nji madda. Işi ýöretmegi ýatyrmagyň tertibi we netijeleri

İşi ýöretmek suduň kesgitlemesi bilen ýatyrylýar. Eger işi ýöretmek işiň sudlara degişli bolmazlygy netijesinde ýatyrylan bolsa, onda sud arza berijini haýsy organa ýüz tutmalydygyny görkezmäge borçludyr.

İşi ýöretmek ýatyrylan halatynda şol bir taraplaryň arasyndaky jedel boýunça we şol bir predmet hakynda hem-de hut şol esaslar boýunça suda ikinji gezek ýüz tutmaga ýol berilmeýär.

19-njy bap

ARZANY GARAMAN GALDYRMAK¹

(19 Babyň ady Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda – TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda)

223-nji madda. Arzany garaman galdyrmagyň esaslary

Sud şu aşakdaky ýagdaýlarda arzany garaman galdyrýar:

1) eger suda ýüz tutan gyzyklanýan adam ilki sudsuz çözmek barada işleriň şu kategoriýasy üçin bellenen tertibi berjaý etmedik bolsa we bu tertibi ulanmak mümkinçiligi ýitirilmedik bolsa;

2) eger arza kämillik ukyby ýok adam tarapyndan berlen bolsa;

3) eger gyzyklanýan adamyň adyndan arza işi ýöretmäge ygtyýary bolmadyk adam tarapyndan berlen bolsa;

4) eger suduň iş ýöretmeginde şol bir taraplaryň arasyndaky jedel boýunça, şol bir predmet hakynda we şol bir esaslar boýunça iş bar bolsa;

5) eger işiň özleriniň gatnaşmazlygynda seljerilmegini haýyş etmedik taraplar ikinji gezek çagyryş boýunça esassyz sebäplere görä gelmeseler, sud bolsa işde bar bolan materiallar boýunça işi çözmegi mümkin diýip hasap etmeýän bolsa;

6) eger hak isleýji nika bozmak hakyndaky iş boýunça sud mejlisine ikinji gezek esasy sebäpsiz gelmedik bolsa we şunda işiň özüniň gatnaşmazlygynda seljerilmegi hakynda ondan arza gowuşmadyk bolsa.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1966-njy ýylyň 18-nji oktyabrynda we 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda kabul eden Ukazlarynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1966-njy ýyl, № 20, 4-nji sah; 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda)

224-nji madda. Arzany garaman galdyrmagyň tertibi we netijeleri

Arza garalman galdyrylan halatynda işi ýöretmek suduň kesgitlemesi bilen tamamlanylýar. Bu kesgitlemede sud işe garamak üçin şu Kodeksiň 223-nji maddasynda sanalyp geçilen ýagdaýlary nädip aradan aýyrmalydygyny görkezmäge borçludyr.

Arzany garaman galdyrmak üçin esas bolup hyzmat eden şertler aradan aýrylandan soň, gyzyklanýan adam umumy tertipde suda arza bilen ýene-de ýüz tutmaga haklydyr.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda)

20-nji bap

SUDUŇ KESGITLEMESI

225-nji madda. Kesgitleme çykarmak

Birinji instansiýaly suduň işi düýp manysy boýunça çözmeýän kararlary kesgitleme

formasynda çykarylýar.

Sud kesgitlemeleri şu Kodeksiň 16-njy maddasynda göz önünde tutulan tertipde maslahat otagynda çykarýar.

Çylşyrymly bolmadyk meseleler çözülen mahalynda sud kesgitlemäni ýerinde maslahatlaşandan soň, maslahat otagyna gitmän çykaryp biler. Şunuň ýaly kesgitleme sud mejlisiniň protokolyňa ýazylýar. Kesgitleme çykarylandan soň derrew okalýar.

226-njy madda. Kesgitlemäniň mazmuny

Kesgitlemede şu aşakdakylar görkezilmelidir:

- 1) kesgitlemäniň çykarylan wagty we ýeri;
- 2) kesgitleme çykaran suduň ady, suduň sostawy we sud mejlisiniň sekretary;
- 3) işe gatnaşýan adamlar we jedel predmeti;
- 4) kesgitleme çykarylan mesele;
- 5) suduň öz netijelerini çykarmagyna getiren deliller we suduň gollanan kanunlaryna salgylanma;
- 6) suduň karary;
- 7) kesgitleme barada şikaýat bildirmegiň tertibi we möhleti.

Suduň maslahat otagyna gitmän çykarýan kesgitlemesinde şu maddanyň 4, 5-nji we 6-njy punktlarynda sanalyp geçilen maglumatlar bolmalydyr.

227-nji madda. Suduň hususy kesgitlemeleri

Graždan işine garan wagtynda sud aýry-aýry wezipeli adamlaryň ýa-da graždanlaryň kanunçylygy bozýandyklaryny ýa-da kärhanalaryň, edaralaryň, guramalaryň we olaryň birleşikleriniň, jemgyýetçilik guramalarynyň işinde düýpli kemçilikleriň bardygyny ýüze çykaran mahalynda hususy kesgitleme çykarýar we ony degişli kärhanalara, edaralara, guramalara, wezipeli adamlara ýa-da zähmetkeşler kollektiwlerine iberýär, bular bolsa özleriniň gören çäreleri hakynda suda habar bermäge borçludylar.

Şunuň ýaly habar hususy kesgitlemäniň kopiýasy alnan günden soň bir aý möhlet içinde berilmelidir.

Eger sud şikaýata garanda graždanlaryň tekliplerine, arzalaryna we şikaýatlaryna garamagyň bellenen tertibi bozulypdyr, süýrenjeňlige, tankydyň gysylmagyna, tankyt üçin graždanyň yzarlanmagyna, şeýle hem kanunçylygyň gaýry bozulmalaryna ýol berlipdir diýen netijä gelse, sud hususy kesgitleme çykarýar we ony tabynlylyk tertibinde ýokarda durýan wezipeli adama ýa-da organa iberýär. Şol wezipeli adam ýa-da organ hususy kesgitleme boýunça görülen çäreler hakynda hususy kesgitlemäniň alnan gününden beýläk bir aý möhlet içinde suda habar bermäge borçludylar.

Eger sud graždan işine ýa-da döwlet dolandyryş organlarynyň we wezipeli adamlaryň graždanlaryň hukugyny kemsidýän bikanun hereketleri baradaky şikaýata garanda, taraplaryň, wezipeli adamyň ýa başga adamyň hereketlerinde jenaýat alamatlarynyň bardygyny ýüze çykarsa, ol bu barada prokurora habar berýär ýa-da jenaýat işini gozgaýar.

Jenaýat işini gozgamak hakyndaky kesgitlemelerden başga suduň hususy kesgitlemeleri barada şikaýat bildirilip bilinmez, ýöne welin prokuror şol hususy kesgitlemeler barada protest bildirip biler.

Suduň hususy kesgitlemesini garaman galdyranlygy ýa-da kanunlaryň bozulmagy barada şonda görkezilen bellikleri düzetmek üçin çäre görmänligi üçin wezipeli adamlar Türkmenistanyň Administratiw hukuk tertibiniň bozulmalary hakyndaky kodeksiniň 177⁵-nji maddasy boýunça jogapkärçilik çekýärler.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda, 1988-nji ýylyň 19-njy aprelinde kabul eden Ukazlarynyň we 1991-nji ýylyň 29-njy maýyndaky, 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunlarynyň redaksiýasynda- TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda; 1988-nji ýyl, № 8, 41-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991-nji ýyl № 9-10, 101-nji madda; 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

21-nji bap PROTOKOLLAR

228-nji madda. Protokol ýöretmegiň hökmanylygy

Birinji instansiýaly suduň her bir mejlisi hakynda şonuň ýaly-da mejlisden daşary geçirilen her bir aýry-aýry prosessual hereket hakynda protokol düzülýär.

229-njy madda. Protokolyň mazmuny

Sud mejlisiniň ýa-da mejlisden daşary geçirilen aýry-aýry prosessual hereketiň protokolynda işi seljermegiň ýa-da aýry-aýry prosessual hereketleri amala aşyrmagyň ähli möhüm pursatlary görkezilmelidir.

Sud mejlisiniň protokolynda, hususan-da, şu aşakdakylar görkezilýär:

- 1) sud mejlisiniň bolan ýyly, aýy, güni we ýeri, şonuň ýaly-da başlanan wagty;
- 2) işe garaýan suduň ady we suduň sostawy;
- 3) sekretaryň, prokuroryň, taraplaryň we işe gatnaşýan beýleki adamlaryň we olaryň wekilleriniň, jemgyýetçilik guramasynyň ýa-da zähmetkeşler kollektiwiniň wekilleriniň şaýatlaryň, ekspertiniň we terjimeçiniň familiýasy, ady, atasynyň ady;
- 4) garalýan iş;
- 5) powestkalaryň gowşurylyşy hakynda maglumatlar we suda çagyrylan taraplaryň hem-de işe gatnaşýan beýleki adamlaryň, şaýatlaryň, ekspertleriň, terjimeçileriň gelmezliginiň sebäbi;
- 6) başlyklyk edijiniň ähli buýruklary;
- 7) taraplaryň we işe gatnaşýan beýleki adamlaryň we olaryň wekilleriniň prosessual hukuklaryny we borçlaryny suduň olara düşündirmegi, hususan-da olaryň otwodlamak hukugyny düşündirmegi, şonuň ýaly-da jemgyýetçilik guramasynyň ýa-da zähmetkeşler kollektiwiniň wekiliniň prosessual hukuklaryny oňa düşündirmegi;
- 8) taraplaryň we işe gatnaşýan beýleki adamlaryň şonuň ýaly-da jemgyýetçilik guramasynyň ýa-da zähmetkeşler kollektiwiniň wekiliniň arzalary we haýyşlary;
- 9) taraplaryň we işe gatnaşýan beýleki adamlaryň düşündirişleriniň, döwlet dolandyryş organlarynyň zaklýuçeniýeleriniň we jemgyýetçilik guramasynyň ýa-da zähmetkeşler kollektiwiniň olaryň wekili tarapyndan beýan edilen pikiriniň esasy mazmuny, şonuň ýaly-da şaýatlaryň görkezişleri, ekspertleriň özläriniň zaklýuçeniýelerini dilden düşündirmegi we olaryň öz önünde goýlan goşmaça soraglara beren jogaplary;
- 10) sud mejlisinde ýazmaça subutnamalary we maddy subutnamalary gözden geçirmegiň netijeleri, eger şonuň ýaly subutnamalar işiň ýanyna goşulyp bilinmejek bolsa, onda ýazmaça subutnamalaryň nomeri, senesi, mazmuny, şonuň ýaly-da maddy subutnamalaryň alamatlary we häsiýetleri;
- 11) suduň maslahat otagyna gitmän çykaran kesgitlemesi;
- 12) sudda çykyp geplemeleriň we prokuroryň zaklýuçeniýesiniň mazmuny;
- 13) çözgüdiň ýa-da kesgitlemäniň yglan edilmegi hem-de şolar barada şikaýat bildirmegiň tertibiniň we möhletiniň düşündirilişi;
- 14) şol iş boýunça sud mejlisiniň gutaran wagty.

230-njy madda. Protokol düzmek

Protokol sud mejlisiniň özünde ýa-da mejlisden daşary aýry-aýry prosessual hereket amala aşyrylan mahalynda sekretar tarapyndan düzülýär.

Işe gatnaşýan adamlar we wekiller iş üçin özleriniň ähmiýetli diýip hasap edýän ýagdaýlarynyň protokola ýazylmagyny haýyş etmäge haklydyrlar.

Protokol sud mejlisiniň gutaran ýa-da aýry-aýry prosessual hereketiň amala aşyrylan gününden soňky günden gijä goýulman düzülmelidir we oňa gol çekilmelidir.

Protokola başlyklyk ediji we sekretar tarapyndan gol çekilýär. Ähli üýtgetmeler, düzedişler, goşmaçalar hakynda protokolda aýdylyp geçilmelidir.

231-nji madda. Protokol barada bellikler

Işe gatnaşýan adamlar we wekiller protokol bilen tanyş bolmaga hem-de protokolda goýberlen nädogrulyklary we kemçilikleri görkezmek bilen protokol barada ýazmaça belliklerini protokola gol çekilen gününden soň üç günün dowamynda bermäge haklydyrlar.

232-nji madda. Protokol baradaky belliklere garamak

Protokol baradaky belliklere başlyklyk ediji garaýar we bellikler bilen razylaşýan halatynda şol bellikleriň dogrulygyny tassyklaýar.

Başlyklyk ediji berlen bellikler bilen razylaşmaýan halatynda şol bellikler suduň garamagyna berilýär, şunda başlyklyk ediji we in bolmanynda halk oturdalarynyň biri işi seljermäge gatnaşan sudýalardan bolmalydyr. Zerur halatlarda protokol barada bellik beren adamlar çagyrylýar. Belliklere garalmagy netijesinde sud şol bellikleriň dogrulygyny tassyklamak hakynda ýa-da şol bellikleri makullamazlyk hakynda kesgitleme çykarýar. Her halda bellikler işiň ýanyna goşulýar.

Protokol baradaky bellikler berlenden soň baş günün dowamynda şol belliklere garalmalydyr.

II. ADMINISTRATIV HUKUK GATNAŞYKLARYNDAN GELIP ÇYKÝAN IŞLERI ÝÖRETMEK

22-nji bap UMUMY DÜZGÜNLER

233-nji madda. Administrativ-hukuk gatnaşyklaryndan gelip çykýan we sud tarapyndan garalýan işler

Sud şu aşakdaky işlere garaýar:

1) saýlawçylaryň spisoklaryndaky nädogrulyklar dogrusyndaky şikaýatlar baradaky işlere;

2) organlaryň we wezipeli adamlaryň administrativ temmi bermek bilen baglanyşykly hereketleri dogrusyndaky şikaýatlar baradaky işlere; döwlet dolandyryş organlarynyň we wezipeli adamlaryň graždanlaryň hukuklaryny kemsidýän bikanun hereketleri dogrusyndaky şikaýatlar baradaky işlere - kanun arkaly sudlaryň ygtyýarlaryna degişli edilen işlere;

2¹) prokuror tarapyndan hukuk aktyna berlen garşylyknamany bikanun diýip ykrar

etmek hakynda prokuroryň beýannamalary baradaky işlere;

3) salgytlar, oba ilatynyň özara salgydy we hökmany döwlet strahowaniýesi boýunça graždanlaryň bergilerini töletmek baradaky işlere.

Sud administratiw-hukuk gatnaşyklaryndan gelip çykyp, kanun tarapyndan sudlaryň ygtyýaryna degişli edilen beýleki işlere-de garaýar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda, 1981-nji ýylyň 20-nji oktyabrynda, 1988-nji ýylyň 19-njy aprelinde kabul eden Ukazlarynyň we 1991-nji ýylyň 29-njy maýyndaky, 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunlarynyň redaksiýasynda- TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda; 1981-nji ýyl, № 29, 111-nji madda; 1988-nji ýyl, № 8, 41-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991-nji ýyl, № 9-10, 101-nji madda; 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

234-nji madda. Administratiw-hukuk gatnaşyklaryndan gelip çykýan işlere garamagyň tertibi

Şu Kodeksiň 233-nji maddasynda sanalyp geçilen işlere sud işini ýöretmegiň umumy kadalary boýunça sud tarapyndan garalýar, ýöne welin Türkmenistanyň kanunlarynda we şu Kodeksiň 23-25-nji bablarynda göz önünde tutulan kadadan çykmalar we goşmaçalar muňa girmeyär.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

23-nji bab SAÝLAWÇYLARYŇ SPISOKLARYNDAKY NÄDOGRULYKLAR BARADAKY ŞIKAÝATLAR

235-nji madda. Şikaýat bildirmek

Saýlawçylaryň spisoklaryndaky ýa-da referendumda ses bermek üçin taýýarlanan spisoklardaky goýberilen nädogrulyklar (spisoga girizmeklik, spisokdan çykarmaklyk, familiýasynyň, adynyň, atasynyň adynyň ýoýulmagy) hakyndaky öz arzasy boýunça saýlaw komissiýasynyň ýa-da referendumy geçirmek baradaky komissiýanyň karary bilen razylaşmadyk her bir adam degişli saýlaw uçastogynyň ýa-da referendumda ses bermek üçin uçastogynyň ýerleşýän ýerindäki etrap, şäher suduna şikaýat edip biler.

Etrap, şäher sudy şol graždan saýlawçylaryň spisogyndaky nädogrulyklaryň düzedilmegi hakyndaky arza bilen saýlaw komissiýasyna ýa-da referendumy geçirmek baradaky komissiýa ýüz tutan bolsa we bu arza ret edilen bolsa, diňe şonda şikaýaty özüniň garamagy üçin kabul edýär.

Saýlaw komissiýasyna ýa-da referendumy geçirmek baradaky komissiýa önünden arza bermän, suda şikaýat edilen halatlarda sudýa şikaýaty degişli komissiýa iberip, bu hakda arza berijä habar berýär.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda- Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

236-njy madda. Şikaýata garamak

Şikaýat berlen wagtyndan soň üç gün möhletden gijä galman, oňa garalmalydyr.

Şikaýata arza berijiniň, saýlaw komissiýasynyň ýa-da referendumy geçirmek baradaky komissiýasynyň wekiliniň gatnaşmagy bilen sud tarapyndan garalýar, şikaýat arza berijä däl-de, eýsem başga bir graždana degişli bolan halatlarda şol graždanyň hem gatnaşmagy bilen sud tarapyndan garalýar. Ýöne welin şu maddada görkezilen adamlaryň

mejlise gelmezligi işi çözmek için päsgeleşlik bolup bilmez.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda- Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

237-nji madda. Suduň şikaýat baradaky çözüdi

Suduň saýlawçylaryň spisogyndaky nädogrulygy takyklaýan çözüdi saýlaw komissiýasynyň ýa-da referendumy geçirmek baradaky komissiýanyň saýlawçylaryň spisogyna düzediş girizmegi üçin esas bolýar. Bu çözüdi çykarylandan soň derrew degişli saýlaw komissiýasyna ýa-da referendumy geçirmek baradaky komissiýa iberilýär.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda- Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

24-nji bab

ADMINISTRATIV ORGANLARYŇ ÝA-DA WEZİPELI ADAMLARYŇ HEREKETLERI BARADAKY ŞIKAYATLAR

(24 babyň ady Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda – TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, N 17, 64-nji madda)

238-nji madda. Administrativ organlaryň ýa-da wezipeli adamlaryň hereketleri dogrusyndaky şikaýatlar barada sud tarapyndan garalýan işler

Kanunda göz önünde tutulan halatlarda sud administrativ organlaryň we administrativ tertipde graždanlardan pul töledip almaga kanun boýunça hukuk berlen wezipeli adamlaryň hereketleri dogrusynda graždanlaryň we wezipeli adamlaryň şikaýatlaryna şu babda bellenen tertipde garaýar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, №17, 64-nji madda)

239-njy madda. Şikaýat bildirmek

Administrativ organyň ýa-da wezipeli adamyň administrativ tertipde jerime salmak hakyndaky ýa-da pul töledip almak hakyndaky karary gowşurylan gününden soň on günün dowamynda graždanlar ýa-da wezipeli adamlar administrativ organyň ýa-da wezipeli adamyň degişli hereketleri barada özleriniň ýaşayan ýerindäki suda şikaýat bildirmäge haklydyr.

Şikaýat bildirilmegi administrativ tertipde pul töledip almagy duruzýar.

240-njy madda. Şikaýatlara garamak

Şikaýata sud on gün möhlet içinde garaýar. Mejlisiň boljak wagty we ýeri hakynda arza berijä we administrativ organa ýa-da wezipeli adama habar berilýär, ýöne welin olaryň mejlise gelmezligi işi çözmek üçin päsgeleşlik bolup bilmez.

Işe garalan mahalynda sud administrativ organyň ýa-da wezipeli adamyň hereketleriniň dogrudygyny-dogry dældigini barlamaga we pul töledip almagyň kanun esasynda hem-de şeýle etmäge ygtyýarly organ ýa-da wezipeli adam tarapyndan amala aşyrylýandygyny-aşyrylmaýandygyny, talap bildirilen we öz üstüne ýüklenen borjy ýerine ýetirmäge şol adamy çekmegiň bellenen tertibiniň berjaý edilendigini-edilmändigini, jerime salnan adamynyň jerime görnüşinde jogapkärçiligi belleýän kanunlary bozanlygyny-bozmanlygyny hem-de bu bozuşy amala aşyrmakda onuň günäkärdigini-

däldigini, salnan jerimäniňbellenilen aňryçäk möçberden geçýändigini-geçmeýändigini, jerimäniň möçberi kesgitlenilen mahalynda edilen etmişiň agyrlygynyň, günäkäriň şahsyýetiniň we onuň emläk ýagdaýynyň nazara alnandygyny-alynmandygyny, jerime salmak we ony töledip almak üçin hak islegini bildirmek wagt möhletiniň geçendigini-geçmändigini takyklamaga borçludyr.

Töleg emläkden tutulyp alynmaly edilen halatynda sud emlägi gozgamasyz etmegiň kanun talaplaryna laýyk gelşini barlamaga borçludyr.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda)

241-nji madda. Suduň şikaýat baradaky kesgitlemesi

Sud administratiw organyň ýa-da wezipeli adamynyň talabynyň bikanundygyny takyklap, şikaýaty kanagatlandyrmak hakynda kesgitleme çykarýar.

Eger salnan jerimäniň summasy kanunda bellenen çäkden geçýän bolsa, sud jerimäniň summasy bellenen çäge çenli azaldýar. Eger jerime edilen etmişiň agyrlygyny, günäkäriň şahsyýetini we onuň, emläk ýagdaýyny nazara almazdan salnan bolsa, onda sud jerimäniň summasy azaldyp biler.

Eger administratiw organyň ýa-da wezipeli adamynyň hereketleri kanuny hereketler bolup durýan bolsa, onda sud şikaýaty kanagatlandyrmakdan ýüz döndermek hakynda kesgitleme çykarýar.

Suduň kesgitlemesi şikaýat bildirmäge we gaýtadan seredilmegini talap edýän protest bildirmäge degişli däldir.

24¹-nji bap

DÖWLET DOLANDYRYŞ ORGANLARYNYŇ WE WEZİPELI ADAMLARYŇ GRAŽDANLARYŇ HUKUKLARYNY KEMSİDÝÄN BIKANUN HEREKETLERI BARADAKY ŞIKAÝATLAR

(1991-nji ýylyň 29-njy maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991 –nji ýyl, № 9-10, 101-nji madda)

241¹-nji madda. Suda şikaýat bilen ýüz tutmak hukugy

Eger graždan döwlet dolandyryş organynyň ýa-da wezipeli adamyň bikanun hereketleri bilen öz hukugy kemsidilen diýip hasap edýän bolsa, onuň şikaýat bilen suda ýüz tutmaga haky bardyr.

241²-nji madda. Döwlet dolandyryş organynyň we wezipeli adamlaryň suda şikaýat etmäge degişli hereketleri

Döwlet dolandyryş organlarynyň we wezipeli adamlaryň suda şikaýat edilmäge degişli hereketlerine kollegial we ýekebara hereketler degişli bolup, şonuň netijesinde:

grażdana kanun ýa-da beýleki normatiw akt arkaly berlen hukugyny onuň doly ýa-da kem-käsleýin amala aşyrmak mümkinçiliginden bikanun mahrum edilen bolsa;

grażdana haýsydyr bir borç bikanun ýüklenen bolsa.

241³-nji madda. Şu babyň guýjüniň çägi

Eger Türkmenistanyň kanunlarynda döwlet dolandyryş organlary we wezipeli

adamlar barada şikaýat etmegiň başga tertibi bellenen bolsa, onda şu baba laýyklykda şolaryň hereketi barada suda şikaýat edilip bilinmez.

Şu baba laýyklykda döwlet dolandyryş organlarynyň we wezipeli adamlaryň normatiw häsiýetdäki aktlary barada suda şikaýat etmek bolmaýar.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda- Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

241⁴-nji madda. Şikaýat bermek

Döwlet dolandyryş organynyň ýa-da wezipeli adamyň hereketleri baradaky şikaýat tabynlylyk tertibinde ýokarda durýan organa ýa-da wezipeli adama berlenden soň şu baba laýyklykda suda berilýär, şol ýokarda durýan organ ýa wezipeli adam bolsa şikaýata garamaga we oňa garalmagynyň netijeleri hakynda graždana bir aý möhletiň içinde habar bermäge borçludylar.

Şikaýaty suda öz hukugy bozulan graždan, onuň wekili berip biler, şeýle hem graždanyň haýyş etmegi boýunça - jemgyýetçilik guramasynyň, zähmetkeşler kollektiwiniň degişli suratda ygtyýarly edilen wekili berip biler.

Şikaýat öz eden hereketi barada şikaýat edilýän döwlet dolandyryş organynyň ýerleşýän ýerindäki ýa-da wezipeli adamyň ýaşaýan ýerindäki etrap, şäher suduna berilýär.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda- Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

241⁵-nji madda. Suda şikaýat bilen ýüz tutmagyň möhletleri

Şikaýat suda bir aý möhletiň içinde berlip bilner, bu möhlet bolsa ýokarda durýan organynyň ýa-da wezipeli adamyň şikaýaty kanagatlandyrmakdan boýun gaçyranlygyny graždanyň alan gününden ýa-da şikaýatyň ýokarda durýan organa ýa wezipeli adama berlen bir aý geçen gününden (eger arza beriji şikaýatyna jogap almadyk bolsa) hasaplanýar.

Şikaýat bermegiň möhleti esasly sebäplere görä geçirilen bolsa, sud ony dikeldip biler.

241⁶-njy madda. Şikaýata garamak

Şikaýata sud şikaýat beren arzaçynyň hem-de özleriniň hereketi barada şikaýat edilýän döwlet dolandyryş organynyň ýolbaşçysynyň ýa-da wezipeli adamyň, ýa-da olaryň wekilleriniň gatnaşmagynda on günün içinde garaýar.

Şikaýat beren arzaçynyň iş boýunça öz bähbitleriniň goralmagyny wekile tabşyrmaga haky bardyr.

Şikaýat beren arzaçynyň ýa-da özleriniň hereketi barada şikaýat edilýän döwlet dolandyryş organynyň ýolbaşçysynyň, ýa-da wezipeli adamyň esassyz sebäplere görä sud mejlisine gelmezligi şikaýatyň garalmagyna päsgelçilik bolup hyzmat etmeýär, ýöne sud şikaýat beren arzaçynyň döwlet dolandyryş organynyň ýolbaşçysynyň ýa-da wezipeli adamyň gelmegini hökmany diýip hasap edip biler.

Tabynlylyk tertibinde ýokarda durýan wezipeli adamlar ýa-da organlar şikaýat edilýän hereketi kanuny hereket diýip hasap eden wagtynda sud şolaryň materiallaryny derňemelidir, şeýle hem beýleki adamlaryň düşündirişleri diňlenip, zerur dokumentler we gaýry subutnamalar derňelip bilner.

241⁷-nji madda. Suduň şikaýat baradaky çözgüdi

Sud şikaýata garamagyň netijeleri boýunça çözgüt çykarýar.

Eger sud şikaýat edilýän hereketi bikanun, graždanyň hukugyny kemsidýän hereketler diýip hasap etse, ol şikaýatyň esasydygy hem-de degişli döwlet dolandyryş organynyň ýa-da wezipeli adamyň ýol berlen düzgün bozmany düzetmäge borçludygy hakynda çözgüt çykarýar.

Eger sud şikaýat edilýän hereketleriň kanuna laýyklykda döwlet dolandyryş organynyň ýa-da wezipeli adamyň ygtyýarlarynyň çäginde edilendigini anyklasa, onda ol şikaýaty kanagatlandyrmazlyk hakynda çözgüt çykarýar.

Suduň şikaýat baradaky çözgüdi kanunyň ýa-da beýleki normatiw aktyň bozulmagyna nähili ýol berlen bolsa, ony düzetmek üçin özleriniň hereketi barada şikaýat edilen döwlet dolandyryş organynyň ýolbaşçysyna ýa-da wezipeli adama, ýa-da tabynlyk tertibinde ýokarda durýan organa ýa wezipeli adama iberilýär.

241⁸-nji madda. Suduň çözgüdini ýerine ýetirmek

Suduň şikaýaty baradaky kararynyň ýerine ýetirilişi hakynda suda we arza berijä suduň çözgüdiniň alnan gününden beýläk bir aý möhletiň içinde habar berilmelidir. Çözgüt ýerine ýetirilmedik mahalynda sud şu Kodeksiň 412-nji maddasynda göz önünde tutulan çäreleri görýär.

24² – BAP

ÖZI TARAPYNDAN PROTEST BILDIRILEN HUKUK AKTYNY BIKANUN DIÝIP YKRAR ETMEK BARADA PROKURORYŇ ARZASY

*24² bap 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanuny esasynda girizildi -
Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda.*

241⁹-njy madda. Prokuroryň arza bilen suda ýüzlenmäge bolan hukugy

Bikanun kabul edilen hukuk aktyna umumy gözegçilik tertibinde beren protestiniň ret edilen halatynda, protest bildirilen hukuk aktyny bikanun diýip ykrar etmek barada prokuroryň suda arza bilen ýüzlenmäge hukugy bardyr.

241¹⁰-njy madda. Arza bermek

Prokuror protesti ret eden guramanyň, wezipeli adamynyň ýerleşýän ýerindäki etrap, şäher suduna arza berýär.

241¹¹-nji madda. Arzanyň mazmuny

Arzada şular görkezilmelidir: arza berilýän suduň ady; prokuroryň familiýasy, ady, atasynyň ady, onuň eýeleýän wezipesi; hukuk aktyny çykaran guramanyň ýa-da wezipeli adamynyň ady, onuň ýerleşýän ýeri; hukuk aktynyň ady, ol haçan we kim tarapyndan kabul edildi; hukuk aktynyň haýsy ýerleri kanunçylyk aktlaryna laýyk däl; prokuroryň talaplary; arzanyň ýanyna goşulýan dokumentleriň sanawy.

Arzanyň ýanyna şu dokumentler goşulmalydyr: prokuroryň bikanun diýip ykrar edilmegini talap edýän hukuk akty ýa-da bellenen tertipde tassyk edilen onuň kopiýasy; protestiň ret edilendigini ýa-da onuň seredilmegi üçin kanun tarapyndan bellenen möhletiň

geçendigini tassyklaýan dokument; hukuk aktyny çykaran gurama ýa-da wezipeli adama gowşurar ýaly arzanyň kopiýasy.

241¹²-nji madda. Arza garamak

Sudýa işi sud seljermesine taýýarlaýarka, prokuroryň arzasy boýunça, protest ýazylan akty güýje girmänkä wagtlaýyn togtatmak hakyndaky meselä garaýar we prokurora, wezipeli adama ýa-da hukuk aktyny çykaran gurama, beýleki gyzyklanýan taraplara bu barada habar berýär.

Sud tarapyndan prokuroryň arzasyna onuň gatnaşmagynda we protesti ret etmek hakynda karar kabul eden guramanyň ýolbaşçysynyň ýa-da onuň wekiliniň gatnaşmagynda on gününň dowamynda seredilýär.

Iş sud seljermesine taýýarlanýan mahaly dawaly hukuk akty tarapyndan bähbitleri gozgalýan adamlary, guramalaryň wekillerini bu işe gatnaşdyrmaga çekmek hakynda sudýanyň karar kabul etmegi mümkindir.

241¹³-nji madda. Suduň arza baradaky çözgüdi

Prokuroryň arzasyny dogry diýip hasap etse, sud arzany kanagatlandyrmak barada we hukuk aktyny bikanun diýip ykrar etmek hakynda karar kabul edýär.

Eger-de sud protest ýazylan aktyň kanunalaýyk kabul edilendigini we ony çykaran guramanyň ygtyýarlylygynyň çäklerinde kabul edilendigini ykrar etse, onda ol prokuroryň arzasyny kanagatlandyrmagy ret edýändigini barada karar çykarýar.

Prokuroryň arzasy boýunça suduň çykaran karary protesti ret eden gurama, wezipeli adama we prokurora iberilýär.

25-nji bap

SALGYTLAR, OBA ILATYNYŇ ÖZARA SALGYDY WE HÖKMANY DÖWLET STRAHOWANIÝESI BOÝUNÇA GRAŽDANLARYŇ BERGILERINI TÖLETMEK BARADAKY IŞLER

(25 babıň ady Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 20-nji oktyabrynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda- TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, N 29, 111-nji madda)

242-nji madda. Arza bermek

Salgytlar, oba ilatynyň özara salgydy we hökmany döwlet strahowaniýesi boýunça graždanlaryň bergilerini töletmek hakyndaky arza degişli suratda etrap, şäher ýa-da şäherdäki etrap ykdysadyýet we maliýe bölümi ýa-da arçyn tarapyndan ýa-da döwlet strahowaniýesi organy tarapyndan bergidaryň ýaşaýan ýerindäki, ýa-da onuň emläginiň ýerleşýän ýerindäki suda berilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 20-nji oktyabrynda kabul eden Ukazynyň we 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda -TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 29, 111-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, №1-2, 6-njy madda)

243-nji madda. Arzanyň mazmuny

Arzada şu aşakdakylar görkezilmelidir: bergidaryň familiýasy, ady we atasynyň ady hem-de onuň ýaşaýan ýeri; degişli tölegleri tölemäge graždany çekmek üçin esas bolan

kanun, tölegleriň summasy we olary tölemegiň möhletleri; berginiň, penýanyň tölenilmäge degişli summasy we bergi töleglerini tölemegiň möhletleri.

Arzanyň ýanyna şu aşakdakylar goşulmalydyr: töleg izweşeniýesiniň, strahowaniýe şaýatnamasynyň kopiýasy ýa-da bergidaryň lisewoý sçýotundan alnan göçürme (şunda bergidara töleg dokumentiniň gowşurylan wagty, tölegiň möçberleri we möhletleri görkezilýär); özara salgydy salmak hakyndaky we özara salgydyň summasy hakynda graždanlaryň umumy ýygnağynyň kararyndan alnan göçürme; bergidaryň emläginiň opisi hakyndaky akt, bergidaryň kanun boýunça töleg tutup alar ýaly emlägi bolmadyk mahalynda bolsa, şonuň ýaly emläginiň ýokdugy hakyndaky akt emlägi bolmadyk mahalynda ýa-da bergisini üzmegi üçin emlägi ýeterlik bolmadyk mahalynda bergidara beýleki adamlaryň bermeli pul summalary hakynda şol adamlardan alnan sprawka.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 20-nji oktyabrynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 29, 111-nji madda)

244-nji madda. Arza garamak

Işe garalan mahalynda sud tölegiň şu görnüşiniň kanunda göz önünde tutulandygyny-tutulmandygyny, graždany şol tölegi tölemäge çekmek üçin kanuny esaslaryň bardygyny-ýokdugyny, graždany töleg tölemäge çekmek barada kanunda bellenen tertibi töleg töledýän organlaryň berjaý edendigini-etmändigini, eger kanun boýunça graždanyň ýeňillikler almaga hukugy bar bolsa, şol ýeňillikleri töleg töledýän organlaryň nazara alandygyny-almandygyny, emlägiň opis edilmegi möhletinde tabşyrylmadyk salgytlary we salgyt däl tölegleri töletmek hakynda Türkmenistanyň kanunlarynyň talaplaryna laýyk gelýändigini-gelmeýändigini barlamalydyr.

Eger sud tölegiň möçberini hasaplamagyň dogrulygyna şübhelense, ol öz kesgitlemesi bilen iş ýöretmegi duruzýar we materialy barlamak üçin töleg töledýän organa iberýär. Töleg töledýän organ tölegi täzeden hasaplap çykarandan soň ýa-da şol tölegi töletmek hakyndaky arza ýokarda durýan organ tarapyndan tassyklanandan son iş täzeden ýöredilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň Garaşsyzlyk 20-nji oktyabrynda kabul eden Ukazynyň we 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 29, 111-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, №1-2, 6-njy madda)

245-nji madda. Suduň arza baradaky çözgüdi

Sud bergini töletmek hakyndaky talabyň kanunydygyny takyklyp suda berlen opis hakyndaky akt esasynda bergidaryň emlägini almak hakynda, emlägi bolmadyk mahalynda ýa-da bergisini üzmegi üçin emlägi ýeterlik bolmadyk mahalynda bolsa beýleki adamlaryň bergidara bermeli pul summasyndan tutup almak hakynda çözgüt çykarýar.

Eger kanun boýunça töleg tutulyp alnyp bilinmejek emläk emlägiň opisi hakyndaky akta girizilen bolsa, onda sud şol emlägi gozgamasyz etmegi ýatyrýar.

Eger sud bergini töletmek hakyndaky talabyň bikanundygyny takyklysa, onda ol bildirilen talaby kanagatlandyrmakdan ýüz dönderýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 20-nji oktyabrynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 29, 111-nji madda)

246-njy madda. Çözgüdi ýerine ýetirmek

Bergini töletmek barada suduň çözgüdi töleg töledýän degişli organ tarapyndan Türkmenistanyň kanunlarynda göz önünde tutulan kadalar boýunça ýerine ýetirilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 20-nji oktyabrynda kabul eden Ukazynyň we 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda -TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 29, 111-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, №1-2, 6-njy madda)

III. AÝRATYN IŞ ÝÖRETMEK

26-njy bab UMUMY DÜZGÜNLER

247-nji madda. Aýratyn iş ýöretmek tertibinde sud tarapyndan garalýan işler

Şu aşakdaky işler aýratyn iş ýöretmek tertibinde sud tarapyndan garalýan işlere degişlidir:

- 1) ýuridiki ähmiýeti bolan faktlary takykklamak hakyndaky işler;
- 2) graždany nam-nyşansyz giden diýip hasap etmek we graždany ölen diýip yglan etmek hakyndaky işler;
- 3) graždany kämillik ukyby çäkli ýa-da kämillik ukyby ýok diýip hasap etmek hakyndaky işler;
- 4) emlägi eýesiz diýip hasap etmek hakyndaky işler;
- 5) graždan ýagdaýynyň aktlary kitabyndaky ýazgylaryň nädogrulygyny takykklamak hakyndaky işler;
- 6) notarial hereketiň nädogry amala aşyrylandygy ýa-da notarial hereketi amala aşyrmakdan ýüz dönderilendigi baradaky şikaýatlar boýunça;
- 7) getirip görkeziji üçin bolan ýitirilen dokumentler baradaky hukuklary dikeltmek baradaky işler (çaagyrylyşly iş ýöretmek).

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1975-nji ýylyň 18-nji fewralynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1975-nji ýyl, № 4, 11-nji madda)

248-nji madda. Aýratyn ýöredilýän işlere garamagyň tertibi

Şu Kodeksiň 247-nji maddasynda sanalyp geçilen işlere şu Kodeksiň kadalary boýunça sudlar tarapyndan garalýar, ýöne welin şu Kodeksiň 27-33-nji bablarynda görkezilen kadadan çykmalar we goşmaçalar muňa girmeyär.

Sud şu Kodeksiň 247-nji maddasynda sanalyp geçilen işlere arza berijiniň we gyzyklanýan graždanlaryň döwlet dolandyryş organlarynyň, kärhanalaryň, edaralaryň, guramalaryň we olaryň birleşikleriniň, jemgyýetçilik guramalarynyň gatnaşmagy bilen garaýar.

Eger işlere aýratyn iş ýöretmek tertibinde garalan mahalynda hukuk hakynda sudlaryň garamagyna degişli jedel ýüze çyksa, onda sud arzany garaman galdyrýar we gyzyklanýan adamlaryň hak islegini umumy esaslarda bildirmäge haklydygyny olara düşündirýär.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda- Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

27-nji bab ÝURIDIKI ÄHMIÝETI BOLAN FAKTLARY TAKYKLAMAK

249-njy madda. Ýuridiki ähmiýeti bolan faktlary takykklamak hakynda sud tarapyndan garalýan işler

Sud graždanlaryň ýa-da guramalaryň şahsy ýa-da emläk hukuklarynyň ýüze çykmagy, üýtgemegi ýa-da ýatyrylmagy özlerine bagly bolan faktlary takyklaýar.

Sud şu aşakdakylary takykklamak hakyndaky işlere garaýar:

1) adamlaryň kowum-garyndaşlyk gatnaşyklaryny takykklamak hakyndaky işlere;
2) adamynyň başga biriniň ekläp-saklamagynda bolmak faktyny takykklamak hakyndaky işlere;

3) perzentlige almagy, nikany, nikany bozmagy we ölümi registrasiýalamak faktyny takykklamak hakyndaky işlere;

4) kanunda bellenen halatlarda hakykat ýüzündäki nika gatnaşyklaryndaky ýagdaýyň faktyny takykklamak hakyndaky işlere, eger graždan ýagdaýy aktlarynyň ýazgysy organlarynda nikany registrasiýalamak är-aýalyň biriniň ölmegi sebäpli geçirilip bilinmejek bolsa şeýle edilýär;

5) hukugy belleýän dokumentleriň (jemgyýetçilik guramasynyň agzalyk bileti, goşunçylyk dokumentleri, pasport we graždan ýagdaýynyň aktlarynyň ýazgysy organlary tarapyndan berilýän şahadatnamalar muňa girmeyär) dokumentde görkezilen ady, atasynyň ady ýa-da familiýasy şol adamynyňpasportyndaky ýa-da dogluş hakyndaky şahadatnamasyndaky ady, atasynyň ady ýa-da familiýasy bilen gabat gelmeýän adama deňişlilikiniň faktyny takykklamak hakyndaky işlere;

6) eýeçilik hukugy esasynda jaýyň eýesi bolmak faktyny takykklamak hakyndaky işlere;

7) betbagtçylyk halatynyň faktyny takykklamak hakyndaky işlere;

8) graždan ýagdaýy aktlarynyň ýazgysy organlary ölüm wakasyny registrasiýalamakdan ýüz dönderen mahalynda adamynyň belli bir wagtda we belli bir ýerde ölenliginiň faktyny takykklamak hakyndaky işlere;

9) mirasy kabul etmek faktyny we mirasyň ýüze çykan ýerini takykklamak hakyndaky işlere;

10) eger faktlary takykklamagyň başga tertibi kanunlarda göz önünde tutulmadyk bolsa, ýuridiki ähmiýeti bolan beýleki faktlary takykklamak hakyndaky işlere.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda- Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

250-nji madda. Ýuridiki ähmiýeti bolan faktlary takykklamak üçin zerur şertler

Ýuridiki ähmiýeti bolan faktlary tassyklaýan deňişli dokumentleri arza berijiniň başga tertipde almagy mümkin bolmadyk ýa-da ýitirilen dokumentleri dikeltmek mümkin bolmadyk mahalynda, diňe şonda sud ýuridiki ähmiýeti bolan faktlary takyklaýar.

251-nji madda. Arza bermek

Ýuridiki ähmiýeti bolan faktlary takykklamak hakyndaky işler baradaky arza arza berijiniň ýaşayan ýerindäki suda berilýär, ýöne welin eýeçilik hukugy esasynda jaýyň eýesi bolmak faktyny takykklamak hakyndaky arzalar jaýyň ýerleşýän ýerindäki suda berilýär.

252-nji madda. Arzanyň mazmuny

Arzada şu fakty takykklamagyň arza berijä nähili maksat üçin zerurdygy görkezilmelidir, şonuň ýaly-da deňişli dokumentleri arza berijiniň almagynyň mümkin däldigini ýa-da ýitirilen dokumentleri dikeltmegiň mümkin däldigini tassyklaýan

subutnamalar görkezilmelidir.

253-nji madda. Suduň arza baradaky çözgüdi

Suduň çözgüdinde suduň takykklan fakty, şol fakty takykklamagyň maksady, şonuň ýaly-da suduň bu fakty takykklamagy üçin esas bolan subutnamalar görkezilmelidir.

Graždany ýagdaýy aktlarynyň ýazgysy organlarynda registrasiýalamaga ýa-da beýleki organlarda kadalaşdyrmaga degişli bolan fakty takykklamak hakynda suduň çözgüdi kanuny güýje girenden soň, şonuň ýaly registrasiýalamak ýa-da kadalaşdyrmak üçin esas bolup hyzmat edýär, ýöne welin şol organlar tarapyndan berilýän dokumentleriň deregini tutmaýar.

28-nji bap

GRAŽDANY NAM-NYŞANSYZ GIDEN DIÝIP HASAP ETMEK WE GRAJDANY ÖLEN DIÝIP YGIAN ETMEK

254-nji madda. Arza bermek

Graždany nam-nyşansyz giden diýip hasap etmek hakyndaky ýa-da graždany ölen diýip ygian etmek hakyndaky arza şol arza berijiniň ýaşaýan ýerindäki suda berilýär.

255-nji madda. Arzanyň mazmuny

Arzada graždany nam-nyşansyz giden diýip hasap etmegiň ýa-da ony ölen diýip ygian etmegiň arza berijä näme maksat üçin zerurdygy görkezilmelidir, şonuň ýaly-da graždanyň nam-nyşansyz gidenligini tassyklaýan ýagdaýlar ýa-da nam-nyşansyz gidene ölüm howpuny salan ýa-da ony belli bir betbagtçylykly hadysa zerarly heläk bolandyr öýtmäge esas berýän ýagdaýlar beýan edilmelidir.

256-njy madda. Arza kabul edilenden soň sudýanyň hereketi

Sudýa işi sud seljerişine taýýarlaýan mahalynda giden adam hökmünde haýsy adamlaryň (kowum-garyndaşlaryň, işdeş adamlaryň we beýlekileriň) maglumat berip biljekdigini aýdyňlaşdyrýar, şonuň ýaly-da giden adamynyň belli bolan in soňky ýaşaýan ýa-da işleýän ýerindäki degişli guramalardan (ýaşaýyş-jay ulanyş guramalaryndan, milisiýa organlaryndan, arçyndan) şol adam hakynda bar bolan maglumatlary sorap alýar.

Arzany kabul edenden soň, sudýa giden adamynyň emlägini goramak üçin, şeýle hem onuň emlägini dolandyrmak üçin hossar bellemegi hossarlyk we howandarlyk organyna tekliپ edip biler.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda- Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

257-nji madda. İşlere garamak

Sud işe garanda işe arza berijiniň, arzada görkezilen şaýatlaryň we suduň özüniň sorag etmeklik zerur diýip hasap edýän adamlarynyň gatnaşmagynda garaýar we graždany nam-nyşansyz giden diýip hasap etmek hakynda ýa-da ony ölen diýip ygian etmek hakynda çözgüt çykarýar.

Sud işe hökman prokuroryň gatnaşmagynda garaýar.

Suduň graždany nam-nyşansyz giden diýip hasap edýän çözgüdi şol giden adamyny

emläginiň ýerleşýän ýerindäki hossarlyk we howandarlyk organynyň şol emläk barada hossarlyk bellemegi üçin esas bolýar.

Suduň graždany ölen diýip yglan edýän çözgüdi graždan ýagdaýy aktlarynyň ýazgysy organynyň bu graždanyň ölümi hakynda ýazgyny graždan ýagdaýy aktlarynyň ýazgysy kitabyňa girizmek üçin esas bolýar.

259-njy madda. Nam-nyşansyz giden ýa-da ölen diýlip hasap edilen graždanyň gelmeginiň ýa-da bolýan ýeriniň tapylmagynyň netijeleri

Nam-nyşansyz giden diýlip hasap edilen ýa-da ölen diýlip yglan edilen graždan gelen halatynda ýa-da onuň bolýan ýeri tapylan halatynda sud özüniň ozalky çykaran çözgüdini täze çözgüt bilen ýatyrýar. Bu çözgüt graždanyň emläginden hossarlygy aýyrmak üçin esas bolýar ýa-da graždan ýagdaýy aktlarynyň ýazgysy kitabynda onuň ölmegi hakyndaky ýagdaýyny ýatyrýar.

29-njy bab

GRAJDANY KÄMILLIK UKYBY ÇÄKLI ÝA-DA KÄMILLIK UKYBY ÝOK DIÝIP HASAP ETMEK

260-njy madda. Arza bermek

Graždany spirtli içgileri ýa-da narkotiki serişdeleri kast bilen ulananlygy zerarly kämillik ukyby çäkli diýip hasap etmek ýa-da dälilik keseli ýa akyly kemligi zerarly kämillik ukyby ýok diýip hasap etmek hakyndaky iş onuň maşgala çlenleriniň, profsoýuzlaryň we beýleki jemgyýetçilik guramalarynyň, prokuroryň, hossarlyk we howandarlyk organynyň, psikiatrik kesel bejeriş edarasynyň arzasy boýunça başlanylýp bilner.

Graždany kämillik ukyby çäkli ýa-da kämillik ukyby ýok diýip hasap etmek hakyndaky arza şol graždanyň ýaşaýan ýerindäki suda berilýär, eger şol adam psikiatrik kesel bejeriş edarasyna ýerleşdirilen bolsa, onda kesel bejeriş edarasynyň ýerleşýän ýerindäki suda berilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1988-nji ýylyň 27-nji iýulynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda- TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1988-nji ýyl, № 14, 79-njy madda)

261-nji madda. Arzanyň mazmuny

Graždany kämillik ukyby çäkli diýip hasap etmek hakyndaky arzada spirtli içgileri ýa-da narkotiki maddalary kast bilen ulanýan adamynyň öz maşgalasyny agyr maddy ýagdaýa salýandygyny görkezýän ýagdaýlar beýan edilmelidir.

Graždany kämillik ukyby ýok diýip hasap etmek hakyndaky arzada şol adamynyň öz hereketleriniň ähmiýetine düşüniş bilmezligine ýa-da şol hereketlere erk edip bilmezligine getirýän akyl üýtgemesini görkezýän ýagdaýlar beýan edilmelidir.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1988-nji ýylyň 27-nji iýulynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda- TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1988-nji ýyl, № 14, 79-njy madda)

262-nji madda. Graždanyň psihiki ýagdaýyny kesgitlemek üçin ekspertiza bellemek

Sudýa graždanyň dälilik keseli ýa-da akyly kemligi hakynda ýeterlik maglumatlar bar bolsa işi sud seljerişine taýýarlamak tertibinde graždanyň psihiki ýagdaýyny kesgitlemek

üçin sud-psihiatriki ekspertizany belleýär.

Kämillik ukyby ýok diýip hasap etmek hakynda iş gozgalýan adamyň ekspertizadan geçmekden göz-görtele boýun gaçyran mahalyndaky aýratyn halatlarda sud prokuroryň we psihiatryň gatnaşmagy bilen ekspertizany mejbury tertipde geçirmek hakyndaky meseläni sud mejlisinde çözýär.

263-nji madda. Arza garamak

Graždany kämillik ukyby çäkli diýip hasap etmek hakyndaky işe sud graždanyň özüniň hökman gatnaşmagynda garaýar, şonuň ýaly-da prokuroryň hem-de hossarlyk we howandarlyk organynyň wekiliniň hökman gatnaşmagynda garaýar.

Graždany kämillik ukyby ýok diýip hasap etmek hakyndaky işe sud prokuroryň hem-de hossarlyk we howandarlyk organynyň wekiliniň hökman gatnaşmagynda garaýar. Kämillik ukyby ýok diýip hasap etmek hakynda özi baradaky işe garalýan graždan sud mejlisine çagyrylýar, eger munuň özi saglyk ýagdaýy boýunça mümkin bolsa, şeýle edilýär.

Graždany kämillik ukyby çäkli ýa-da kämillik ukyby ýok diýip hasap etmek hakyndaky işi ýöretmek baradaky sud harajatlary arza berijiden alynmaýar.

Graždanyň kämillik ukybyny göz-görtele esassyz çäklendirmek ýa-da ony kämillik ukybyndan mahrum etmek maksady bilen arza beren maşgala çlenleriniň betniýetli hereket edendigini sud takykklasa, onda sud olardan ähli sud çykdaýylaryny töledip alýar.

264-nji madda. Suduň arza baradaky çözgüdi

Suduň graždany kämillik ukyby çäkli ýa-da kämillik ukyby ýok diýip hasap edýän çözgüdi kämillik ukyby çäkli bolan adam barada howandar kämillik ukyby ýok adam barada bolsa hossar bellemäge hossarlyk ýa-da howandarlyk organy üçin esas bolýar.

265-nji madda. Graždany kämillik ukyby ýok diýip hasap etmek

Türkmenistanyň Graždan kodeksiniň 15-nji maddasynda göz önünde tutulan halatlarda, sud graždanyň özüniň, onuň howandarynyň arzasy boýunça, şonuň ýaly-da şu Kodeksiň 260-njy maddasynda sanalyp geçilen adamlaryň we döwlet organlarynyň arzasy boýunça graždanyň kämillik ukybynyň çäkliligini ýatyrmak hakynda çözgüt çykarýar. Ol barada bellenilen howandarlyk suduň çözgüdi esasynda ýatyrylýar.

Türkmenistanyň Graždan kodeksiniň 16-njy maddasynda göz önünde tutulan halatlarda sud graždanyň hossarynyň arzasy boýunça, şonuň ýaly-da şu Kodeksiň 260-njy maddasynda sanalyp geçilen adamlaryň we döwlet organlarynyň arzasy boýunça sud-psihiatriki ekspertizasynyň degişli zaključeniýesi esasynda sagalan adamyny kämillik ukyply diýip hasap etmek hakynda çözgüt çykarýar. Ol barada bellenilen hossarlyk suduň çözgüdi esasynda ýatyrylýar.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda- Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

30-njy bab

EMLÄGI EÝESIZ DIÝIP HASAP ETMEK

266-njy madda. Arza bermek

Emlägi eýesiz diýip hasap etmek hakyndaky arza emlägiň ýerleşýän ýerindäki suda

häkim ýa-da arçyn, maliýe organlary tarapyndan berilýär.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda- Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

267-nji madda. Arzanyň mazmuny

Arzada haýsy emlägiň eýesiz emläk diýip hasap edilmäge degişlidigi görkezilmelidir, şonuň ýaly-da emlägiň eýesini takykklamagyň mümkin dälidigini tassyklaýan subutnamalar görkezilmelidir.

268-nji madda. Arza kabul edilenden soň sudýanyň hereketleri

Sudýa işi sud seljerişine taýýarlan mahalynda emlägiň kime degişlidigi hakynda haýsy adamlaryň (zat eýeleriniň, emlägiň hakykat ýüzündäki eýeleriniň we beýlekileriň) maglumat berip biljekdigini aýdyňlaşdyrýar, şonuň ýaly-da degişli guramalardan (ýaşayyş jaý-ulanyş guramalaryndan, arçynlardan ýaşayyş jaý-kommunal hojalyk organlaryndan) emläk hakynda bar bolan maglumatlary sorasyp alýar.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda- Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

269-njy madda. Suduň arza baradaky çözgüdi

Sud emlägiň eýesi ýok diýip ýa-da onuň eýesi näbelli diýip hasap edip, emlägi eýesiz emläk diýip hasap etmek hakynda we ony döwletiň eýeçiligine bermek hakynda çözgüt çykarýar.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda- Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

31-nji bab

GRAŽDAN ÝAGDAÝY AKTLARYNYŇ KITABYNDAKY ÝAZGYLARDAKY NÄDOGRULYGY TAKYKLAMAK

270-nji madda. Arza bermek

Sud graždan ýagdaýynyň aktlary kitabyndaky ýazgylardaky nädogrulygy takykklamak hakyndaky işlere garaýar, eger graždan ýagdaýy aktlarynyň ýazgysy organlary geçirilen ýazga düzediş girizmekden hukuk hakynda jedel bolmadyk mahalynda ýüz dönderen mahalynda şeýle edilýär.

Graždan ýagdaýynyň aktlary kitabyndaky ýazgylardaky nädogrulygy takykklamak hakynda arza şol arza berijiniň ýaşayan ýerindäki suda berilýär.

271-nji madda. Arzanyň mazmuny

Arzada graždan ýagdaýy aktlarynyň kitabyndaky ýazgylaryň nädogrulygynyň nämeden ybaratdygy, geçirilen ýazga düzediş girizmekden graždan ýagdaýy aktlarynyň ýazgysynyň haýsy organynyň haçan ýüz dönderendigi görkezilmelidir.

272-nji madda. Suduň arza baradaky çözgüdi

Suduň graždan ýagdaýynyň aktlarynyň kitabyndaky ýazgylardaky nädogrulygy takyklaýan we kanuny güýje giren çözgüdi graždan ýagdaýy aktlarynyň ýazgysy

organlarynyň şonuň ýaly ýazgyny düzetmegi üçin esas bolup hyzmat edýär.

32-nji bap

NOTARIAL HEREKETLER ÝA-DA NOTARIAL HEREKETLERI AMALA AŞYRMAKDAN ÝÜZ DÖNDERILMEGI BARADA ŞIKAÝAT ETMEK

(32 babyň ady Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1975-nji ýylyň 18-nji fewralynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda – TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1975-nji ýyl, № 4, 11-nji madda)

273-nji madda. Şikaýat bildirmek

Amala aşyrylan notarial hereketi ýa-da notarial hereketi amala aşyrmakdan ýüz dönderilmegini nädogry diýip hasap edýän gyzyklanýan adamyň bu hakda döwlet notarial kontorasynyň, arçynyň ýerleşen ýerindäki etrap (şäher) suduna şikaýat etmäge haky bardyr.

Notariat hakyndaky kanunçylyk tarapyndan ygtyýarly edilen wezipeli adamlar tarapyndan wesýetnamalaryň we ynanç hatlarynyň nädogry tassyklanandygy barada ýa-da olary tassyklamakdan ýüz dönderilendigi barada şikaýatlar degişli keselhananyň, beýleki stasionar kesel bejeriş-profilaktika edarasynyň, sanatoriniň, gartaşanlar we inwalidler öýleriniň, ekspedisiýanyň, gospitalyň, harby-kesel bejeriş edarasynyň, harby bölümiň, harby birikmäniň, harby edaranyň, harby-okuw jaýynyň, azatlykdan mahrum ediliş ýeriniň ýerleşen ýerindäki suda berilýär.

Türkmenistanyň baýdagy astynda ýüzüp ýören deňiz gämisiniň ýa-da içkerki ýüzüş gämisiniň kapitany tarapyndan wesýetnamanyň nädogry tassyklanandygy ýa-da ony tassyklamakdan ýüz dönderilendigi barada şikaýatlar gäminiň ýazylan portunyň ýerleşen ýerindäki suda berilýär.

Şikaýat suda on gün möhlet içinde berilýär, bu möhlet bolsa amala aşyrylan notarial hereket hakynda ýa-da notarial hereketi berjaý etmekden ýüz dönderilendigi hakynda arza berijä mälim bolan günden başlanyp hasaplanylýar.

Amala aşyrylan notarial hereket esasynda emele gelen hukuk barada gyzyklanýan adamlaryň arasynda ýüze çykýan jedele hak isleýiş işini ýöretmek tertibinde Türkmenistanyň kanunlaryna laýyklykda, sud tarapyndan seredilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1975-nji ýylyň 18-nji fewralynda kabul eden Ukazynyň we 1991-nji ýylyň 29-njy maýyndaky, 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunlarynyň redaksiýasynda- TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1975-nji ýyl, № 4, 11-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991-nji ýyl, № 9-10, 101-nji madda; 1994-nji ýyl № 1-2, 6-njy madda)

274-nji madda. Şikaýata garamak

Şikaýata arza berijiniň, döwlet notariusynyň ýa-da öz hereketi barada şikaýat edilýän beýleki wezipeli adamyň gatnaşmagynda sud tarapyndan garalýar, ýöne welin olaryň mejlise gelmezligi işi çözmek üçin päsgelçilik bolup bilmez.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1975-nji ýylyň 18-nji fewralynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1975-nji ýyl, № 4, 11-nji madda)

275-nji madda. Suduň şikaýat barada çözüdi

Şikaýata garap, sud çözügüt çykarýar, ol şol çözügüt bilen:

1) döwlet notariusynyň ýa-da notarial hereketi ýerine ýetirýän beýleki wezipeli adamyň eden hereketini dogry diýip ykrar edýär we şikaýaty ret edýär;

2) şikaýaty esasly diýip ykrar edýär we edilen notarial hereketi ýatyryýar ýa-da belli bir hereketleri ýerine ýetirmek borjuny döwlet notariusynyň ýa-da notarial hereketleri amala aşyryýan beýleki wezipeli adamyň üstüne ýükleýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1975-nji ýylyň 18-nji fewralynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1975-nji ýyl, № 4, 11-nji madda)

33-nji bap

GETIRIP GÖRKEZIJİ ÜÇİN BOLAN ÝITIRILEN DOKUMENTLER BARADAKY HUKUKLARY DIKELTMEK (çagyrylyşly iş ýöretmek)

276-njy madda. Ýitirilen dokumenti hakyky däl diýip hasap etmek hakynda arza bermek

Getirip görkeziji üçin bolan dokumenti ýitiren adam kanunda görkezilen halatlarda, hususan-da döwlet zähmet amanat kassasy tarapyndan getirip görkeziji üçin berlen amanat kassa depderçesi ýa-da döwlet zaýomlarynyň obligasiýalarynyň saklamaga kabul edilenligi hakyndaky saklaýyş şahadatnamasy ýitirilen mahalynda, ýitirilen dokumenti hakyky däl diýip hasap etmek hakynda we ýitirilen dokumentler baradaky hukuklary dikeltmek hakynda suddan haýyş edip biler.

Getirip görkeziji üçin bolan ýitirilen dokumenti hakyky däl diýip hasap etmek hakyndaky arza dokumenti beren edaranyň ýerleşýän ýerindäki suda berilýär.

277-nji madda. Arzanyň mazmuny

Arzada ýitirilen dokumentiň tapawutlanyş alamatlary, dokumenti beren edaranyň ady görkezilmelidir, şonuň ýaly-da dokumentiň nähili ýagdaýlarda ýitirilendigi beýan edilmelidir.

278-nji madda. Arzany kabul edenden soň sudýanyň hereketleri

Sudýa arzany kabul edenden soň, dokumenti beren edaranyň şol dokument boýunça tölegleri tölemegini ýa-da pul bermegini gadagan etmek hakynda, şonyň ýaly-da bu barada arza berijiniň hasabyna ýerli gazetde bildiriş çap etmek hakynda kesgitleme çykarýar.

Dokumenti tapany çagyrmak hakyndaky bildirişde şu aşakdakylar görkezilmelidir:

- 1) dokumentiň ýitirilenligi hakynda arza gelen suduň ady;
- 2) arza berijiniň familiýasy, ady, atasynyň ady we onuň ýaşaýan ýeri;
- 3) dokumentiň ady we tapawutlanyş alamatlary;
- 4) bildiriş çap edilen gününden soň üç aý möhlet içinde şol dokument baradaky hukuklary hakynda suda arza bermek üçin ýitirilenligi hakynda arza berlen ýitirilen dokumenti tapana edilýän tekliş.

Kesgitleme çykarmakdan ýüz dönderilenligi barada hususy şikaýat ýa-da hususy protest bildirilip bilner.

279-njy madda. Dokumenti tapanyň arzasy

Ýitirilendigi hakynda arza berlen dokumenti tapan adam bildiriş çap edilen gününden soň üç aý möhlet geçýänçä kesgitleme çykaran suda şol dokument barada hukuklary hakynda arza bermäge we şunda dokumentiň asyl nusgasyny getirip görkezmäge borçludyr.

280-nji madda. Dokumenti tapanyň arzasy gowşandan soň suduň hereketleri

Bildiriş çap edilen gününden soň üç aý möhlet geçýänçä dokumenti tapandan arza gowşan mahalynda, sud dokumenti ýitiren adam tarapyndan berlen arzany garaman galdyrýar we dokumenti beren edaranyň şol dokument boýunça tölegleri tölemegini hem-de pul bermegini gadagan edýän möhleti belleýär. Bu möhlet iki aýdan artyk bolmaly däl.

Şonuň bilen bir wagtda sud şol dokumenti talap edip almak hakynda dokumenti tapan barada umumy tertipde hak islegini bildirmek hukugyny arza berijä düşündirýär, dokumenti tapan bolsa onuň sudýa tarapyndan görülen gadagan ediş çäreleri netijesinde çeken zyýany arza berijiden töledip almak hukugyny düşündirýär.

Şu maddada görkezilen meseleler boýunça sudýanyň kesgitlemesi barada hususy şikaýat ýa-da hususy protest bildirilip bilner.

281-nji madda. Ýitirilen dokumenti hakyky däl diýip hasap etmek hakyndaky arza garamak

Ýitirilen dokumenti hakyky däl diýip hasap etmek hakyndaky işe sud bildiriş çap edilen günden üç aý möhlet geçenden soň garaýar, eger dokumenti tapandan şu Kodeksiň 279-njy maddasynda görkezilen arza gelmedik mahalynda şeýle edýär.

282-nji madda. Suduň arza baradaky çözgüdi

Arza berijiniň haýyşy kanagatlandyrylan mahalynda, sud ýitirilen dokument hakyky däl diýlip hasap edilýän çözgüdi çykarýar. Bu çözgüt goýumy ýa-da hakyky däl diýlip hasap edilen dokumentiň ýerine täze dokumenti arza berijä bermek üçin esas bolup hyzmat edýär.

283-nji madda. Dokumenti tapanyň emlägiň esassyz edinilmegi ýa-da aýap saklanylmagy baradaky hak islegini bildirmek hukugy

Dokumenti hakyky däl diýip hasap etmek hakynda suduň çözgüdi kanuny güýje girenden soň özüniň bu dokument baradaky hukuklary hakynda haýsy-da bolsa bir sebäbe görä öz wagtynda arza bermedik dokumenti tapan adam ýitirilen dokumentiň ýerine täze dokument almak hukugy berlen adama emlägiň esassyz edinilmegi ýa-da aýap saklanylmagy barada hak islegini bildirip biler.

IV bölüm

KASSASION INSTANSIÝADA IŞ ÝÖRETMEK

34-nji bap

SUDUŇ ÇÖZGÜTLERI BARADA ŞIKAYAT WE PROTEST BILDIRMEK

284-nji madda. Çözgüt barada kassasion şikaýat we protest bildirmek hukugy

Taraplar we işe gatnaşýan beýleki adamlar etrap, şäher sudlarynyň we welaýat, Aşgabat şäher sudlarynyň çözgütleri barada, şeýle hem Türkmenistanyň Ýokary Sudunyň çözgütleri barada kassasion şikaýat bildirip bilerler.

Prokuror ýa-da prokuroryň orunbasary özüniň işe gatnaşandygyna-gatnaşmandygyna

garamazdan, suduň bikanun ýa-da esassyz çözgüdi barada protest bildirýär. Prokurorlaryň kömekçileri, uprawleniýeleriň we bölümleriň prokurorlary diňe özleriniň garamaga gatnaşan işleri barada protest bildirip bilerler.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1971-nji ýylyň 18-nji maýynda, 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda, 1983-nji ýylyň 25-nji awgustynda kabul eden Ukazlarynyň we 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1971-nji ýyl, № 11, 81-nji madda; 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda; 1983-nji ýyl, № 24, 64-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

285-nji madda. Kassasion şikaýat ýa-da protest bildirmek möhleti

Sud tarapyndan çözgüt çykarylandan soň on günün içinde kassasion şikaýat ýa-da protest bildirilip bilner.

Şu görkezilen möhlet geçenden soň bildirilen şikaýat ýa-da protest garalman galdyrylýar we şikaýat ýa-da protest bildiren adama gaýtarylyp berilýär.

285¹ -nji madda. Kassasion instansiýada işlere garamagyň möhletleri

Welaýat, Aşgabat şäher sudy kassasion şikaýat ýa-da protest boýunça gowşan işe munuň gowşan gününden beýläk on günden gijä goýman garamalydyr. Iş aýratyn çylşyrymly bolanda ýa-da başga adatdan daşary halatlarda welaýat, Aşgabat şäher sudunyň başlygy bu möhleti uzaldyp biler, ýöne ol on günden artyk bolmaly däldir.

Türkmenistanyň Ýokary Sudy kassasion şikaýat ýa-da protest boýunça gowşan işe şol sanda hem Türkmenistanyň Ýokary Sudunyň kararlaryna munuň gowşan gününden beýläk on baş günden gijä goýman garamalydyr. Adatdan daşary halatlarda Türkmenistanyň Ýokary Sudunyň Başlygy ýa-da onuňorunbasarlary bu möhleti uzaldyp bilerler, ýöne ol bir aýdan artyk bolmaly däldir.

Kassasion instansiýada işe garamagyň möhleti uzaldylan wagtda işe gatnaşýan adamlara işe haýsy günde garaljakdygy barada öňünden habar berilmelidir.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda kabul eden Ukazy bilen girizildi, 1983-nji ýylyň 25-nji awgustynda kabul eden Ukazynyň we 1991-nji ýylyň 29-njy maýyndaky, 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunlarynyň redaksiýalaryda- TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda; 1983-nji ýyl, № 24, 64-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991-nji ýyl, № 9-10, 101-nji madda; 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

286-njy madda. Kassasion şikaýat we protest bildirmegiň tertibi

Etrap, şäher sudlarynyň çözgütleri barada talap (kassasion) şikaýatlary we talap protestleri degişli welaýat suduna hem-de Aşgabat şäher suduna bildirilip bilner, welaýat, Aşgabat şäher sudlarynyň çözgütleri barada bolsa - Türkmenistanyň Ýokary Suduna bildirilip bilner.

Kassasion şikaýatlar ýa-da protestler çözgüdi çykaran suduň üsti bilen bildirilýär. Şikaýatyň ýa-da protestiň gös-göni kassasion instansiýa bildirilmegi şikaýata ýa-da proteste garamak üçin päsgelçilik bolup bilmez.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1983-nji ýylyň 25-nji awgustynda kabul eden Ukazynyň we 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1983-nji ýyl, № 24, 64-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

287-nji madda. Kassasion şikaýatyň ýa-da protestiň mazmuny

Kassasion şikaýatda ýa-da protestde şu aşakdakylar görkezilmelidir:

- 1) özi barada şikaýat ýa-da protest bildirilýän suduň ady;
- 2) şikaýat ýa-da protest bildirýän adamynyň ady;
- 3) şikaýat ýa-da protest bildirilýän çözgüt we çözgüdi çykaran sud;
- 4) çözgüdiň nädogrulygynyň nämeden ybaratdygy we şikaýat ýa-da protest bildirýän adamynyň haýyşy;
- 5) şikaýatyň ýa-da protestiň ýanyna goşulýan ýazmaça materiallaryň pereçeni.

Kassasion şikaýata şikaýat bildirýän adam tarapyndan ýa-da onuň wekili tarapyndan gol çekilýär. Kassasion proteste prokuror tarapyndan gol çekilýär.

Wekil tarapyndan bildirilen kassasion şikaýatyň ýanyna ynanç haty ýa-da wekiliň ygtyýarlylygyny tassyklaýan başga dokument goşulmalydyr.

288-nji madda. Kassasion şikaýatyň ýa-da protestiň kopiýalary

Kassasion şikaýat ýa-da protest işe gatnaşýan adamlaryň sanyna laýyk kopiýalar bilen suda berilýär.

Zerur halatlarda sudýa kassasion şikaýatyň ýa-da protestiň ýanyna goşulan ýazmaça materiallaryň kopiýalaryny işe gatnaşýan adamlaryň sanyna laýyk gelýän möçberde bermäge kassasion şikaýaty bildirýän adamyny ýa-da protest bildirýän prokurory borçly edip biler.

(1991-nji ýylyň 29-njy maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda-Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991-nji ýyl, № 9-10, 101-nji madda)

289-njy madda. Kassasion şikaýaty ýa-da protesti hereketsiz galdyrmak

Kassasion şikaýat ýa-da protest olary bildirýän adamlar tarapyndan gol çekilmän we şikaýat ýa-da protest bildirilýän çözgüt görkezilmän ýa-da ýanyna ähli zerur kopiýalar goşulman bildirilen bolsa, şonuň ýaly-da şikaýat edilen mahalynda ol şikaýat üçin döwlet poşlinasy tölenilmedik bolsa, onda sudýa şikaýaty ýa-da protesti hereketsiz galdyrýan hem-de kemçilikleri düzetmek üçin şikaýat ýa-da protest bildiren adam üçin möhlet belleýän kesgitlemäni çykarýar.

Eger şikaýat ýa-da protest bildiren adam kesgitlemede beýan edilen görkezmeleri bellenilen möhletde ýerine ýetirse, onda şikaýatyň ýa-da protestiň suda ilki başky berlen günü şikaýatyň ýa-da protestiň bildirilen günü diýlip hasap edilýär. Şeýle edilmedik mahalynda bolsa şikaýat ýa-da protest bildirilmedik diýlip hasap edilýär we şikaýaty ýa-da protesti bildiren adama gaýtarylyp berilýär.

(1991-nji ýylyň 29-njy maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda-Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991-nji ýyl, № 9-10, 101-nji madda)

290-njy madda. Kassasion şikaýaty ýa-da protesti alandan soň suduň hereketleri

Kassasion şikaýaty ýa-da protesti alandan soň, sudýa şu aşakdakylary amala aşyrmaga borçludyr:

- 1) şikaýatyň ýa-da protestiň kopiýalaryny we olaryň ýanyna goşulan ýazmaça materiallaryň kopiýalaryny işe gatnaşýan adamlara ibermäge;
- 2) kassasion şikaýata ýa-da proteste kassasion instansiýaly sudda garaljak wagty we ýeri hakynda işe gatnaşýan adamlara habar bermäge;
- 3) çözgüt barada şikaýat we protest bildirmek üçin bellenilen möhlet geçenden soň işi kassasion instansiýaly suda ibermäge.

Çözgüt kanuny güýje girýänçä hiç kim işi suddan talap edip alyp bilmez. Işe gatnaşýan adamlar we prokuror sudda işiň materiallary bilen we bildirilen şikaýatlar ýa-da protest bilen tanyşmaga haklydyr.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1971-nij ýylyň 18-nji maýynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda -TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1971-nji ýyl, № 11, 81-nji madda)

291-nji madda. Kassasion şikaýata goşulmak

Işe gatnaşyjylar we prosesde şol tarapyň tarapyny çalyň üçünji taraplar hem-de kassasion şikaýaty bildiren adam bildirilen şikaýata goşulyp bilerler. Şikaýata goşulmak hakyndaky arza üçin döwlet poşlinasy tölenilmeýär.

292-nji madda. Kassasion şikaýat ýa-da protest barada düşündirişler

Işe gatnaşýan adamlar şikaýat ýa-da protest barada düşündiriş bermäge we şol düşündirişleri tassyklaýan dokumentleri onuň ýanyna goşmaga haklydyr. Zerur halatlarda sudýa düşündirişleri we olaryň ýanyna goşulan dokumentleri işe gatnaşýan adamlaryň sanyna laýyk kopiýalar bilen bermäge borçly edip biler. Sud ýokarda görkezilen kopiýalary işe gatnaşýan adamlara gowşurýar.

(1991-nji ýylyň 29-njy maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda-Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991-nji ýyl, № 9-10, 101-nji madda)

293-nji madda. Kassasion şikaýatdan ýüz döndermek we kassasion protesti yzyna almak

Kassasion şikaýaty bildiren adam şol şikaýatdan ýüz döndermäge haklydyr. Emma sud şu Kodeksiň 100-nji maddasynda görkezilen deliller boýunça şikaýatdan ýüz döndermegi kanagatlandyrmazlyga we işe kassasion tertipde garamaga haklydyr.

Kassasion protest bildiren prokuror, şonuň ýaly-da ýokarky prokuror sud mejlisi başlanmazýandan öň protesti yzyna almaga haklydyr. Protestiň yzyna alnanlygy hakda sud işe gatnaşýan adamlara habar berýär.

Prokuror protesti yzyna alan mahalynda, eger öz bähbidi üçin hak islegi bildirilen we şikaýat etmedik tarap işe kassasion tertipde garalmagyny talap edýän bolsa, onda ol tarap umumy esaslarda sud çykdaýjylaryny tölemäge borçludyr.

Sud şikaýatdan ýüz döndermekligiň kabul edilendigi hakynda kesgitleme çykarýar, şol kesgitleme bilen bolsa, sud kassasion tertipde iş ýöretmegi ýatyryýar, eger çözgüt barada başga adamlar tarapyndan şikaýat ýa-da protest bildirilmedik bolsa, şeýle edýär we bu hakda sud işe gatnaşýan adamlara habar berýär.

294-nji madda. Hak isleýjiniň hak isleginden ýüz döndermegi we taraplaryň barlyşyk ylalaşygy

Kassasion şikaýat ýa-da protest bildirilenden soň hak isleýjiniň hak isleginden ýüz döndermegi ýa-da taraplaryň barlyşyk ylalaşygy kassasion instansiýa ýazmaça formada berilmelidir. Hak isleginden ýüz döndermek kabul edilmezinden ýa-da barlyşyk ylalaşygy tassyklanylmazýandan öň sud hak isleýjiniň ýa-da taraplaryň prosessual hereketleriniň netijelerini olara düşündirýär.

Hak isleýjiniň hak isleginden ýüz döndermegi kabul edilen ýa-da taraplaryň barlyşyk ylalaşygy tassyklanan mahalynda, kassasion instansiýa çykarylan çözgüdi ýatyryýar we işi ýöretmegi bes edýär. Eger şu Kodeksiň 100-nji maddasynda görkezilen esaslar boýunça

sud hak isleginden ýüz döndermekligi ýa-da barlyşyk ylalaşygyny ret edýän bolsa, onda ol işe kassasion tertipde garaýar.

295-nji madda. İşe garamagyň çäkleri

İşe kassasion tertipde garalan mahalynda, sud işde bar bolan hem-de taraplaryň we işe gatnaşýan beýleki adamlaryň beren goşmaça materiallary esasynda birinji instansiýaly suduň çözgüdiniň şikaýat edilen böleginiň-de, şikaýat edilmedik böleginiň-de, şeýle hem şikaýat bildirmedik adamlar barasyndaky böleginiň-de kanunylygyny we esaslylygyny barlaýar.

Sud kassasion şikaýatyň ýa-da protestiň delilleri bilen çäklenmän, işi doly möçberinde barlamaga borçludyr.

295¹-nji madda. Jemgyýetçilik guramalarynyň we zähmetkeşler kollektiwleriniň wekilleriniň kassasion instansiýa gatnaşmagy

Kassasion tertipde işiň garalmagyna gatnaşmaga suduň kesgitlemesi boýunça jemgyýetçilik guramalarynyň we zähmetkeşler kollektiwleriniň işde hiç bir tarap bolup durmaýan wekillerine ýol berilýär. Şunda, eger olar birinji instansiýaly suda gatnaşan bolsalar, täzeden ygtyýar talap edilmeýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda kabul eden Ukazy bilen girizildi - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, №17, 64-nji madda)

296-njy madda. Sud mejlisindäki tertip

Sud mejlisinde başlyklyk ediji şu Kodeksiň 150-nji we 151-nji maddalaryny gollanyp, sud mejlisinde degişli tertibi üpjün etmek üçin zerur çäreleri görýär.

297-nji madda. Sud seljerişiniň başlanmagy

Başlyklyk ediji sud mejlisini açýar we haýsy işiň, kimiň şikaýaty ýa-da protesti boýunça we haýsy suduň çözgüdi baradaky işiň garalmaga degişlidigini yglan edýär. Başlyklyk ediji işe gatnaşýan adamlardan we wekillerden kimiň gelendigini aýdyňlaşdyrýar, gelenleriň şahsyýetini takyklaýar, şonuň ýaly-da wezipeli adamlaryň we wekilleriniň ygtyýarlylygyny barlaýar.

298-nji madda. Suduň sostawyny yglan etmek we otwodlamak hukugyny düşündirmek

Başlyklyk ediji suduň sostawyny yglan edýär, prokuror, terjimeçi hökmünde kimleriň çykyş edýändigini habar berýär we işe gatnaşýan adamlaryň otwod bermek hukugyny olara düşündirýär.

Otwodlamak üçin esaslar, otwod bermegi çözmegiň tertibi we otwod bermek hakyndaky arzalary kanagatlandyrmagyň netijeleri şu Kodeksiň 18-24-nji maddalary bilen kesgitlenilýär.

299-njy madda. İşe gatnaşýan adamlaryň hukuklaryny we borçlaryny düşündirmek

Başlyklyk ediji işe gatnaşýan adamlaryň prosessual hukuklaryny we borçlaryny olara

düşündirýär.

300-nji madda. Işe gatnaşýan adamlaryň we wekilleriniň sud mejlisine gelmezliginiň netijeleri

Işe gatnaşýan adamlardan ýa-da wekillerden işe garaljak wagty we ýeri hakynda degişli derejede habar berilmedik, garaz, biri sud mejlisine gelmedik mahalynda, sud işi seljermegi gaýra goýýar.

Şu maddada görkezilen hem-de işiň garaljak wagty we ýeri hakynda degişli derejede habar berlen adamlaryň gelmezligi işi seljermek üçin päsgelçilik bolup bilmez. Emma welin sud şeýle halatlarda-da gelmezligiň sebäplerini esasy diýip hasap edip, işi seljermegi gaýra goýmaga haklydyr.

Prokuroryň ýa-da adwokatyň esassyz sebäplere görä gelmezligi hakynda sud degişli suratda ýokarky prokurora ýa-da adwokatlaryň kollegiýasynyň prezidiumyna habar berýär.

301-nji madda. Işe gatnaşýan adamlaryň arzalaryny suduň çözmegi

Işiň kassasion instansiýada seljerilmegi bilen baglanyşykly bolan ähli meseleler boýunça işe gatnaşýan adamlaryň arzalary işe gatnaşýan beýleki adamlaryň pikirleri we prokuroryň zaključeniýesi diňlenilenden soň sud tarapyndan çözülýär.

302-nji madda. Iş barada doklad etmek

Işe kassasion instansiýada garamak başlyklyk edijiniň ýa-da suduň çlenlerinden biriniň doklad etmegi bilen başlanýlar.

Dokladçy işiň ýagdaýlaryny, birinji instansiýaly suduň çözgüdiniň mazmunyny, bildirilen şikaýatyň ýa-da protestiň delillerini we şol şikaýat ýa-da protest barada berlen düşündirişleri, suda berlen täze ýazmaça materiallaryň mazmunyny beýan edýär, sonuň ýaly-da birinji instansiýaly suduň çözgüdiniň dogrulygyny barlamak üçin suduň garamaly boljak ähli zerur zatlary hakynda habar berýär.

303-nji madda. Işe gatnaşýan adamlaryň düşündirişi

Dokladdan soň sud sud mejlisine gelen we işe gatnaşýan adamlaryň hem-de wekilleriniň düşündirişlerini diňleýär, bular bolsa kassasion şikaýatda ýa-da protestde görkezilmedik delilleri görkezmäge we goşmaça materiallar bermäge hem haklydyr.

Kassasion şikaýaty bildiren adam we onuň wekili ýa-da kassasion protest bildiren prokuror ilki bilen çykyp gepleýär. Çözgüt barada taraplaryň ikisi tarapyndan-da şikaýat bildirilen mahalynda, ilki bilen hak isleýji çykyp gepleýär.

Beýleki adamlaryň hukuklaryny we kanun tarapyndan goralýan bähbitlerini goramak üçin suda ýüz tutan döwlet dolandyryş organlarynyň, kärhanalaryň, edaralaryň, guramalaryň we olaryň birleşikleriniň, jemgyýetçilik guramalarynyň upolnomoçennylary ýa-da aýry-aýry graždanlar, eger olar çözgüt barada şikaýat bildirmedik bolsalar, taraplardan we üçünji taraplardan soň çykyp gepleýärler.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda kabul eden Ukazynyň we 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

304-nji madda. Prokuroryň zaključeniýesi

Işe kassasion tertipde garalan mahalynda prokuror çözüdiniň kanunylygy we esasylygy hakynda zaključeniýe berýär.

Prokuror işe gatnaşýan adamlaryň düşündirişlerinden soň zaključeniýe berýär.

305-nji madda. Kesgitleme çykarmak

Işe gatnaşýan adamlaryň düşündirişlerinden we prokuroryň zaključeniýesinden soň, sud kesgitleme çykarmak üçin maslahat otagyna gidýär.

Sudýalaryň maslahaty, kesgitleme çykarmak we ony ygylan etmek şu Kodeksiň 16, 192, 195-nji we 198-nji maddalarynda göz önünde tutulan tertipde amala aşyrylýar.

306-njy madda. Sud çleniniň aýratyn pikiri

Işe kassasion tertipde garamaga gatnaşan sud çleniniň aýratyn pikiri degişli suduň başlygyna habar berilmelidir, munuň özi gözegçilik tertibinde iş boýunça protest bildirmek hakyndaky meseläni çözmek üçin şeýle edilmelidir.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1971-nji ýylyň 18-nji maýynda kabul eden Ukazyň redaksiýasynda- TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1971-nji ýyl, № 11, 81-nji madda)

307-nji madda. Kassasion instansiýanyň ygtyýarlary

Sud işe kassasion tertipde garap, öz kesgitlemesi bilen şu aşakdakylara haklydyr:

1) çözüdi üýtgetmän galdyrmaga, şikayaty ýa-da protesti bolsa kanagatlandyрман galdyrmaga;

2) çözüdi doly ýa-da kem-käsleýin ýatymaga hem-de işi birinji instansiýaly suda täzeden garamak üçin ibermäge;

3) çözüdi doly ýa-da kem-käsleýin ýatymaga hem-de işi ýöretmegi bes etmäge ýa-da arzany garaman galdyrmaga;

4) eger iş boýunça subutnamalary toplamak ýa-da goşmaça barlamak talap edilmeýän bolsa, işiň ýagdaýlaryny birinji instansiýaly sud doly we dogry takykkan bolsa, ýöne welin maddy hukuk normalaryny ulanmakda ýalňyşlyk goýberlen bolsa, onda işi täzeden garamaga bermän, çözüdi üýtgetmäge ýa-da täze çözüti çykarmaga.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda kabul eden Ukazyň redaksiýasynda – TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda)

308-nji madda. Suduň çözüdini kassasion tertipde ýatymak üçin esaslar

Suduň çözüdini kassasion tertipde ýatymak we işi birinji instansiýaly suda täzeden garamaga ibermek üçin esaslar şu aşakdakylardan ybaratdyr:

1) iş üçin ähmiýeti bolan ýagdaýlaryň ýeterlik derejede aýdyňlaşdyrylmazlygy;

2) iş üçin ähmiýeti bolan we suduň takyklandy diýip hasap edýän ýagdaýlarynyň subut bolmazlygy;

3) suduň çözütdä beýan edilen netijeleriniň işiň ýagdaýlaryna laýyk gelmezligi;

4) maddy hukuk normalarynyň ýa-da prossessual hukuk normalarynyň bozulmagy ýa-da nädogry ulanylmagy.

Suduň düýp manysy boýunça dogry çözüdi ýöne bir formal pähimler boýunça ýatyrylyp bilinmez.

309-njy madda. Maddy hukuk normalarynyň bozulmagy ýa-da nädogry

ulanylmagy

Maddy hukuk normalary şu aşakdaky ýagdaýlarda bozulan ýa-da nädogry ulanylan diýlip hasap edilýär:

- 1) eger sud ulanylmaly kanuny ulanmadyk bolsa;
- 2) eger sud ulanylmasyz kanuny ulanan bolsa;
- 3) eger sud kanuna nädogry düşünen bolsa.

310-njy madda. Prossessual hukuk normalarynyň bozulmagy ýa-da nädogry ulanylmagy

Prossessual hukuk normalarynyň bozulmagy ýa-da nädogry ulanylmagy işiň nädogry çözülmegine getiren bolsa ýa-da getirip biljek bolsa, diňe şonda munuň özi çözüdi ýatyrnak üçin esas bolup bilýär.

Her halda çözüti şu aşakdaky ýagdaýlarda ýatyrylmalydyr:

- 1) eger işe bikanun sostawdaky sud tarapyndan garalan bolsa;
- 2) eger işe gatnaşýan we sud mejlisiniň boljak wagty we ýeri hakynda habar berilmedik adamlardan garaz biriniň bolmazlygynda işe sud tarapyndan garalan bolsa;
- 3) eger işe garalan mahalynda sud işi ýöredilýän dil hakyndaky kadalar bozulan bolsa;
- 4) eger sud işe gatnaşmaga çekilmedik adamlaryň hukuklary we borçlary hakyndaky meseläni çözen bolsa;
- 5) eger çözüti çykarylan mahalynda sudýalaryň maslahatynyň ýaşyrynlygy hakyndaky kadalar bozulan bolsa;
- 6) eger çözüde sudýalardan garaz biri gol çekmedik bolsa ýa-da çözüde görkezilen sudýalardan başga sudýalar tarapyndan çözüde gol çekilen bolsa;
- 7) eger çözüti işe garan suduň sostawyna giren sudýalardan başga sudýalar tarapyndan çykarylan bolsa;
- 8) eger işde sud mejlisiniň protokoly bolmasa.

311-nji madda. Çözüdi ýatyrp, işi ýöretmegi bes etmek ýa-da arzany garaman galdyrmak

Şu Kodeksiň 221-nji we 223-nji maddalarynda görkezilen esaslar boýunça suduň çözüdi kassasion tertipde ýatyrylyp, işi ýöretmek bes edilýär ýa-da arza garalman galdyrylýar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda kabul eden Ukazyň redaksiýasynda – TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda)

312-nji madda. Hukuk normalarynyň çözüdi ýatyrnak üçin esas bolmaýan derejede bozulmagy barada kassasion instansiýanyň görkezmeleri

Kassasion instansiýa hukuk normalary barada işe garan suduň goýberen bozuşlarynyň çözüdi ýatyrnak üçin esas bolup bilmeýändigini takyklyp, kassasion kesgitlemede ýa-da ýörite çykarylan hususy kesgitlemede şol bozuşlary görkezip geçmelidir.

313-nji madda. Kassasion instansiýanyň kesgitlemesi

Kassasion instansiýanyň birinji instansiýaly suduň çözüdiniň dogrulygy hakyndaky

meseläni çözüýän karary kesgitleme formasynda çykarylýar.

Suduň kesgitlemesinde şu aşakdakylar görkezilmelidir:

- 1) kesgitlemäniň çykarylan wagty we ýeri;
- 2) kesgitlemäni çykaran suduň ady, suduň sostawy;
- 3) zaklýuçeniýe beren prokuror we işe kassasion instansiýada garalan mahalynda gatnaşan beýleki adamlar;
- 4) kassasion şikaýaty ýa-da protesti bildiren adam;
- 5) çözüdüň, kassasion şikaýatyň ýa-da protestiň getirilip berlen materiallaryň, işe kassasion instansiýada garalan mahalynda gatnaşan adamlaryň düşündirişleriniň we prokuroryň zaklýuçeniýesiniň gysgaça mazmuny;
- 6) suduň öz netijelerini çykarmagyna sebäp bolan deliller we suduň gollanan kanunlaryna salgylanma;
- 7) suduň karary.

Kassasion şikaýat ýa-da protest ret edilen mahalynda sud öz kesgitlemesinde şikaýatyň ýa-da protestiň delillerini nädogry deliller diýip ýa-da çözüdi ýatyrmak üçin esas bolup bilmeýän deliller diýip hasap edýän delilleri görkezmäge borçludyr.

Çözügüt ýatyrylan mahalynda we iş täzeden garmak üçin berlen mahalynda, sud öz kesgitlemesinde işiň haýsy ýagdaýlaryny aýdyňlaşdyrmagyň zerurdygyny, haýsy subutnamalary talap edip almagyň gerekdigini görkezmäge borçludyr, şonuň ýaly-da işe garalan mahalynda birinji instansiýaly suduň nähili beýleki hereketleri etmelidigini görkezmäge borçludyr.

314-nji madda. Ýokarda durýan suduň işi birinji instansiýa boýunça öz ýöretmegine almagy

Suduň çözügütleri kassasion tertipde ikinji gezek ýatyrylan mahalynda, degişli suratda welaýat, Aşgabat şäher sudy ýa-da Türkmenistanyň Ýokary Sudy bu işi birinji instansiýaly sud hökmünde öz ýöretmegine almagyň zerurdygy hakyndaky meseläni ara alyp maslahatlaşmaga borçludylar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1971-nji ýylyň 18-nji maýynda, 1983-nji ýylyň 25-nji awgustynda kabul eden Ukazlarynyň we 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1971-nji ýyl, № 11, 81-nji madda; 1983-nji ýyl, № 24, 64-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

315-nji madda. Kassasion instansiýanyň kesgitlemesiniň kanuny güýji

Kassasion instansiýaly suduň kesgitlemesi şikaýat edilmäge degişli däl we ol özüniň çykarylan pursatyndan kanuny güýje girýär.

316-njy madda. Kassasion instansiýanyň hususy kesgitlemesi

Işe kassasion tertipde garaýan sud şu Kodeksiň 227-nji maddasynda göz önünde tutulan halatlarda hususy kesgitleme çykarmaga haklydyr.

317-nji madda. Kassasion instansiýanyň görkezmeleriniň hökmanylygy

Kassasion tertipde işe garaýan suduň kesgitlemede beýan edilen görkezmeleri şol işe täzeden garaýan sud üçin hökmanydyr.

Çözügütde takyklanylmadyk ýa-da özi tarapyndan ret edilen ýagdaýlary takyklamaga

ýa-da subut edilen diýip hasap etmäge, ol ýa-da beýleki subutnamanyň ähtibarlylygy ýa-da ähtibarsyzlygy hakyndaky, subutnamalaryň birleriniň beýlekilerden artykmaçlygy hakyndaky meseleleri, şonuň ýaly-da maddy hukugyň haýsy normasynyň ulanylmalydygy we işe täzeden garalan mahalynda nähili çözgüdiň çykarylmaladygy hakyndaky meseleleri öňünden çözmäge işe kassasion tertipde garaýan suduň haky ýokdur.

318-nji madda. İşe kassasion tertipde garalandan soň bildirilen kassasion şikaýata ýa-da proteste garamak

Kassasion şikaýat ýa-da protest bellenen möhletde ýa-da geçirilen möhlet dikeldilenden soň kassasion instansiýaly suda beýleki şikaýatlar ýa-da protest boýunça işe garalandan soň bildirilen mahalynda, kassasion instansiýaly sud bildirilen şikaýata ýa-da proteste umumy tertipde garaýar. Kassasion instansiýanyň şonuň ýaly şikaýata ýa-da proteste garap, şikaýat ýa-da protest baradaky kesgitlemäniň ozal çykarylan kesgitlemäniň, üýtgedilmegine ýa-da ýatyrylmagyna getirmelidigi baradaky netijä gelen halatlarynda, kassasion instansiýa kesgitleme çykaryp, işi aýratyn haýys bilen birlikde degişli suduň başlygyna iberýär, ol bolsa gözegçilik tertibinde kesgitlemeleriň biri ýa-da ikisi barada protest bildirmek hakyndaky meseläni çözüär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1971-nji ýylyň 18-nji maýynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda- TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1971-nji ýyl, № 11, 81-nji madda)

35-nji bab SUDUŇ KESGITLEMELERI BARADA ŞIKAÝAT WE PROTEST BILDIRMEK

319-njy madda. Birinji instansiýaly suduň kesgitlemeleri barada şikaýat we protest bildirmek hukugy

Taraplar ýa-da işe gatnaşýan beýleki adamlar etrap, şäher sudunyň we welaýat, Aşgabat şäher sudunyň kesgitlemeleri barada suduň çözgüdinden aýratynlykda şu aşakdaky ýagdaýlarda şikaýat bildirip bilerler we şol kesgitlemeler barada prokuror hem talap bildirilýän (kassasion) instansiýa protest bildirip biler:

1)şu Kodeksde göz önünde tutulan halatlarda;

2)suduň kesgitlemesiniň işi mundan beýläk ýöretmek mümkinçiligine päsgel berýän halatlarynda.

Etrap, şäher sudunyň we welaýat, Aşgabat şäher sudunyň, beýleki kesgitlemelerine, şeýle hem birinji instansiýaly sud hökmünde Türkmenistanyň Ýokary Sudunyň çykaran kesgitlemeleri barada hususy şikaýatlar ýa-da hususy protestler bildirilmeyär, ýöne welin şol kesgitlemeler baradaky nägilelikler talap bildirilýän şikaýata ýa-da protestlere girizilip bilner.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda- Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

320-nji madda. Hususy şikaýatlary we hususy protestleri bildirmegiň hem-de olara garamagyň tertibi

Hususy şikaýatlary we hususy protestleri bildirmek hem-de olara garamak şu Kodeksiň 34-nji babynyň degişli maddalarynda göz önünde tutulan tertipde amala aşyrylýar.

321-nji madda. Kassasion instansiýanyň ygtyýarlary

Kassasion instansiýa hususy şikaýata ýa-da hususy proteste garap, şu aşakdakylara haklydyr:

- 1) kesgitlemäni üýtgetmän galdyrmaga, hususy şikaýaty ýa-da hususy protesti bolsa kanagatlandyрман galdyrmaga;
- 2) kesgitlemäni doly ýa-da kem-käsleýin ýatymaga we meseläni birinji instansiýaly sudda täzeden garamak üçin bermäge;
- 3) kesgitlemäni doly ýa-da kem-käsleýin ýatymaga we meseläni düýp manysy boýunça çözmäge.

322-nji madda. Kassasion instansiýanyň hususy şikaýat ýa-da hususy protest boýunça çykaran kesgitlemesiniň kanuny güýji

Kassasion instansiýanyň hususy şikaýat ýa-da hususy protest boýunça çykaran kesgitlemesi şikaýat etmäge degişli däl we ol çykarylandan soň derrew kanuny güýje girýär.

V bölüm

KANUNY GÜÝJE GIREN ÇÖZGÜTLERE, KESGITLEMELERE WE KARARLARA TÄZEDEN GARAMAK

36-njy bap

GÖZEGÇILIK INSTANSIÝASYNDA IŞ ÝÖRETMEK

323-nji madda. Gözegçilik tertibinde täzeden garalyp bilinýän çözümler, kesgitlemeler we kararlary

Türkmenistanyň ähli sudlarynyň kanuny güýje giren çözümlerine, kesgitlemelerine we kararlaryna şu Kodeksiň 324-nji maddasynda görkezilen wezipeli adamlaryň protestleri boýunça sud gözegçiligi tertibinde täzeden garalyp bilner.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda- Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

324-nji madda. Protest bildirmek hukugy bolan adamlar

Şu aşakdakylar protest bildirmäge haklydyr:

Ýokary Suduň Başlygy we Baş prokuror - Türkmenistanyň ähli sudlarynyň, çözümleri, kesgitlemeleri we kararlary barada, şol sanda hem Ýokary suduň Plenumynyň kararlary barada;

Ýokary suduň Başlygynyň orunbasarlary we Baş prokuroryň orunbasarlary - Türkmenistanyň islendik sudunyň çözümleri, kesgitlemeleri we kararlary barada, ýöne Ýokary suduň Plenumynyň kararlary muňa girmeyär.

Welaýat we Aşgabat şäher sudlarynyň başlyklarynyň hem-de welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň prokurorlarynyň etrap, şäher sudlarynyň çözümleri, kesgitlemeleri we kararlary barada hem-de welaýat, Aşgabat şäher sudlarynyň kassasion kesgitlemeleri barada protest bildirmäge haky bardyr.

(1992-nji ýylyň 30-njy sentýabryndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1992-nji ýyl, № 9, 87-nji madda)

325-nji madda. Protestler boýunça işlere gözegçilik tertibinde garaýan sudlar

Protestler boýunça işlere şu aşakdakylar tarapyndan sud gözegçiligi tertibinde garalýar:

1) welaýat, Aşgabat şäher sudlarynyň prezidiumy tarapyndan - etrap, şäher sudlarynyň çözgütleri we kesgitlemeleri hem-de welaýat, Aşgabat şäher sudlarynyň talap bildirilýän kesgitlemeleri dogrusyndaky işlere;

2) Türkmenistanyň Ýokary Sudunyň graždan işleri baradaky sud kollegiýasy tarapyndan - welaýat, Aşgabat şäher sudlarynyň çözgütleri we kesgitlemeleri baradaky işlere, eger şol çözgütler we kesgitlemeler Türkmenistanyň Ýokary Sudunda talap bildirilýän tertipde garalmadyk bolsa, şonuň ýaly-da welaýat, Aşgabat şäher sudlarynyň prezidiumlarynyň kararlary baradaky işlere;

3) Türkmenistanyň Ýokary Sudunyň prezidiumy tarapyndan -Türkmenistanyň Ýokary Sudunyň graždan işleri baradaky sud kollegiýasynyň çözgütleri we kesgitlemeleri baradaky işlere;

4) Türkmenistanyň Ýokary Sudunyň plenumy tarapyndan - Türkmenistanyň Ýokary Sudunyň prezidiumynyň we plenumynyň kararlary we bildirilen talap boýunça kabul edilen kesgitlemeleri baradaky işlere.

Eger şol birinji instansiýaly, talap bildirilýän instansiýaly ýa-da gözegçilik instansiýaly sudda garamaga welaýat, Aşgabat şäher sudunyň prezidiumynyň agzalarynyň köpüsi gatnaşan bolsa, protest bolsa şol suduň başlygy tarapyndan ýa-da welaýat, Aşgabat şäher prokurory tarapyndan bildirilen bolsa, onda protest bildiren adam gözegçilik tertibinde Türkmenistanyň Ýokary Suduna protest bildirmek hakyndaky meseläni ara alyp maslahatlaşmak üçin işi degişli suratda Türkmenistanyň Ýokary Sudunyň Başlygyna ýa-da Türkmenistanyň Baş prokuroryna iberýär. Türkmenistanyň Baş prokurorynyň, Türkmenistanyň Ýokary Sudunyň Başlygynyň ýa-da olaryň orunbasarlarynyň protesti boýunça işe welaýat, Aşgabat şäher sudunyň prezidiumynda garalmaly bolan mahalynda, bu iş gözegçilik tertibinde Türkmenistanyň Ýokary Sudunyň graždan işleri baradaky sud kollegiýasynyň garamagyna berilýär.

Eger işe birinji instansiýaly, talap bildirilýän instansiýaly ýa-da gözegçilik instansiýaly sudda garamaga Türkmenistanyň Ýokary Sudunyň prezidiumynyň agzalarynyň köpüsi gatnaşan bolsa, onda iş Türkmenistanyň Ýokary Sudunyň plenumyna garamak üçin berilýär.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda- Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

326-njy madda. İşleri talap edip almak

Şu Kodeksiň 324-nji maddasynda görkezilen adamlar, özleriniň kompetensiýasynyň çäklerinde suduň kanuny güýje giren çözgüdi, kesgitlemesi ýa-da karary barada protest bildirmek hakyndaky meseläni çözmek üçin her bir graždan işini talap edip almaga haklydyr.

Etrap we şäher prokurorlarynyň hem etrap (şäher) sudlaryndan işleri talap edip almaga haky bardyr, şol prokurorlar bolsa zerur halatlarda sud gözegçiligi tertibinde protest bildirmek hakynda ýokarda durýan prokurora haýyş hatyny iberýärler.

Protest bildirmek üçin esas bolmadyk mahalynda bu hakda arzasy boýunça barlamak üçin iş talap edilip alnan adama habar berilýär we protestiň kanagatlandyrylmanlygynyň delilleri görkezilýär, iş bolsa talap edilip alnan ýerdäki suda gaýtarylyp berilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1971-nji ýylyň 18-nji maýynda kabul eden

Ukazynyň we 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1971-nji ýyl, № 11, 81-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

327-nji madda. Ýerine ýetirişi duruzmak

Gözegçilik tertibinde protest bildirmek hukugy berlen wezipeli adamlar gözegçilik tertibinde iş ýöretmek gutarýança, degişli çözgütleriň, kesgitlemeleriň we kararlaryň ýerine ýetirilmegini durzup bilerler.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1988-nji ýylyň 19-njy aprelinde kabul eden Ukazynyň we 1991-nji ýylyň 29-njy maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda- TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1988-nji ýyl, № 8, 41-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991-nji ýyl, № 9-10, 101-nji madda)

328-nji madda. Protest bildirmek

Protest bildirmek üçin esaslar bolan mahalynda şu Kodeksiň 324-nji maddasynda görkezilen wezipeli adam protest düzýär we protesti iş bilen birlikde degişli suratda welaýat, Aşgabat şäher suduna ýa-da Türkmenistanyň Ýokary Suduna iberýär. Protest düzülen we bildirilen mahalynda şu Kodeksiň 287-nji maddasynda beýan edilen kadalar ulanylýar. Protest işe gatnaşýan adamlaryň sanyna laýyk kopiýalar bilen birlikde suda berilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1971-nji ýylyň 18-nji maýynda, 1983-nji ýylyň 25-nji aprelinde kabul eden Ukazlarynyň we 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1971-nji ýyl, № 11, 81-nji madda; 1983-nji ýyl, № 24, 64-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

329-njy madda. İşe gatnaşýan adamlara habar bermek we olara protestleriň kopiýalaryny ibermek

Özleriniň işi boýunça bildirilen protestiň kopiýalary sud tarapyndan taraplara we işe gatnaşýan beýleki adamlara iberilýär. Zerur halatlarda taraplara we işe gatnaşýan beýleki adamlara işiň garaljak wagty we ýeri hakynda habar berilýär.

Sud işe garaljak wagtyňy bellän mahalynda işe gatnaşýan adamlaryň protest barada ýazmaça düşündirişlerini we goşmaça materiallary bermek mümkinçiliginiň bolmagyny göz önünde tutýar.

330-njy madda. Protesti yzyna almak

Gözegçilik tertibinde protest bildiren wezipeli adam işe sud tarapyndan garalyp başlanmanka protestini yzyna almaga haklydyr. Prokuror tarapyndan bildirilen protest ýokarky prokuror tarapyndan hem yzyna alnyp bilner. Protestiň yzyna alnanlygy hakynda sud işe gatnaşýan adamlara habar berýär. İşe garalýan wagty protest yzyna alnyp-da, üýtgedilip-de bilinmez.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda)

331-nji madda. İşe garamagyň çäkleri

Gözegçilik tertibinde işe garalan mahalynda sud işde bar bolan we goşmaça berlen materiallar esasynda protest bildirilen bölegi barada-da, protest bildirilmedik bölegi

barada-da, şeýle hem protestde görkezilmedik adamlar barada çözgütleriň, kesgitlemeleriň we kararlaryň kanunylygyny hem-de esaslylygyny barlaýar.

Sud protestiň delilleri bilen çäklenmän, işi doly möçberinde barlamaga borçludur.

332-nji madda. Protest baradaky işe garamagyň tertibi

Kanuny güýje giren çözgüt, kesgitleme ýa-da karar dogrusyndaky protest baradaky işe protest bildirilen işiň gowşan gününden soň on baş günden gijä galman welaýat, Aşgabat şäher sudunyň prezidiumy we Türkmenistanyň Ýokary Sudunyň graždan işleri baradaky sud kollegiýasy tarapyndan garalýar, Türkmenistanyň Ýokary Sudunyň Prezidiumy tarapyndan bir aýdan gijä galman garalýar, Türkmenistanyň Ýokary Sudunyň plenumy tarapyndan bolsa üç aýdan gijä galman garalýar.

Işe gözegçilik tertibinde garalan mahalynda şu Kodeksiň 296-299-njy, 301-nji we 302-nji maddalarynda beýan edilen kadalar ulanylýar, ýöne welin şu maddada görkezilen kadadan çykmalar we goşmaçalar muňa girmeyär.

Welaýat, Aşgabat şäher sudlarynyň we Türkmenistanyň Ýokary Sudunyň prezidiumlarynyň mejlisine degişli suratda welaýatyň prokurory, Aşgabat şäheriniň prokurory, Türkmenistanyň Baş prokurory ýa-da olaryň orunbasarlary gatnaşýar, Türkmenistanyň Ýokary Sudunyň graždan işleri baradaky sud geňeşiniň mejlisine bolsa Türkmenistanyň Baş prokurory tarapyndan ygtyýarly edilen prokuror gatnaşýar. Türkmenistanyň Ýokary Sudunyň plenumynyň mejlisine Türkmenistanyň Baş prokurorynyň gatnaşmagy hökmanydyr.

Işe garamaga ozal gatnaşmadyk sud başlygy ýa-da onuň tabşyrmagy boýunça prezidiumyň çleni ýa-da suduň çleni iş barada doklad edýär. Dokladçy işiň ýagdaýlaryny, çözgüdiň, kesgitlemäniň we kararyň mazmunyny, protestiň mazmunyny, şonuň ýaly-da iş baradaky pikirini beýan edýär. Dokladça sowallar berlip bilner.

Işe gatnaşýan adamlar we olaryň wekilleri işiň garaljak wagty we ýeri hakynda habar berlip, sud mejlisine gelen bolsa, olar iş barada doklad edilenden soň düşündiriş berýärler.

Işe gatnaşýan hem-de işe garaljak wagty we ýeri hakynda habar berlen adamlar sud mejlisine gelmese, onda olaryň gelmezligi işe garamak üçin päsgelçilik bolup bilmez.

Soňra özüniň bildiren protestini ýa-da ýokarky prokuroryň bildiren protestini goldamak üçin ýa-da suduň başlygynyň ýa-da onuň orunbasarynyň protesti boýunça garalýan iş barada zaklýuçeniýe bermek üçin prokurora söz berilýär, şundan soň suduň prezidiumy ýa-da plenumy protest boýunça karar çykarýar, Türkmenistanyň Ýokary Sudunyň graždan işleri baradaky sud kollegiýasy bolsa kesgitleme çykarýar, bu karar we kesgitleme sesleriň köplügi bilen kabul edilýär. Graždan işleri baradaky sud kollegiýasynyň kesgitlemesi maslahat otagynda düzülýär.

Prezidiumda, plenumda we sud kollegiýasynda ses beriş wagtynda ses bermekden saklanmaga suduň sostawyndan hiç kimiň haky ýokdur.

Sesler deň bolup çykan mahalynda prezidiumda we plenumda garalan protest ret edildi diýlip hasap edilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1971-nji ýylyň 18-nji maýynda, 1983-nji ýylyň 25-nji awgustynda kabul eden Ukazlarynyň we 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1971-nji ýyl, № 11, 81-nji madda; 1983-nji ýyl, № 24, 64-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

333-nji madda. Işe gözegçilik tertibinde garaýan suduň ygtyýarlary

Işe gözegçilik tertibinde garap, sud öz kesgitlemesi ýa-da karary bilen şu

aşakdakylara haklydyr:

1) çözgüdi, kesgitlemäni ýa-da karary üýtgetmän galdyrmaga, protesti bolsa kanagatlandyрман galdyrmaga;

2) çözgüdi, kesgitlemäni ýa-da karary doly ýa-da kem-käsleýin ýatyrmaga hem-de işi birinji instansiýaly ýa-da kassasion instansiýaly sudda täzeden garamak üçin ihermäge;

3) çözgüdi, kesgitlemäni ýa-da karary doly ýa-da kem-käsleýin ýatyrmaga hem-de işi ýöretmegi bes etmäge ýa-da arzasyny garaman galdyrmaga;

4) iş boýunça ozal çykarylan çözgütleriň kesgitlemeleriň ýa-da kararlaryň birini güýjünde galdyrmaga;

5) çözgüdi, kesgitlemäni ýa-da karary üýtgetmäge ýa-da iş boýunça subutnamalary toplamak ýa-da subutnamalary goşmaça barlamak gerek bolmasa, birinji instansiýaly sud tarapyndan işiň ýagdaýlary doly we dogry takyklyanan, ýöne welin maddy hukuk normalaryny ulanmakda ýalňyşlyk goýberlen bolsa, işi täzeden garamaga ihermän, täze çözgüt çykarmaga.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda)

334-nji madda. Suduň çözgütlerini, kesgitlemelerini ýa-da kararlaryny gözegçilik tertibinde ýatyrmak üçin esaslar

Suduň çözgütleriniň, kesgitlemeleriniň ýa-da kararlarynyň esassyzdygy ýa-da maddy hukuk ýa prossessual hukuk normalarynyň düýpli bozulmagy şol çözgütleri, kesgitlemeleri ýa-da kararlary gözegçilik tertibinde ýatyrmak üçin esas bolup bilýär.

Şu Kodeksiň 221-nji we 223-nji maddalarynda görkezilen esaslar boýunça suduň çözgüdi, kesgitlemesi ýa-da karary gözegçilik tertibinde ýatyrylyp, iş ýöretmek bes edilmelidir ýa-da arza garalman galdyrylmalydyr.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda)

335-nji madda. Işe sud gözegçiligi tertibinde garaýan suduň görkezmeleriniň hökmanylygy

Işe sud gözegçiligi tertibinde garaýan suduň kesgitlemede ýa-da kararda beýan edilen görkezmeleri şol işe täzeden garaýan sud üçin hökmanydyr.

Çözgütde takyklyanymadyk ýa-da özi tarapyndan ret edilen ýagdaýlary takykklamaga ýa-da subut edilen diýip hasap etmäge, ol ýa-da beýleki subutnamanyň ähtibarlylygy ýa-da ähtibarsyzlygy hakyndaky, subutnamalaryň birleriniň beýlekilerinden artykmaçlygy hakyndaky şonuň ýaly-da maddy hukugyň haýsy normasynyň ulanylmalydygy we işe täzeden garalan mahalynda nähili çözgüdiň çykarylmaladygy hakyndaky meseleleri önünden çözmäge işe sud gözegçiligi tertibinde garaýan suduň haky ýokdur.

Işe sud gözegçiligi tertibinde garan mahalynda kassasion kesgitlemäni ýatyryp, işe ikinji gezek garalanda kassasion instansiýa tarapyndan çykarylyp bilinjek netijeleri önünden çykarmaga hem suduň haky ýokdur.

336-njy madda. Suduň kesgitlemeleri we kararlary

Işe gözegçilik tertibinde garaýan sudlaryň kesgitlemeleriniň we kararlarynyň mazmuny hem-de netijeleri şu Kodeksiň 313-nji we 315-nji maddalarynda beýan edilen kadalar bilen kesgitlenilýär.

Kesgitlemä suduň bütün sostawy tarapyndan gol çekilýär, prezidiumyň kararyna

prezidiumyň mejlisinde başlyklyk ediji tarapyndan gol çekilýär, Türkmenistanyň Ýokary Sudunyň plenumynyň kararyna bolsa başlyklyk ediji we plenumyň sekretary tarapyndan gol çekilýär.

Suduň kesgitlemesi we karary protest bilen birlikde işiň ýanyna goşulýar.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda- Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

337-nji madda. Türkmenistanyň Ýokary Sudunyň plenumynyň mejlisiniň protokoly

Türkmenistanyň Ýokary Sudunyň plenumynyň mejlisinde protokol ýöredilýär.

Mejlisiň protokolynda şu aşakdakylar görkezilýär: mejlisiň bolan wagty, mejlise gatnaşyjylar, gün tertibi, mejlise gatnaşan adamlaryň çykyp geplän sözleriniň gysgaça mazmuny, prokuroryň zaklýuçeniýesi, şonuň ýaly-da iş barada kabul edilen çözgüt.

Protokola başlyk we plenumyň sekretary tarapyndan gol çekilýär.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda- Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

338-nji madda. İşe gözegçilik tertibinde garaýan suduň hususy kesgitlemeleri

İşe gözegçilik tertibinde garaýan sud şu Kodeksiň 227-nji maddasynda göz önünde tutulan halatlarda hususy kesgitleme çykarmaga haklydyr.

37-nji bab

TÄZE ÝÜZE ÇYKAN ÝAGDAÝLAR BOÝUNÇA ÇÖZGÜTLERE, KESGITLEMELERE WE KARARLARA TÄZEDEN GARAMAK

339-njy madda. Täzeden garamak üçin esaslar

Kanuny güýje giren çözgütlere, kesgitlemelere we kararlara täze ýüze çykan ýagdaýlar boýunça täzeden garalyp bilner.

Täze ýüze çykan ýagdaýlar boýunça çözgütlere, kesgitlemelere we kararlara täzeden garamak üçin şu aşakdakylar esas bolup biler:

1) iş üçin ähmiýeti bolan hem-de arza berijä mälim bolmadyk we mälim bolup bilmejek ýagdaýlar;

2) suduň kanuny güýje giren hökmünde şaýadyň takyklanylan göz-görtele ýalan görkezişleri, ekspertiň göz-görtele ýalan zaklýuçeniýesi, göz-görtele nädogry terjime, dokumentleriň galplygy ýa-da maddy subutnamalaryň galplygy, bular bikanun ýa-da esassyz çözgüt çykarylmagyna getiren bolsa;

3) taraplaryň işe gatnaşýan beýleki adamlaryň ýa-da olaryň wekilleriniň suduň kanuny güýje giren hökmünde takyklanylan jenaýatçylykly hereketleri ýa-da şol işe garalan mahalynda sudýalar tarapyndan edilen jenaýatçylykly etmişler;

4) suduň çözgüdiniň, hökümünüň, kesgitlemesiniň ýa-da kararynyň ýatyrylmagy ýa-da şol çözgüdi çykarmaga ýa-da protest bildirmäge, ýa-da kesgitleme çykarmaga beýleki bir organyň esas bolup hyzmat eden kararynyň ýatyrylmagy.

339¹-nji madda. Täze ýüze çykan ýagdaýlar boýunça çözgütlere, kesgitlemelere we kararlara täzeden garaýan sudlar

Kanuny güýje giren çözgüde täze ýüze çykan ýagdaýlar boýunça bu çözgüdi çykaran

sud tarapyndan täzedden garalýar. Täze ýüze çykan ýagdaýlar boýunça kassasion ýa-da gözegçilik instansiýalarynyň birinji instansiýaly suduň çözgüdini üýtgeden ýa-da täze çözgüt çykaran kesgitlemelerine we kararlaryna täzedden garamak işi çözgüdi üýtgeden ýa-da täze çözgüt çykaran sud tarapyndan amala aşyrylýar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda kabul eden Ukazy bilen girizildi - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda)

340-njy madda. Iş ýöretmegi gozgamak

Täze ýüze çykan ýagdaýlar boýunça çözgüde, kesgitlemä ýa-da karara täzedden garamak hakynda iş ýöretmek çözgüt, kesgitleme ýa-da karar çykaran sudda işe gatnaşýan adamlaryň arzasy boýunça ýa-da prokuroryň ýazyp bermegi boýunça gozgalýar.

Işe gatnaşýan adamlar şonuň ýaly arzany işe täzedden garamak üçin esas bolup hyzmat edýän ýagdaýlar takyklanylýan gününden soň üç aýyň dowamynda berip bilerler.

341-nji madda. Arza bermek üçin möhlet hasaplamak

Arza bermek üçin bolan möhlet şu aşakdaky ýaly hasaplanylýar:

1) şu Kodeksiň 339-njy maddasynyň 1-nji punktunda göz önünde tutulan halatlarda - iş üçin uly ähmiýeti bolan ýagdaýlaryň ýüze çykan gününden başlap;

2) şu Kodeksiň 339-njy maddasynyň 2-nji we 3-nji punktlarynda göz önünde tutulan halatlarda-jenaýat işi baradaky hökümiň kanuny güýjüne giren gününden başlap;

3) şu Kodeksiň 339-njy maddasynyň 4-nji punktunda göz önünde tutulan halatlarda - suduň höküminiň, çözgüdiniň, kesgitlemesiniň, kararynyň kanuny güýje giren gününden başlap ýa-da döwlet dolandyryş organynyň öz mazmuny boýunça höküme, çözgüde, kesgitlemä ýa-da karara ters gelýän kararynyň, ýagny täzedden garalýan çözgüt, kesgitleme ýa-da karar esaslandyrylan kararynyň çykarylan gününden başlap.

342-nji madda. Arza garamak

Sud täze ýüze çykan ýagdaýlar boýunça çözgüde, kesgitlemä ýa-da karara täzedden garamak hakyndaky arza sud mejlisinde garaýar. Mejlisiň boljak wagty we ýeri hakynda arza berijä we işe gatnaşýan adamlara habar berilýär, ýöne welin olaryň mejlise gelmezligi arza garamak üçin päsgelçilik bolup bilmez.

343-nji madda. Suduň işe täzedden garamak hakyndaky kesgitlemesi

Sud täze ýüze çykan ýagdaýlar boýunça çözgüde kesgitlemä ýa-da karara täzedden garamak hakyndaky arza garap, ýa-da arzany kanagatlandyryr we çözgüdi, kesgitlemäni ýa karary ýatyryr, ýa-da şolara täzedden garamakdan ýüz dönderýär.

Täze ýüze çykan ýagdaýlar boýunça çözgüde, kesgitlemä ýa-da karara täzedden garamak hakyndaky arzany kanagatlandyrmak dogrusynda suduň çykaran kesgitlemesi kassasion tertipde şikaýat edilmäge we protest bildirmäge degişli däldir.

Çözgüt, kesgitleme ýa-da karar ýatyrylandan soň, işe şu Kodeksde bellenen kadalar boýunça garalýar.

VI bölüm SUDUŇ ÇÖZGÜTLERINI ÝERINE ÝETIRMEK

38-nji bap UMUMY DÜZGÜNLER

344-nji madda. Sudlaryň we beýleki organlaryň ýerine ýetirilmeli kararlary

Kodeksiň şu bölümünde beýan edilen kadalar boýunça şu aşakdakylar ýerine ýetirilmäge degişlidir:

- 1) sudlaryň, graždan işleri baradaky çözgütleri, kesgitlemeleri we kararlary, şeýle hem aliment töledip almak hakynda kazylarynyň kararlary;
  - 2) jenaýat işleri boýunça sudlaryň, tölegi emläkden tutup almak baradaky hökümleri, kesgitlemeleri we kararlary;
  - 3) administratiw hukuk bozmalar hakyndaky işler boýunça emlägi töledip almak dogrusynda sudýanyň ýa-da suduň kararlary;
  - 4) sud tarapyndan tassyklanylýan barlyşyk ylalaşyklary;
  - 5) notarial hereketleri amala aşyran organlaryň ispolnitel ýazgylary;
  - 6) kanunda göz önünde tutulan halatlarda araçylyk işleri boýunça kazyýetleriň çözgütleri;
  - 7) möhletinde tölenilmedik we töleýji tarapyndan akseptlenen töleg talaplary;
  - 8) bitaraplar sudunyň çözgütleri;
  - 9) zähmet jedelleri baradaky komissiýalaryň çözgütleri;
  - 10) zähmet jedelleri barada we maýyp edilendigi ýa-da saglyga başga şikes ýetirilendigi, şonuň ýaly-da ekläp-saklaýjynyň ölmegine sebäp bolnanlygy zerarly ýetirilen zeledi töletmek hakyndaky jedeller barada kärhanalaryň, edaralaryň, guramalaryň profsoýuz komitetleriniň kararlary;
  - 11) pul tölegleri hakynda kemala gelmedikleriň işleri baradaky komissiýalaryň kararlary;
  - 12) kanun boýunça graždanlardan jedelsiz tertipde tölegleri töledip almak hukugy berlen administratiw organlaryň ýa-da wezipeli adamlaryň kararlary;
- 13-nji bölümi Türkmenistanyň 26.01.2007 ý. № 77-III kanuny esasynda güýjüni ýitiren.
- 14) ekinleriň mala iýdirilendigi we agaçlara zyýan ýetirilendigi üçin ýetirilen zyýany kärhanalardan, edaralardan, guramalardan we olaryň birleşiklerinden, jemgyýetçilik guramalaryndan töledip almak hakynda arçynlaryň kararlary;
  - 15) kanunda göz önünde tutulan halatlarda daşary ýurt sudlarynyň çözgütleri;
  - 16) ýaşaýyş jaýyny baş-başdaklyk edip eýelän ýa-da ýykylmak howpy abanýan jaýlarda ýaşaýan graždanlary prokuroryň administratiw tertipde göçürmek baradaky kararlary.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1975-nji ýylyň 18-nji fewralynda, 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda, 1983-nji ýylyň 25-nji awgustynda, 1985-nji ýylyň 8-nji aprelinde, 1985-nji ýylyň 10-njy dekabrynda, 1987-nji ýylyň 28-nji dekabrynda kabul eden Ukazlarynyň we 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky we 2007-nji ýylyň 26-njy ýanwaryndaky - Türkmenistanyň Kanunlarynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1975-nji ýyl, № 4, 11-nji madda; 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda; 1983-nji ýyl, № 24, 64-nji madda; 1985-nji ýyl, № 10, 71-nji madda; 1985-nji ýyl, № 34, 172-nji madda; 1987-nji ýyl, № 36, 177-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda; 2007-nji ýyl, № 1, 4-nji madda)

345-nji madda. Ispolnitel dokumentler

Şu aşakdakylar ispolnitel dokumentler bolup bilýär:

- 1) sudlaryň (sudýalaryň) çözgütleri, hökümleri, kesgitlemeleri we kararlary esasynda, sud tarapyndan tassyklanylýan barlyşyk ylalaşyklary, bitaraplar sudunyň çözgütleri, daşary

ýurt sudlarynyň çözümleri esasynda berilýän ispolnitel listler;

2) notarial hereketleri amala aşyran organlaryň ispolnitel ýazgylary;

3) Türkmenistanyň Araçy kazyýetiniň buýruklary;

4) möhletinde tölenilmedik we töleýji tarapyndan akseptlenen töleg talaplary;

5) zähmet jedelleri barada komissiýalaryň çözümleri esasynda ýa-da kärhanalaryň, edaralaryň, guramalaryň profsoýuz komitetleriniň kararlary esasynda zähmet jedelleri barada kärhanalaryň, edaralaryň, guramalaryň profsoýuz komitetleri tarapyndan berilýän şahadatnamalar hem-de maýyp edilendigi ýa-da saglyga başga şikes ýetirilendigi, şonuň ýaly-da ekläp-saklaýjynyň ölmegine sebäp bolnanlygy zerarly ýetirilen zeledi töletmek hakyndaky jedeller barada kärhanalaryň, edaralaryň, guramalaryň, profsoýuz komitetleri tarapyndan berilýän şahadatnamalar;

6) pul tölegleri hakynda kemala gelmedikleriň işleri baradaky komissiýalar tarapyndan berilýän kararlary;

7) tölegi graždanlardan jedelsiz tertipde töledip almak hakynda administratiw organlar tarapyndan berilýän kararlary;

8) ekinleriň mala iýdirilendigi we agaçlara zyýan ýetirilendigi üçin ýetirilen zyýany kärhanalardan, edaralardan, guramalardan we olaryň birleşiklerinden, jemgyýetçilik guramalaryndan töledip almak hakynda arçynlaryň kararlary;

9) ýaşayş jaýyny baş-başdaklyk edip eýelän ýa-da ýykylmak howpy abanýan jaýlarda ýaşayan graždanlary prokuroryň administratiw tertipde göçürmek baradaky kararlary.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1975-nji ýylyň 18-nji fewralynda, 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda, 1983-nji ýylyň 25-nji awgustynda, 1985-nji ýylyň 8-nji aprelinde, 1985-nji ýylyň 10-njy dekabrynda, 1987-nji ýylyň 28-nji dekabrynda kabul eden Ukazlarynyň we 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky we 2007-nji ýylyň 26-njy ýanwaryndaky - Türkmenistanyň Kanunlarynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1975-nji ýyl, № 4, 11-nji madda; 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda; 1983-nji ýyl, № 24, 64-nji madda; 1985-nji ýyl, № 10, 71-nji madda; 1985-nji ýyl, № 34, 172-nji madda; 1987-nji ýyl, № 36, 177-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda; 2007-nji ýyl, № 1, 4-nji madda)

346-njy madda. Ispolnitel listi bermek

Ispolnitel list çözümler kanuny güýje girenden soň tölegi töledijä sud tarapyndan berilýär, ispolnitel list haýal etmän ýerine ýetirilmeli halatlar, ýagny çözümler çykarylan dessine ispolnitel list berilýän halatlar muňa girmeyär.

Ispolnitel list tölegi töledijä berilýär ýa-da onuň haýyşy boýunça gös-göni suduň ýerine ýetirmegi üçin iberilýär.

Emlägi konfiskasiýalamak, döwletiň haýryna pul summalaryny töledip almak, jenaýat edilmegi zerarly döwlet, döwletiňki bolmadyk kärhanalaryň, edaralaryň, guramalaryň we jemgyýetçilik guramalarynyň emlägine ýetirilen zyýany töledip almak, aliment töletmek, maýyp edilenligi ýa-da saglyga başga şikes ýetirilenligi, şonuň ýaly-da ekläp-saklaýjynyň ölmegine sebäp bolnanlygy zerarly ýetirilen zeledi töledip almak, işgäri işden bikanun boşatmakda ýa-da başga işe nädogry geçirmekde günäkär bolan ýa-da işgäri işe ýa wezipä dikeltmek hakynda suduň çykaran çözümini ýerine ýetirmezlikde günäkär bolan wezipeli adamlardan pul summalaryny töledip almak halatlarynda sud ispolnitel listi öz inisiatiwasy boýunça ýerine ýetirmek üçin iberýär, bu hakda bolsa degişli suratda maliýe organyna ýa-da algydara habar berýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda kabul eden Ukazynyň we 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary,

347-nji madda. Bir çözgüt boýunça birnäçe ispolnitel listi bermek

Her bir çözgüt boýunça bir ispolnitel list berilýär. Emma welin ispolnitel listi ýerine ýetirmeklik dürli ýerlerde amala aşyrylmaly bolsa ýa-da çözgüt birnäçe hak isleýjiniň peýdasyna ýa birnäçe jogap berijiniň garşysyna çykarylan bolsa, onda sud algydaryň haýyşy boýunça birnäçe ispolnitel listi berip biler, şonda ol ispolnitel listiň ýerine ýetirilmeli ýerini ýa-da çözgüdiň şol ispolnitel list boýunça ýerine ýetirilmeli bölegini takyk görkezmelidir.

Algydaryň haýyşy boýunça deň jogapkär jogap berijilerden pul summalaryny töledip almak hakyndaky höküm ýa-da çözgüt esasynda deň jogapkär jogap berijileriň sanyna laýyk birnäçe ispolnitel list berlip bilner. Her bir ispolnitel listde tölegiň umumy summasy görkezilmelidir we ähli jogap berijiler sanalyp geçilmelidir hem-de olaryň üstüne düşýän deň jogapkärçilik görkezilmelidir.

348-nji madda. Ispolnitel listiň mazmuny

Ispolnitel listde şu aşakdakylar görkezilmelidir:

- 1) ispolnitel listi beren suduň ady;
- 2) ispolnitel list berlen iş;
- 3) çözgüdiň çykarylan wagty;
- 4) çözgüdiň rezolýutiw bölegi (sözme-söz görkezilýär);
- 5) çözgüdiň kanuny güýje giren wagty;
- 6) ispolnitel listiň berlen wagty;
- 7) algydaryň we bergidaryň ady hem-de olaryň adresleri.

Beýleki ispolnitel dokumentleriň mazmuny degişli kanunlar bilen kesgitlenilýär.

349-njy madda. Ispolnitel listiň dublikatyny bermek

Ispolnitel list ýitirilen mahalynda, çözgüdi çykaran sud onuň dublikatyny berip biler. Dublikat berilmegi hakyndaky arza sud mejlisinde garalýar. Mejlisiň boljak wagty we ýeri hakynda işe gatnaşýan adamlara habar berilýär, ýöne welin olaryň mejlise gelmezligi dublikaty bermek hakyndaky meseläni çözmek üçin päsgelçilik bolup bilmez. Dublikat bermek hakyndaky mesele dogrusynda suduň çykaran kesgitlemesi barada hususy şikaýat ýa-da hususy protest bildirilip bilner.

350-nji madda. Ispolnitel dokumentiň ýitirilmegi üçin jogapkärçilik

Kazyýet ýerine ýetirijisiniň ýazyp bermegi boýunça sud özüne gowşurylan ispolnitel listi ýa-da başga ispolnitel dokumenti ýitirmekde günäkär bolan wezipeli adama Türkmenistanyň Administratiw hukuk tertibiniň bozulmalary hakyndaky kodeksiniň 177²-nji maddasyna laýyklykda temmi bermäge haklydyr, eger wezipeli adamynyň hereketleri jenaýat jogapkärçiligine getirmeýän bolsa, şeýle etmäge haklydyr.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1985-nji ýylyň 19-njy fewralynda kabul eden Ukazynyň, 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky, 2007-nji ýylyň 26-njy ýanwaryndaky we 12-nji iýunyndaky - Türkmenistanyň Kanunlarynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1985-nji ýyl, № 5, 13-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda; 2007-nji ýyl, № 1, 4-nji madda; № 2, 24-nji madda)

351-nji madda. Ispolnitel dokumentleri ýerine ýetirip başlamagyň möhletleri

Taraplardan in bolmanynda biri graždan bolup durýan iş boýunça suduň çözgüdi şol çözgüdiň kanuny güýje giren pursatyndan soň üç ýylyň dowamynda, ähli beýleki işler boýunça bolsa bir ýylyň dowamynda mejburi suratda ýerine ýetirdilmäge başlanylýp bilner, eger kanunda başga möhletler belenilmedik bolsa, şeýle edilip bilner.

Şu Kodeksiň 344-nji maddasynda sanalyp geçilen beýleki kararlary we çözgütleri ýerine ýetirip başlamagyň möhletleri degişli kanunlar bilen kesgitlenilýär.

Döwürleýin tölegleri töletmek baradaky ispolnitel dokumentler bu tölegleriň töledilmeli edilen bütün döwrüniň dowamynda ýerine ýetirmek üçin berlip bilner. Ispolnitel dokumentiň ýerine ýetirmek üçin berilmezinden öňki wagtyň içinde döwürleýin tölegler şu maddada belenilen möhletleriň çäklerinde töledilip alynýar.

352-nji madda. Ispolnitel dokumenti ýerine ýetirip başlamak üçin bolan wagt möhletiniň arasyň kesilmegi

Ispolnitel dokumenti ýerine ýetirip başlamak bilen wagt möhletiniň arasy kesilýär, eger kanunda başga zat belenilmedik bolsa, şeýle bolýar.

Eger iş boýunça taraplaryň biri ýa-da ikisi graždanlar bolup durýan bolsa, onda bergidaryň çözgüdi kem-käsleýin ýerine ýetirmegi bilen hem wagt möhletiniň arasy kesilýär.

Wagt möhletiniň geçmeginiň arasy kesilenden soň şol möhlet täzeden geçip başlaýar, özi-de şundan öň geçen wagt täze möhletiň hasabyna goşulmaýar. Doly ýa-da kem-käsleýin töleg töledilmedik ispolnitel list gaýtarylan mahalynda, dokumenti ýerine ýetirmek üçin bolan täze möhlet şol dokumentiň algydara gaýtarylyp berlen gününden hasaplanyp başlanylýar.

353-nji madda. Ispolnitel dokumenti ýerine ýetirip başlamak üçin bolan geçirilen möhleti dikeltmek

Ispolnitel listi ýerine ýetirip başlamak üçin bolan möhleti sud tarapyndan esasly diýlip hasap edilen sebäpler boýunça geçiren algydarlaryň şol geçirilen möhleti dikeldilip bilner, eger kanunda başga zat belenilmedik bolsa, şeýle edilip bilner.

Geçirilen möhleti dikeltmek hakyndaky arza çözgüdi çykaran suda ýa-da ispolnitel dokumentiň ýerine ýetirilmeli yerindäki suda berilýär. Arza sud mejlisinde garalýar. Mejlisiň boljak wagty we yeri hakynda işe gatnaşýan adamlara habar berilýär, ýöne welin olaryň mejlise gelmezligi geçirilen möhleti dikeltmek hakyndaky meseläni çözmek üçin päsgelçilik bolup bilmez. Geçirilen möhleti dikeltmek hakyndaky mesele dogrusynda suduň çykaran kesgitlemesi barada hususy şikaýat ýa-da hususy protest bildirilip bilner.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1975-nji ýylyň 18-nji fewralynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1975-nji ýyl, № 4, 11-nji madda)

354-nji madda. Kazyýet ýerine ýetirijileri

Kazyýetleriň kararlaryny we şu kodeksiň 344-nji maddasynda sanalyp geçilen beýleki edaralaryň kararlaryny etrap, şäher kazyýetleriniň kazyýet ýerine ýetirijileri ýerine ýetirýärler, welaýat, Aşgabat şäher kazyýetleriniň, Türkmenistanyň Araçy kazyýetiniň we Türkmenistanyň Ýokary kazyýetiniň kararlaryny bolsa degişlilikde olaryň öz kazyýet ýerine ýetirijileri ýerine ýetirilýär.

(2007-nji ýylyň 12-nji iýunyndaky - Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda- Türkmenistanyň

355-nji madda. Çözütleriň ýerine ýetirilişine kontrollyk etmek

Suduň çözütleriniň dogry we wagtynda ýerine ýetirilişine kontrollygy sudýa amala aşyryr.

(2007-nji ýylyň 26-nji ýanwaryndaky we 12-nji iýunyndaky -Türkmenistanyň Kanunlarynyň redaksiýasynda- Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 2007-nji ýyl, № 1, 4-nji madda; № 2, 47-nji madda)

356-njy madda. Kazyýet ýerine ýetirijisine ynanmazlyk bildirmek

Kazyýet ýerine ýetirijisi şu kodeksiň 18-nji maddasynyň 2-nji we 4-nji bentlerinde görkezilen esaslar bar mahaly kazyýet çözütlerini ýerine ýetirmäge gatnaşyp bilmez.

Mälim edilen ynanmazlyk bildirmegi çözmegiň tertibi şu kodeksiň 22-nji we 23-nji maddalary bilen kesgitlenilýär. Kazyýet ýerine ýetirijisiniň ynanmazlyk bildirmegine boýun gaçyrmak hakynda kazyýetiň kesgitnamasyna hususy şikaýat berlip ýa-da hususy garşylyknama getirilip bilner. Ýöne şikaýatyň ýa-da garşylyknamanyň berilmegi ýerine ýetiriş hereketlerini togtatmaýar.

(2007-nji ýylyň 12-nji iýunyndaky - Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda- Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 2007-nji ýyl, № 2, 47-nji madda)

357-nji madda. Sud ispolniteliniň hereketleriniň umumy şertleri

Çözütleri bergidaryň emläginiň ýerleşýän ýerindäki ýa-da bergidaryň ýaşaýan ýa işleýän ýerindäki suduň garamagynda şol kazyýetiň kazyýet ýerine ýetirijisi, şeýle-de welaýat, Aşgabat şäher kazyýetleriniň, Türkmenistanyň Araçy kazyýetiniň we Türkmenistanyň Ýokary kazyýetiniň kararlary bolsa degişlilikde olaryň öz kazyýet ýerine ýetirijileriniň özleri ýa-da etrap, şäher kazyýetleriniň kazyýet ýerine ýetirijileriniň üsti bilen ýerine ýetirilýär.

Eger ýuridiki tarap bergidar bolup durýan bolsa, onda çözügüt şol ýuridiki tarapyň ýa-da onuň emläginiň ýerleşýän ýerinde ýerine ýetirilýär. Zerur halatlarda kazyýet ýerine ýetirijisi ýerine ýetirijilik hereketlerini özüne tabyn çäkleriň daşynda, ýöne bir etrabyň ýa-da şäheriň çäklerinde dowam edýär.

Eger bergidar başga kazyýetiň kazyýete degişlilikiniň çägene gitse we onuň salgysy kazyýet ýerine ýetirijisine mälim bolsa, kazyýet ýerine ýetirijisi ýerine ýetirijilik resminamany bergidaryň täze ýaşaýan ýerine iberýär, bu barada töletdirijä habar berýär.

Sud ispolniteli şu Kodeksiň 4-nji maddasynda sanalyp geçilen adamlaryň arzasy boýunça çözügüdi ýerine ýetirmäge girişýär. Şu Kodeksiň 346-njy maddasynda göz önünde tutulan halatlarda sud ispolniteli kazynyň teklibi boýunça çözügüdi ýerine ýetirmäge girişýär.

Çözütleri iş wagtyndan daşary wagtlarda ýerine ýetirmeklige diňe gaýra goýup bolmajak halatlarda, özi-de kazyýetiň ýerine ýetirijisi ýanynda bolan kazyýetiň kazysynyň ygtyýar bermegi bilen ýol berilýär.

Gijesine, ýagny ýerli wagt bilen sagat 22-den sagat 6-a çenli çözütleri ýerine ýetirmeklige ýol berilmeýär.

Sud ispolniteli çözügüdi ýerine ýetirmek baradaky hereketleri amala aşyran mahalynda sonuň ýanynda bolmaga hem-de çözügüdi ýerine ýetirmek bilen baglanyşykly bolan zerur düşündirişleri kazyýetden almaga algydaryň we bergidaryň haky bardyr.

(1991-nji ýylyň 29-njy maýyndaky, 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky, 2007-nji ýylyň 26-nji

ýanwaryndaky we 12-nji iýunyndaky Türkmenistanyň Kanunlarynyň redaksiýasynda- Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991-nji ýyl, № 9-10, 101-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda; 2007-nji ýyl, № 1, 4-nji madda; № 2, 47-nji madda)

358-nji madda. Sud çözgütlerini ýerine ýetirmäge jemgyýetçiligiň gatnaşmagy

Eger döwlet ýa-da jemgyýetçilik bähbitleri nukdaý nazaryndan zerur bolsa hem-de munuň özi sud çözgüdiniň has çalt we dogry ýerine ýetirilmegine ýardam edip biljek bolsa, onda sud çözgütlerini ýerine ýetirmäge jemgyýetçilik guramalarynyň we zähmetkeşler kollektiwleriniň wekilleri gatnaşdyrylyp bilner.

Jemgyýetçiligiň wekillerinde deňişli ygtyýarlar bar mahalynda, olar sud çözgütlerini ýerine ýetirmäge gatnaşmaga goýberilýär.

Jemgyýetçiligiň wekilleri ispolnitel iş ýöretmegiň materiallary bilen tanyş bolmaga we sud ispolniteli ispolnitel hereketleri amala aşyran mahalynda bolmaga haklydyr.

359-njy madda. Bergidary gözlemek

Bergidaryň bolýan ýeri näbelli bolan mahalynda, sudýa aliment töletmek hakyndaky, maýyp edilenligi ýa-da saglyga başga şikes ýetirilenligi, şonuň ýaly-da ekläp-saklaýjynyň ölmegine sebäp bolnanlygy zerarly ýetirilen zeledi töletmek hakyndaky işler boýunça polisiýa organlarynyň üsti bilen bergidary gözlemek hakynda kesgitleme çykarýar.

Bergidaryň bolýan ýeri näbelli bolan mahalynda, kärhananyň, edaranyň, guramanyň we olaryň birleşikleriniň, jemgyýetçilik guramalarynyň haýryna graždanlardan töleg töledip almak hakyndaky çözgütleri ýerine ýetirilen wagtynda sud polisiýa organlarynyň üsti bilen bergidary gözlemek hakynda kesgitleme çykaryp biler.

Kemala gelmedik çagalaryň ata-eneleri gözlenýän döwründe şol çagalar üçin posobiýe tölenen mahalynda, aliment töledip almak hakyndaky işler boýunça sudýa alimentler boýunça emele gelen bergi hakynda kazyýet ýerine ýetirijisiniň teklipnamasy esasynda bergidardan şol tölenen posobiýeleriň mukdaryny kanunda bellenen tertipde on prosent artdyryp töletdirip almak barada ispolnitel list bermek hakynda kesgitleme çykarýar.

Içeri işler organynyň haty esasynda sudýa bergidary gözlemek üçin edilen harajatlary ondan töledip almak barada ispolnitel list bermek hakynda kesgitleme çykarýar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1985-nji ýylyň 19-nji fewralynda kabul eden Ukazynyň, 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky, 2007-nji ýylyň 26-njy ýanwaryndaky we 12-nji iýunyndaky Türkmenistanyň Kanunlarynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1985-nji ýyl, № 5, 13-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl № 1-2, 6-njy madda; 2007-nji ýyl, № 1, 4-nji madda; № 2, 47-nji madda)

360-njy madda. Sud ispolniteliniň talaplarynyň hökmanylygy

Sud çözgütlerini ýerine ýetirmek barada sud ýerine ýetirijisiniň (ispolniteliniň) talaplary Türkmenistanyň ähli territoriýasynda ähli kärhanalar, edaralar, guramalar we olaryň birleşikleri, jemgyýetçilik guramalary üçin, wezipeli adamlar hem-de graždanlar üçin hökmanydyr.

Çözgüt ýerine ýetirilen mahalynda sud ispolniteline garşylyk görkezilen halatda sud ispolniteli güwäleriň gatnaşmagynda bu hakda akt düzýär we päsgelçilikleri ýok etmek üçin ýardam berilmegini sorap, häkimiýet organlaryna ýüz tutýar. Kazyýet ýerine ýetirijileri we güwäler tarapyndan gol çekilen güwänama kazyýet ýerine ýetirijisine garşylyk görkezen adamlary jogapkärçilige çekmek hakyndaky meseläni çözmek üçin

kaza berilýär.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky, 2007-nji ýylyň 26-njy ýanwaryndaky we 12-nji iýunyndaky Türkmenistanyň Kanunlarynyň redaksiýasynda-Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda; 2007-nji ýyl, № 1, 4-nji madda, № 2, 47-nji madda)

361-nji madda. Ýerine ýetirilmeli çözüdi düşündirmek

Ýerine ýetirilmeli çözüti aýdyň bolmadyk mahalynda, kazyýet ýerine ýetirijisi işi çözen kazyýetiň çözüdi düşündirmegini haýyş etmäge haklydyr. Çözüdi düşündirmek şu Kodeksiň 207-nji maddasynda bellenilen kadalar boýunça amala aşyrylýar.

(2007-nji ýylyň 26-njy ýanwaryndaky we 12-nji iýunyndaky Türkmenistanyň Kanunlarynyň redaksiýasynda- Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 2007-nji ýyl, № 1, 4-nji madda; № 2, 47-nji madda)

362-nji madda. Çözüdi ýerine ýetirmegiň möhletini gaýra goýmak ýa-da bölleklere bölmek, çözüdi ýerine ýetirmegiň usulyny we tertibini üýtgetmek

Çözüdiň ýerine ýetirilmegini kynlaşdyrýan ýa-da oňa mümkinçilik bermeyän ýagdaýlar bar mahalynda, kazyýet ýerine ýetirijisine çözüdi ýerine ýetirmek möhletini gaýra goýmak ýa-da bölleklere bölmek hakynda, şonuň ýaly-da çözüdi ýerine ýetirmegiň usulyny we tertibini üýtgetmek hakynda özüniň bolýan ýerindäki suduň önünde mesele goýmaga haklydyr. Sud ispolniteliniň şunuň ýaly arzalaryna şu Kodeksiň 208-nji maddasynda göz önünde tutulan tertipde garalýar.

(2007-nji ýylyň 26-njy ýanwaryndaky we 12-nji iýunyndaky Türkmenistanyň Kanunlarynyň redaksiýasynda- Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 2007-nji ýyl, № 1, 4-nji madda; № 2, 47-nji madda)

363-nji madda. Çözüdi meýletin ýerine ýetirmek hakyndaky tekli

Sud ispolniteli çözüdi ýerine ýetirmäge girişende çözüdi baş güne çenli möhletde meýletin ýerine ýetirmek hakynda bergidara tekli iberýär.

Bu tekli şu Kodeksiň 8-nji babında bellenilen kadalar boýunça eltilýär we bergidara gowşurylýar. Zerur bolan halatlarda sud ispolniteli tekli gowşurmak bilen bir wagtda bergidaryň emlägini gozgamasyz hem edip biler.

364-nji madda. Çözüdi mejbury suratda ýerine ýetirtmek

Çözüdi meýletin ýerine ýetirmek üçin şu Kodeksiň 363-nji maddasyna laýyklykda bergidara berilýän möhlet gutarandan soň çözüti mejbury suratda ýerine ýetirdilýär.

365-nji madda. Mejbury suratda ýerine ýetirdiş çäreleri

Mejbury suratda ýerine ýetirdiş çäreleri şu aşakdakylardan ybaratdyr:

1) emlägi gozgamasyz etmek we satmak arkaly tölegi bergidaryň emläginden tutup almak;

2) tölegi iş hakyndan, pensiýadan, stipendiýadan we bergidaryň girdejileriniň beýleki görnüşlerinden tutup almak;

3) tölegi bergidaryň beýleki adamlarda bolan pul summalaryndan we emläginden tutup almak;

4) suduň çözüdinde görkezilen belli-belli predmetleri bergidardan almak we algydara bermek;

5) kanuna laýyklykda çözgütde görkezilen başga çäreler.

366-njy madda. Bergidaryň jaýyny gözden geçirmek

Eger tölegi töledip almak üçin zerur bolsa, onda ispolnitel hereketleri amala aşyran mahalynda bergidaryň jaýyny we onuň zat saklanylýan jaýlaryny gözden geçirmäge sud ispolniteli haklydyr.

Jaýy we zat saklanylýan jaýlary açmaklyk güwäleriň gatnaşmagynda geçirilýär.

367-nji madda. Ispolnitel hereketleri gaýra goýmak

Sud ispolniteli diňe algydaryň arzasy boýunça ýa-da sudýanyň kesgitlemesi esasynda ispolnitel hereketleri amala aşyrmagy gaýra goýup biler.

(2007-nji ýylyň 26-njy ýanwaryndaky we 12-nji iýunyndaky Türkmenistanyň Kanunlarynyň redaksiýasynda- Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 2007-nji ýyl, № 1, 4-nji madda; № 2, 47-nji madda)

368-nji madda. Kazynyň başlygynyň ispolnitel iş ýöretmegi duruzmak borjy

Kazy şu aşakdaky halatlarda ispolnitel iş ýöretmegi duruzmaga borçludyr:

1) bergidar ölen mahalynda, eger sud tarapyndan bellenilen hukuk gatnaşygy hukuk kabul edijilige ýol berýän bolsa;

2) bergidar kämillik ukybyny ýitiren mahalynda;

3) bergidar Türkmenistanyň Ýaragly Güýçleriniň söweşýän böleginde bolan mahalynda ýa-da Türkmenistanyň Ýaragly Güýçleriniň söweşýän böleginde bolýan algydar haýys eden mahalynda;

4) emlägi gozgamasyz etmekden boşatmak hakynda hak islegi bildirilen mahalynda;

5) sud tertibinde jedelleşmeklige kanunda ýol berilýän bolsa, onda bergidar ispolnitel dokument barada hak islegi tertibinde jedelleşýän mahalynda;

6) administratiw organlaryň hereketleri barada şikaýat bildirilen mahalynda;

7) çözgüdi ýerine ýetirmegi duruzmak hukugy kanun boýunça özlerine berlen wezipeli adamlaryň karary esasynda.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky, 2007-nji ýylyň 26-njy ýanwaryndaky we 12-nji iýunyndaky Türkmenistanyň Kanunlarynyň redaksiýasynda-Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda; 2007-nji ýyl, № 1, 4-nji madda, № 2, 47-nji madda)

369-njy madda. Kazynyň başlygynyň ispolnitel iş ýöretmegi duruzmak hukugy

Kazy şu aşakdaky halatlarda ispolnitel iş ýöretmegi durzup biler:

1) bergidar bolup durýan ýuridiki tarap dowam etmegini bes eden mahalynda;

2) Türkmenistanyň Ýaragly Güýçleriniň sostawynda hakyky möhletli harby gullukda ýören ýa-da haýsy-da bolsa bir döwlet borjuny ýerine ýetirmäge çekilen bergidar haýys eden mahalynda;

3) bergidar uzak wagtly gulluk komandirowkasynda bolan mahalynda;

4) bergidar kesel bejeriş edarasynda bolan ýa-da ol düýpli häsiýetde bolmadyk agyr kesel bilen kesellän we munuň özi kesel bejeriji edaranyň dokumenti bilen tassyklanylýan mahalynda;

5) sud ispolniteliniň hereketleri barada şikaýat bildirilýän mahalynda;

6) şu Kodeksiň 359-njy maddasynda göz önünde tutulan halatlarda bergidar gözlenilýän mahalynda.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky, 2007-nji ýylyň 26-njy ýanwaryndaky we 12-nji iýunyndaky Türkmenistanyň Kanunlarynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda; 2007-nji ýyl, № 1, 4-nji madda, № 2, 47-nji madda)

370-nji madda. Ispolnitel iş ýöretmegi duruzmak möhletleri

Ispolnitel iş ýöretmek şu aşakdaky halatlarda durzulýar:

1) şu Kodeksiň 368-nji maddasynyň 1-nji we 2-nji punktlarynda hem-de 369-njy maddasynyň 1-nji punktunda göz önünde tutulan halatlarda bergidaryň hukuk kabul edijisi belli bolýança ýa-da kämillik ukyby bolmadyk bergidar üçin wekil bellenilýänçä;

2) şu Kodeksiň 368-nji maddasynyň 3-nji punktunda, 369-njy maddasynyň 2, 3, 4-nji we 6-njy punktlarynda göz önünde tutulan halatlarda- Türkmenistanyň Ýaragly Güýçleriniň sostawynda algydaryň ýa-da bergidaryň bolmagy gutarýança, bergidaryň döwlet borjuny ýerine ýetirmegi gutarýança, gulluk komandirowkasýndan gaýdyp gelýänçä, bergidaryň keseli gutulýança ýa-da bergidar gözlenilip tapylýança;

3) şu Kodeksiň 368-nji maddasynyň 4, 5-nji we 6-njy punktlarynda, 369-njy maddasynyň 5-nji punktunda göz önünde tutulan halatlarda - hak islegini ýa-da şikaýaty kanagatlandyrmakdan ýüz döndermek hakynda suduň çykaran çözgüdi ýa-da kesgitlemesi kanuny güýje girýänçä;

4) şu Kodeksiň 368-nji maddasynyň 7-nji punktunda göz önünde tutulan halatda-gözegçilik tertibinde işi ýöretmek gutarýança ýa-da işi ýöretmegi duruzmagy ýatyrmak hakynda degişli wezipeli adamynyň buýrugy çykýança.

Ispolnitel iş ýöretmek algydaryň arzasy boýunça ýa-da ispolnitel iş ýöretmegi duruzmaga getiren ýagdaýlar düzedilenden soň kazynyň inisiatiwasy boýunça dikeldilýär.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky, 2007-nji ýylyň 26-njy ýanwaryndaky we 12-nji iýunyndaky Türkmenistanyň Kanunlarynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda; 2007-nji ýyl, № 1, 4-nji madda, № 2, 47-nji madda)

371-nji madda. Ispolnitel iş ýöretmegi bes etmek

Şu aşakdaky ýagdaýlarda ispolnitel iş ýöretmek bes edilýär:

1) eger algydar tölegi töledip almakdan ýüz dönderse;

2) eger algydar we bergidar barlyşyk ylalaşygyny baglaşsa;

3) eger algydar ýa-da bergidar bolup durýan graždan ölerden soň, suduň çözgüdi bilen tassyklanylýan talaplar ýa-da borçlar ölen adamynyň hukuk kabul edijisine geçmeýän bolsa;

4) eger tölegi töledip almagyň şol görnüşi üçin kanunda bellenen wagt möhleti geçen bolsa;

5) eger ispolnitel dokumentiň berilmegine esas bolup hyzmat eden çözgüt, kesgitleme ýa-da karar ýatyrylan bolsa.

Algydar tölegi töledip almakdan ýüz dönderen mahalynda we algydar bilen bergidaryň arasynda barlyşyk ylalaşygy baglaşylan mahalynda, degişli suratda şu Kodeksiň 167-nji maddasynda görkezilen kadalar ulanylýar.

Ispolnitel iş ýöretmek bes edilen mahalynda çözgüdi ýerine ýetirmek barada sud ispolniteli tarapyndan görülen ähli çäreler ýatyrylýar. Ispolnitel iş ýöretmek barada bes edilen iş täzeden başlanylýp bilinmez.

372-nji madda. Ispolnitel dokumentleri algydara gaýtaryp bermek

Tölegi töledilip alynmadyk ýa-da ýeterlik möçberde alynmadyk ispolnitel dokument

şu aşakdaky ýagdaýlarda algydara gaýtarylyp berilýär:

- 1) algydaryň arzasy boýunça;
- 2) eger bergidarda tölenilmeli tölegiň deregine alyp boljak emläk ýa-da girdeji bolmasa;
- 3) eger algydar çözgüt ýerine ýetirilen mahalynda bergidaryň satylmadyk emlägini özüne almakdan ýüz dönderse (şu Kodeksiň 389-njy we 395-nji maddalary) ýa-da suduň çözgüdinde görkezilen belli-belli predmetleri bergidardan almakdan ýüz dönderse;
- 4) eger algydar tarapyndan görkezilen adresde bergidar ýaşamaýan bolsa ýa-da işlemeýän bolsa, ýa-da onuň emlägi ýerleşmeýän bolsa, ýöne welin şu Kodeksiň 359--njy maddasynda göz önünde tutulan halatlar muňa girmeyär.

Şu maddanyň 2, 3-nji we 4-nji punktlarynda görkezilen halatlarda sud ispolniteli degişli akt düzýär we ony üç günden gijä galman, kazysyna berýär, sudýa bolsa bergidaryň emlägini, şol sanda onuň başga adamlarda bolan we başga adamlardan bergidara berilmeli bolan emlägini hem ýüze çykarmak hem-de tölegi şol emläkden tutup almak üçin sud ispolniteliniň ähli zerur çäreleri görendigini-görmändigini barlaýar.

Akty dogry düzülen diýip hasap edenden soň, kazy öz kesgitnamasy bilen ony tassyklaýar.

Ispolnitel dokumentiň algydara gaýtarylyp berilmegi kanunda bellenen möhletiň çäklerinde bu dokumenti ýerine ýetirmäge täzeden bermek üçin päsgelçilik bolup bilmez.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky, 2007-nji ýylyň 26-njy ýanwaryndaky we 12-nji iýunyndaky Türkmenistanyň Kanunlarynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda; 2007-nji ýyl, № 1, 4-nji madda, № 2, 47-nji madda)

373-nji madda. Ispolnitel iş ýöretmegi duruzmak ýa-da bes etmek we ispolnitel dokumenti algydara gaýtaryp bermek hakyndaky meselelere garamak

Ispolnitel iş ýöretmegi duruzmak, ispolnitel iş ýöretmegi bes etmek, ispolnitel dokumenti algydara gaýtaryp bermek hakyndaky meselelere kazyýet ýerine ýetirijisi ýanynda bolan kazyýetiň kazysy tarapyndan garalýar. Bu hakda işe gatnaşýan adamlara habar berilýär, ýöne welin olaryň mejlise gelmezligi ýokarda görkezilen meseleleri çözmek üçin päsgelçilik bolup bilmez.

Kazynyň ýerine ýetirijilik önümçiligini duruzmak, ýerine ýetirijilik önümçiligini bes etmek, ýerine ýetirijilik resminamasyny töletdirijä gaýtarmak hakyndaky kesgitnamasyna hususy şikaýat edilip ýa-da hususy garşylyknama getirilip bilner.

(1991-nji ýylyň 29-njy maýyndaky, 2007-nji ýylyň 26-njy ýanwaryndaky we 12-nji iýunyndaky Türkmenistanyň Kanunlarynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991-nji ýyl, № 9-10, 101-nji madda; 2007-nji ýyl, № 1, 4-nji madda, № 2, 47-nji madda)

374-nji madda. Çözgüdi ýerine ýetirmek baradaky çykdajylar

Çözgüt ýerine ýetirilen mahalynda bergidaryň emlägini saklamak we daşamak üçin, emlägi torg edip satmak baradaky bildirişi çap etmek üçin, ekspertlere hak tölemek üçin, sud ispolniteliniň çözgüdiň ýerine ýetirilmeli ýerine gidip gelmeginiň hakyny tölemek üçin bolan zerur çykdajylar kazyýet ýerine ýetirijisiniň bolan ýerindäki kazyýetiň smetasy boýunça amala aşyrylýar. Tölegi emläkden tutup galmak baradaky çözgütleri, hökümleri, graždan, jenaýat işleri, administratiw iş ýöredişi we notariat organlarynyň ispolnitel ýazgylary boýunça kesgitlemeleri hem-de kararlary mejburi ýerine ýetirmek hereketleri geçirilende bergidardan döwlet býujetine, şeýle hem kärhanalar, edaralar, guramalar we olaryň birleşikleri, jemgyýetçilik guramalary we graždanlaryň haýryna tutulyp alnan summanyň 5 prosenti möçberinde şol bergidaryň hasabyna sud ispolniteline hak tölenýär.

Şol çykadjylar kazynyň kesgitnamasy boýunça döwletiň we kazyýet ýerine ýetirijisiniň haýryna bergidardan tutulyp alynýar. Bu kesgitnama hususy şikaýat edilip ýa-da hususy garşylyknama getirilip bilner.

(1990-njy ýylyň 25-nji maýyndaky, 1991-nji ýylyň 29-njy maýyndaky, 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky, 2007-nji ýylyň 26-njy ýanwaryndaky we 12-nji iýunyndaky Türkmenistanyň Kanunlarynyň redaksiýasynda- Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1990-njy ýyl, № 10, 120-nji madda, 1991-nji ýyl, № 9-10, 101-nji madda; 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda; 2007-nji ýyl, № 1, 4-nji madda; № 2, 47-nji madda)

39-njy bab GRAŽDANLAR BARASYNDA ÇÖZGÜTLERI ÝERINE ÝETIRMEK

375-nji madda. Tölegi bergidaryň emläginden tutup almak

Graždanlardan alynmaly töleg bergidaryň şahsy emläginden, şonuň ýaly-da onuň umumy eýeçilikdäki, är-aýalyň bilelikdäki eýeçiligindäki paýyndan, şeýle em oba hojalygynda individual zähmet bilen meşgullanýan graždanlaryň hojalygynyň emlägindäki paýyndan tutulyp alynýar.

Jenaýat etmegi netijesinde ýetirilen zeel är-aýalyň şarikli eýeçiligi bolup durýan emläkden we oba hojalygynda individual zähmet bilen meşgullanýan graždanlaryň hojalygynyň emläginiň jenaýatly ýol bilen gazanylan serişdeler bilen edinilendigi jenaýat işi boýunça suduň hökümi bilen takyklanan bolsa, şol emläkden hem töledilip alnyp bilner.

Eger tölegiň möçberi aýlyk iş hakynyň ýa-da başga gazanjyň, pensiýanyň ýa-da stipendiýanyň kanun boýunça tutulyp alnyp bilinjek böleginden artyk bolmasa, töleg bergidaryň emläginden tutulyp alynmaýar.

Oba hojalygynda individual zähmet bilen meşgullanýan graždanlaryň hojalygynyň borçnamalary boýunça bergiler kolhozçy oba hojalygynda individual zähmet bilen meşgullanýan graždanlaryň hojalygynyň emläginden tutulyp alynýar, ýöne welin şol bergiler Türkmenistanyň Graždan kodeksiniň 125-nji we 131 -nji maddalaryna laýyklykda tutulyp alynýar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda kabul eden Ukazynyň we 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

376-njy madda. Töleg tutulyp alnyp bilinmejek emläk

Graždanlar barasynda çözügütler ýerine ýetirilen mahalynda töleg bergidar üçin we onuň ekläp-saklamagynda durýan adamlar üçin zerur bolan azyk önümlerinden, geýminden, öý goşlaryndan we güzeran predmetlerinden, zerur mukdardaky mallardan we guşlardan, şonuň ýaly-da şu Kodeksiň 1-nji goşundysynda görkezilen pereçen esasynda başga emläkden tutulyp alnyp bilinmez.

377-nji madda. Bergidaryň emlägini gozgamasyz etmek

Bergidaryň emlägini gozgamasyz etmek onuň emlägi barada opis geçirmekden we şol emläge ygtyýar etmegi gadagan etmegi ygylan etmekden ybaratdyr.

378-nji madda. Bergidaryň emlägini opis etmek

Sud ispolniteli tölenilmeli tölegiň summasyny we çözgüdi ýerine ýetirmek baradaky çykadjylary üzmek üçin zerur bolan mukdarda bergidaryň emlägi barada opis geçirýär. Sud ispolniteli opis edilen zatlary peçatlap biler.

Bergidaryň emlägi barada opis bergidaryň we güwäleriň gatnaşmagynda geçirilýär. Bergidaryň ýok mahalynda bolsa opis onuň maşgalasynyň kemala gelen çlenleriniň garaz biriniň gatnaşmagynda düzülýär, şonuň ýaly adamlar ýok mahalynda bolsa ýaşayyş-jaý ulanyş guramasynyň ýa-da arçynyň gatnaşmagy bilen düzülýär.

Emläk barada opis geçirilen mahalynda bergidar tölegi birinji nobatda haýsy zatlardan töledip almalydygyny sud ispolniteline aýtmaga haklydyr. Eger çözgüdiň ýerine ýetirilmegine päsgel bermeýän bolsa, sud ispolniteli onuň bu haýyşyny kanagatlandyrmaga borçludur.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda-Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

379-njy madda. Emlägi gozgamasyz etmek hakyndaky aktyň mazmuny

Emlägi gozgamasyz etmek hakyndaky aktda şu aşakdakylar görkezilmelidir:

- 1) aktyň düzülen wagty we ýeri;
- 2) akty düzüň sud ispolniteliniň, şonuň ýaly-da akt düzülen mahalynda bolan adamlaryň familiýalary, atlary we atalarynyň atlary;
- 3) suduň ady we ýerine ýetirilýän çözgüt;
- 4) algydaryň we bergidaryň familiýalary, atlary we atasynyň atlary;
- 5) akta girizilen her bir predmetiň ady, onuň tapawutlanyş alamatlary (agramy, metražy, ulanylanlyk derejesi we ş. m.) aýry-aýrylykda her bir predmetiň bahasy we ähli emlägiň gymmaty;
- 6) eger predmetler peçatlanylman bolsa, onda olaryň peçatlanylyşy;
- 7) eger emlägi saklamak işi bergidaryň özüniň üstüne ýüklenilmeýän bolsa, onda saklamak üçin emläk berlen adamynyň familiýasy, ady we atasynyň ady hem-de onuň adresi;
- 8) sud ispolniteliniň hereketleri barada şikaýat etmegiň tertibiniň we möhletiniň bergidara hem-de beýleki adamlara düşündirilişi hakynda, şonuň ýaly-da emlägi saklamak barada bergidaryň ýa-da emlägi saklaýjynyň borçlarynyň olara düşündirilişi hakynda hem-de saklamak üçin berlen emlägiň rastrataedilendigi, satylandygy ýa-da gizlenilendigi üçin bolan jogapkärçilik hakynda bellik;
- 9) opis geçirilen mahalynda algydaryň, bergidaryň we şoňa gatnaşan adamlaryň bellikleri hem-de arzalary we şol bellikler we arzalar barada sud ispolniteliniň beren buýruklary.

Emlägi gozgamasyz etmek hakyndaky akta sud ispolniteli, algydar, bergidar, emlägi saklaýjy tarapyndan we akt düzülen mahalynda bolan beýleki adamlar tarapyndan gol çekilýär.

380-nji madda. Bergidaryň emlägine baha kesmek

Bergidaryň emlägine baha kesmek işi sud ispolniteli tarapyndan amala aşyrylýar. Eger aýry-aýry predmetlere baha kesmek kyn bolsa ýa-da bergidar ýa algydar sud ispolniteliniň kesen bahasyna garşy bolsa, onda sud ispolniteli emlägiň gymmatyny kesgitlemek üçin ekspert çagyryar.

381-nji madda. Emlägi saklamak

Bergidaryň emlägi dil haty almak bilen bergidara ýa-da sud ispolniteli tarapyndan belenen başga adamlara saklamak üçin berilýär. Emlägi saklaýjy şol emlägi ulanyp biler, eger emlägiň häsiýetleri boýunça munuň özi emlägiň ýok edilmegine ýa-da onuň gymmatynyň gaçmagyna getirmeýän bolsa, şeýle edip biler.

Eger emlägi saklaýjy bergidaryň özi ýa-da onuň maşgala çleni däl bolsa, onda şol emlägi saklaýjy belenen taksa boýunça munuň üçin hak alýar. Mundan başga-da emlägi saklamak barada hakykat ýüzünde edilen çykdajylar emlägi saklaýja tölenilýär, ýöne welin şol emlägi ulanmak netijesinde onuň alan hakykat ýüzündäki peýdasy tutulyp galynýar.

382-nji madda. Bergidardan alnan gymmatly zatlary saklamak

Bergidardan alnan walýuta gymmatlyklary, gymmatly kagyzlary, altyndan, kümüşden, platinadan we platina toparyna girýän metallardan, gymmatly daşlardan hem-de dürden ýasalan şaý-sepler we durmuşda ulanylýan beýleki önümler, şonuň ýaly-da şeýle önümleriň bölekleri sud ispolniteli tarapyndan Türkmenistanyň Merkezi bankynyň edarasyna saklamak üçin tabşyrylýar.

Ikinji bölegi Türkmenistanyň 26.01.2007 ý. № 77-III Kanuny esasynda güýjüni ýitiren.

Bergidarda tapylan we tölenilmäge degişli summany hem-de çözgüdi ýerine ýetirmek baradaky çykdajylary üzmek üçin zerur bolan pul summalary bergidardan alnyp, sud ispolniteli bolýan ýerindäki kazyýetiň depozit şýotuna geçirilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda kabul eden Ukazynyň, 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky, 2007-nji ýylyň 26-njy ýanwaryndaky we 12-nji iýunyndaky Türkmenistanyň Kanunlarynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda; 2007-nji ýyl, № 1, 4-nji madda; № 2, 47-nji madda)

383-nji madda. Emlägi saklaýjynyň jogapkärçiligi

Saklamak üçin berlen emlägi rastrata eden, satan ýa-da gizläň mahalynda, emlägi saklaýjy ýetirilen zyýan üçin emläk jogapkärçiliginden başga-da Türkmenistanyň Jenaýat kodeksiniň 208-nji maddasy boýunça jenaýat jogapkärçiligini çekýär.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda-Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

384-nji madda. Ýaşayş jaýlaryny gozgamasyz etmek

Töleg ýaşayş jaýyndan tutulyp alynmaly edilen mahalynda, sud ispolniteli jaýyň bergidara degişliligini, jaýyň hakyky gymmatyny we şol jaý bilen baglanyşykly bolan kynçylyklary, şonuň ýaly-da jaýyň gozgamasyz edilendigini-edilmändigini aýdyňlaşdyrýar.

Jaýyň bergidara degişlidigine göz ýetirip, sud ispolniteli töledilmeli tölegiň möçberine garap, bütin jaý ýa-da onuň bir bölegini opise girizýär, jaý gozgamasyz edýär we gozgamasyz edilen jaýy registrasiýalamak hakyndaky teklibi häkime iberýär, şonuň ýaly-da bu hakda jaýy ýerleşýän ýerindäki notarialkontora habar berýär.

Sud ispolniteli girew goýlan jaýyň gozgamasyz edilendigi hakynda derrew girew saýlaýja habar berýär.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda-Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

385-nji madda. Bergidaryň beýleki adamlar bilen şärik emlägindäki paýyny

kesgitlemek

Töledilmeli summany üzmek üçin bergidaryň emlägi etmezlik eden mahalynda, kazyýet ýerine ýetirijisiniň ýazyp bermegi boýunça hem-de bergidaryň we gyzyklanýan adamlaryň gatnaşmagynda sud bergidaryň kolhozçy hojalygynyň ýa-da hojalygynda individual zähmet bilen meşgullanýan graždanlaryň hojalygynyň emlägindäki paýyny kesgitleýär, ýöne welin olaryň gelmezligi sud ispolniteliniň ýazyp beren haýyşyna garamak üçin päsgelçilik bolup bilmez.

Bergidaryň kolhozçy hojalygyndaky ýa-da oba hojalygynda individual zähmet bilen meşgullanýan graždanlaryň hojalygynyň emlägindäki paýy hakyndaky mesele dogrusynda suduň çykaran kesgitlemesi barada hususy şikayat ýa-da hususy protest bildirilip bilner.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda kabul eden Ukazynyň we 2007-nji ýylyň 26-njy ýanwaryndaky we 12-nji iýunyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 2007-nji ýyl, № 1, 4-nji madda; № 2, 47-nji madda)

386-njy madda. Gozgamasyz edilen emlägi satmak

Bergidaryň gozgamasyz edilen emlägini satmak emlägiň gozgamasyz edilmegi üçin bolan esaslara we emlägiň görnüşlerine garap, sud ispolniteli, söwda guramalary, maliýe organlary we kredit edaralary tarapyndan amala aşyrylýar.

387-nji madda. Döwlete berilýän emlägi satmak

Jenayät işi boýunça emlägi konfiskasiýalamak barada suduň çykaran hökümi esasynda ýa-da emlägi döwlete bermek hakyndaky çözgüt esasynda gozgamasyz edilen emläk kanunda bellenilen tertipde maliýe organlary tarapyndan satylýar.

388-nji madda. Gymmat bahaly zatlary satmak

Bergidardan alnan we saklamak üçin Türkmenistanyň Merkezi bankynyň edaralaryna berlen walýuta gymmatlyklarynyň, gymmatly kagyzlaryň, altyndan, kümüşden, platinadan we platina toparyna girýän metallardan, gymmatly daşlardan hem-de dürden ýasalan şaý-sepleriň we durmuşda ulanylýan beýleki önümleriň, şonuň ýaly-da şeýle önümleriň bölekleriniň bahasy bellenen nyrhlar boýunça Türkmenistanyň Merkezi banky tarapyndan ýa-da şol gymmatly zatlar berlen döwlet kärhanasy, edarasy ýa-da guramasy tarapyndan tölenilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda kabul eden Ukazynyň, 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky we 2007-nji ýylyň 26-njy ýanwaryndaky - Türkmenistanyň Kanunlarynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda; 2007-nji ýyl, № 1, 4-nji madda)

389-njy madda. Gozgamasyz edilen emlägi komission esaslarda satmak

Bergidaryň gozgamasyz edilen emläginiň şu Kodeksiň 387, 388-nji we 390-njy maddalarynda sanalyp geçileninden başgasyny satmak işi emlägiň ýerleşýän ýerindäki döwlet we kooperativ söwda guramalarynyň üsti bilen komission esaslarda amala aşyrylýar. Satmak maksady bilen emlägiň başga şähre ýa-da etraba getirilmegine diňe algydar bilen bergidaryň razylygy boýunça ýol berilýär hem-de munuň özi olaryň hasabyna amala aşyrylýar.

Gozgamasyz edilen emlägi almak we ony satmak üçin bermek işi sud ispolniteli tarapyndan belenen möhletde geçirilýär, ýöne welin munuň özi emläk gozgamasyz edilenden azyndan baş günden soň we bir aýdan gijä galman geçirilmelidir. Şol möhlet gelip ýetýänçä, bergidaryň özi sud ispolniteliniňkontrolygy astynda emlägi gozgamasyz etmek hakyndaky aktda görkezilen bahadan pes bolmadyk baha bilen emlägi satmaga haklydyr.

Önümler we çalt zaýalanýan başga zatlar derrew alynýar hem-de satmak üçin berilýär.

Söwda guramalary bergidardan alnan emlägi satmakdan düşen puly şol emläk satylandan soň üç gün möhlet içinde kazyýetiň depozit sçýotuna geçirýärler. Emlägi satmakdan düşen puldan söwda guramalary kanunda belenen möçberde özüleriniň peýdasyna komission tölegi tutup alyp galýarlar.

Bergidaryň söwda guramalaryna berlen gününden soň bir aýyň içinde satylmadyk emlägine algydaryň, bergidaryň ýa-da söwda guramasynyň talap etmegi boýunça täzeden baha kesilip bilner, ýöne welin munuň özi algydar şol emlägi özüne almakdan ýüz dönderen mahalynda şeýle edilip bilner. Emläge täzeden baha kesmek işi söwda guramasynyň upolnomoçennysynyň gatnaşmagy bilen sud ispolniteli tarapyndan geçirilýär. Emläge täzeden baha kesiljek wagty we ýeri hakynda algydar bilen bergidara habar berilýär, ýöne welin olaryň gelmezligi emläge täzeden baha kesmek hakyndaky meseläni çözmek üçin päsgelçilik bolup bilmez. Şunuň ýaly ýagdaýda emläge täzeden baha kesilendigi hakynda algydara we bergidara habar berilýär.

Eger täzeden baha kesilenden soň emläk iki aýyň dowamynda satylmasa, bu emlägi täze bahasyndaky summada özünde galdyrmaga algydara hukuk berilýär. Algydar emläkden ýüz dönderen mahalynda, bu emläk bergidara gaýtarylyp berilýär, eger jogap berijide töleg töledilip alnyp biliniljek başga emläk ýa-da girdeji bolmasa, onda ispolnitel list algydara gaýtarylyp berilýär.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky, 2007-nji ýylyň 26-njy ýanwaryndaky we 12-nji iýunyndaky Türkmenistanyň Kanunlarynyň redaksiýasynda- Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda; 2007-nji ýyl, №1-, 4-nji madda; № 2, 47-nji madda)

390-njy madda. Ýaşayyş jaýlaryny jemagat önünde torg etmek arkaly satmak

Bergidara degişli bolan we töleg töledilip alynmaly edilen ýaşayyş jaýyny satmak işi şu Kodeksiň 389-njy maddasynyň ikinji böleginde görkezilen möhletlerde jemagat önünde torg etmek arkaly amala aşyrylýar.

391-nji madda. Torguň geçiriljekdigini habar bermek

Sud ispolniteli torguň geçiriljek gününden azyndan on gün ön bu hakda ýerli gazetde bildiriş çap etmek arkaly, şonuň ýaly-da satylýan jaýy ýerleşýän ýerinde we etrap, şäher kazyýetinde we öz kararlarynyň ýerine ýetirilmegi bilen baglanyşykda welaýat, Aşgabat şäher kazyýetlerinde, Türkmenistanyň Araçy kazyýetinde we Türkmenistanyň Ýokary kazyýetinde bildirişler asyp goýmak arkaly torguň geçiriljekdigi barada habar berýär.

Bildirişlerde haýsy jaýyň satylýandygy, onuň kime degişlidigi, jaýyň bahasy, torguň nirede we haçan geçiriljekdigi görkezilmelidir.

Girew goýlan jaýyň torg edilip satyljak wagty we ýeri hakynda sud ispolniteli girew saklaýja habar berýär.

(1991-nji ýylyň 29-njy maýyndaky, 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky, 2007-nji ýylyň 26-njy ýanwaryndaky we 12-nji iýunyndaky Türkmenistanyň Kanunlarynyň redaksiýasynda- Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991-nji ýyl, № 9-10, 101-nji madda; 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda; 2007-

392-nji maddany - aýyrmaly -1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda.

393-nji madda. Torgy geçirmegiň tertibi

Torga gatnaşmak isleýän adamlar özleriniň jaý edinmegi üçin Türkmenistanyň Graždan kodeksinde göz önünde tutulan päsgelçilikleriň ýokdugy hakynda podpiska bermäge we jaýyň bahasynyň on prosentini möçberindäki summany sud ispolniteline tabşyrmaga borçludylar. Torg esasynda jaýy satyn alan adam tarapyndan tabşyrylan summa jaýyň satyn alyş bahasynyň hasabyna goşulýar. Torga gatnaşyjylaryň beýlekileriniň önünden beren summalary torg gutarandan soň derrew olara gaýtarylyp berilýär.

Torg satylýan jaýyň gozgamasyz etmek hakyndaky aktda görkezilen bahasyny orta atmak bilen başlanýar. Torg wagtynda kim iň ýokary bahany berse, jaý şol adama satyldy diýip hasap edilýär.

Jaýy satyn alyjy torg gutarandan soň baş gününň dowamynda özüniň torgdan öň beren summasyny çykmak bilen, jaýyň bahasyny doly tölemäge borçludur. Jaýy satyn alyjy özüniň tölemeli ähli summasyny bellenilen möhletde tölemedik mahalynda, onuň torg başlanmazýndan öň beren summasy oňa gaýtarylyp berilmeýär we bu summa döwletiň girdejisine girýär. Eger satyn alyjynyň torga gatnaşmaga hukugynyň ýoklugy takyklanylman mahalynda hem şol summa döwletiň girdejisine girýär.

Jaýy satyn alyjy özüniň tölemeli ähli summasyny töländen soň, sud ispolniteli torguň geçirilendigi hakyndaky aktyň kazy tarapyndan tassyklanylman kopiýasyny jaýy satyn alyja berýär.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky, 2007-nji ýylyň 26-njy ýanwaryndaky we 12-nji iýunyndaky Türkmenistanyň Kanunlarynyň redaksiýasynda- Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda; 2007-nji ýyl, №1-, 4-nji madda; № 2, 47-nji madda)

394-nji madda. Torgy geçirilmedik diýip yglan etmek

Sud ispolniteli şu aşakdaky ýagdaýlarda torgy geçirilmedik diýip yglan edýär:

- 1) eger torga iki sany satyn alyjydan az adam gelen bolsa;
- 2) eger gelenlerden hiç kim jaýyň ilki başky bahasynyň üstüne hiç zat goşmadyk bolsa;
- 3) eger alyjy özüniň satyn alan jaýynyň summasyny baş gününň içinde doly tölemedik bolsa.

395-nji madda. Torgy geçirilmedik diýip yglan etmegiň netijeleri

Torg geçirilmedik diýip yglan edilen mahalynda, jaýy ilki başky kesilen bahadaky summasynda özünde galdyrmaga algydara hukuk berilýär.

Eger şonuň ýaly arza gelmedik bolsa, onda sud ispolniteli torgy geçirilmedik diýip yglan edilenden azyndan on gün geçenden soň ikinji gezek torg geçirmegi belleýär. Ikinji gezek torg yglan etmek we ony geçirmek işi birinji torg üçin bellenilen kadalary berjaý etmek bilen geçirilýär, ýöne welin jaý barada kesilen bahadan ýa-da ilkinji hödürlenen bahadan başlanýlar.

Torg ikinji gezek hem geçirilmedik diýlip yglan edilen we satylýan jaýy özünde galdyrmakdan algydar ýüz dönderen mahalynda, jaýy gozgamasyz etmek düzgüni

aýrylýar.

396-njy madda. Torgy hakyky däl diýip hasap etmek

Eger toglar bellenen kadalary bozmak bilen geçirilen bolsa, jaý torga gatnaşmaga hukugy bolmadyk adama satylan bolsa, şonuň ýaly-da sud ispolniteli, algydar ýa-da jaýy alyjy hyýanatçylyklara ýol beren bolsa, onda sud torguň geçirilen gününden soň üç ýylyň dowamynda torgy hakyky däl diýip hasapedip biler. Eger hyýanatçylyk eden alyjynyň hereketleri jenaýatçylykly hereketler bolsa, onda sud aýyplaýyş hökümni ýerine ýetirmek üçin kanunda bellenen wagt möhletiniň dowamynda torgy hakyky däl diýip hasap edip biler.

Torgy hakyky däl diýip hasap etmek hakynda suduň kesgitlemesi barada hususy şikaýat ýa-da hususy protest bildirilip bilner.

397-nji madda. Tölegi bergidaryň iş hakyndan tutup almak

Şu Kodeksiň 375-nji maddasynyň üçünji böleginde görkezilen halatlarda döwürleýin tölegleri töledip almak hakyndaky çözgüt ýerine ýetirilýän mahalynda, şonuň ýaly-da töledilmeli summany doly üzmek üçin bergidaryň emläginiň bolmadyk mahalynda ýa-da onuň emlägi ýetmezlik eden mahalynda, töleg bergidaryň iş hakyndan tutulyp alynýar.

Tölegiň möçberi aýlyk iş hakynyň ýa-da başga gazanjynyň kanun boýunça töleg tutulyp alnyp bilinjek böleginden artyk bolmadyk mahalynda hem töleg bergidaryň iş hakyndan tutulyp alnyp bilinýär.

398-nji madda. Bergidaryň gazanjy hakyndaky maglumatlar

Kärhanalar, edaralar, guramalar we olaryň birleşikleri, jemgyýetçilik guramalary, şonuň ýaly-da graždanlar özlerinde bergidaryň işleýändig-işlemeýändig-i we onuň aýdaky gazanjynyň möçberiniň nähilidigi hakynda sud ispolniteliniň talap etmegi boýunça we onuň bellän möhletinde maglumat bermäge borçludylar. Sud ispolniteli awtorlyk hukugynyň, açyş, oýlap tapyş, rasionalizatorlyk teklipleri we senagat nusgasy baradaky hukuklaryň peýdalanylandygy üçin bergidara berilýän pul hakyndaky maglumatlary hem edil şonuň ýaly tertipde sorap alýar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1983-nji ýylyň 25-nji awgustynda kabul eden Ukazynyň we 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1983-nji ýyl, № 24, 64-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

399-njy madda. İş hakyndan we bergidaryň girdejileriniň beýleki görnüşlerinden tutulmaly tutumlaryň möçberini hasaplamak

Iş hakyndan we iş hakyna barabar edilen beýleki töleglerden berilmeli puldan tutulmaly tutumlaryň möçberi bergidara tölemäge degişli edilen summadan ugur alnyp hasaplanylýar, şunda iş haky boýunça bergidara salynýan salgytlar şol summadan çykylýar.

400-nji madda. Bergidaryň iş hakyndan we onuň girdejileriniň beýleki görnüşlerinden tutulmaly tutumlaryň möçberi

Bergidara degişli iş hakynyň hem-de oňa barabar edilen tölegleriň we berilmeli puluň

summasyndan tölenilmeli summalar doly suratda üzülip gutarylýança ispolnitel listler boýunça şu aşakdaky ýaly möçberde tutulyp galynyp bilner:

1) aliment tölenilen mahalynda, maýyp edilenligi ýa-da saglyga başga şikes ýetirenligi, şonuň ýaly-da ekläp-saklaýjynyň ölmegine sebäp bolnanlygy zerarly ýetirilen zeled tölenilen mahalynda we jenaýat edilmegi netijesinde döwlet ýa-da döwletiňki bolmadyk kärhananyň, edaranyň, guramanyň we olaryň birleşikleriniň, jemgyýetçilik guramalarynyň emlägine ýa-da şahsy emläge ýetirilen zeled tölenilen mahalynda - elli prosent;

2) eger kanunda başga zat bellanilmedik bolsa, tölegleriň ähli beýleki görnüşleri boýunça - ýigrimi prosent.

Töleg iş hakyndan birnäçe ispolnitel dokument boýunça töledilip alnan mahalynda, her halda gazanjyň elli prosenti işçileriň we gullukçylaryň özünde galdyrylmalydyr.

Iş hakyndan we oňa barabar edilen töleglerden hem-de berilmeli puldan tutulmaly tutumlaryň möçberiniň şu maddada bellenen çäklendirilmeleri kemala gelmedik çagalar üçin aliment tutulyp alnanda ulanylmaýar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1987-nji ýylyň 21-nji aprelinde kabul eden Ukazynyň we 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1987-nji ýyl, № 12, 55-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

401-nji madda. Tölegi düzediş işlerinde işleýän bergidaryň gazanjyndan tutup almak

Suduň hökumi boýunça azatlykdan mahrum etmesiz düzediş işlerinde işleýän bergidaryň gazanjyndan töleg töledip almak höküm boýunça tutulýan tutumlary nazara almazdan, şu Kodeksin 399-njy we 400-nji maddalarynda görkezilen kadalar boýunça amala aşyrylýar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 15-nji iýulynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda)

402-nji madda. Tölegi bergidaryň iş hakyndan beýleki girdejilerinden tutup almak

Tölegi iş hakyndan tutup almak kadalary bergidara degişli bolan şu aşakdaky zatlardan töleg tutulyp alnan mahalynda hem ulanylýar:

1) eýeçiligiň dürli görnüşinde bolan kärhanalaryň we guramalaryň işine hem-de guramaçylyk - hukuk formalaryna gatnaşmakdan alynýan girdejiler we diwidentler;

2) özüniň awtorlyk hukugyny, açyş, oýlap tapyş barada awtorlyk şahadatnamasy berlen hukugyny, rasionalizatorlyk teklip we senagat nusgasy baradaky hukugyny awtoryň peýdalananlygy üçin berilýän awtorlyk haky;

3) okuwçylaryň stipendiýalary;

4) maýyp edilenligi ýa-da saglyga başga şikes ýetirilenligi, şonuň ýaly-da ekläp-saklaýjynyň ölmegine sebäp bolnanlygy zerarly ýetirilen zeledli töleýiş summalary.

Tölegi pensiýadan tutup almak işi pensiýalar hakyndaky kanunlara laýyklykda amala aşyrylýar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1983-nji ýylyň 25-nji awgustynda kabul eden Ukazynyň we 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1983-nji ýyl, № 24, 64-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

403-nji madda. Tölegi sosial strahowaniýe boýunça we kolhozlaryň özara kömek kassalary tarapyndan berilýän posobiýelerden tutup almak

Tölegi işe ýarawlylyk wagtlaýyn ýitirilende sosial strahowaniýe boýunça berilýän posobiýelerden we kolhozlaryň özara kömek kassalary tarapyndan berilýän posobiýelerden tutup almak işi suduň diňe aliment tölemek hakyndaky çözgüdi ýa-da sudýanyň karary we suduň maýyp edilenligi ýa-da saglyga başga şikes ýetirilendigi, şonuň ýaly-da ekläp-saklaýjynyň ölmegine sebäp bolnanlygy zerarly ýetirilen zeleti töletmek hakyndaky çözgüdi boýunça amala aşyrylyp bilner.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1985-nji ýylyň 19-njy fewralynda kabul eden Ukazynyň we 1991-nji ýylyň 29-njy maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1985-nji ýyl, № 5, 15-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991-nji ýyl № 9-10, 101-nji madda)

404-nji madda. Töleg tutulyp alnyp bilinmejek summalar

Bergidara şu aşakdaky görnüşlerde degişli bolan summalardan töleg tutulyp alynmaýar:

1) işgär işden çykarylan mahalynda tölenilýän işden çykyş posobiýesinden we peýdalanylmadyk otpusk üçin tölenilýän kompensasiýadan. Aliment töletmek hakyndaky işler boýunça tölegi peýdalanylmadyk otpusk üçin tölenilýän kompensasiýadan tutup almaga şeýle ýagdaýda ýagny aliment töleýän adam birnäçe ýylyň otpuskasy birleşdirilen mahalynda birnäçe aý üçin peýdalanylmadyk otpusk üçin tölenilýän kompensasiýany işden çykarylanda alýan mahalynda ýol berilýär;

2) gulluk komandirowkasy, başga işe geçirilmegi, işe kabul edilmegi ýa-da başga ýere işe iberilmegi mynasybetli, işgäre degişli bolan instrumentiň ulanylyp könelmegi mynasybetli berilýän kompensasion töleglerden hem-de zähmet hakyndaky kanunlardan göz önünde tutulan beýleki kompensasiýalardan;

3) bir wagtlaýyn häsiýetde bolan baýraklardan;

4) köp çagaly enelere we ýeke ýaşayan enelere berilýän döwlet posobiýelerinden;

5) çaganyň doglanlygy üçin tölenilýän posobiýeden;

6) ölen adamy jaýlamak üçin sosial strahowaniýe boýunça berilýän posobiýelerden.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 15-nji iýulynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda)

405-nji madda. Tölegi bergidaryň iş hakyndan we onuň girdejileriniň beýleki görnüşlerinden tutup almagyň tertibi

Sud ispolniteli suduň çözgüdi ýa-da sudýanyň karary esasynda tutulmaly tutumlary tutmak we tutulan summalary algydara ibermek teklibi bilen bergidaryň işleýän ýa-da birwagtlaýyn pul alýan, pensiýa, stipendiýa, posobiýe alýan kärhanasyna, edarasyna ýa-da guramasyna ispolnitel dokumenti iberýär.

Bergidaryň aýlyk iş hakynyň ýa başga gazanjynyň, pensiýasynyň, stipendiýasynyň ýa-da posobiýesiniň kanun boýunça tutulyp bilinjek böleginden köp bolmadyk pul summalaryny kärhanalaryň, edaralaryň, guramalaryň we olaryň birleşikleriniň jemgyýetçilik guramalarynyň peýdasyna graždanlardan tutup almak hakyndaky ispolnitel dokumentler gös-göni ýerine ýetirmek üçin bergidaryň işleýän ýa-da birwagtlaýyn pul alýan, pensiýa, stipendiýa, ýa posobiýe alýan kärhanasyna, edarasyna ýa-da guramasyna algydarlar tarapyndan iberilýär.

Bergidar işden çykarylan mahalynda kärhana, edara ýa-da gurama tutulan tutumlar

hakynda we bergidaryň täze iş ýeri belli bolsa, onuň täze işleýän ýeri hakynda bellik etmek bilen, ispolnitel dokumenti yzyna - şol dokumenti iberene gaýtarýar.

Çagalar üçin, suduň çözgüdi ýa-da sudýanyň karary esasynda aliment töledip almak hakyndaky işler boýunça, şol alimenti tutup alýan kärhana, edara, gurama administrasiýasy aliment töleýän adamyň işden çykyp gidenligi hakynda, sonuň ýaly-da eger bilýän bolsa, onuň täze işleýän ýa-da ýaşaýan ýeri hakynda şol çözgüdiň ýa-da kararyň ýerine ýetirilýän ýerindäki sud ispolniteline we aliment alýan adama üç günün içinde habar bermelidir.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1966-njy ýylyň 20-nji maýynda, 1968-nji ýylyň 16-njy iýulynda, 1981-nji ýylyň 15-nji iýulynda, 1985-nji ýylyň 19-njy fewralynda, 1985-nji ýylyň 8-nji aprelinde kabul eden Ukazlarynyň we 1991-nji ýylyň 29-njy maýyndaky, 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunlarynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1966-njy ýyl, № 10, 3-nji sah.; 1968-nji ýyl, № 14, 15-nji sah.; 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda; 1985-nji ýyl, № 5, 15-nji madda; 1985-nji ýyl, № 10, 71-nji madda ; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991-nji ýyl, № 9-10, 101-nji madda ; 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

406-njy madda. Tölegiň dogry we öz wagtynda tutulyp alnyşyna kontrollyk

Sud ispolniteli bergidaryň iş hakyndan we beýleki görnüşdäki girdejilerinden tutumlaryň dogry hem-de öz wagtynda tutulýşyna hem-de tutulan summalaryň algydarlara iberilişine birsyhyly kontrollyk edip durýar.

Aliment töleýän bergidar özüniň işleýän ýa-da ýaşaýan ýeriniň üýtganligi hakynda kazyýete habar bermäge borçludur. Çagalar üçin suduň çözgüdi ýa-da sudýanyň karary esasynda aliment töledip almak hakyndaky işler boýunça bergidar özüniň işleýän ýa-da ýaşaýan ýeriniň üýtganligi hakynda, sonuň ýaly-da goşmaça alýan gazanjy (esasy işi başga işde hem işleýänligi üçin we ş. m.) hakynda üç günün içinde sud ispolniteline habar bermäge borçludur.

Ispolnitel list gelen mahalynda sud ispolniteli bar bolan maglumatlar boýunça alimentler baradaky berginiň möçberini hasaplamaga we şol berginiň üzülmegi üçin çäreler görmäge borçludur.

Berginiň möçberi hakynda jedel bolan mahalynda bu mesele gyzyklanýan adamyň arzasy boýunça sud tarapyndan çözülýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1968-nji ýylyň 16-njy iýulynda, 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda, 1985-nji ýylyň 19-njy fewralynda kabul eden Ukazlarynyň, 1991-nji ýylyň 29-njy maýyndaky, 2007-nji ýylyň 26-njy ýanwaryndaky we 12-nji iýunyndaky Türkmenistanyň Kanunlarynyň redaksiýasynda- TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1968-nji ýyl, № 14, 15-nji sah.; 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda; 1985-nji ýyl, № 5, 15-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991-nji ýyl, № 9-10, 101-nji madda; 2007-nji ýyl, № 1, 4-nji madda; № 2, 47-nji madda)

407-nji madda. Tölegi bergidaryň başga adamlarda bolan pul summalaryndan we emläginden tutup almak

Töleg bergidaryň başga adamlarda bolan pul sumlaryndan we emläginden tutulyp alynmaly bolanda, sud ispolniteli özlerinde bergidaryň nähili emläginiň bardygy we olaryň bergidara nähili summany tölemäge borçludygy hem-de näme esasynda we haýsy möhletde tölemäge borçludygy hakyndaky haýyşnamany şol adamlara iberýär.

Şonuň bilen bir wagtda sud ispolniteliniň haýyşnamasynyň gelen pursatyndan başlap bergidaryň olarda bar bolan emlägini we tölenilmäge degişli summadaky pul summalarynyň gozgamasyz edilýändigini hem-de tölenilmeli summa doly suratda tölenilip gutarylýança bergidar tölemeli töleglerini olaryň bergidara tölemäge ýa-da kazyýetiň

depozit sçýotuna geçirmäge borçludygy hakynda olara habar berilýär.

(2007-nji ýylyň 26-njy ýanwaryndaky we 12-nji iýunyndaky Türkmenistanyň Kanunlarynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 2007-nji ýyl, № 1, 4-nji madda; № 2, 47-nji madda)

408-nji madda. Başga adamlarda bolan emlägi gozgamasyz etmek

Bergidaryň başga adamlarda emläginiň bardygy hakynda maglumat alandan soň, sud ispolniteli bergidaryň emlägi barada opis geçirýär we şol emlägi gozgamasyz etmek hakynda akt düzýär.

Eger bergidaryň emläginiň başga adamlarda bolmagy olaryň arasynda baglaşylan şertnama bilen şertlendirilen bolsa, onda şertnamada gelip çykýan hukuklary başga adamlarda saklamagyň mümkindigi hakyndaky we emlägi almak hakyndaky mesele şu Kodeksiň 435-nji maddasynda göz önünde tutulan tertipde çözülýär.

409-njy madda. Tölegi graždanlaryň goýumlaryndan tutup almak

Tölegi graždanlaryň Türkmenistanyň bank edaralaryndaky goýumlaryndan tutup almak suduň hökümi ýa-da çözgüdi esasynda, ýagny jenaýat işinden gelip çykan graždan hak islegini kanagatlandyryan höküm ýa-da çözgüt esasynda alimenti töletmek hakyndaky hak islegi (tölegi töledip almak üçin gazanjy ýa-da başga emlägi bolmadyk mahalynda) suduň çözgüdi we sudýanyň karary ýa-da är-aýalyň bilelikdäki emlägi bolup durýan goýumy paýlaşmak hakyndaky hak islegi boýunça suduň çykaran çözgüdi esasynda amala aşyrylyp bilner.

Graždanlaryň döwlet zähmet amanat kassalaryndaky we Merkezi bankyndaky goýumlaryny konfiskasiýalamak kanuny güýje giren höküm esasynda ýa-da emlägi konfiskasiýalamak hakynda kanuna laýyklykda çykarylan karar esasynda amala aşyrylyp bilner.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1985-nji ýylyň 19-njy fewralynda kabul eden Ukazynyň we 1991-nji ýylyň 29-njy maýyndaky, 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunlarynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1985-nji ýyl, № 5, 15-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991-nji ýyl, № 9-10, 101-nji madda, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

410-njy madda. Sud ispolniteliniň talaplaryny ýerine ýetirmezligiň netijeleri

Şu Kodeksiň 398, 405, 406, 407-nji maddalarynda görkezilen talaplar sud tarapyndan esassyz diýlip hasap edilen sebäpler boýunça ýerine ýetirilmedik mahalynda, degişli kärhanalaryň, edaralaryň we guramalaryň günäkär wezipeli adamlar ýa-da graždanlar Türkmenistanyň Administratiw hukuk tertibiniň bozulmalary hakyndaky kodeksiniň 177²-nji maddasy boýunça jogapkärçilik çekýärler.

Algydar kärhananyň, edaranyň ýa-da guramanyň günäsi bilen bergidardan tutulyp alynmadyk summanyň tölenmegi hakynda degişli kärhana, edara ýa-da gurama hak islegini bildirmäge hem haklydyr.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1968-nji ýylyň 16-njy iýulynda, 1985-nji ýylyň 19-njy fewralynda kabul eden Ukazlarynyň we 1991-nji ýylyň 29-njy maýyndaky, 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunlarynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1968-nji ýyl, № 14, 15-nji sah.; 1985-nji ýyl, № 5, 13-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991-nji ýyl, № 9-10, 101-nji madda; 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

411-nji madda. Suduň çözgüdinde görkezilen predmetleri algydara bermek

Suduň çözgüdinde görkezilen belli-belli predmetler algydara berilmeli edilen mahalynda, sud ispolniteli şol predmetleri bergidardan alýar we olary algydara berýär.

412-nji madda. Bergidary belli-belli hereketleri etmäge borçly edýän çözgütleri ýerine ýetirmezligiň netijeleri

Emlägi ýa-da pul summalaryny bermek bilen baglanyşykly bolmadyk belli-belli hereketleri etmäge bergidary borçly edýän çözgüt ýerine ýetirilmedik mahalynda, sud ispolniteli çözgüdiň ýerine ýetirilmändigini hakynda akt düzýär.

Eger suduň çözgüdiň çözgüdiň ýerine ýetirilmezligi barada şu Kodeksiň 203-nji maddasynda göz önünde tutulan netijeler görkezilen bolsa, kazyýet ýerine ýeririjisi düzülen akty çözgüdiň ýerine ýetirilmeli ýerindäki sudýa iberýär, sudýa bolsa bergidaryň belli-belli hereketleri etmänligi sebäpli çözgütde görkezilen netijeleri ulanmak hakynda kesgitleme çykarýar.

Eger çözgüdi ýerine ýetirmezligiň netijeleri çözgütde görkezilmedik bolsa, onda düzülen akt çözgüdiň ýerine ýetirilmeli ýerindäki suda iberilýär. Bu sud bolsa şu Kodeksiň 208-nji maddasynda görkezilen kadalar boýunça çözgüdi ýerine ýetirmegiň tertibi hakyndaky meseläni çözüär.

Diňe bergidaryň özüniň amala aşyryp biljek hereketlerini etmäge bergidary borçly edýän çözgüt suduň bellän möhletinde ýerine ýetirilmedik mahalynda, düzülen akty kazyýetiň ýerine ýeririjisi çözgüdiň ýerine ýetirilmeli ýerindäki suda iberýär. Çözgüdiň ýerine ýetirilmänligi hakyndaky mesele sud mejlisinde çözülýär. Mejlisiň boljak wagty we ýeri hakynda algydara we bergidara habar berilýär, ýöne welin olaryň mejlise gelmezligi çözgüdiň ýerine ýetirilmezligi hakyndaky meselä garamak üçin päsgelçilik bolup bilmez. Sud bergidaryň çözgüdi ýerine ýetirmänligini takyklyp, bergidary Türkmenistanyň Administratiw hukuk tertibiniň bozulmalary hakyndaky kodeksiniň 177⁶-njy maddasy boýunça jogapkärçilige çekip bilýär we çözgüdi ýerine ýetirmek üçin bergidar barada täze möhlet belleýär. Bergidardan töledilip alynýan jerime döwletiň girdejisine geçýär.

Çözgüdi ýerine ýetirmek üçin bellenilýän möhletleri bergidar ikinji gezek we şondan soň hem bozan mahalynda, sud şu maddanyň dördünji böleginde göz önünde tutulan çäreleri ýene-de ulanýar. Jerimäniň tölenilmeşi bergidary suduň çözgüdinde göz önünde tutulan hereketleri ýerine ýetirmek borjundan boşatmaýar.

Şu maddada görkezilen meseleler boýunça çykarylan kesgitleme barada hususy şikaýat ýa-da hususy protest bildirilip bilner.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1985-nji ýylyň 19-njy fewralynda kabul eden Ukazynyň we 1991-nji ýylyň 29-njy maýyndaky, 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky, 2007-nji ýylyň 26-njy ýanwaryndaky we 12-nji iýunyndaky Türkmenistanyň Kanunlarynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1985-nji ýyl, № 5, 13-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991-nji ýyl, № 9-10, 101-nji madda; 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda; 2007-nji ýyl, № 1, 4-nji madda; № 2, 47-nji madda)

413-nji madda. Işe dikeltmek hakyndaky çözgütleri ýerine ýetirmezligiň netijeleri

Işden bikanun çykarylan ýa-da başga işe bikanun geçirilen işgäri işe dikeltmek hakynda suduň çözgüdi kärhananyň, edaranyň, guramanyň administrasiýasy tarapyndan ýerine ýetirilmedik mahalynda sud şu Kodeksiň 208-nji maddasynda göz önünde tutulan tertipde, işgäre çözgüdiň çykarylan gününden başlap onuň ýerine ýetirilen gününe çenli bütün wagtyň dowamynda onuň ortaça gazanjyny ýa-da gazanjyndaky tapawudy tölemek

hakynda kesgitleme çykarýar.

Suduň çözgüdiniň ýerine ýetirilmezligi netijesinde işgäre pul summalarynyň tölenilmegi bilen çekilen zyýan kärhananyň, edaranyň, guramanyň ýa-da tabynlylyk tertibinde ýokarda durýan organyň hak islegi boýunça, şonuň ýaly-da suduň inisiatiwasy boýunça ýa-da prokuroryň arzasy boýunça, suduň işe dikeltmek hakyndaky çözgüdini ýerine ýetirmezlikde günäkär bolan wezipeli adamanan töledilip alnyp bilner. Şeýle halatlarda wezipeli adamlardan töledilip alynmaly puluň möçberi zähmet hakyndaky kanunlar arkaly kesgitlenilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda)

40-njy bab

DÖWLET KÄRHANALARY, EDARALARY, GURAMALARY, KOLHOZLARY, BEÝLEKI KOOPERATIV GURAMALARY OLARYŇ BIRLEŞIKLERI, BAŞGA JEMGYÝETÇILIK GURAMALARY BARASYNDAKY ÇÖZGÜTLERI ÝERINE ÝETIRMEK

414-nji madda. Umumy kadalary ulanmak

Kärhanalar, edaralar, guramalar we olaryň birleşikleri, jemgyýetçilik guramalary barasyndaky çözgütler şu Kodeksdäki kadalar boýunça ýerine ýetirilýär, ýöne welin Kodeksiň şu babynda görkezilen kadadan çykmalar we goşmaçalar muňa girmeyär.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda- Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

415-nji madda. Tölegi pul serişdelerinden tutup almak

Ýerine ýetirijilik dokumentleri boýunça kärhanalardan, edaralardan, guramalardan we olaryň birleşiklerinden, jemgyýetçilik guramalaryndan alynmaly töleg birinji nobatda Türkmenistanyň kanunçylygy tarapyndan bellenen kadalar boýunça bergidaryň kredit edaralaryndaky pul serişdelerinden tutulyp alnýar.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda- Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

416-nji madda. Tölegi pul serişdelerinden tutup almagyň tertibi

Kredit edaralarynda sçýotlary bolan kärhanalar, edaralar, guramalar we olaryň birleşikleri, jemgyýetçilik guramalary töleg bergidarlaryň kredit edaralaryndaky pul serişdelerinden tutulyp alynmaly edilen mahalynda serişdeleri Türkmenistanyň kanunlarynda bellenen kadalar boýunça mejbury suratda hasapdan oçürmek üçin ispolnitel dokumenti gös-göni degişli kredit edarasyna berýärler.

Döwlet býujetinde durýan edaralaryň we beýleki döwlet guramalarynyň bergisini üzmek üçin serişdeleri goýbermegiň şertleri hem-de tertibi Türkmenistanyň kanunlary bilen bellenilýär, eger bu bergi şol edaralaryň we guramalaryň smetasynyň hasabyna, üzülip bilinmejek bolsa, şeýle edilýär.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda- Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

417-nji madda. Tölegi kärhanalaryň, edaralaryň, guramalaryň we olaryň birleşikleriniň, jemgyýetçilik guramalarynyň emläginden tutup almak

Kärhanalaryň, edaralaryň, guramalaryň we olaryň birleşikleriniň, jemgyýetçilik guramalarynyň bergini üzmek üçin ýeterlikli pul serişdeleri bolmadyk mahalynda, töleg bergidara degişli emläkden tutulyp alnyp bilner; Türkmenistanyň kanunçylygy tarapyndan töleg üçin tutup alyp galmaklyga rugsat berilmeýän emläkler muňa girmeyär.

Kredit edaralarynyň özleriniň beren ssudalarynyň gaýtarylyp berilmegi hakyndaky pretenziýalary boýunça tölegi töledip almagyň tertibi Türkmenistanyň kanunlary bilen kesgitlenilýär.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda- Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

418-nji we 419-njy maddalary aýyrmaly -1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda.

420-nji madda. Emlägi satmak

Kärhananyň, edaranyň, guramanyň we olaryň birleşikleriniň, jemgyýetçilik guramalarynyň emlägini satmak Türkmenistanyň kanunlarynda bellenen tertipde amala aşyrylýar.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda- Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

421-nji madda. Kärhanalar, edaralar, guramalar we olaryň birleşikleri, jemgyýetçilik guramalary ýatyrylan mahalynda bergini töledip almagyň tertibi

Kärhanalar, edaralar, guramalar we olaryň birleşikleri, jemgyýetçilik guramalary ýatyrylan mahalynda bergini töledip almak Türkmenistanyň Kanunlarynda bellenen tertipde amala aşyrylýar.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda- Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

41-nji bab TÖLEDILIP ALNAN SUMMALARY ALGYDARLARYŇ ARASYNDA PAÝLAMAK

422-nji madda. Töledilip alnan summalary algydarlara bermek

Sud ispolniteliniň bergidardan töledip alan summasyndan ilkinjide çözüdi ýerine ýetirmek baradaky çykdaýylar üzülýär, galan summa bolsa algydarlaryň talaplaryny kanagatlandyrmak üçin sarp edilýär. Ähli talaplar kanagatlandyrylandan soň galan summa bergidara gaýtarylyp berilýär.

Sud ispolniteli bergidardan töledilip alnan we algydarlara berilmeli summalary kazyýetiň depozit sçýotuna geçirýär, soňra bolsa bellenen tertipde berilýär ýa-da iberilýär.

Sud ispolniteli döwletiň haýryna geçirilmeli summalary gös-göni Türkmenistanyň Merkezi bankynyň degişli edaralaryna geçirýär.

Daşary ýurtlarda ýaşayan adamlaryň peýdasyna töledilip alnan summalar bellenen tertipde algydara iberilýär.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky, 2007-nji ýylyň 26-njy ýanwaryndaky we 12-nji iýunyndaky Türkmenistanyň Kanunlarynyň redaksiýasynda- Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda; 2007-nji ýyl, № 1, 4-nji madda; № 2, 47-nji madda)

423-nji madda. Tölegi töledip almaga goşulmak

Töleg töledilip alynýan mahalynda başga işler boýunça ispolnitel dokumentleri bar bolan adamlar tölegi töledip almaga goşulyp bilerler.

424-nji madda. Algydarlaryň talaplaryny kanagatlandyrmagyň nobatlylygy

Bergidardan töledilip alnan summa ýerine ýetiriş dokumentleri boýunça ähli talaplary kanagatlandyrmak üçin ýeterlik bolmadyk mahalynda bu summa algydarlaryň arasynda şu Kodeksiň 425-432-nji maddalarynda bellenen nobatlylyk tertibinde paýlanylýar.

Her indiki nobatdaky talaplar ondan öňdäki nobatdaky talaplar doly üzülenenden soň kanagatlandyrylýar. Töledilip alnan summa bir nobatdaky ähli talaplary doly kanagatlandyrmak üçin ýeterlik bolmadyk mahalynda bu talaplar her algydaryň almaga degişli summasyna proporsional esasyda kanagatlandyrylýar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 26-njy noýabrynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 33, 133-nji madda)

425-nji madda. Birinji nobatda tölenilmeli tölegler

Aliment töletmek baradaky talaplar, işçileriň we gullukçylaryň zähmet hukuk gatnaşyklaryndan gelip çykýan talaplary, kolhoz çlenleriniň kolhozda zähmet çekmegi bilen baglanyşykly talaplary, adwokatlaryň beren ýuridiki kömeginiň hakynyň tölenilmegi baradaky talaplar, eserleriniň peýdalanylanlygy, awtorlyk şahadatnamasy berlen açyş, oýlap tapyş, şahadatnama berlen rasionalizatorçylyk teklip we senagat nusgasy üçin awtorlaryň almaga degişli hakynyň tölenilmegi baradaky talaplar. Maýyp edilenligi ýa-da saglyga başga şikes ýetirilenligi zerarly ýetirilen zeleliň öweziniň tölenilmegi baradaky, şeýle hem ekläp-saklaýjynyň ölmegi sebäpli bildirilýän talaplar birinji nobatda kanagatlandyrylýar.

Ýokarda görkezilen talaplar doly kanagatlandyrylandan soň sosial strahowaniýe baradaky talaplar hem-de jenaýat edilmegi ýa-da administratiw hukuk düzgüniniň bozulmagy zerarly graždanlaryň emlägine ýetirilen zyýanyň öweziniň tölenilmegi barada olaryň talaplary kanagatlandyrylýar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 26-njy noýabrynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 33, 133-nji madda)

426-njy madda. Ikinji nobatda tölenilmeli tölegler

Salgytlar we býujete geçirilýän salgyt däl tölegler baradaky talaplar, hökmany strahowaniýe boýunça döwlet strahowaniýe organlarynyň talaplary, jenaýat edilmegi ýa-da administratiw hukuk düzgüniniň bozulmagy zerarly kärhanalara, edaralara, guramalara we olaryň birleşiklerine, jemgyýetçilik guramalaryna ýetirilen zyýanyň öweziniň tölenilmegi baradaky talaplar ikinji nobatda kanagatlandyrylýar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 26-njy noýabrynda kabul eden Ukazynyň we 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 33, 133-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

427-nji madda. Üçünji nobatda tölenilmeli tölegler

Girew goýlan emlägiň gymmatyndan töletmek hakynda girew bilen üpjün edilen

talaplar üçünji nobatda kanagatlandyrylýar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 26-njy noýabrynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 33, 133-nji madda)

428-nji madda. Dördünji nobatda tölenilmeli tölegler

Kärhanalaryň, edaralaryň, guramalaryň we olaryň birleşikleriniň jemgyýetçilik guramalarynyň girew bilen üpjün edilmedik talaplary dördünji nobatda kanagatlandyrylýar.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda- Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

429-njy madda. Başinji nobatda tölenilmeli tölegler

Ähli beýleki talaplar başinji nobatda kanagatlandyrylýar.

430-njy madda. Tölegi girew goýlan emläkden tutup almak

Bergidara bildirilen ähli talaplary, ýagny girew bilen üpjün edilmedik talaplary doly kanagatlandyrmak üçin bergidaryň başga emlägi ýeterlik däl mahalynda, töleg girew goýlan emläkden tutulyp alnyp bilner.

Girew goýlan emlägi özünde galdyran girew saklaýjy öz talabyna garanda artyk hukuga eýe bolan talaplary kanagatlandyrmaga, özi hem bu emlägiň gymmatyndan artyk bolmadyk möçberde kanagatlandyrmaga borçludur.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 26-njy noýabrynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 33, 133-nji madda)

431-nji madda. Tölegi töledip almagyň aýratyn kadalary

Türkmenistanyň kanunlarynda demir ýol, deňiz, derýa, howa transporty, aragatnaşyk guramalarynyň we kredit edaralarynyň işi bilen baglanyşykly tölegi töletmek baradaky talaplary artyk hukuklylyk ýagdaýynda kanagatlandyrmak hakyndaky kadalar belenip bilner. Aýry-aýry halatlarda Türkmenistanyň kanunlarynda gaýry talaplary artyk hukuklylyk ýagdaýynda kanagatlandyrmak hakyndaky kadalar belenip bilner.

Kredit edaralarynda kärhanalar, edaralar, guramalar we olaryň birleşikleri, jemgyýetçilik guramalary üçin açylyan şotlardan tölegi töledip almak baradaky talaplary kanagatlandyrmagyň nobatlylygy Türkmenistanyň kanunlary tarapyndan belenilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 26-njy noýabrynda, 1987-nji ýylyň 28-nji dekabrynda kabul eden Ukazlarynyň we 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda- TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 33, 133-nji madda; 1987-nji ýyl, № 36, 176-njy madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

432-nji madda. Emlägi konfiskasiýalamak baradaky hökümi ýerine ýetirmegiň nobatlylygy

Emlägi konfiskasiýalamak barada suduň hökümi ýerine ýetirilen mahalynda bergidaryň emlägini satmaklyk iş kesileniň emlägini deslapky derňew organlarynyň ýa-da suduň gozgamasyz etmeginden ön ýüze çykan we bergidara bildirilen ähli talaplar kanagatlandyrylandan soň amala aşyrylýar.

Aliment töletmek baradaky talaplar we maýyp edilenligi ýa-da saglyga başga şikes

ýetirilendigi, şonuň ýaly-da ekläp-saklaýjynyň ölmegine sebäp bolnanlygy zerarly ýetirilen zeleliň tölenilmegi hakyndaky talaplar iş kesileniň emlägi gozgamasyz edilenden soň ýüze çykan halatlarda hem kanagatlandyrylýar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda)

433-nji madda. Sud ispolniteli tarapyndan düzülýän hasaplaşyk

Birnäçe algydar bar mahalynda we bergidardan töledip alnan summa ähli talaplary doly kanagatlandyrmak üçin ýeterlikli bolmadyk mahalynda, sud ispolniteli puly algydarlaryň arasynda paýlamagyň hasaplaşygyny düzýär we ony tassyklamak üçin kazysyna berýär.

Kazynyň kazyýet ýerine ýetirijisiniň hasaplamany tassyklamak ýa-da üýtgetmek hakyndaky kesgitnamasyna hususy şikaýat edilip ýa-da hususy garşylyknama getirilip bilner.

(1991-nji ýylyň 29-njy maýyndaky, 2007-nji ýylyň 26-njy ýanwaryndaky we 12-nji iýunyndaky Türkmenistanyň Kanunlarynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991-nji ýyl, № 9-10, 101-nji madda; 2007-nji ýyl, № 1, 4-nji madda; № 2, 47-nji madda)

42-nji bab

SUDUŇ ÇÖZGÜDI ÝERINE ÝETIRILEN MAHALYNDALGYDARYŇ, BERGIDARYŇ WE BEÝLEKI ADAMLARYŇ HUKUKLARYNY GORAMAK

434-nji madda. Sud ispolniteliniň hereketleri barada şikaýat we protest bildirmek

Sud ispolniteliniň çözügi ýerine ýetirmek barasyndaky hereketleri barada ýa-da şonuň ýaly hereketleri etmekden ýüz dönderilmegi barada algydar ýa-da bergidar tarapyndan şikaýat bildirilip bilner, prokuror tarapyndan bolsa protest bildirilip bilner. Şikaýatlar ýa-da protestler şikaýat bildirilýän hereket sud ispolniteli tarapyndan edilen günden soň ýa-da hereketiň edilen wagty we ýeri hakynda mälim edilmedik şol adamlara şol hereketiň mälim bolan gününden soň on günün içinde kazyýet ýerine ýetirijisi ýanynda bolan kazyýete bildirilýär.

Sud ispolniteliniň hereketleri baradaky şikaýatlara ýa-da protestlere sud mejlisinde garalýar. Mejlisiň boljak wagty we ýeri hakynda algydara, bergidara we protest bildiren prokurora habar berilýär, ýöne welin olaryň mejlise gelmezligi şikaýaty çözmek üçin päsgelçilik bolup bilmez.

Sud ispolniteliniň hereketleri hakyndaky mesele boýunça suduň çykaran kesgitlemesi barada hususy şikaýat we hususy protest bildirip bilner.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1985-nji ýylyň 19-njy fewralynda kabul eden Ukazynyň we 2007-nji 2007-nji ýylyň 26-njy ýanwaryndaky we 12-nji iýunyndaky Türkmenistanyň Kanunlarynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1985-nji ýyl, № 5, 14-nji madda; - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 2007-nji ýyl, № 1, 4-nji madda; № 2, 47-nji madda)

435-nji madda. Çözgüt ýerine ýetirilen mahalynda beýleki adamlaryň hukuklaryny goramak

Emlägi gozgamasyz eden mahalynda sud ispolniteli kanuny şol emlägiň gozgamasyz edilmegini ýatyrmaga esas bolýan derejede bozan mahalynda, emlägiň bergidara ýa-da beýleki adamlara degişlidigine garamazdan emlägiň gozgamasyz edilmegini ýatyrmak hakynda bergidaryň we şol adamlaryň arzalaryna şu Kodeksiň

434-nji maddasynda bellenilen tertipde sud tarapyndan garalýar. Şunuň ýaly arzalar gozgamasyz edilen emläk satylmazýndan öň berlip bilner.

Töleg tutulyp alynmaly edilen emlägiň kime degişiligi bilen baglanyşykly bolan graždan hukugy hakynda beýleki adamlar tarapyndan gozgalan jedele sud hak isleýiş işini ýörediş kadalary boýunça garaýar (emlägi gozgamasyz etmekden boşatmak hakyndaky hak islegleri).

Emlägi gozgamasyz etmekden boşatmak hakyndaky hak islegleri hususy eýeler tarapyndan-da, bergidara degişli bolmadyk emlägiň eýeleri tarapyndan-da bildirilip bilner.

Emlägi gozgamasyz etmekden boşatmak hakyndaky hak islegleri bergidara we algydara bildirilýär. Eger emlägiň konfiskasiýalanylmagy sebäpli emläk gozgamasyz edilen bolsa, onda iş kesilen adam we degişli maliýe organy jogap berijiler hökmünde işe çekilýär.

Eger gozgamasyz edilen emläk eýýäm satylan bolsa, onda hak islegi emläk satylan adamlar barada hem bildirilýär. Satylan emlägi natura görnüşinde gaýtaryp bermek hakyndaky hak islegi kanagatlandyrylan mahalynda, emlägi edinijiniň, algydaryň we bergidaryň arasyndaky jedellere hak isleýiş tertibinde sud tarapyndan garalýar.

Sudýa gyzyklanýan adamlaryň arzalaryna garamazdan, şu maddanyň birinji böleginde görkezilen ýagdaýlary takyklyp, emlägiň gozgamasyz edilmegini ýatyrmaga borçludyr.

436-njy madda. Çözügiň ýerine ýetirilmegini yzyna öwürmek

Ýerine ýetirilen çözügiň ýatyrylan mahalynda we işe täzeden garalandan soň hak islegini doly ýa-da kem-käsleýin kanagatlandyrmazlyk hakynda çözügiň çykarylan mahalynda, ýa-da iş ýöretmegi bes etmek ýa-da hak islegini garaman galdyrmak hakynda kesgitleme çykarylan mahalynda, ýatyrylan çözügiň boýunça hak isleýijiniň peýdasyna jogap berijiden toledilip alnan ähli zat jogap berijä gaýtarylyp berilmelidir (çözügiň ýerine ýetirilmegini yzyna öwürmek).

Emlägi natura görnüşinde gaýtaryp bermek mümkin bolmadyk mahalynda, suduň çözüginde, kesgitlemesinde, kararynda bu emlägiň gymmatyny pul bilen tölemeklik göz önünde tutulyp bilner.

437-nji madda. Çözügiň ýerine ýetirilmegini yzyna öwürmek hakyndaky meseläni birinji instansiýaly suduň çözmegi

Täzeden garamak üçin iş öz seretmegine berlen sud öz inisiatiwasy boýunça çözügiň ýerine ýetirilmegini yzyna öwürmek hakyndaky meselä garamaga we bu meseläni işi ýöretmegi tamamlayan täze çözügiňde ýa-da kesgitlemede çözmäge borçludyr.

Eger işe täzeden garaýan sud ýatyrylan çözügiň ýerine ýetirilmegini yzyna öwürmek hakyndaky meseläni çözmese, onda jogap beriji çözügiň ýerine ýetirilmegini yzyna öwürmek hakynda döwlet poşlinasyny tölemazden hak islegini bildirmek möhletiniň çäklerinde şol suda arza bermäge haklydyr. Bu arza sud mejlisinde garalýar. Mejlisiň boljak wagty we ýeri hakynda işe gatnaşýan adamlara habar berilýär, ýöne welin olaryň mejlise gelmezligi suduň önünde goýlan meseläni çözmek üçin päsgelçilik bolup bilmez.

Çözügiň ýerine ýetirilmegini yzyna öwürmek hakyndaky mesele boýunça suduň çykan kesgitlemesi barada hususy şikayat ýa-da hususy protest bildirilip bilner.

438-nji madda. Çözügiň ýerine ýetirilmegini yzyna öwürmek hakyndaky meseläni kassasion instansiýaly ýa-da gözegçilik instansiýaly suduň çözümi

Kassasion şikâyat ýa-da kassasion protest boýunça ýa-da gözegçilik tertibindäki protest boýunça işe garaýan sud özüniň kesgitlemesi ýa-da karary bilen jedeli gutarnykly çözüň bolsa ýa-da iş ýöretmegi bes edýän ýa-da hak islegini garaman galdyryň bolsa, şol sud çözügiň ýerine ýetirilmegini yzyna öwürmek hakyndaky meseläni çözmäge ýa-da ony birinji instansiýaly suduň çözümine bermäge borçludur.

Eger ýokarky suduň kesgitlemesinde ýa-da kararynda çözügiň ýerine ýetirilmegini yzyna öwürmek hakyndaky mesele boýunça hiç bir zat görkezilmedik bolsa, onda jogap beriji birinji instansiýaly suda degişli arzany bermäge haklydyr, bu sud bolsa şol arza şu Kodeksiň 437-nji maddasynda görkezilen kadalar boýunça garaýar we ony çözüär.

Zähmet hukuk gatnaşyklaryndan gelip çykýan talaplar boýunça pul summalaryny töledip almak hakyndaky, kolhozda çekilen zähmet üçin girdejileri töletmek hakyndaky, awtorlyk hukugynyň, awtorlyk şahadatnamasy berlen açyş, oýlap tapyş we rasionalizatorlyk teklipleri baradaky hukuklaryň peýdalanylanlygy üçin berilmeli haky töletmek hakyndaky, çözümler, aliment tölemek hakyndaky çözümler ýa-da kararlar maýyp edilenligi ýa-da saglyga başga şikes ýetirilenligi, şonuň ýaly-da eklep-saklaýjynyň ölmegine sebäp bolnanlygy zerarly ýetirilen zeleti töletmek hakyndaky işler boýunça çözümler gözegçilik tertibinde ýatyrylan mahalynda çözügiň ýa-da kararyň ýerine ýetirilmegini yzyna öwürmäge şeýle ýagdaýda, ýagny ýatyrylan çözümler hak isleginiň ýalan maglumatlaryna ýa-da onuň beren galp dokumentlerine esaslandyrylan bolsa, şonda ýol berilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1985-nji ýylyň 19-njy fewralynda kabul eden Ukazynyň redaksiýasynda -TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1985-nji ýyl, № 5, 15-nji madda)

VII bölüm

DAŞARY ÝURT GRAŽDANLARYNYŇ WE BELLİ GRAŽDANLYGY BOLMADYK ADAMLARYŇ GRAŽDAN PROSESSUAL HUKUKLARY. DAŞARY ÝURT DÖWLETLERI BARADA HAK ISLEGLERI, DAŞARY ÝURT SUDLARYNYŇ SUD TABŞYRYKLARY WE ÇÖZGÜTLERI. HALKARA ŞERTNAMALAR

439-njy madda. Daşary ýurt graždanlarynyň, daşary ýurt kärhanalarynyň we guramalarynyň graždan prosessual hukuklary

Daşary ýurt graždanlary Türkmenistanyň sudlaryna ýüz tutmaga haklydyrlar we sowet graždanlary bilen deň hatarda graždan prosessual hukuklaryndan peýdalanýarlar.

Daşary ýurt kärhanalary we guramalary Türkmenistanyň sudlaryna ýüz tutmaga haklydyrlar hem-de öz bähbitlerini goramak üçin graždan prosessual hukuklaryndan peýdalanýarlar.

Türkmenistanyň kanunçylygy graždanlarynyň, kärhanalarynyň ýa-da guramalarynyň graždan prosessual hukuklarynyň ýörite çäklendirilmegine ýol berýän döwletleriň graždanlary, kärhanalary hem-de guramalary barada garşylyklaýyn çäklendirmeleri belläp biler.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda- Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

440-njy madda. Belli graždanlygy bolmadyk adamlaryň graždan prosessual hukuklary

Belli graždanlygy bolmadyk adamlar Türkmenistanyň sudlaryna ýüz tutmaga haklydyrlar we olar graždan prosessual hukuklaryndan sowet graždanlary bilen deň hatarda peýdalanýarlar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1977-nji ýylyň 20-nji sentýabrynda kabul eden Ukazynyň we 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1977-nji ýyl, № 18, 105-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

440¹-nji madda. Daşary ýurt graždanlarynyň, belli graždanlygy bolmadyk adamlaryň, daşary ýurt kärhanalarynyň we guramalarynyň gatnaşýan jeddeleri baradaky, şeýle hem daşary ýurtda ýaşaýan haýsy-da bolsa bir tarapyň gatnaşýan jeddeleri baradaky graždan işleriniň Türkmenistanyň sudlaryna degişliligi

Daşary ýurt graždanlarynyň, belli graždanlygy bolmadyk adamlaryň, daşary ýurt kärhanalarynyň we guramalarynyň gatnaşýan jeddeleri baradaky, şeýle hem daşary ýurtda ýaşaýan haýsy-da bolsa bir tarapyň gatnaşýan jeddeleri baradaky graždan işleriniň Türkmenistanyň sudlaryna degişliligi Türkmenistanyň kanunlary bilen kesgitlenilýär, kanunlarynda göz önünde tutulmadyk halatlarda bolsa, ol suda degişlilik barada şu Kodeks tarapyndan bellenilen kadalardan ugur almak bilen kesgitlenilýär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1977-nji ýylyň 20-nji sentýabrynda kabul eden Ukazynyň we 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1977-nji ýyl, № 18, 105-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

441-nji madda. Daşary ýurt döwletleri barada hak islegleri. Diplomatik immunitet

Daşary ýurt döwleti barada hak isleginiň bildirilmegine, hak isleginiň üpjün edilmegine we tölegiň daşary ýurt döwletiniň Türkmenistanda emläginden tutulyp alynmagyna diňe degişli döwletiň kompetentli organlarynyň razylygy bilen ýol berlip bilner.

Daşary ýurt döwletleriniň Türkmenistanda ýerleşýän diplomatik wekilleri we degişli kanunlarda hem-de Türkmenistanyň halkara şertnamalarynda görkezilen başga adamlar graždan işleri boýunça Türkmenistanyň sudunyň ýurisdiksiýasyna diňe halkara hukuknamasynyň normalary ýa-da Türkmenistanyň halkara şertnamalary boýunça kesgitlenilýän çäklerde degişlidir.

Daşary ýurt döwletleri üçin, olaryň emlägi üçin ýa-da daşary ýurt döwletleriniň Türkmenistandaky wekilleri üçin, şu madda laýyklykda, sud üsti bilen üpjün edilýän eldegirilmesizligi daşary ýurt döwletinde Türkmenistan döwleti üçin onuň emlägi üçin ýa-da Türkmenistan döwletiniň wekilleri üçin üpjün edilmeyän mahalynda, Türkmenistanyň Ministrler Kabineti ýa-da ygtyýarly edilen başga gurama şol döwlet, onuň emlägi ýa-da şol döwletiň wekilleri barada jogap çäreleriniň ulanylmagyny belläp biler.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda kabul eden Ukazynyň we 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

442-nji madda. Daşary ýurt sudlarynyň sud tabşyryklaryny ýerine ýetirmek we Türkmenistanyň sudlarynyň tabşyryklar bilen daşary ýurt sudlaryna ýüz tutmagy

Türkmenistanyň sudlary aýry-aýry prosessual hereketleri geçirmek (powestkalary we başga dokumentleri gowşurmak, taraplardan we şaýatlardan sorag etmek, ekspertiza geçirmek we ýerinde gözden geçirmek we başgalar) hakynda daşary ýurt sudlarynyň beren tabşyryklaryny bellenen tertipde ýerine ýetirýärler, emma şu aşakdakylar muňa girmeyär:

1) tabşyrygyň ýerine ýetirilmegi Türkmenistanyň özygtyýarlylygyna ters gelen mahalynda ýa-da Türkmenistanyň howpsuzlygyna wehim salan mahalynda;

2) tabşyrygyň ýerine ýetirilmegi suduň kompetensiýasyna girmeyän mahalynda.

Aýry-aýry prosessual hereketleri geçirmek hakynda daşary ýurt sudlarynyň tabşyryklary sowet kanunlary esasynda ýerine ýetirilýär.

Türkmenistanyň sudlary aýry-aýry prosessual hereketleriň ýerine ýetirilmegi hakyndaky tabşyryklar bilen daşary ýurt sudlaryna ýüz tutup bilerler.

Türkmenistanyň sudlarynyň daşary ýurt sudlary bilen aragatnaşyklarynyň tertibi Türkmenistanyň kanunlary bilen we Türkmenistanyň halkara şertnamalary bilen kesgitlenilýär.

(1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda- Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

443-nji madda. Daşary ýurt sudlarynyň we arbitražlarynyň çözgütlerini ýerine ýetirmek

Daşary ýurt sudlarynyň we arbitražlarynyň çözgütlerini Türkmenistanda ýerine ýetirmegiň tertibi Türkmenistanyň halkara şertnamalary boýunça kesgitlenilýär. Daşary ýurt sudunyň ýa-da arbitražynyň çözgüdi kanuny güýje giren pursatyndan başlap üç ýylyň içinde ol mejburi suratda ýerine ýetirdilip bilyär.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda kabul eden Ukazynyň we 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

444-nji madda. Halkara şertnamalary

Eger Türkmenistanyň halkara şertnamasynda graždan sud işini ýöretmek hakyndaky kanunlaryndaky kadarlardan başga kadalar bellenen bolsa, onda halkara şertnamasynyň kadalary ulanylýar.

Eger Türkmenistanyň halkara şertnamasynda şu Kodeksde göz önünde tutulan kadarlardan başga kadalar bellenen bolsa, Türkmenistanyň graždan prosessual kanunlary barada hem şol düzgün ulanylýar.

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda kabul eden Ukazynyň we 1994-nji ýylyň 13-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunyň redaksiýasynda - TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda; Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1994-nji ýyl, № 1-2, 6-njy madda)

1-nji goşundy

ISPOLNITEL DOKUMENTLER BOÝUNÇA GRAŽDANLARYŇ TÖLEG TÖLEDILIP ALNYP BILINMEJEK EMLÄGINIŇ GÖRNÜŞLERINIŇ PEREÇENI

Bergidara şahsy eýeçilik hukugy esasynda degişli bolup durýan ýa-da onuň umumy eýeçilikdäki paýy bolup durýan hem-de bergidar üçin we onuň ekläp-saklamagynda

durýan adamlar üçin zerur bolan emlägiň we predmetleriň şu aşakdaky görnüşlerinden ispolnitel dokumentler boýunça töleg töledip alnyp bilinmez.

1. Esasy käri oba hojalygy bolup durýan adamlar üçin – hojalyk gurluşyklary bilen birlikde ýaşayyş öýi ýa-da onuň aýry-aýry bölekleri, eger bergidar we onuň maşgalasy şol öýde hemişelik ýaşayan bolsa, ýöne welin öý gurmak üçin bankyň beren ssudasyny töledip almak halatlary muňa girmeyär.

2. Esasy käri oba hojalygy bolup durýan adamlar üçin- diňe bir sany sygyr ýa-da inen düýe, sygyr ýa-da inen düýesi bolmasa - diňe bir sany göle; sygyr-da, düýesi-de, gölesi-de bolmadyk hojalyklarda - diňe bir sany geçi, goýun ýa-da doňuz; kolhozçylarda bolsa mundan başga-da - kolhozyň ustawy boýunça kolhozçy hojalygy üçin bellenen normanyň ýarysynyň çäklerinde goýunlar, geçiler we doňuzlar, şonuň ýaly-da öý guşlary.

3. Täze ot-iým ýygnaýança ýa-da mallar öri meýdanyna çykarylýança mal üçin zerur bolan ot-iým.

4. Esasy käri oba hojalygy bolup durýan adamlar üçin - nobatdaky ekişde zerur bolan tohum.

5. Bergidar üçin we onuň ekläp-saklamagynda durýan adamlar üçin zerur bolan öý goşlary, gap-çanaklar, geýimler:

a) geým - her adam üçin: bir sany ýaz ýa-da güýz paltosy, bir sany gyş paltosy ýa-da keltekçe, ýa-da çäkmen, ýa-da possun, bir sany gyş kostýumy (aýallar üçin iki sany gyş köýnegi), bir sany tomus kostýumy (aýallar üçin iki sany tomus köýnegi), kellä geýilýän zatlardan her pasyl üçin biri (aýallar üçin mundan başga-da iki sany tomus ýaglygy we bir sany ýyly ýaglyk ýa-da şal), köp wagtlaý ulanylan hem-de gymmaty bolmadyk başga geýimler we kellä geýilýän zatlar, bir maşgala üçin iki sany palas we iki sany keçe;

b) ulanylan aýakgaplar, içki geýimler, ýorgan-düşekler, nahar bişiriş we nahar iýiş enjamdary (gymmat bahaly metallardan edilen zatlardan, şeýle hem çeperçilik gymmaty bolan zatlardan başgasy);

w) mebel - her adam üçin bir sany krowat we bir stul (ýa-da oturgyç) bir maşgala üçin bir sany stol, bir sany şkaý we bir sany sandyk;

g) çaga degişli ähli zatlar.

6. Azyk önümleri - eger bergidaryň esasy käri oba hojalygy bolup durýan bolsa, bergidar üçin we onuň maşgalasy üçin täze hasyla çenli zerur bolan mukdardaky azyk önümleri, başga halatlarda bolsa bergidaryň bir aýlyk iş hakynyň umumy möçberindäki, ýöne welin ýüz manatlykdan az bolmadyk möçberdäki azyk önümleri we pul.

7. Nahar taýýarlamak üçin zerur bolan odun we jaýda ot ýakylýan paslyň dowamynda maşgalanyň ýaşayyş jaýyny ýylatmak üçin zerur bolan odun.

8. Bergidaryň professional kärlerini dowam etdirmegi üçin zerur bolan inwentar (şol sanda posobiýeler we kitaplar), eger bergidar suduň hökümi boýunça degişli iş bilen meşgullanmak hukugyndan mahrum edilen bolsa ýa-da ol inwentary pişe bilen bikanun meşgullanmak üçin ulanan bolsa, onda şonuň ýaly halatlar muňa girmeyär.

9. Eger bergidar kooperatiw çlenleriniň sostawyndan çykmaýan bolsa, kooperatiw guramalaryna berlen paý wznoslary.

10. Kolhozçy hojalygynyň ýa-da oba hojalygynda indiwiđual zähmet bilen meşgullanýan graždanlaryň hojalygynyň şärik emläginden bergidaryň paýy konfiskasiýalanýan mahalynda, şol paýyň möçberi bu emläkden şu aşakdaky zatlar aýrylandan soň kesgitlenilýär: hojalyk çlenleriniň ýaşayan ýaşayyş öýi we olaryň hojalyk gurluşyklary, nobatdaky ekiş üçin zerur bolan tohum, bir sany sygyr ýa-da inen düýe, sygyr ýa-da inen düýe ýok wagtynda bolsa bir göle (kolhozçy hojalygynda bolsa oba hojalyk arteliniň Ustawy boýunça bellenen normanyň ýarysynyň möçberindäki çäklerde

goýunlar, geçiler, doňuzlar we öý guşlary) we hojalykda galýan mal üçin zerur bolan ot-
iýmler (*Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1981-nji ýylyň 15-nji iýunynda kabul eden
Ukazynyň redaksiýasynda TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary 1981-nji ýyl, № 17, 64-nji madda*).

2-nji goşundy

ÝITIRILEN SUD IŞINI ÝA-DA ISPOLNITEL IŞI DIKELTMEK

1-nji madda. Graždan işi boýunça ýitirilen sud işi ýa-da ispolnitel işi işe gatnaşan adamlaryň, prokuroryň arzasy boýunça, şonuň ýaly-da suduň inisiatiwasy boýunça sud tarapyndan dikeldilip bilner.

2-nji madda. Ýitirilen iş doly suratda dikeldilýär ýa-da onuň birinji instansiýaly suduň ýa ýokarky instansiýaly suduň pikirine görä dikeldilmegi zerur bolan bölegi dikeldilýär. İş ýöretmegi bes etmek hakyndaky suduň çözgüdi ýa-da kesgitlemesi şol iş boýunça çykarylan bolsa, onda şol çözgüt ýa kesgitleme hökman dikeldilmelidir.

3-nji madda. Ýitirilen sud işini dikeltmek hakyndaky arza işe garan suda berilýär, ýitirilen ispolnitel işi dikeltmek hakyndaky arza bolsa işiň ýerine ýetirilýän ýerindäki suda berilýär.

4-nji madda. Arzada iş hakyndaky jikme-jik maglumatlar görkezilmelidir. Arza berijide saklanyp galan we işe dahyly bolan dokumentler ýa-da olaryň kopiýalary arzanyň ýanyna goşulmalydyr, hatda olar bellenilen tertipde tassyklanylmadyk hem bolsa şeýle edilmelidir.

5-nji madda. İşe garan mahalynda, sud işiň saklanyp galan böleklerini, iş ýitirilmezinden öň işiň içinden graždanlara we edaralara berlen dokumentleri, bu dokumentleriň kopiýalaryny, işe dahyly bolan beýleki sprawkalary we kagyzlary peýdalanýar.

Sud prosessual hereketler amala aşyrylan mahalynda bolan adamlardan, zerur halatlarda bolsa ýitirilen işe garan suduň sostawyna giren adamlardan, şonuň ýaly-da sud çözgüdini ýerine ýetiren adamlardan hem şaýatlar hökmünde sorag edip biler.

6-njy madda. Ýitirilen işi takyk dikeltmek üçin toplanylan materiallar ýeterlikli bolmadyk mahalynda, sud öz kesgitlemesi bilen iş ýöretmegi dikeltmek hakyndaky arzany seljermegi bes edýär. Şunuň ýaly halatda arza beriji umumy tertipde hak islegini bildirmäge haklydyr.

7-nji madda. Ýitirilen işi dikeltmek hakyndaky işe garan mahalynda suduň çykaran sud çykadjylaryny tölemekden arza beriji boşadylýar. Göz-görtele ýalan arza berlen mahalynda sud çykadjylary arza berijiden töledilip alynýar.

3-nji goşundy

BITARAPLAR SUDY HAKYNDÄ DÜZGÜNNAMA

1-nji madda. Graždanlar özleriniň arasynda ýüze çykan her bir jedeli bitaraplar sudunyň garamagyna berip bilerler, ýöne welin zähmet we maşgala gatnaşyklaryndan gelip çykýan jedeller muňa girmeyär.

Jedeli bitaraplar sudunyň garamagyna bermek hakyndaky şertnama (bitaraplyk ýazgysy) ýazmaça formada baglaşylmalydyr.

2-nji madda. Bitaraplar sudy her bir gezekde jedele gatnaşyjylaryň hemmesiniň razylaşmagy boýunça guralýar.

3-nji madda. Bitaraplar sudy taraplaryň islegine görä bir sudýadan ybarat sostawda

ýa-da her bir tarapdan deň sanda saýlanylan birnäçe sudýadan ybarat sostawda we sudýalaryň umumy saýlamagy boýunça bir sudýadan ybarat sostawda döredilýär.

4-nji madda. Şu aşakdakylar bitaraplar sudunyň çleni bolup bilmez:

- 1) kemala gelmedik adamlar;
- 2) hossarlyk ýa-da howandarlyk astynda bolýan adamlar;
- 3) suduň hökumi boýunça sud we prokuratura organlarynda işlemek ýa-da adwokatylyk işi bilen meşgullanmak hukugyndan mahrum edilen adamlar - hökümde görkezilen möhletň dowamynda;
- 4) jenaýat jogapkärçiligine çekilen adamlar.

5-nji madda. Jedeli bitaraplar sudunyň garamagyna bermek hakyndaky şertnamada (bitaraplyk ýazgysynda) şu aşakdakylar görkezilmelidir:

- 1) taraplaryň ady we olaryň ýaşayan ýeri;
- 2) jedel predmeti;
- 3) saýlanylan sudýalaryň ady;
- 4) jedeli çözmegiň möhleti;
- 5) şertnamanyň düzülen ýeri we wagty.

6-njy madda. Işe garamak tamamlanýança sudýalaryň çalşyrylmagyna ýol berilmeýär. Eger taraplaryň biri sudýalardan haýsy-da bolsa biriniň işiň netijesine gyzyklanýandygyny we şertnama baglaşylan mahalynda bu ýagdaýyň özüne belli bolmandygyny subut etse, onda şol tarapyň ylalaşykdan ýüz döndermäge haky bardyr.

7-nji madda. Sudýalardan biri ölen, giden ýa-da agyr kesellän mahalynda, jedeli çözmegi sudýalaryň bar bolan sostawyna bermeklik ýa-da giden sudýany saýlan tarapyň bellemegi boýunça täze sudýa saýlamaklyk taraplaryň razylaşmagyna baglydyr, bu hakda bitaraplyk ýazgysynyň özünde bellik edilýär we oňa ähli beýleki sudýalar hem-de taraplar gol çekýärler.

8-nji madda. Bitaraplar sudunda iş mugt seljerilýär.

9-njy madda. Jedeli bitaraplar sudunyň garamagyna bermek hakynda şertnama baglaşan graždanlaryň bitaraplyk ýazgysynda göz önünde tutulan möhlet gutarýança şol şertnamadan ýüz döndermäge haky ýokdur, ýöne welin şu Düzgünnamanyň 6-njy maddasynda görkezilen halatlar muňa girmeyär.

10-njy madda. Bitaraplar sudunyň sud işini ýöretmek barada Türkmenistan SSR-nin Graždan prosessual kodeksinde beýan edilen kadalara dahyly ýokdur. Emma welin ol taraplaryň düşündirişlerini diňlemän, işi çözüp bilmez, ýöne welin taraplaryň biriniň düşündiriş bermek üçin suda gelmekden boýun gaçyrýan halatlary muňa girmeyär.

11-nji madda. Şu aşakdaky ýagdaýlarda bitaraplar sudunyň mejlisi geçirilmedik diýlip hasap edilýär;

- 1) bitaraplyk ýazgysynda göz önünde tutulan möhletň geçmegi netijesinde;
- 2) sudýalardan haýsy-da bolsa biriniň ýüz döndermegi ýa-da sonuň ýaly sudýanyň çetleşdirilmegi netijesinde (şu Düzgünnamanyň 6-njy maddasy);
- 3) eger iş ýöredilen mahalynda taraplaryň haýsy-da bolsa biri barada jenaýat işini gozgamak üçin esas bolýan we işiň netijesine täsir ýetirip biljek ýagdaý ýüze çykan mahalynda;
- 4) taraplardan biri ölen mahalynda.

12-nji madda. Bitaraplar sudunyň çözgüdi sesleriň köplügi bilen çykarylýar.

13-nji madda. Çözgüt ýazmaça formada beýan edilýär we onda şu aşakdakylaryň görkezilmegi hökmandyr:

- 1) çözgüdiň çykarylan wagty we ýeri hem-de bitaraplar sudunyň sostawy;
- 2) suduň hereket etmegi üçin esas bolup hyzmat eden bitaraplyk ýazgysy;

- 3) jedele gatnaşyjylaryň hemmesiniň ady;
- 4) jedel predmeti;
- 5) bitaraplar sudunyň öz netijelerini çykarmak üçin esas bolan deliller;
- 6) bitaraplar sudunyň karary.

14-nji madda. Çözüde ähli sudýalar tarapyndan gol çekilýär. Sudýalardan haýsy-da bolsa biriniň gol çekmekden ýüz döndermegi hakynda we aýratyn pikir hakynda çözüdiň özüde bellik edilýär.

15-nji madda. Çözüd sud mejlisinde taraplara yglan edilýär, şunda taraplar çözüde gol çekýärler. Taraplaryň biri gol çekmekden ýüz dönderen ýa-da esassyz sebäplere görä sud mejlisine gelmedik mahalynda, çözüd şol tarapa yglan edildi diýlip hasap edilýär, bu hakda bolsa başlyk çözüde bellik edýär.

16-njy madda. Bitaraplar sudunda ýöredilen işleriň hemmesi işe garalyp gutarylandan soň şol bitaraplar sudunyň mejlisiniň bolan ýerindäki raýon (şäher) halk suduna saklamak üçin berilýär.

17-nji madda. Bitaraplar sudunyň meýletin ýerine ýetirilmedik çözüdi raýon (şäher) halk sudy tarapyndan berilýän ispolnitel list esasynda mejbury suratda ýerine ýetirdilip bilner.

18-nji madda. Ispolnitel listi beren mahalynda, sudýa bitaraplar sudunyň çözüdiniň kanuna ters gelyändigini-gelmeýändigini we çözüd çykarylan mahalynda we Düzgünnamada göz önünde tutulan kadalaryň bozulandygyny-bozulmandygyny barlaýar.

19-njy madda. Ispolnitel listi bermekden halk sudýasynyň ýüz döndermegi barada bu ýüz dönderişden soň on gün möhlet içinde hususy şikaýat ýa-da hususy protest bildirilip bilner.

20-nji madda. Halk sudýasynyň ispolnitel listi bermekden ýüz döndermek hakyndaky kesgitlemesi kanuny güýje girenden soň, jedel gyzyklanýan tarapyň arzasy boýunça sudda çözülip bilner.

Symfony\Component\HttpFoundation\File\Exception\FileNotFoundException: The file "C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTTP\www\public\Türkmenistanyň Graždan prossesual kodeksi.doc" does not exist in file C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTTP\www\vendor\symfony\HttpFoundation\File\File.php on line 36

```
#0 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTTP\www\vendor\symfony\HttpFoundation\BinaryFileResponse.php(94): Symfony\Component\HttpFoundation\File\File->__construct('C:\\Users\\Admini...')
#1 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTTP\www\vendor\symfony\HttpFoundation\BinaryFileResponse.php(52): Symfony\Component\HttpFoundation\BinaryFileResponse->setFile('C:\\Users\\Admini...', 'attachment', false, true)
#2 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Routing\ResponseFactory.php(165): Symfony\Component\HttpFoundation\BinaryFileResponse->__construct('C:\\Users\\Admini...', 200, Array, true,
```

```
'attachment')
#3 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMT\www\app\Http\Controllers\
ActController.php(35): Illuminate\Routing\ResponseFactory->download('C:\\Users\\
Admini...')
#4 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMT\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Routing\Controller.php(54): App\Http\Controllers\ActController-
>export_word('37152')
#5 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMT\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Routing\ControllerDispatcher.php(45): Illuminate\Routing\Controller-
>callAction('export_word', Array)
#6 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMT\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Routing\Route.php(262): Illuminate\Routing\ControllerDispatcher-
>dispatch(Object(Illuminate\Routing\Route), Object(App\Http\Controllers\
ActController), 'export_word')
#7 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMT\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Routing\Route.php(205): Illuminate\Routing\Route->runController()
#8 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMT\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Routing\Router.php(721): Illuminate\Routing\Route->run()
#9 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMT\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(128): Illuminate\Routing\Router->Illuminate\
Routing\{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
#10 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMT\www\app\Http\Middleware\
Check.php(30): Illuminate\Pipeline\Pipeline->Illuminate\Pipeline\{closure}
(Object(Illuminate\Http\Request))
#11 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMT\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(167): App\Http\Middleware\Check-
>handle(Object(Illuminate\Http\Request), Object(Closure))
#12 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMT\www\app\Http\Middleware\
Locale.php(27): Illuminate\Pipeline\Pipeline->Illuminate\Pipeline\{closure}
(Object(Illuminate\Http\Request))
#13 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMT\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(167): App\Http\Middleware\Locale-
>handle(Object(Illuminate\Http\Request), Object(Closure))
#14 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMT\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Routing\Middleware\SubstituteBindings.php(50): Illuminate\Pipeline\
Pipeline->Illuminate\Pipeline\{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
#15 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMT\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(167): Illuminate\Routing\Middleware\
SubstituteBindings->handle(Object(Illuminate\Http\Request), Object(Closure))
#16 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMT\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Foundation\Http\Middleware\VerifyCsrfToken.php(78): Illuminate\
Pipeline\Pipeline->Illuminate\Pipeline\{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
#17 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMT\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(167): Illuminate\Foundation\Http\Middleware\
VerifyCsrfToken->handle(Object(Illuminate\Http\Request), Object(Closure))
#18 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMT\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\View\Middleware\ShareErrorsFromSession.php(49): Illuminate\Pipeline\
Pipeline->Illuminate\Pipeline\{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
#19 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMT\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(167): Illuminate\View\Middleware\
ShareErrorsFromSession->handle(Object(Illuminate\Http\Request), Object(Closure))
#20 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMT\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Session\Middleware\StartSession.php(121): Illuminate\Pipeline\
Pipeline->Illuminate\Pipeline\{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
#21 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMT\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Session\Middleware\StartSession.php(64): Illuminate\Session\
Middleware\StartSession->handleStatefulRequest(Object(Illuminate\Http\Request),
Object(Illuminate\Session\Store), Object(Closure))
#22 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMT\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(167): Illuminate\Session\Middleware\
StartSession->handle(Object(Illuminate\Http\Request), Object(Closure))
#23 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMT\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Cookie\Middleware\AddQueuedCookiesToResponse.php(37): Illuminate\
Pipeline\Pipeline->Illuminate\Pipeline\{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
#24 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMT\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(167): Illuminate\Cookie\Middleware\
AddQueuedCookiesToResponse->handle(Object(Illuminate\Http\Request), Object(Closure))
#25 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMT\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Cookie\Middleware\EncryptCookies.php(67): Illuminate\Pipeline\
```

```
Pipeline->Illuminate\Pipeline\{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
#26 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(167): Illuminate\Cookie\Middleware\
EncryptCookies->handle(Object(Illuminate\Http\Request), Object(Closure))
#27 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(103): Illuminate\Pipeline\Pipeline->Illuminate\
Pipeline\{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
#28 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Routing\Router.php(723): Illuminate\Pipeline\Pipeline-
>then(Object(Closure))
#29 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Routing\Router.php(698): Illuminate\Routing\Router-
>runRouteWithinStack(Object(Illuminate\Routing\Route), Object(Illuminate\Http\
Request))
#30 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Routing\Router.php(662): Illuminate\Routing\Router-
>runRoute(Object(Illuminate\Http\Request), Object(Illuminate\Routing\Route))
#31 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Routing\Router.php(651): Illuminate\Routing\Router-
>dispatchToRoute(Object(Illuminate\Http\Request))
#32 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Foundation\Http\Kernel.php(167): Illuminate\Routing\Router-
>dispatch(Object(Illuminate\Http\Request))
#33 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(128): Illuminate\Foundation\Http\Kernel-
>Illuminate\Foundation\Http\{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
#34 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\livewire\livewire\
src\DisableBrowserCache.php(19): Illuminate\Pipeline\Pipeline->Illuminate\Pipeline\
{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
#35 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(167): Livewire\DisableBrowserCache-
>handle(Object(Illuminate\Http\Request), Object(Closure))
#36 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Foundation\Http\Middleware\TransformsRequest.php(21): Illuminate\
Pipeline\Pipeline->Illuminate\Pipeline\{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
#37 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Foundation\Http\Middleware\ConvertEmptyStringsToNull.php(31):
Illuminate\Foundation\Http\Middleware\TransformsRequest->handle(Object(Illuminate\
Http\Request), Object(Closure))
#38 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(167): Illuminate\Foundation\Http\Middleware\
ConvertEmptyStringsToNull->handle(Object(Illuminate\Http\Request), Object(Closure))
#39 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Foundation\Http\Middleware\TransformsRequest.php(21): Illuminate\
Pipeline\Pipeline->Illuminate\Pipeline\{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
#40 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Foundation\Http\Middleware\TrimStrings.php(40): Illuminate\Foundation\
Http\Middleware\TransformsRequest->handle(Object(Illuminate\Http\Request),
Object(Closure))
#41 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(167): Illuminate\Foundation\Http\Middleware\
TrimStrings->handle(Object(Illuminate\Http\Request), Object(Closure))
#42 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Foundation\Http\Middleware\ValidatePostSize.php(27): Illuminate\
Pipeline\Pipeline->Illuminate\Pipeline\{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
#43 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(167): Illuminate\Foundation\Http\Middleware\
ValidatePostSize->handle(Object(Illuminate\Http\Request), Object(Closure))
#44 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Foundation\Http\Middleware\PreventRequestsDuringMaintenance.php(86):
Illuminate\Pipeline\Pipeline->Illuminate\Pipeline\{closure}(Object(Illuminate\Http\
Request))
#45 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(167): Illuminate\Foundation\Http\Middleware\
PreventRequestsDuringMaintenance->handle(Object(Illuminate\Http\Request),
Object(Closure))
#46 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\fruitcake\laravel-
cors\src\HandleCors.php(38): Illuminate\Pipeline\Pipeline->Illuminate\Pipeline\
{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
```



```
#47 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(167): Fruitcake\Cors\HandleCors-
>handle(Object(Illuminate\Http\Request), Object(Closure))
#48 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Http\Middleware\TrustProxies.php(39): Illuminate\Pipeline\Pipeline-
>Illuminate\Pipeline\{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
#49 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(167): Illuminate\Http\Middleware\TrustProxies-
>handle(Object(Illuminate\Http\Request), Object(Closure))
#50 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(103): Illuminate\Pipeline\Pipeline->Illuminate\
Pipeline\{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
#51 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Foundation\Http\Kernel.php(142): Illuminate\Pipeline\Pipeline-
>then(Object(Closure))
#52 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Foundation\Http\Kernel.php(111): Illuminate\Foundation\Http\Kernel-
>sendRequestThroughRouter(Object(Illuminate\Http\Request))
#53 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\public\index.php(52):
Illuminate\Foundation\Http\Kernel->handle(Object(Illuminate\Http\Request))
#54 {main}
```